

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXVIII • nr. 1 (54) • iunie 2020

Redactor-șef: dr. Florian ROATIȘ florianroatis@yahoo.com

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN-LASCU

Csilla TEMIAN

Ioan NEAMȚIU

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

<http://www.bibliotecamm.ro>

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN-LASCU

Postare pe site-ul bibliotecii: Marcel ȚURA

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

Solitari sau solidari?

Dr. Florian ROATIȘ

Iată o întrebare la care Albert Camus a lăsat răspunsul deschis, în urmă cu mai bine de șase decenii. Deși, la prima vedere, răspunsul nu poate înclina decât spre cel de-al doilea termen, *solidari*, întrucât puțini sunt cei care preferă sau acceptă solitudinea ca mod de viață, omul fiind, potrivit expresiei lui Aristotel, un *zoon politikon*, adică o ființă socială, întrebarea se pune și astăzi cu o acuitate determinată de pandemia de COVID-19 cu care ne confruntăm.

Restricțiile cerute de către autorități – purtatul măștii, distanțarea fizică și izolarea, respectiv carantinarea – nu sunt plăcute și par nefiresc impuse ființei umane, dar, să recunoaștem, sunt necesare și binevenite.

Și aceasta întrucât pandemia de coronavirus, căzută intempestiv peste noi la începutul anului, tratată inițial cu neîncredere, ignoranță și naivitate, s-a dovedit ulterior un flagel mult mai periculos decât concepea omul secolului XXI. Trecuseră o sută de ani de la ultima molimă de proporții, ciuma de la sfârșitul Primului Război Mondial, rămasă doar în cărțile de istorie¹, și nimeni nu includea printre consecințele globalizării posibilitatea unei pandemii (*pan* – tot, peste tot și *demos* – popor, populație) de o asemenea gravitate.

Paradoxal, în loc de a ne uni, de a ne face mai solidari, conștientizându-ne vulnerabilitatea în fața bolii și a morții, prezența virusului încoronat (corona – virus), ne-a dezbinat și mai mult². Dacă până acum ne separau, în principal, ideile și simpatiile politice sau disproporțiile nefirești dintre salarii sau dintre pensii³, de data aceasta societatea noastră s-a împărțit în două tabere după un alt criteriu: pe de o parte, cei care neagă existența virusului sau pun la îndoială pericolozitatea lui și, pe de alta, cei care – unii dintre ei – chiar îi exagerează proporțiile și consecințele. Primii nu respectă nici cerințele (restricțiile) specifice stării de alertă, evident mai suportabile decât cele din starea de urgență, impuse de autorități la sugestia specialiștilor în epidemiologie (a se vedea tripleta de profeți ai contaminării – Arafat, Cercel și Rafila), iar ceilalți⁴ trăiesc cu sabia lui Damocles deasupra capului, mai mult sau mai puțin terifiți de virusul misterios, căruia îi cad victime, zilnic, mii de oameni pe glob, țara noastră nefăcând excepție!

Neîncrederea celor dintâi nu a fost generată doar de scepticismul lor intrinsec, ci, mai ales, de contradicțiile, bâlbele și lipsa de transparență, precum și de o acută ignoranță în arta comunicării, cu care autoritățile, în special, și clasa politică, în general, au tratat – și încă de la început – epidemia declanșată la finalul lunii ianuarie în China și S.U.A., apoi în Italia și Spania etc. Însuși președintele țării, probabil influențat de omologul său american, care bagatelizase răspândirea noului coronavirus, a văzut în pandemia care se apropia vertiginos din Italia o simplă și insignifiantă răceală, ca apoi să ne ceară imperativ: „Stați acasă!”, îndreptând amenințător degetul spre cele cinci milioane de pensionari, mai ales, știind, probabil, că o țară fără „bătrâni” este sortită pieirii⁵. În loc să ne îndemne la toleranță (principiu fundamental în doctrina liberală, încă de la John Locke), la solidaritate și la iubirea aproapelui, a rămas blocat în clișeul „PSD – răul absolut”, reiterând, în stil românesc, spusa metafizică a lui Jean-Paul Sartre: *L'enfer c'est les autres* (Ceilalți, iată infernul!).

Este firesc, apoi, ca, după șapte decenii de știută manipulare (sporită în ultimii 30 de ani, datorită mass-mediei), unii să pună sub semnul întrebării datele, informațiile livrate parcimonios de către oficialități. Mulți suspectează ca fiind fals numărul de infectări (mărit exagerat) raportat zilnic, iar numărul deceselor este considerat de către aceiași drept nereal, întrucât în etiologia lor, în lipsa autopsiilor, nu se face distincția clară între aportul covid-ului și al celorlalte boli, multe incurabile.

Erorile și indeciziile guvernanților au fost permanent speculate de către televiziunile așa-zise de știri, fie spontan, fie programatic. Acestea au vehiculat, la ceas de rating, ineptiile debitate de Viorel Cataramă și George

¹ Noi, cei de azi, putem doar să înregistrăm cifrele seci ale dezastrelor devenite istorie sau să urmărim în cartea lui Albert Camus lupta doctorului Bernard Rieux cu ciuma de la Oran, descoperind similitudini cu pandemia „noastră”. Probabil că în izolarea impusă unii au citit sau recitat *Ciuma* scriitorului francez, recent (2018) reeditată la Editura Polirom.

² Să fim sinceri și să recunoaștem că, după puținele momente de solidaritate din decembrie 1989, nu armonia, ci vrajba, violența, invidia și impostura au predominat la noi.

³ Cele mai multe, indecente: unele pentru că sunt prea mici, altele pentru că sunt prea mari!

⁴ Am simplificat, căci, probabil, între cele două categorii există, ca de obicei, indecizii, înclinând spre una dintre extreme.

⁵ S-a spus în popor că președintele, cunoscut și tachinat pentru capacitatea de a tăcea, a vorbit mai mult în cinci luni decât în cinci ani!

Becali, care se apără de noul coronavirus cu patriotismul, primul, sau cu credința în Isus, celălalt. Sunt convins că mulți, văzându-i și auzindu-i, au zâmbit, sesizând la ei, pe lângă o crasă demagogie, și o doză de umor înveșmântat în ipocrizie, dar și mai mulți i-au crezut⁶, lăsându-se seduși de cele două motivații – patriotismul și credința⁷, care dau întotdeauna bine la români.

În aceste condiții, nu mai miră, ci sperie, dorința excesivă de relaxare, manifestată prin asaltul teraselor, al cluburilor, al plajelor etc., renunțarea la distanțarea fizică și la purtarea măștii, ba, mai mult, protestele la legea carantinării; într-un cuvânt, degringolada care favorizează răspândirea virusului ucigaș. Prea mulți români au uitat avertismentul *Memento mori*, sub spectrul căruia am trăit în primele luni ale pandemiei – când mii de morți erau anunțați zilnic în Italia, Spania, Anglia și nu numai – și au adoptat, prea repede și cu naivă frenezie, îndemnul horatian *Carpe diem*. Valorizând în exces libertatea, ei văd în purtarea măștii o ocultă tendință de uniformizare, iar în izolare/carantinare o încălcare a drepturilor fundamentale, implicit, intenția unui viraj spre autoritarism și dictatură.

La polul opus sunt, din fericire, mult mai mulți cei care respectă, cu stoicism și spirit civic, condițiile impuse de lupta cu noul coronavirus, conștienți de fragilitatea, dar, totodată, și de valoarea vieții. Și nu doar a vieții proprii, ci și a celorlalți, căci nu putem trăi singuri – ar fi ceva contra naturii noastre sociale la care se referea filosoful din Stagira.

Celor care nu cred în existența monstrului viral, reiterând conduita sceptică, urmată cândva de apostolul Toma⁸, le-aș sugera să apeleze în această situație la cunoscutul pariu pascalian⁹. Dacă pariem că virusul ucigaș, pornit la atac din Wuhanul chinezesc, există și se constată, până la urmă, că nu există, pierderile noastre vor fi insignifiante, în comparație chiar cu alte calamități (inundații, cutremure etc.), care ne pot lovi oricând. Dar dacă existența lui se adeverește, așa cum am fost preveniți, tratând lucrurile cu responsabilitate, așa cum ni se cere, vom câștiga infinit mai mult, poate chiar viața noastră și a celor dragi. Să pariem, deci, că noul coronavirus există, este o realitate și, din păcate, nu una benignă! Alegerea pe care suntem puși să o facem astăzi nu este între libertate și dictatură, cum vor să credem cei care nu respectă cerințele și regulile necesare pentru a limita efectele pandemiei, ci între libertate și viață¹⁰!

Acum, când avem mai mult ca oricând nevoie de solidaritate, în pofida atâtor lucruri care ne despart, se evidențiază lipsa de unire dintre români în fața primejdiei, fenomen detectat și la nivelul clasei politice care, în loc de a-și uni eforturile în vederea gestionării eficiente a pandemiei spre binele celor care i-au ales, fac din COVID-19 un subiect electoral, încrezători în puterea lor de manipulare. Iar noi, conștienți de adevărul afirmației lui Hegel potrivit căreia „fiecare popor are conducerea pe care o merită”, cauționăm cu voioșie cinismul cu care clasa politică ne promite, de ani de zile, autostrăzi, spitale, școli cu toalete, un trai decent etc., altfel spus, o Românie normală, deși știm că promisiunile vor rămâne veșnic pe hârtie¹¹. Iar lipsa solidarității, întocmai precum cea a rațiunii, va naște până la urmă monștri!

Să încheiem, totuși, mai optimiști. Știm de la Heraclit că „totul curge”, că „veșnică e doar schimbarea”. Va trece peste noi și această pandemie, cum au trecut ciuma, holera, lăcustele, tătarii, turcii, fanarioții, rușii etc. Important este că și, mai ales, cum vom supraviețui acestui flagel. Albert Camus, în amintita lui carte, admite prin gura unui personaj că „ciuma are și partea ei bună, că ne deschide ochii, că ne silește să gândim”¹²!

Pandemia ne va schimba, cu siguranță, viața. Întrebarea este: cum? După ce am conștientizat, în luptă cu boala, efemeritatea vieții, vom deveni, oare, mai buni, mai sinceri, mai toleranți, mai altruști, mai deschiși spre aproapele nostru, mai solidari sau, dimpotrivă?

Răspunsul îl vom avea nu peste multă vreme. Dar, până atunci, să ne lăsăm purtați de acel drog¹³, aflat la îndemâna tuturor, numit speranță și, în pofida unor Casandre negaționiste, să credem în valoarea rațiunii și în puterea ei de a ne uni și a ne conduce, dacă nu spre utopicul tărâm al fericirii, măcar spre cel al unei vieți normale. O normalitate despre care este prematur să vorbim.

⁶ Să nu uităm, totuși, că 40% dintre elevii de școală generală sunt, conform ultimului test PISA (2019) analfabeți funcțional, deci nu înțeleg ceea ce citesc, iar un barometru cultural din 2017 ne încredințează că 42% dintre români nu citesc nicio carte pe an și 20% (1 din 5) n-au citit niciodată o carte.

⁷ Tot un sondaj – IRES din 2015, de data aceasta, a descoperit că 50% dintre români participă lunar la slujbele bisericești, iar 51% se spovedesc de mai multe ori pe an! Ce bine ar fi să fie așa!

⁸ Dar gestul apostolului este, într-un fel, scuzaibil, căci ar fi vrut să vadă, „să pipăie”, vorba lui Arghezi, pe când negaționiștii noștri iau cunoștință zilnic, prin imaginile de coșmar care fac înconjurul lumii, de efectele pandemiei.

⁹ Să pariem „fără șovăire”, scrie filosoful francez, că Dumnezeu există. Căci, dacă Dumnezeu nu există și pariem pe El, nu pierdem nimic, dar dacă există, câștigăm totul. Vezi Pascal *Cugetări*, Editura Științifică, București, 1992, p. 328.

¹⁰ Libertatea este esențială, dar nu pentru ființa umană, în general, adică abstractă, ci pentru viață, adică pentru omul concret, „în carne și oase”, cum scrie Miguel de Unamuno. Nu credem, însă, că libertatea unui pensionar cu 700 de lei/lună este egală (la fel!) cu a unuia cu 10.000 (putem începe și de la 3.000), dar suntem convinși că viețile lor au aceeași valoare.

¹¹ Recent, sub pretextul corectării unei flagrante inegalități (nedreptăți), a fost elaborată și votată (într-un procent demn de vremurile lui Ceaușescu) o lege privind pensiile speciale, știindu-se din start că e neconstituțională și că va rămâne fără urmă.

¹² Albert Camus, *Ciuma*, traducere de Eta Wexler și Marin Preda, Editura Polirom, Iași, 2018, p. 123.

¹³ Cum altfel să înțelegem prezența Speranței printre relele închise în cutia Pandorei?!

Biblioteca în vremuri de pandemie

Dr. Maria BELEA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Nu bănuiam, în urmă cu doar câteva luni, că activitatea culturală cu care ne-am obișnuit, de ani buni încoace, la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare va fi întreruptă brusc de o boală de proporții planetare, ce ne va pune în umbră inițiativele, atât de apreciate de comunitatea locală și nu numai.

Gazdă a numeroase evenimente cultural-educative, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” și-a câștigat statutul de importantă instituție de cultură, printr-o constantă și amplă implicare în domeniul cultural, în acord cu nevoile comunității și sub coordonarea unui management performant. Ne place să credem că profesia de bibliotecar se confundă în acest caz cu biblioteca însăși, atât timp cât, pentru colegii bibliotecari, nimic nu se compară cu bucuria și mulțumirea cititorilor, obișnuiți să găsească la biblioteca noastră cărțile dorite, cu voioșia copiilor aflați în vizită sau cu liniștea zecilor de studioși cufundați în lectură, cu lumina caldă a expozițiilor de pictură, ce îmbracă pereții Salonului de Artă, cu aglomerația pricinuită de o lansare de carte, într-un cuvânt: cu bucuria unei zile obișnuite la bibliotecă... Dar cursul firesc al acestor activități ce au transformat, de-a lungul anilor, instituția noastră într-o adevărată „uzină culturală” și într-un punct de referință pentru maramureșeni, a fost întrerupt din cauza pandemiei de Coronavirus, biblioteca conformându-se deciziilor luate de autorități la nivel național și local.

Ceea ce a urmat a însemnat o adevărată provocare pentru toate bibliotecile din țară, care, în funcție de priceperea și determinarea celor care le conduc, au reușit, mai mult sau mai puțin, să mențină legătura cu cititorii. Antrenată pentru a fi „a treia casă” în relația cu comunitatea maramureșeană pe care o deservește și adaptându-se constant vremurilor actuale, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a înțeles că rolul său atât de important se datorează unor „ajustări și restructurări majore, unor modelări și determinări semnificative”, așa cum menționează dr. Teodor Ardelean, directorul instituției, în mesajul de întâmpinare adresat cititorilor pe site-ul bibliotecii. Pentru angajații bibliotecii – conștienți că, într-o structură culturală dinamică, „funcțiile vechi, tradiționale se reduc sau se potențează în alte direcții de mișcare” și că „apar noi funcții, noi proceduri de lucru, noi metode de diseminare, dar și noi tehnici de apropiere sinergică” – adaptarea la situația nou-creată de pandemie nu a fost atât de grea și de imposibilă precum o considerau unii. Chiar dacă cititorii au găsit ușa bibliotecii încuiată, tăcerea luând locul zilelor arhipline de altădată, bibliotecarii din cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” au reușit să găsească modalități alternative de comunicare pentru a răspunde exigențelor de informare și lectură ale utilizatorilor. Numeroasele evenimente culturale, programate cu mult timp înainte pe agenda Bibliotecii Județene (lansări și prezentări de carte, vernisaje și expoziții de pictură, cursuri și proiecte dedicate utilizatorilor de toate vârstele), vizitele la bibliotecă și accesul la însemnatul fond de carte pus la dispoziția cititorilor au fost înlocuite, treptat și într-un mod creativ, de noi activități menite să îmbunătățească activitatea bibliotecii și să mențină legătura cu dragii noștri cititori.

Pentru a veni în întâmpinarea nevoilor de studiu, documentare și cercetare ale utilizatorilor săi, biblioteca și-a transferat o parte dintre activități în mediul online, respectând, astfel, cerințele de distanțare socială. Încă de la începutul stării de urgență a fost anunțat faptul că perioada de returnare a cărților împrumutate a fost prelungită și că nu va fi aplicată vreo penalizare pentru nerespectarea termenelor, măsură importantă având în vedere numărul mare al împrumuturilor efectuate zilnic. Digitizarea documentelor, pentru a asigura posibilitatea accesării de la distanță a cărților/serialelor din patrimoniul bibliotecii și adaptarea procedurilor de împrumut și restituire la cerințele situației actuale au fost printre primele priorități.

Prin intermediul rezervărilor online, cititorii au avut posibilitatea să solicite scanarea unor documente de bibliotecă dintre sutele de mii de titluri pe care biblioteca le deține, în limita unui număr de 25 de pagini. Datorită acestui serviciu, în perioada stării de urgență și a celei de alertă, biblioteca a primit 87 de solicitări privind scanarea de materiale din cărți sau publicații periodice, precum și bibliografii la cerere și au fost trimise 114 referințe prin e-mail, orientate în special asupra colecțiilor deținute. De asemenea, prin intermediul Serviciului „Întrebă bibliotecarul”, dar și telefonic, biblioteca a continuat să

vină în întâmpinarea cititorilor, răspunzând tuturor întrebărilor acestora.

O altă parte importantă a activităților din bibliotecă s-a concentrat asupra reorganizării depozitelor de carte de la sediul central, precum și a inventarierii fondului de carte deținut de filialele locale (Filiala „Traian”, Filiala „Nicolae Iorga” și Filiala „Ion Țugariu”), profitând de faptul că, fiind închise, activitatea cu publicul nu a fost afectată.

Barcodarea fondului de carte de la Centrul de Informare și Educare din Firiza – ce oferă acces la o colecție de factură enciclopedică în cazul comunităților defavorizate din localitățile Firiza, Valea Neagră și Blidari – a fost o altă activitate semnificativă, aflată pe lista priorităților noastre și realizată în această perioadă.

Prelucrarea cărților și sortarea donațiilor, activitatea editorială și activitatea de cercetare în scopul realizării unei „Cronici” a activităților culturale derulate zilnic de biblioteca noastră, în contextul vieții culturale locale, naționale și internaționale, și-au continuat mersul firesc.

Secția pentru copii a Bibliotecii Județene a menținut legătura cu micii cititori, printr-o serie de activități creative, menite să le stârnească acestora curiozitatea, astfel încât să treacă mai ușor peste perioada de izolare. Ca atare, covoarele povestitoare, ce i-au atras și fermecat dintotdeauna pe copii, au fost prezentate pe pagina de Facebook și pe canalul youtube al bibliotecii, înveselindu-i cu povestiri precum „Capra cu trei iezi”, „Povestea ceasului cu inimă”, „Cei trei purceluși”, „Gruffalo”, „Micul peștișor roșu”, „Ridichea uriașă”, „Omida mâncăcioasă” etc., în timp ce tutorialele despre origami i-au provocat la activități distractive. Tot în această perioadă, a apărut și primul număr din *Fascinația lecturii*, supliment al revistei *Bibliotheca septentrionalis*, care cuprinde activitățile realizate în cadrul acestei secții, topul celor mai buni cititori, precum și numeroase recomandări de lectură pentru copii și părinți deopotrivă.

Prezentarea titlurilor nou-apărute, vitrinele și expozițiile virtuale de carte, unele din patrimoniul Colecțiilor speciale ale bibliotecii, activitatea „Cartea săptămânii”, recomandările online de lectură pentru adulți și copii, precum și prezentarea unor „medalioane” aniversare despre reprezentanți de seamă ai literaturii universale, personalități naționale sau locale, au constituit tot atâtea invitații la lectură, convingși fiind de energia și forța sa regeneratoare.

Curiozitățile din lumea literaturii, muzicii, artei, arhitecturii, istoriei, psihologiei, precum și reamemorarea sărbătorilor naționale și internaționale sau prezentarea evenimentelor culturale care au marcat semnificația fiecărei zile a săptămânii au întregit conținutul mesajelor informative postate pe facebook-ul bibliotecii, toate fiind apreciate de vizitatorii online drept „pași imenși spre normalitate”.

Ziua bibliotecarului și a cărții, sărbătorită pe data de 23 aprilie, a fost marcată în acest an prin realizarea unui filmuleț menit să evidențieze misiunea bibliotecarului, care trebuie să facă față provocării de a îmbina măsurile de izolare și distanțare socială, impuse de autorități, cu nevoile cultural-educative și de *loisir* ale utilizatorilor săi. În aceste vremuri de izolare, mai mult ca oricând, lectura poate constitui, atât un remediu în fața necazurilor, cât și o redescoperire a adevăratei bucurii, cartea transformându-se într-un prieten perfect.

Luna aprilie a însemnat pentru biblioteca noastră aderarea la proiectul „CODE Kids – Copiii fac coding în bibliotecile publice”, proiect susținut financiar de Romanian-American Foundation, în parteneriat cu SIMPLON România și sprijinit în realizarea sa de rețeaua de biblioteci publice din țară, precum și de Orange, Société Générale, Institutul Aspen România și CEZ România. Proiectul este dedicat dezvoltării de competențe de programare în rândul copiilor cu vârste cuprinse între 10 și 14 ani, din mediul rural și urban, promovând învățarea tehnologiei și utilizarea internetului într-un mod practic. În calitate de partener, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a facilitat crearea în județul nostru a șase cluburi de CODE Kids: în cadrul Bibliotecii Orășenești Ulmeni, la bibliotecile comunale din Budești, Copalnic-Mănăstur și Rona de Sus, în cadrul Filialei Firiza a Bibliotecii Județene, precum și la sediul central al bibliotecii. Prin activitățile de formare și atelierile organizate în mediul online, proiectul deschide o fereastră către explorarea lumii digitale, cu oportunitățile sale de dezvoltare și învățare. Chiar dacă situația actuală nu a permis realizarea unor întâlniri față în față, întâlnirile virtuale, prin intermediul diverselor platforme educaționale digitalizate, au permis constituirea cluburilor de Coding, copiii fiind încurajați să se implice activ și chiar să urmeze o carieră în domeniul tehnologiei informației.

Conștientizarea modului de protecție împotriva știrilor false și a dezinformării, indicațiile privind explorarea internetului în siguranță și cu încredere au fost, de asemenea, printre preocupările bibliotecii, aducând la cunoștința utilizatorilor existența unor cursuri de alfabetizare media, pentru întreaga familie.

Încă de la începutul stării de urgență, biblioteca noastră a știut să fie aproape de comunitate în diferite feluri. Alături de activitățile amintite mai sus, dorim să menționăm inițiativa Compartimentului American Corner, care a împrumutat echipei de robotică a Colegiului Național „Vasile Lucaciu” din Baia Mare, Robocorns, o imprimantă 3D pentru a produce mai multe viziere de protecție, ce au fost ulterior donate medicilor și personalului medical din spitalele locale, medicilor de familie, farmaciștilor etc.

Aflat în strânsă legătură cu Ambasada SUA la București, același compartiment s-a remarcat în această perioadă și prin alte activități, precum participarea la training-ul online pentru coordonatorii American Corner din România privind dobândirea de noi abilități de gestionare eficientă a cornerelor și de proiectare a unor programe antrenante pentru utilizatori, familiarizarea cu programele și resursele Biroului de Afaceri Educaționale și Culturale (ECA), identificarea și utilizarea activă a resurselor concepute pentru a spori implicarea utilizatorilor bibliotecii în activitățile organizate de American Cornere, precum și construirea unei rețele de contacte profesionale pentru a favoriza colaborarea și schimbul de bune practici între spațiile americane. De asemenea, în cadrul unor întâlniri online cu Ambasada SUA la București și coordonatorii de American Cornere din România, au fost dezbătute problemele privind activitățile care au avut loc sau care vor fi organizate de cornere în următoarea perioadă, dar și strategiile ce vor fi adoptate în anul care urmează. Au fost organizate, de asemenea, o serie de activități online dedicate tinerilor, cum ar fi: webinarul cu tema „U.S. Voting System”, referitor la sistemul de vot din Statele Unite ale Americii, despre cum se desfășoară campaniile electorale și despre situația actuală din America, activitate la care au participat elevi din clasele IX-XI din țară, și programul virtual „Multiculturalism in USA – traditions in Amish communities”, privind istoria, tradițiile și obiceiurile comunității Amish din America, prezentare care s-a adresat elevilor clasei a VI-a de la Liceul Teoretic „Németh László” din Baia Mare.

Începând cu data de 18 mai 2020, biblioteca s-a redeschis pentru public, oferind servicii în mod gradual și diferențiat, pentru a testa și verifica siguranța măsurilor întreprinse. Primul pas a fost acela de a oferi utilizatorilor servicii de împrumut carte la domiciliu, înscriere și returnare a documentelor deja împrumutate. Aceste servicii se desfășoară în holul central al instituției, la Biroul înscriere cititori, respectând măsurile de siguranță, atât în ceea ce privește utilizatorii, cât și angajații bibliotecii. După rezervarea documentelor, prin intermediul catalogului online al bibliotecii sau prin intermediul unei adrese de e-mail, special create în acest scop, angajații bibliotecii pregătesc documentele solicitate și îi anunță pe utilizatori, prin e-mail sau telefonic, cu privire la intervalul orar în care își pot primi coletul, pentru a evita aglomerarea. Ghișeul pentru ridicarea coletelor a fost organizat separat, astfel încât fluxul de împrumut, înscriere și restituire să nu fie perturbat. Ca măsură de precauție față de răspândirea infecției cu coronavirus, cărțile, odată restituite, sunt puse în carantină pentru o perioadă de 10 zile.

Totodată, au fost stabilite echipe de lucru în ceea ce privește înscrierea cititorilor, completarea buletinelor de cerere, verificarea documentelor și încărcarea acestora pe fișa cititorului etc., precum și fluxurile de deplasare în cadrul instituției, cu respectarea procedurilor specifice, care au fost adaptate la particularitățile cu care ne confruntăm în această perioadă.

Sperăm că modernizarea paginii web a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (www.bibliotecamm.ro), realizată în această perioadă, care dispune de o interfață mai prietenoasă și mai dinamică, să reflecte bucuria noastră de a ne întâmpina cititorii. Alături de titlurile dorite, utilizatorii noștri vor putea găsi cu ușurință informații despre înscrierea la bibliotecă și împrumutul la domiciliu, despre programul activităților și cursurile desfășurate, precum și informații despre secțiile și departamentele bibliotecii, publicațiile proprii și alte resurse online.

Încercăm, așadar, să transformăm distanțarea fizică într-un lucru pozitiv, continuându-ne activitățile esențiale în folosul comunității, conștienți că biblioteca vie o constituie cititorii noștri, pe care îi așteptăm cu nerăbdare să pășim, împreună, pe drumul cunoașterii.

Rolul catalogului on-line

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Motto:

„Chiar dacă te afli pe drumul cel bun, dacă doar stai acolo, cineva te va depăși”. (Will Rogers)

Apariția și dezvoltarea internetului au dus la schimbarea lumii cu un ritm fantastic, modificând brusc viziunea asupra lumii, precum și a modului de organizare și desfășurare a vieții economice, sociale, culturale ș.a.m.d. Informația circulă cu o viteză năucitoare, iar nivelul de comunicare este ridicat. Astăzi există o piață online unde accesul la informație este liber, cu sute de milioane de utilizatori care sunt familiarizați cu mediul online, datorită mijloacelor tehnologice informaționale care au devenit bunuri de larg consum.

Pentru a satisface exigențele informaționale ale cititorilor, bibliotecile trebuie să dispună de acele instrumente de documentare care să faciliteze captarea, stocarea, partajarea, prelucrarea cunoștințelor cât mai rapid și mai facil. În zilele noastre, pentru o bibliotecă, deținerea informației este o condiție a existenței ei, dar nu suficientă, atâta timp cât aceasta nu este comunicată prin mijloacele cele mai accesibile. Catalogul online s-a dovedit a fi un mijloc foarte util în ceea ce privește expunerea la fondul pe care o bibliotecă îl deține, prezentarea diverselor programe culturale, educaționale care au loc în cadrul ei, dar și multe alte servicii care reprezintă și subiectul descrierii care urmează.

Trecerea de la cataloagele clasice, redactate pe fișe bibliografice standardizate, la cataloagele informatizate sau digitale a fost posibilă datorită inventării sistemului electronic de catalogare MARC (Machine-Readable Cataloging) de către Henriette Davidson Avram împreună cu colectivul pe care îl conducea. Aceste cataloage informatizate de primă generație ofereau informații referitoare la autor, titlu, subiect, ținând loc și de inventar într-o singură bază de date¹.

De-a lungul timpului, au luat naștere circa 20 de formate MARC, iar pentru a se evita incompatibilitățile lor s-a luat decizia elaborării unui format internațional MARC (UNIMARC), care să permită recepționarea înregistrărilor create în orice alt format MARC, în așa mod încât acestea să poată fi convertite în UNIMARC și invers.

Iată de ce în 1977 IFLA (Federația Internațională a Asociațiilor și Instituțiilor bibliotecare) a emis ediția *UNIMARC: Universal MARC Format*. În acest manual a fost specificată destinația standardului: „Scopul principal al formatului UNIMARC este contribuția la schimbul internațional de date între agențiile naționale bibliografice într-un format lizibil pe calculator”².

Acest format internațional, dezvoltat de IFLA, permitea un schimb de date bibliografice, acces de la distanță la baze de date eterogene, datorită funcțiilor oferite de *www* (world wide web), precum și partajarea catalogării, ce înlesnea importul și exportul descrierilor bibliografice.

Catalogul informatizat, numit OPAC (OnLine Public Access Catalogue), are scopul de a oferi utilizatorilor unei biblioteci accesul direct (online) la informațiile din catalog și „reprezintă instrumentul de lucru pentru căutarea, regăsirea și afișarea informațiilor”³.

Alcătuirea cataloagelor electronice este făcută de bibliotecarii catalogatori care cunosc și aplică regulile de catalogare specifice standardelor ISBD⁴, așa cum se stipulează în secțiunea a 5-a a Conferinței internaționale privind principiile de catalogare din 2009 (Statement of international cataloguing principles 2009)⁵, care „înlocuiește și extinde” Principiile de la Paris din 1961.

Respectarea cu consecvență a acestor norme de catalogare, în cazul oricărui tip de document de bibliotecă, este extrem de importantă pentru menținerea uniformității descrierilor bibliografice. Stan-

¹ Asociația Bibliotecarilor din România, *Tratat de biblioteconomie*, Vol. II, partea a II-a, Editura ABR București, 2016, p. 245.

² Brian P. Holt, *Manualul UNIMARC*, Editura Biblioteca Națională a României, București, 1993, p. 432.

³ Marinela Covaci, *Sisteme informaționale: document inedit*, București, [s.n.], 2014, p. 52.

⁴ International Standard Bibliographic Description.

⁵ http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-en.pdf.

dardele de bază după care se ghidează în descrierea/înregistrarea documentelor/resurselor sunt:

- ISBD (A) : ISBD pentru monografii vechi și rare;
- ISBD (M) : ISBD pentru monografii curente;
- ISBD (NBM) : ISBD pentru materiale/resurse non-carte (AV);
- ISBD (CM) : ISBD pentru materiale/resurse cartografice;
- ISBD (PM) : ISBD pentru publicații muzicale tipărite;
- ISBD (ER) : ISBD pentru resurse electronice;
- ISBD (CR) : ISBD pentru resurse în continuare;
- ISBD (CP) : ISBD pentru părți componente.

Elementul de noutate pe care îl aduce catalogarea electronică, pe lângă o machetă de catalogare complexă structurată pe câmpuri și subcâmpuri (denumite prin coduri), este posibilitatea de accesare a informațiilor prin intermediul unor elemente de căutare imposibil de regăsit în spațiul cataloagelor tradiționale. Datorită cataloagelor online, utilizatorii unei biblioteci se bucură de o serie de facilități: posibilitatea personalizării interfeței, căutarea și regăsirea documentelor, afișarea stocului existent și a disponibilității exemplarelor, rezervarea documentelor, prelungirea duratei de împrumut, vizualizarea fișei de cititor și a istoricului de împrumut, solicitarea de fotocopiere sau împrumut interbibliotecar și multe altele care continuă să evolueze conform așteptărilor și dorințelor impuse de aceștia.

Ca o literă de lege, în acest scop dr. Louise F. Spiteri, director al Școlii de Management al Informației, Universitatea Dalhousie, Halifax, Nova Scotia, Canada declară că scopul principal al unui catalog tradițional sau informatizat este cel de a inventaria și prelucra colecțiile de bibliotecă în vederea regăsirii documentelor în funcție de anumite criterii specifice, cu scopul realizării împrumutului fie direct, fie pe calculator. Din lucrarea sa (*The Impact of Social Cataloging Sites on the Construction of Bibliographic Records in the Public Library Catalog*, 2008) reiese că orice catalog de bibliotecă trebuie să îndeplinească un triplu rol⁶:

1. Să permită utilizatorului să găsească un anumit document în funcție de conținutul lucrării și autorul ei;
2. Să arate ce alte cărți dintr-un anumit domeniu sau un anumit autor există în bibliotecă;
3. Să permită identificarea altor ediții ale documentului monografic solicitat, inclusiv a edițiilor originale (dacă figurează în colecțiile bibliotecii) și a traducerilor din alte limbi.

Dincolo de aspectele mai sus amintite, rolul cataloagelor online, digitale sau informatizate este de a asigura accesul la informațiile bibliografice ale colecțiilor care se găsesc în spațiul fizic al acestor instituții ale cunoașterii în timp real, oriunde și oricând.

BIBLIOGRAFIE

- Asociația Bibliotecarilor din România, *Tratat de biblioteconomie*, Vol. II, partea a II-a, Editura ABR București, 2016;
- Buluță, Gheorghe; Craia, Sultana; Petrescu, Victor, *Biblioteca azi : Informare și comunicare*, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2004;
- Covaci, Marinela, *Sisteme informaționale : document inedit*, București, [s.n.], 2014;
- Holt, Brian P., *Manualul UNIMARC*, Editura Biblioteca Națională a României, București, 1993;
- Sava, Daniela Carmen, „Regăsirea informației în mediul web”, în revista *Biblioteca*, nr. 6/2014;
- Tîrzișman, Elena, *Procese de bibliotecă : abordare în contextul utilizării noilor tehnologii*, Editura Universității din București, 2000.

Surse web:

- https://www.researchgate.net/publication/312585291_cataloagele_de_biblioteca_surse_de_informare_si_studiu_in_pentru_comunitatea_online
- http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-en.pdf

⁶ https://www.researchgate.net/publication/312585291_cataloagele_de_biblioteca_surse_de_informare_si_studiu_in_pentru_comunitatea_online.

Adversitatea vocației de bibliotecar. Taine, fundamente și realități

Dr. Vlad I. BONDRE

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Societatea contemporană trece prin perioada marilor transformări, a schimbului energetic ce guvernează lumea omului creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Timpul și-a impus un joc dur, fapt ce determină ca sufletul să se afle mereu în căutarea celui mai viabil și ferm răspuns pe care poate să-l ofere prefigurărilor sociale. Acesta este cel mai real context al vieții omului, a celui care trebuie să-și guverneze pașii cu înțelepciunea regelui Solomon, dar cu dârzenia lui Aaron – cel ce a întrecut prin credința sa temerile firești ale propovăduirii în mulțime. Atitudinea profetului Aaron a fost chip al Evangheliei, căci, prin năzuința sufletului său de a trăi în veșnicie cu Dumnezeu, a pregătit poporul pentru cunoașterea Adevărului Suprem.

Sub egida unei analogii, bibliotecarul – tăinuitorul, revelatorul și propovăduitorul cuvântului ziditor – îndeplinește aceeași misiune. El cuprinde în vocația sa un întreg proces de curaj, arătându-se, în aceeași măsură, educator și educat, fapt pentru care nu doar că devine o expresie a întrepătrunderii celor două atribute, ci răspândește un standard profesional de înaltă ținută, capacitând întreg Universul spre a oferi un răspuns concret marilor întrebări ce guvernează ființa interlocutorilor săi. Bibliologia, biblioteconomia, bibliotehnica sau bibliofilia sunt termenii ce redau obiectul activității bibliotecarului, cărora el trebuie să le răspundă cu maxim profesionalism. Cu toate acestea, educația, pedagogia și personalitatea sunt adevăratele atribute ale unui bibliotecar excelent.

Studiile din domeniul biblioteconomiei sunt rezervate, în special, rolului și funcției bibliotecii sau normelor privind constituirea unei colecții, evidenței publicațiilor, catalogării documentelor, clasificării publicațiilor sau organizării cataloagelor de bibliotecă. Toate aceste activități însumează acțiuni concrete ce solicită priceperea, atenția și îndeletnicirea bibliotecarului care, iată, nu-și dedică timpul lecturii. Doar în prezentul context, un cunoscător al tehnicii de bibliotecă va putea diferenția un bibliotecar plin de vocație de o persoană desemnată pentru îngrijirea unei biblioteci. Un bibliotecar adevărat este acea persoană care așterne în trăirea vocației sale proceduri tehnice specifice biblioteconomiei, dar care rămâne, în același timp, fidel rolului său de educator, atât al propriei persoane, cât și al cititorilor care calcă în templul cunoașterii universale.

Împărtășirea cu izvorul cunoașterii – cu cartea, nu se realizează prin simpla ei lectură sau prin strădania de a înțelege tainele ce au fost ascunse printre paginile ei, ci prin participarea afectivă asupra modului în care a fost alcătuită, începând de la ideea primordială a autorului, până la redactarea, tipărirea, publicarea, achiziționarea, prelucrarea, conservarea și popularizarea ei. Un astfel de procedeu tehnic va determina cunoașterea desăvârșită și profundă a planului-cadru în care a fost scrisă acea carte. Nașterea unei cărți nu se rezumă doar la înșiruirea ideilor într-o ordine demnă de a trezi interesul cititorilor ei sau de a le revela acestora tainele descoperite în ea, ci se bazează pe două concepte diametral opuse: conceptul microuniversului științific și conceptul fideității spirituale.

Primul concept are la bază doctrina realității intrinseci. În acest tablou, cartea creionează toate particulele de adevăr descoperite și prezentate într-o ordine logică și edificatoare pentru cunoașterea profundă a vieții. Desigur, acest efort se constituie și pe eligibilitatea cercetărilor autorului, fapt ce determină într-un final ca scrierea sa să devină un „corpus delicti” sau, altfel spus, dovada materială a faptelor și a cercetării sale.

Conceptul fideității spirituale, deși pare contestat de către cercetătorii nativi, se aplică sub forma unei reacții primordiale care unește năzuința sufletului cu dorința firii umane. Cu alte cuvinte, plămădirea ideilor cuprinse într-o carte se face prin unirea minții – cea care străpunge realitatea, așteptând să curgă din ea seva adevărului, cu sufletul – cel care însumează totalitatea trăirilor autorului vizavi de subiectul tratat. Acestor concepte, bibliotecarul trebuie să le facă față. El se află în prizonieratul palpabilității și al transcendenței. Cu toate acestea, prin propria-i vocație, nu se vede nevoit a evada din această lume, ci preferă a trăi în carcera misterului care-i cuprinde întreaga viață.

Vocația unui bibliotecar se aseamănă pastorației, căci misiunea este, în esență, aceeași – de a conduce oamenii spre Adevăr. Desigur, nu trebuie omise și încercările prin care trec deseori cei doi, bibliotecarul și clericul, căci ele au un numitor comun: adversitatea venită din partea celor care le judecă trăirile, experiențele sau alegerile. A fi punte pentru cei neinițiați în tainele cunoașterii poate fi considerată cea mai fidelă declarație de iubire, ceea ce solicită o deosebită atenție din partea celorlalți. Adversitatea misiunii de bibliotecar se reflectă și în atitudinea pe care profanii o au față de mediul și modul tradiționalist în care acesta activează. Pentru noile generații de cercetători, pentru adversarii defrișărilor și pentru tehnicieni, biblioteca este considerată ca fiind un spațiu al inimii singuratice, deoarece este lipsită de holograme și virtual, de lasere și controllere care să furnizeze informația în timp record sau să o coreleze cu alte domenii în mod instant. Este de la sine înțeles că această discrepanță dintre palpabil și virtual se reflectă și asupra modului în care este perceput bibliotecarul, el fiind considerat un pribeag ce trăiește printre cărți învechite, într-o lume a misterului.

Acestor adversități, bibliotecarul trebuie să le facă față. El trebuie să rămână veșnic dedicat scopului său – de a educa și a se educa. În spațiul societății contemporane, educația a devenit un apendice al sistemului de învățământ și nu un imperativ. Fapt care se datorează lipsei de viziune a politicii guvernamentale bazate pe forța de muncă brută, iar nu pe inovație sau cercetare. Declinul care va apărea datorită acestei atitudini nefaste va rezona cu viziunea filosofului Confucius vizavi de educație: „Natura ne aseamănă, educația ne deosebește”. Cu siguranță că în templul cunoașterii universale, în bibliotecă, bibliotecarul va fi ferit de aceste provocări îndreptate spre frumosul sinelui, ceea ce-i va demonstra că alegerea vocației a fost cel mai vrednic pas spre desăvârșire, dar și cel mai prielnic mod de a deveni cea mai fiabilă bază mobilă de date, chip al realității și al transcendenței, cunoscător, chivernisitor și propovăduitor al Adevărului.

Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (4)

Simona DUMUȚA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

***Logik*, Immanuel Kant, Königsberg, 1800**

Oglinda paginii de titlu: Immanuel Kants / *Logik* / ein Handbuch zu Vorlesungen / Königsberg, / Friedrich Nicolovius / 1800.

Logica – manual pentru prelegeri este un compendiu al lecțiilor lui Kant publicat la Königsberg de unul dintre cei mai importanți discipoli ai săi, Gottlob Benjamin Jäsche, motiv pentru care lucrarea mai este cunoscută și sub denumirea de „Logica Jäsche”.

Biblioteca noastră deține un exemplar al ediției princeps. Coperta este din carton și piele, cotorul prezintă nervuri profilate și este inscripționat cu litere aurii, iar textul lucrării este tipărit cu caractere gotice.

***Regina Margot*, Alexandre Dumas, București, 1856**

Oglinda paginii de titlu: Biblioteca Litteraria. Seria II / Al. Dumas. / Regina Margot. / Traducere / de / P. M. Georgescu. / Partea întâi / București / Librărie Editoriu George Joanid / 1856.

Exemplarul deținut de biblioteca noastră este ediția princeps a traducerii în limba română, un coligat, care conține toate cele 3 volume, bogat ilustrat și tipărit cu alfabet de tranziție.

***Fabiola*, Nicholas Wiseman, Viena, 1863**

Oglinda paginii de titlu: Fabiol'a / seau / Baseric'a catacumbelor / de / Nicolau Wiseman / Cardinalu si Archiepiscopu de Westminster / Cu iertarea Eminentiei Sale tradusa / de membrii / Societății Bisericesci-Literare a teologilor romani din Viena / Viena 1863 / Cu spesele Societății si Tipăriului Mechitaristilor.

Exemplarul deținut de biblioteca noastră este prima traducere a cărții în limba română.

***Herbst und Winterblumen*, Carus Sterne, Praga; Leipzig, 1886**

Oglinda paginii de titlu: Herbst- und Winterblumen. / Eine Schilderung der heimischen Blumenwelt / von / Carus

Sterne. / Mit 71 Abbildungen in farbendruck / nach der Natur gemalt / von / Jenny Schermaul / und 106 Holzstichen / Prag: F. Tempsky ; Leipzig: G. Freytag 1886.

Volumul intitulat *Flori de toamnă și de iarnă – O descriere a lumii florale*, de Carus Sterne, este o enciclopedie realizată în condiții grafice deosebite. Textul este însoțit de 71 ilustrații în culori, pictate după natură de Jenny Schermaul, precum și de 106 xilografuri. Copertile sunt din pânză și carton, iar literele inscripționate pe acestea, precum și cotorul și marginile blocului de carte sunt aurite.

***Sagesse*, Paul Verlaine, Paris, 1925**

Oglanda paginii de titlu: P. Verlaine / *Sagesse* / Portrait gravé par J.-L. Perrichon / d'après Eugène Carrière / Ornaments dessinés et gravés sur bois / par Maurice de Lambert / Paris / Éditions d'art Édouard Pelletan / R. Helleu et R. Sargent, éditeurs / 125, Boulevard Saint-Germain, 125 / MDCCCCXXV.

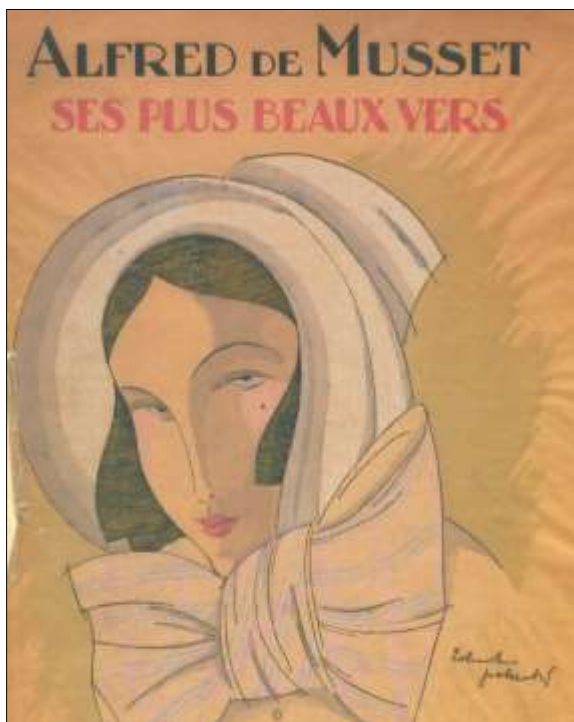
Biblioteca noastră deține o ediție bibliofilă, de artă, imprimată pe hârtie japon. Volumul are o legătură deosebită, este încasetat, are coperta din piele albastră, cotorul prezintă cinci nervuri profilate și forzaș de mătase naturală, brodată manual, cu modele florale. Exemplarul este numerotat cu numărul 27 din tiraj.

***Ses plus beaux vers*, Alfred de Musset, Paris, [1927]**

Oglanda paginii de titlu: Alfred de Musset / *Ses plus beaux vers* / Éditions Nilsson / 144 Avenue des Champs-Élysées, / Paris.

Volumul de poezii face parte dintr-un tiraj restrâns, de 100 exemplare. Este tipărit pe hârtie japon, iar în interior conține 6 ilustrații color pe hârtie transparentă, semnate de Robert Polack și intitulate cu numele poeziilor ilustrate. Tot cu o astfel de foiță transparentă ilustrată este învelită și coperta.

O altfel de... recomandare de lectură (2)¹

Busola sufletului te așteaptă pe raft!

Florina VANCIU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Fără îndoială, anul 2020 va rămâne întipărit în mintea tuturor pentru totdeauna. Dacă e să ne gândim aleatoriu la un an din viața noastră, a fiecăruia, poate ne vin în minte evenimente și întâmplări, în funcție de importanța lor, din acel an sau poate rămâne doar așa... un an ce a trecut... Cu siguranță, nu va fi și cazul anului 2020!

Important e să învățăm din fiecare experiență, chiar și dintr-una neplăcută, cum este această pandemie, să vedem din tot răul partea bună a lucrurilor, pentru a putea merge mai departe.

Pentru a arăta că noi, bibliotecarii, suntem *Oameni de omenie în vremuri de neomenie*, folosindu-ne de titluri de cărți sau explicații la titluri aflate în fondul bibliotecii noastre suntem „mai altfel” alături de utilizatorii noștri, cu câteva recomandări de lectură. Nu trebuie să uităm să avem grijă și de *Igiena sufletului*! Vă asigurăm că tot ceea ce aveți nevoie pentru asta găsiți așezat pe rafturi la bibliotecă, ce reprezintă acum, parcă mai mult decât oricând, *Farmacie pentru suflet*!

Cu toate că trăim vremuri tulburi, descoperind sau redescoperind *Viața dintre coperte*, anul acesta poate fi *Anul devenirii tale...* Deschizând o carte, te asigurăm că deja ai apucat-o pe *Calea scurtă către schimbare*. Alege *Cartea ca destin*!

Nu există altă cale: *Când totul se schimbă, schimbă totul*, doar astfel vei putea avea *Rezultate previzibile în vremuri imprevizibile*.

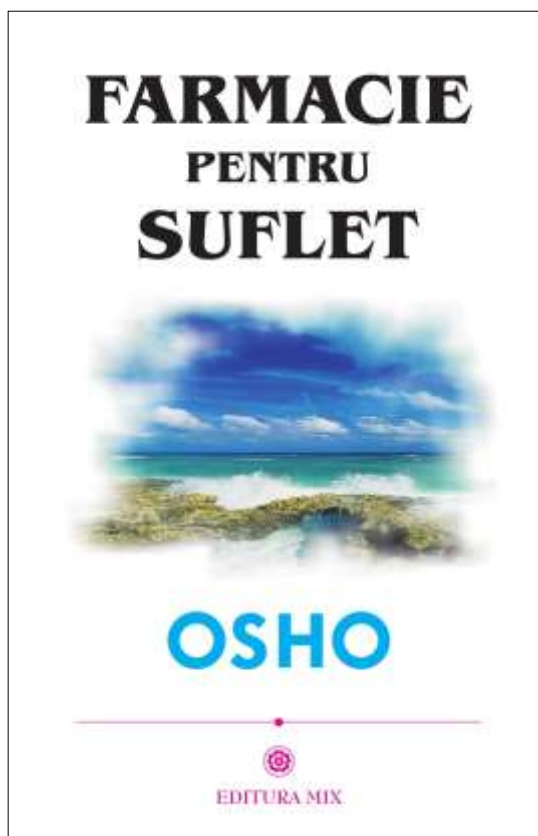
Acum, când am experimentat cu toții *Trilogia spațiului închis*, poate ne dăm seama ceva mai bine cum e *Viața într-un acvariu* sau cum poți ajunge să fii, într-o clipă, *Vecin cu viața*, în *Orașul închis*, dacă nu ești pregătit să accepți *Realitatea ca semn*.

În *Tumultul valurilor* vieții cotidiene de dinainte de pandemie, dar și pe parcursul ei, timpul a fost și este o resursă de preț pentru noi toți. Doar că uneori *Zgomotul timpului* s-a auzit mai tare. Depinde de fiecare dintre noi cum alegem să întoarcem tot acest timp în favoarea noastră și să îl valorizăm. *100 de idei geniale de managementul timpului* pot să te inspire în acest sens.

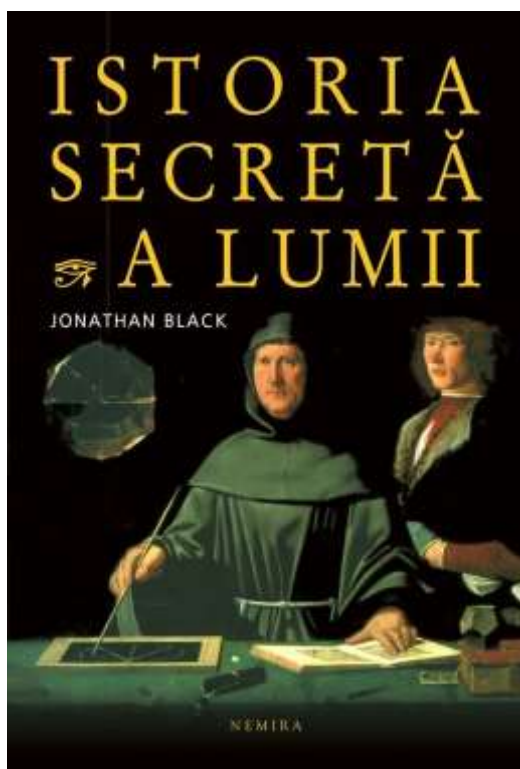
Pornind de la ideea că *Alt timp nu am*, că nu există *O viață și încă o zi* sau *Viață de vânzare*, trebuie să profiți de fiecare clipă și să spui: „Gata! Aceasta este *Ziua în care am oprit timpul* și îmi încep *Drumul spre cunoașterea de sine*”.

Alege să descoperi *Fagurele cu idei* de la biblioteca noastră și să înțelegi că *Nimic nu se schimbă până când tu nu te schimbi*. Poate te-ar ajuta *Cartea schimbărilor* sau chiar *Cartea despre schimbări...*

Un lucru este, fără îndoială, cert: nu vei da niciodată greș dacă o apuci pe *Drumul cuvintelor* sau pe *Cărări de taină și înțelepciune*.

¹ **Notă:** Sublinierile bold/italic din text reprezintă titluri de cărți din colecțiile Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare. Menționez că, pentru potrivirea în context, unor volume le-am omis informația despre titlu.

Aici poți să te însoțești *La drum cu Platon*, să ai *Trei convorbiri cu Napoleon*, să te afli *Printre mari cărturari și mari medici*, să stai *De vorbă cu Dumnezeu* sau *De vorbă cu stelele*, să fii *În dialog cu anticii*, să îi cunoști mai bine pe *Cei mai influenți oameni ai vremurilor noastre* sau să îți dai întâlnire cu *Titani ai științei* sau cu *Oameni care au schimbat lumea* și chiar să afli detalii despre o mulțime de... „vieți secrete”: *Viața secretă a marilor artiști*, *Viața secretă a lui William Shakespeare*, *Viața secretă a lui Salvador Dali*, dar și *Viața secretă a apei*, *Viața secretă a plantelor* sau *Viața secretă a albinelor*. Sau să afli o sumedenie de lucruri despre *Istoria secretă a lumii*.

Dacă ai *Întrebări și nedumeriri* te așteptăm cu drag la bibliotecă, unde, cu siguranță, vei găsi detalii despre *Știința lui „de ce?”*, dar să nu fii deloc surprins să descoperi că, în opinia unora, *Întrebările sunt, de fapt, răspunsuri*. Dacă cumva consideri că nu mai e nevoie să te documentezi, răfoiește volumul *Crezi că știi? 15.000 de întrebări și răspunsuri de cultură generală*, și se poate dovedi *Plăcut sau neplăcut, adevărul...*

Dragă utilizatorule, *Viața este scurtă, trăiește-o din plin!* Fii *De neopri!* „Tainele mării nu se cunosc de pe mal”! Aruncă-te, deci, cu încredere, în *Valurile* infinitei cunoașteri.

Sperăm că în tot acest timp vitreg ne-ai simțit, pe cât se poate, *Extrem de tare și incredibil de aproape*. Noi am fost mereu aici, în *Templul memoriei* ce păstrează *Arhivele paradisului*, asigurându-ne că nu ajungi pe *Partea întunecată a căutărilor de lumină*.

În *definitiv...* noi, cei din „casa cărților”, vrem doar să ne asigurăm că, atunci când vei privi în *Oglinzi retrovizoare*, vei fi *Fără regrete...* *În viață sunt lucruri care nu se fac... și care totuși se fac...*

Nu am făcut altceva, decât să aștern câteva *Gânduri din miez de suflet* pentru ca tu, dragă cititorule, să poți să spui: „Da! Cu ajutorul cărților mi-am găsit *Drumul spre steaua mea*”! Noi, bibliotecarii, *Oameni iubiți de Dumnezeu*, asumându-ne o *Misiune de taină în cetatea eternă* – BIBLIOTECA, te așteptăm să fii mereu cel care, prin cunoaștere, ești *Cu o torță alergând în fața nopții*, având, din biblioteca noastră... *Lumină pentru drum*.

Ziua Internațională a Cititului cu Voce Tare sau „Ziua Internațională a Cititului Împreună”

Carmen LENGHEL

Baia Mare

Organizația LitWorld a fondat World Read Aloud Day (WRAD), adică Ziua Mondială a Cititului cu Voce Tare în anul 2010 și, de atunci, se sărbătorește în prima zi de miercuri a lunii februarie.

Scopul activităților organizate este de a încuraja cititul, deoarece se consideră că cititul are o putere aparte, specială.

De Ziua Mondială a Cititului cu Voce Tare, oamenii de pe tot globul citesc cu voce tare și împărtășesc povești, pledând, astfel, pentru alfabetizare ca un drept al omului.

Ediția din acest an s-a derulat sub genericul „Citim împreună pentru a vindeca planeta”, iar lecturile alese au vizat, în primul rând, educația participanților în spiritul protejării naturii și a resurselor pe care planeta Pământ ni le oferă cu atâta generozitate.

Citirea cu voce tare este recunoscută pe scară largă ca fiind cea mai importantă activitate care duce la dezvoltarea limbajului. Cititul cu voce tare nu numai că ajută procesul de educație, dar construiește și o adevărată comunitate, conectându-ne pe unii cu alții.

Școala Gimnazială „Alexandru Ioan Cuza”, prin Centrul de Documentare și Informare, participă la acest eveniment pentru al patrulea an. Și în anul 2020, am celebrat alături de mii de copii și sute de părinți, educatori, profesori, bibliotecari, librari, dar și pasionați de lectură din întreaga țară, Ziua Mondială a Cititului cu Voce Tare (ZICI), prin organizarea unor sesiuni de lectură, demersul fiind sprijinit de conducerea școlii, de cadrele didactice, părinți și editori locali.

Centrul de Documentare și Informare oferă elevilor structuri și resurse documentare și umane specifice, care au ca obiectiv principal favorizarea gustului pentru lectură, respectiv lectura de plăcere.

Prin activitățile și, în special, atelierele de lectură pe care le organizez frecvent în CDI, doresc să atrag atenția asupra importanței cititului, să le transmit elevilor că au dreptul să citească, să scrie și să-și spună poveștile, să celebreze puterea cuvintelor, dar și bucuria de a citi împreună – în familie, la școală sau la bibliotecă.

În baza unui proiect educațional conceput și a protocolului de colaborare semnat între Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare și Centrul de Documentare și Informare al Școlii Gimnaziale „Alexandru Ioan Cuza” Baia Mare, am realizat anul acesta un atelier de lectură pentru elevii clasei a II-a B, în Sala de lectură a Secției pentru copii. Am considerat necesară deplasarea, deoarece spațiul unde se realizează cititul este foarte important. Majoritatea copiilor își desfășoară activitățile zilnice în sala de clasă de la școală sau în CDI, iar faptul că elevii descoperă și alte locuri unde se poate realiza lectura face ca activitatea în sine să devină mult mai interesantă.

Astfel, povestea „Fericirea este o vulpe”, de Eveline Daciute, a fost aleasă pentru lectură din expoziția pregătită special pentru noi – „Cărțile Editurii Cartemina”. Prin jocul organizat am discutat, apoi, despre emoții și identificarea unor personaje model. Elevii au învățat că cele mai mici dintre povești, poveștile altora și ale lor, pot avea un impact mare asupra celor din jur.

Interesant este și faptul că cititul cu voce tare are avantaje nenumărate: de la misiunea de a-i învăța pe elevi tehnica cititului și a conștientizării și valorificării celor citite, până la ocazia de a întrerupe lectura pentru a împărtăși idei. Vizionarea expoziției de carte pregătită cu generozitate de personalul Secției pentru copii a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” a fost pentru noi o reală bucurie... și prilej de a alege următoarele lecturi.

Gustul pentru citit nu vine de la sine, ci se formează cu precădere în școală și poate fi stimulat și cultivat încă de la cele mai fragede vârste, astfel încât cartea să devină un prieten constant al copilului, ea reprezentând unul dintre cele mai frecvente mijloace de autoinstruire, indiferent de amploarea pe care o au cele audio-vizuale.

La deschiderea oficială a expoziției a luat parte vicepreședintele Consiliului Județean Maramureș, Doru Dăncuș, au fost transmise mesaje din partea conducerilor Prefecturii, Primăriei Baia Mare și Inspectoratului Școlar Județean Maramureș, după care au luat cuvântul reprezentanții delegațiilor, în frunte cu oaspeții ucraineni.

Expoziția a fost găzduită de Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” în perioada 14-22 februarie 2020.

„Gruffalo”, un nou covor povestitor, spre bucuria copiilor

Laura ZAH

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Măiestria bibliotecarei Mara Popovici a îmbogățit tezaurul poveștilor spuse pe covor, pe care cei mici îl pot descoperi la Secția pentru copii. Ultima „bijuterie”, pe care talentata bibliotecară a realizat-o cu multă sensibilitate și pricepere, este o poveste foarte îndrăgită de copii, „Gruffalo”, scrisă de Julia Donaldson, ilustrată de Axel Scheffler și tradusă de scriitorul Florin Bican.

Ca de fiecare dată când a antamat o astfel de creație, Mara a ținut seama în primul rând de impactul pe care îl are această istorioară asupra sufletului curat și la început de drum în viață al copilului, mesajul transmis fiind esențial, modelator, fir călăuzitor și sprijin în momente de cumpănă. Valori de bază ca bunul simț, curajul, hărnicia, compasiunea, altruismul, bunătatea, adevărul, dragul de a învăța, ascultarea de părinți, istețimea etc. au fost centrate, subliniate, explicit sau subliminal inoculate micului spectator.

Dacă alte câteva povești care au fost deja transpuse pe covorul povestitor („Legenda sticletei”, „Ridichea uriașă”, „Capra cu trei iezi”) îi conștientizează pe copii de valoarea lor, în ciuda faptului că sunt încă mici – sticletele era cea mai mică și cea mai fragilă dintre păsări și, cu toate acestea, ea a făcut fapta măreață de a readuce primăvara pe pământ prin abnegație, curaj și altruism; în povestea „Ridichea uriașă”, fără șoricel, care era cel mai mic, personajele nu ar fi reușit să scoată leguma din pământ, iar în „Capra cu trei iezi” cel mai mic iezișor a fost cel mai isteț – „Gruffalo” vine să întărească celor mici această convingere, să îi încurajeze.

Povestea este scrisă și spusă pe covor în versuri, fapt care o face și mai atractivă. Covorul, cel mai bogat în elemente de până acum, redă fidel imaginea codrului întunecat din poveste, unde micul șoricel, personajul principal, dă tuturor o lecție de curaj și istețime, înlăturând astfel pericolele cu care se confruntă. Personajele sunt și ele realizate cu multă măiestrie. Lacul și pădurea sunt populate de fauna și flora specifice (arici, veverițe, broscuțe, păsările), iar Gruffalo este la fel de fioros precum e în poveste.

Mara a mai și creat acea senzație de dinamică a poveștii prin confecționarea unor „buzunărașe” sau locuri ascunse primei priviri a spectatorului, care dau un farmec aparte poveștii spuse pe covor, spre încântarea copiilor, prin acest artificiu întrecând în atractivitate imaginile statice din carte: bufnița iese dintr-un cuib pe care-l are într-o scorbură a unui copac, vulpea dintr-o vizuină, șarpele de sub bușteni.

Cărarea șerpuitoare, plasată strategic în mijlocul covorului, centrează atenția privitorului asupra drumului oarecum inițiat al micului șoricel isteț și curajos.

Realizarea poveștii pe covor a fost gândită ca un dar făcut celor mici de Ziua Internațională a Copilului. Din păcate, în conjunctura actuală, când ne aflăm într-o criză a sănătății, iar lumea medicală se află încă într-un impas, s-au impus reguli noi, iar la prezentarea acestui covor nu am putut invita copiii la bibliotecă. Cu toate acestea, Mara Popovici i-a făcut inaugurarea în fața camerei de luat vederi, înregistrarea și montajul ulterior fiind realizate de talentata noastră colegă Corina Martin Șandor, iar, începând cu 1 Iunie, copii de pretutindeni au putut urmări, pe canalul youtube și pe pagina de Facebook ale Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, această poveste minunată spusă pe covorul povestitor.

Dacă nu ați vizionat încă înregistrarea, vă invităm s-o urmăriți aici:

<https://www.youtube.com/watch?v=pPfsL1SAn-c>.

Magia poveștilor spuse pe covor la Casele de tip familial

Laura ZAH

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Covorul povestitor, una dintre activitățile de mare succes ale Secției pentru copii, îndrăgită, atât de cei mici, cât și de adulți (părinți, cadre didactice, bibliotecari), a ajuns, după ce a poposit la școlile și grădinițele din orașul Baia Mare, dar și la instituțiile de învățământ școlar și preșcolar din alte localități (Baia Sprie, Jibou, Sighet, Ardasat, Lucăcești, Cernești, Berința, Culcea, Coaș, Șindrești etc.), la două Case de tip familial din Baia Mare. Inițiativa aparține Luciei Finteușan de la DGASPC Maramureș (director general Alina Coste Mădăras), cu care Secția pentru copii a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” are o frumoasă colaborare și care ne-a adresat invitația de a merge cu trăistuța cu povești și pe la copiii/tinerii de la Casele de tip familial. Propunerea a fost acceptată de către bibliotecarele Secției pentru copii cu mare entuziasm și cu mult drag. Din păcate, din cauza conjuncturii actuale, a crizei de sănătate produsă de Covid-19, am ajuns doar la două case de tip familial din Baia Mare, urmând ca, pe viitor, la finalul acestei crize, când viața își va relua cursul firesc, să mergem și la ceilalți copii instituționalizați.

Rolul acestor case de tip familial este de a asigura protecția, creșterea și îngrijirea copiilor separați, temporar sau definitiv, de părinții lor, dar și de a organiza sau găzdui activități de dezvoltare și consolidare a deprinderilor de viață independentă, activități recreative, de socializare, educative și recuperatorii. Acești copii, care frecventează cursurile instituțiilor de învățământ preșcolar și școlar, sunt încurajați să socializeze, să-și facă prieteni, să țină legătura cu colegii de școală, dându-li-se, astfel, posibilitatea integrării optime în comunitate și societate, asigurându-li-se condiții apropiate celor oferite de cadrul familial. Implicarea comunității în viața copiilor din aceste case, materializată prin programe de voluntariat inițiate și dezvoltate de DGASPC Maramureș, este esențială. Astfel, copii, tineri și profesori vin în casele de tip familial în mod organizat pentru a-i sprijini pe beneficiari și pentru a se implica în activitățile zilnice. De asemenea, se încheie parteneriate cu diferite fundații, asociații și unități de învățământ din Baia Mare sau împrejurimi, în beneficiul celor mici (<http://dgaspcmm.ro/despre/baia-mare>). Din dorința de a le fi și noi alături, ne-am implicat printr-o activitate educativă, recreativă și interactivă, deplasându-ne la centrele unde ei locuiesc și învață.

Primii copii care s-au bucurat de vizita covorașului povestitor au fost cei de la Casa de tip familial Nr. 4, situată pe strada Dealul Florilor nr. 16. Aceasta a fost deschisă în anul 2000, cu sprijinul și implicarea Hope and Homes for Children România, având capacitatea de 12 locuri. Bibliotecara Mara Popovici le-a făcut o surpriză copiilor spunându-le, într-o manieră inedită, „Legenda sticletei”. Această poveste, plină de sensibilitate, le-a vorbit ascultătorilor despre prietenie, altruism, dăruire și frumusețea faptelor bune. Copiii au fost încântați să afle informații despre sticlete, despre culorile pe care le poartă penajul său, despre felul minunat în care cântă și locurile unde poate fi văzut și ascultat. Cărțile cu sunet care însoțesc de fiecare dată povestea spusă pe covor i-au încântat și fermecat pe cei mici.

A doua Casă de tip familial care a primit vizita covorului povestitor a fost cea situată pe strada Alba Iulia nr. 56. Înființată prin Hotărârea Consiliului Județean Maramureș din 2010, ea funcționează în subordinea Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului Maramureș. Cu o capacitate de 12 locuri, casa asigură, asemeni celorlalte CTF, respectarea și promovarea cu prioritate a interesului superior al copilului, protejarea și promovarea drepturilor copilului în ceea ce privește egalitatea de șanse și tratament, participarea egală, autodeterminarea, autonomia și demnitatea personală și întreprinderea de acțiuni nediscriminatorii și pozitive cu privire la situația copilului. Aici, bibliotecara Laura Zah i-a surprins în mod plăcut pe copii cu „Omida mănăcioasă”, scrisă de Eric Carle. Culorile vii ale decorului și componentelor poveștii, firul narativ care vorbește despre metamorfozarea micii omizi într-un fluture minunat, informațiile despre aceste mici ființe de pe Pământ au adus multă bucurie și încântare în rândul celor prezenți.

Cărți terapeutice pentru cei mici și pentru cei... mari

Mara POPOVICI

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Orice carte poate fi terapeutică. Orice carte al cărei mesaj ne atinge adânc în suflet sau care scoate la lumină o rană pansată, dar nevindecată. Chiar dacă nu produce o schimbare, mesajul textului, povestea, își atinge scopul dacă produce o conștientizare, o înțelegere a unei emoții, a unei trăiri, a unei temeri, a unei angoase. Adulți și copii, cu toții avem frici, avem sentimente pe care nu le putem gestiona, avem trăiri ce ne destabilizează. Dacă lucrăm cu ele de timpuriu, șansele de a ne găsi propriul echilibru și a avea o viață împlinită cresc considerabil. Așa cum învățăm să scriem și să citim, sau cum învățăm matematica și alte științe, tot așa, și chiar mai intens, trebuie să învățăm despre noi, să ne cunoaștem cât mai bine propriul univers. Ce rost are să știm citi și scrie dacă nu știm cine suntem noi? Poveștile terapeutice deschid adulților porțițe către înțelegerea vieții interioare a celor mici, iar copiilor le oferă soluții și idei, pe înțelesul lor, de reacții comportamentale și emoționale, atunci când dau de situații în care nu au experiență sau nu știu cum să-și exteriorizeze emoțiile.

Secția pentru copii a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” dispune de numeroase cărți care vin în întâmpinarea cunoașterii trăirilor interioare, de la cele mai fragede vârste. Câteva dintre seriile deținute sunt următoarele: *Emoțiile lui Noni*, *Micul zen*, *Emoțiile mele*, *Emoțiile tale*, *Dezvoltare emoțională pentru copii de peste 5 ani*, *Ce să faci*. Alte titluri ce vin în ajutorul nostru și al copiilor noștri sunt:

Marea carte a emoțiilor – autor Jámbor Eszter, *Spune-mi o poveste...: 20 de povestiri terapeutice de citit copilului tău pentru a-i alunga fricile legate de schimbare* – autor Gilles Diederichs, *Inimioare fericite* – autor Mariana Konkoly, *O săptămână cu susul în jos* – autor Carl-Johan Forssén Ehrlin, *Povești pentru inimă și suflet* – autor Mariana Konkoly, *Întâmplări vindecătoare* – autori Cristina Donovici și Alex Donovici, *Girafa care nu voia să poarte ochelari și alte șase povestiri* – autor Gill McLean, *De ce vă certați, Matei?* – autori Brigitte Weninger și Eve Tharlet, *Micuța Alexia și nu-poții ei* – autor Adriana Mitu, *Lupușorul cel bun* – autor Nadia Shireen, *Băiețelul cu aripă de fluture* – autor Ioana Chichet-Macoveiciuc, *Mami și tati se poartă ciudat* – autor Ioana Chichet-Macoveiciuc, *Adevărul gol-goluț: dialoguri simpatice despre intimitate, corp, străini și limite* – autor Ioana Chichet-Macoveiciuc.

Marea carte a emoțiilor – autor Jámbor Eszter, *Spune-mi o poveste...: 20 de povestiri terapeutice de citit copilului tău pentru a-i alunga fricile legate de schimbare* – autor Gilles Diederichs, *Inimioare fericite* – autor Mariana Konkoly, *O săptămână cu susul în jos* – autor Carl-Johan Forssén Ehrlin, *Povești pentru inimă și suflet* – autor Mariana Konkoly, *Întâmplări vindecătoare* – autori Cristina Donovici și Alex Donovici, *Girafa care nu voia să poarte ochelari și alte șase povestiri* – autor Gill McLean, *De ce vă certați, Matei?* – autori Brigitte Weninger și Eve Tharlet, *Micuța Alexia și nu-poții ei* – autor Adriana Mitu, *Lupușorul cel bun* – autor Nadia Shireen, *Băiețelul cu aripă de fluture* – autor Ioana Chichet-Macoveiciuc, *Mami și tati se poartă ciudat* – autor Ioana Chichet-Macoveiciuc, *Adevărul gol-goluț: dialoguri simpatice despre intimitate, corp, străini și limite* – autor Ioana Chichet-Macoveiciuc.

Aceste cărți sunt recomandări ce vin în primul rând în întâmpinarea părinților și a educatorilor, pentru că educația emoțională a copiilor începe cu noi, adulții. Cu cât vom cunoaște mai bine dinamica noastră interioară, cu atât vom înțelege mai bine copiii și vom fi conectați cu ei. Cercetările din ultima vreme au relevat faptul că așa-numita „inteligență emoțională” este cea care ne ajută să avem succes și o viață echilibrată și nu memoria sau IQ-ul, cum se credea. Emoțiile se manifestă non-verbal, încă de la începutul vieții, prin gesturi, sunete și expresii faciale. După etapa non-verbală, poveștile au un rol important în dezvoltarea limbajului și în apariția capacității de a înțelege și exprima emoții verbal. Crescând, copiii învață moduri de exprimare emoțională, din interacțiunea cu ceilalți, dar și din povești. Textele cu mesaj terapeutic îi ajută pe cei mici să-și dezvolte empatia, să înțeleagă stările emoționale ale personajelor și, astfel, să înțeleagă complexitatea propriilor emoții. Acesta este argumentul care încurajează folosirea poveștilor cu mesaj în educația armonioasă a copiilor noștri!

Constantin Lecca și tipografia sa

Dr. Tudor NEDELCEA
Craiova

Tudor Nedelcea

Sintetizând o trăsătură esențială a românilor, de a se informa și a se forma culturalicește, domnitorul Barbu Știrbei scrie – cum ne încredințează Nicolae Iorga – negustorului Hagi C. Pop din Sibiu: „Mulți de aici au scris pentru gazeturi; au și dat bani și nu le-au mai venit... Că te poftesc pe dumneata, fă un mijloc și trimite gazeturi nemțești de aci din Sibiu: știu că mulți obicinuiau de au gazeturi... plătește dumneata și îmi trimite 2-3 partide de la ghenarie și de aici înainte fă dumneata rânduiala de-mi trimite totdeauna”. Marea deschidere operată de Revoluția lui Tudor a avut efecte benefice și asupra culturii românești, determinând boierimea, cu posibilități materiale, să-și facă instrucție conform necesităților timpului, racordându-se, prin gazete și alte tipărituri, la cultura occidentală. Glogoveanu, Jianu, Bengescu, Brăiloiu, Știrbei, Bibescu sunt o parte din această categorie socială din Oltenia care manifestă astfel de tendințe întâietoare. Un centru cultural în care prezența românească este tonifiantă îl constituie Buda; aici exista o tipografie în preajma căreia funcționau ca censoři personalități de marcă: Samuel Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, tripleta de aur a Școlii Ardelene; aici Zaharia Carcalechi scoate revista *Biblioteca Românească*, în atmosfera căreia s-a format un grup de tineri intelectuali ce aveau, apoi, să-și desfășoare activitatea în Regat: C-tin Lecca la Craiova și București, I. Maiorescu la Cerneți și Craiova, Bojincă la Iași, Carcalechi la București.

De numele pictorului, profesorului, editorului și tipografului Constantin Lecca se leagă înființarea primei tipografii și a primei reviste din Oltenia, în sensul modern al cuvântului, funcționând în casele marelui clucer Grigore Oțetelișanu din apropierea Școlii Centrale din Craiova.

Provenit dintr-o familie de boieri olteni stabiliți la Brașov, Constantin Lecca se naște la 18 decembrie 1810, în orașul de la poalele Tâmppei, aici începându-și școala primară. La 17 ani urmează studiile la Buda, unde devine colaboratorul *Bibliotecii Românești*, apoi la Viena. Vine în Craiova, în 1833, unde își desfășoară activitatea până la 1848, după care e nevoit, datorită atitudinii sale pașoptiste, să ia calea exilului în orașul natal.

La Craiova, se căsătorește cu Victoria Oțetelișanu, bogată și cu trecere la guvern, rudă cu Petrarhe Poenaru, directorul Eforiei Școalelor. Începându-și laborioasa activitate ca profesor de desen, ca și Wallenstein la București, Lecca face parte din cercul de lectură al colegului său, Ioan Maiorescu. Ce însemna acest cerc, explicația ne-o dă mentorul lui, tatăl celebrului critic – cel care, luând pilda părintelui său, avea să deschidă la Iași acea societate de renume. *Se strâneau*, spune I. Maiorescu, *câțiva profesori aleși nu după familie, ci după inima și caracterul moral. Petreceam de minune. Iarna mai ales, în carnaval, ne adunam pe rând unii la alții... spuneam fabule, alteori citeam câte o poezie... apoi făceam pantomime, uneori dintr-o comedie, alteori din tragedii, alteori luam câte un act din câte o bucată de teatru și eram noi între noi actori*. Au editat cărți, au tradus: „Astfel am petrecut noi mai mulți ani, râvneam mult la adunările noastre. Profesorii s-au schimbat mult din ceea ce i-am găsit, când am venit aici și când, afară de Lecca, nu mai citea nimenea cărți”. Îclinăm să credem că junimismul, ca dimensiune majoră a culturii române, își are sorgintea aici, în acest cerc literar craiovean.

După circa trei ani de profesorat, beneficiind prin căsătorie de o situație materială, cere Domniei, la 9 septembrie 1837, deschiderea unei tipografii, conștient că, așa cum menționează el în preambul, „înaintarea ce neconținut fac toate lucrările obștești... asigurază și pentru cultura limbii românești o

sporire necurmată”. El se simte dator moral „de a contribui pe cât este cu știința la această cultură ori prin lucrări originale sau prin felurimi de traduceri”. Cum „numărul produselor literare crește din zi în zi”, el recomandă invenția lui Gutenberg, „această industrie, prin care asemenea producții ies la lumină, fiind acum aproape a rămâne în domeniu public, slobozit de mărginirile ce i se pusese prin privilegiu exclusiv, va adăoga și mai mult numărul acestor lucrări, înlesnind mijloacele de publicație”. În acest scop, Lecca, „având cunoștință de meșteșugul tipografiei și dorind a întrebuința la această lucrare toată vremea ce-i va rămâne slobodă despre alte îndatoriri ce într-aceeași sferă sunt puse asupra-i face plecata rugăciune, Măriei tale, să i se dea înalta slobozenie a ținea un teasc de tipărire în orașul Craiovii, care, fiind al doilea centru de oblăduire al acelor 5 județe, să va înlesni cu așezarea acestei industrii acolo la felurite trebuințe”.

Pe această întemeiată cerere, domnitorul Ghica dispune, la 27 iulie 1837, să se facă „cuvinita punere la cale”. Și, astfel, dobândind această *înaltă slobozenie*, Lecca își pune toată priceperea și pasiunea în serviciul tipografiei, începând cu 25 octombrie 1837, dată la care expira monopolul acordat pentru 20 de ani tipografului Caracas, pe care acesta o cumpărase de la Ion Heliade Rădulescu.

În întreprinderea sa, vede lumina tiparului, la 3 octombrie 1838, prima publicație olteană *Mozaicul*, apărută în 52 de numere, săptămânal, până la 25 septembrie 1839. Periodicul, scris (cu excepția unei cuvântări a lui Ioan Maiorescu din ianuarie 1839) în întregime de editor, conține mici istorioare moralizatoare, povestiri literare, diverse lucrări istorice, didactice și științifice, fabule, poezii, traduceri sau adaptări în special din literatura germană, efectuate de Constantin Lecca, precum și literatură originală modestă. „O nouă foaie a literaturii a răsărit pe orizontul României... *Mozaicul* cel interesant”, nota Gheorghe Asachi și în același ton cu el salută apariția periodicului și Ion Heliade Rădulescu. Recomandată de Petrache Poenaru învățătorilor, revista era citită nu numai la Craiova, ci și la București, Iași, Brașov.

Sunt semnalate o serie de cărți ieșite de sub teascurile tipografiei lui Lecca, cărți didactice, traduceri literare efectuate în special de Gr. Pleșoiu (care inaugurează o colecție de cărți pentru tineret) și Gr. Mihăiescu, apărute până în 1847 (cum argumentează N. Bellu). Își propusese să editeze, în 1839, și o revistă istorică, *Dacia veche și nouă*, dar, din lipsă de prenumerați, ea a rămas în stadiul de proiect. Ioan Maiorescu încearcă și el să editeze în tipografia prietenului său „Foaia Olteniei sau Micii României” (politică și literară), dar nu a primit încuviințare.

Concepută ca un instrument de instruire și propagandă, tipografia lui Constantin Lecca are meritul de a fi nu numai prima de acest fel din Oltenia, dar și de a avea un rol social precumpănit.

Provenit de la Ion Heliade Rădulescu, trecând pe la Caracas, privilegiul tipografiei ajunge pe mâini destoinice, la polivalentul C. Lecca, pe care îl transmite, prin Samitca și alți tipografi, Instituțiilor de Arte Grafice și Editură „Scrisul Românesc” și „Ramuri”. De la Constantin Lecca la modernele tipografii de azi este un drum în care tradițiile sunt încorporate inovației.

Constantin Lecca – autoportret

Centenarul revistei *Cele Trei Crișuri*

Rozalia BARTA
Oradea

Anul 2020 marchează împlinirea unui secol de la apariția la Oradea a primului număr al revistei *Cele Trei Crișuri*. Ziua de 15 aprilie 1920 a reprezentat un moment plin de emoție al istoriei culturii și spiritului bihorean. Regretatul om de cultură, poetul Viorel Horj, spunea despre anul 1920 că încă vibra „de ecourile memorabilului 1 decembrie 1918”, iar despre conștiințele entuziasmate de măreția împlinirii unui vis străvechi nota că nu le lipsea „doza de luciditate pentru a aprecia că proclamarea unirii este doar începutul desăvârșirii ei”¹.

În toamna primului an după Unirea din 1918, la Oradea a luat ființă o importantă reuniune culturală, care a funcționat sub denumirea de „Cele Trei Crișuri”. Aceasta a apărut prin „voința unanimă a intelectualității de la Oradea și din împrejurimi, în frunte cu reprezentanții bisericii, școlii și armatei”. „Un suflu de adâncă credință patriotică și de nădejdi promițătoare ce ne mângâia sufletul a străbătut inimile noastre ale tuturor, sub vraja sărbătoririi naționale a întregirii neamului”², rememorează redacția revistei *Cele Trei Crișuri* la aniversarea a două decenii de existență a reuniunii.

Reuniunea culturală „Cele Trei Crișuri” a pornit din inițiativa colonelului George Bacaloglu, care în data de 21 octombrie 1919 a prezentat într-o ședință publică textul apelului-program al viitoarei reuniuni. Numeroși intelectuali s-au reunit la Oradea pentru a întări ideile colonelului Bacaloglu, exprimându-și prin semnături susținerea pentru apelul-program. Astfel s-au pus bazele unei „reuniuni cu o nobilă menire, o societate care-și închina rosturile ei de luptă ridicării culturale a oamenilor din «cele mai înapoiate meleaguri ale țării»”³, a cărei activitate luminoasă a marcat perioada interbelică bihoreană.

Anterior, au existat și alte societăți culturale în Bihor, precum „Societatea de leptură” din Oradea, înființată în 1852, „Casinele române din Beiuș”, din 1871, sau Despărțămintele ASTREI din Bihor, în 1893. Acestea au pregătit terenul pentru formarea unei mișcări culturale de masă în Bihor. Apariția Reuniunii culturale „Cele Trei Crișuri” a fost considerată „ca un răsunet stârnit de încercările și inițiativele anterioare anului 1919, care au format un curent de opinie pentru răspândirea culturii în mijlocul maselor populare”⁴. Societatea a tribuit la „promovarea culturii românești și prin tipărirea unor reviste, broșuri de propagandă și cărți, elaborate atât de unii membri din cadrul conducerii, cât și de personalități ale vieții culturale din capitală sau din centrele universitare ale României Mari”⁵.

Revista *Cele Trei Crișuri* a apărut pe 15 aprilie 1920 ca revistă de cultură, cu o periodicitate bilunară, fiind tipărită și susținută de Reuniunea culturală „Cele Trei Crișuri”. Primul număr a fost imprimat la tipografia familiei Sonnenfeld (1856-1948) din Oradea, revista devenind în scurt timp *organul de propagandă* al reuniunii culturale. Avându-l ca director pe George Bacaloglu, *Cele Trei Crișuri* a fost considerată o continuare firească a tradiției de luptă a prestigioasei reviste *Familia* a lui Iosif Vulcan, vie încă în amintirea contemporanilor orădeni.

¹ Viorel Horj, *Semicentenarul Revistei „Cele Trei Crișuri”*, în *Crișana*, Oradea, an 25, nr. 80, 7 aprilie 1970, pp. 1, 3.

² *După 20 de ani...* în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 20, nr. 1-2 (ianuarie-februarie) 1939, p. 5.

³ Ion Bradu, *Reuniunea culturală „Cele Trei Crișuri” din Oradea*, în *Contribuții culturale bihorene*, Oradea, 1974, p. 171.

⁴ *Ibidem*, p. 175.

⁵ Radu Rominașu, *Asociații culturale românești din Oradea și județul Bihor în perioada interbelică*, Editura Universității din Oradea, 2008, p. 55.

Conducerea revistei a însemnat rodul colaborării a trei personalități importante ale vremii: vicarul episcopal Roman Ciorogariu, colonelul George Bacaloglu și dr. Alexandru Pteancu. Aceștia au aspirat să realizeze o revistă culturală dedicată „sufletului renăscut al poporului nostru”, apărută în Bihor și care urma să se consolideze în timp. Colonelul Bacaloglu a adus pentru publicația reuniunii „o tipografie de la Sighet”, astfel că în câțiva ani publicația *Cele Trei Crișuri* devine o revistă de elită, „cu o ridicată ținută grafică [...], având și o variantă de popularizare și emancipare culturală destinată satelor «Cele Trei Crișuri pentru popor»⁶.

Dezideratele exprimate în articolul-program al revistei, intitulat *Datoria noastră*, urmau să fie împlinite printr-o sânguină „omenească”, dar mai ales printr-o „muncă ordonată și metodică”. Conducătorii ei și-au exprimat speranța potrivit căreia începutul pornit „în zile de primăvară și de reînviere, să ajungă spicul de grâu plin și îmbelșugat”⁷, dorință care s-a împlinit în mare parte. Începând cu numărul șapte, datat 15 august 1920, la conducerea revistei va fi cooptat ca secretar de redacție M. G. Samarineanu, care s-a stabilit în Oradea la îndemnul lui G. Bacaloglu. Începând cu anul 1921, preț de doi ani, Samarineanu va îndeplini funcția de redactor-șef, după care se va retrage din orice poziție cheie în redacție. Acesta a condus la Oradea săptămânalele *Vestul Românesc* și *Bihorul*, beneficiind de sprijinul lui Aurel Lazăr.

În 1926 se stabilește un Comitet de redacție ajutător al redacției, format din Eugeniu Speranția⁸, fiul cărturarului bucureștean Th. D. Speranția, George Sofronie, fost profesor de drept internațional la Facultatea de drept din Oradea, colegul mai tânăr al lui Eugeniu Speranția, și V. Poiană-Năsturaș. Începând cu anul 1926, M. G. Samarineanu a renunțat la calitatea de redactor al revistei, întrucât din martie același an va trece la redactarea seriei a doua a *Familiei*. Chiar și în condițiile dificile datorate volumului mare de muncă, M. G. Samarineanu va rămâne un colaborator permanent al revistei *Cele Trei Crișuri*.

Revista a apărut neînterupt la Oradea timp de două decenii, din 15 aprilie 1920 și până în decembrie 1940, după care s-a mutat la București, unde a continuat până în primăvara anului 1944. La începuturile ei, aparițiile erau bilunare, apoi lunare, pentru ca, începând cu numărul 3-4 (martie-aprilie) 1928 și până la ultimul număr 3-4 (martie-aprilie) 1944, revista să apară la două luni. În opinia lui I. Hangiu, existența revistei *Cele Trei Crișuri* a însemnat un „moment important în evoluția culturală a Transilvaniei, prin statornicia și fidelitatea cu care și-a urmărit programul propus la apariție: strângerea legăturilor intelectuale între toți fiii patriei, «fără deosebire de neam», răspândirea culturii și educației în rândurile poporului”⁹. Trebuie să constatăm, însă, că în jurul acestei reviste nu a apărut o școală literară, respectiv ea nu a dat o direcție literară propriu-zisă.

Începutul revistei a fost unul extrem de promițător, fiind caracterizat prin elan și efervescență. A fost considerat de unii autori ca fiind o adevărată perioadă de glorie a revistei. Merită să menționăm o parte dintre cei mai prestigioși colaboratori, printre care Ion Agârbiceanu, Zaharia Bârsan, Lucian Blaga, Vasile Bogrea, I. G. Duca, Mihail Dragomirescu, Silviu Dragomir, Emanoil Bucuța, Al. Ciura, Victor Eftimiu, Gala Galaction, Nicolae Iorga, Emil Isac, E. Lovinescu, Camil Petrescu, Ion Lupaș, Ovidiu Hulea, Cincinat Pavelescu. Aceștia li s-au adăugat colaboratori locali precum Gh. Ciuhandru, Aurel Lazăr, Eugeniu Speranția, Gh. Tulbure, George Bota, M. G. Samarineanu, George A. Petre, dar și alții.

În deschiderea primului număr este amplasat articolul-program, urmat de texte ce poartă semnătura unor nume cu rezonanță precum Nicolae Iorga¹⁰, Roman Ciorogariu¹¹, I. Paul¹² și Marin Ștefănescu¹³, istoricul I. Lupaș¹⁴, profesori ai universității clujene. În primul număr, Nicolae Iorga a colaborat și la rubrica *Istorie națională*, printr-un articol¹⁵ care a fost publicat în două părți. O altă rubrică a revistei se intitulează *Scrisori*. Este vorba despre epistole adresate directorului revistei G. Bacaloglu, primele două

⁶ Constantin Mălinaș, *Tipografi, tipografii și edituri în Bihor 1565-1948*, Editura Mihai Eminescu, Oradea, 1995, p. 15.

⁷ *Datoria noastră*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 1, nr. 1, 15 aprilie 1920, p. 1.

⁸ Sever Dumitrașcu, *Doi profesori universitari orădeni în perioada interbelică: Eugeniu Speranția și George Sofronie*, în *Aurora: revistă de literatură*, Oradea, nr. 1, 1993, p. 83.

⁹ I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, ed. a 3-a, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004, p. 141.

¹⁰ Nicolae Iorga, *Ținutul Crișurilor*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 1, nr. 1 (15 aprilie) 1920, p. 2.

¹¹ Roman Ciorogariu, *Răsărit de soare*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 1, nr. 1 (15 aprilie) 1920, pp. 3-4.

¹² I. Paul, „*La plivit*”, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 1, nr. 1 (15 aprilie) 1920, pp. 4-9.

¹³ Marin Ștefănescu, *Despre iubirea între oameni*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 1, nr. 1 (15 aprilie) 1920, pp. 11-13.

¹⁴ I. Lupaș, *Părinții și frații lui Emanuil Gojdu*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 1, nr. 1 (15 aprilie) 1920, pp. 15-18.

¹⁵ Nicolae Iorga, *Războiul pentru unitatea națională*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 1, nr. 1 (15 aprilie) 1920, pp. 20-25; nr. 2 (1 mai) 1920, pp. 22-27.

fiind semnate de G. Bogdan-Duică și dr. Aurel Lazăr.

În același număr găsim și rubrica *Note*, care cuprinde diferite informații reunite sub titluri diferite, *Martirii*, *Terminalia*, *Sate de dincolo de linie*, *Poate că nu știe românește*, *Gala Galaction*, *G. Topârceanu*, *T. Arghesi*, semnate de autori cu inițialele numelor. În cuprinsul paginilor revistei sunt inserate și poezii, prima fiind semnată de Victor Eftimiu¹⁶, iar a doua este creația autorului orădean Mihail Tortuzac¹⁷, dedicată lui Octavian Goga și datată 4 aprilie 1920.

O rubrică cu titlul *Memento* oferă diferite informații de interes general, de unde putem deduce că revista avea și un caracter informativ. Pe măsura apariției numerelor, revista va pune la dispoziția cititorilor informații curente cuprinse în cronicile literare, culturale, muzicale, sportive, chiar și economice, uneori reunite sub titlul *Cronici*. Primul număr al revistei din 1920 cuprinde și o anexă cu fotografii care au devenit în timp documente istorice. Prima fotografie datează din 10 mai 1919, de la Oradea Mare, ilustrând un moment festiv prin „sărbătorirea pentru prima oară la Oradea a zilei Regatului României, adică a încoronării lui Carol I”¹⁸, care a fost urmată de un moment special de sărbătoare a orașului, din 23 mai 1919, când regele Ferdinand I și regina Maria au vizitat Oradea eliberată.

În revista apărută pe 15 decembrie 1921, atenția cititorului este atrasă de pagina de titlu, care conține medalionul poetului și marelui politician român Octavian Goga, alături de dedicația pe care o semnează pe 25 martie 1921: „În albia «Celor Trei Crișuri» palpită azi un suflet nou, – dacă revista care a împrumutat acest nume îl va înțelege atunci își împlinește menirea”. În același număr, în rubrica *Cronica Literară*, este publicat textul scriitorului Ion Foti, în care se prezintă o analiză a creației poetice a scriitorului Octavian Goga¹⁹.

Cu fiecare număr apărut, numărul colaboratorilor revistei *Cele Trei Crișuri* se va mări, astfel că în jurul anului 1933 totalul se va apropia de două sute. Mare parte dintre autori s-au bucurat de un condei desăvârșit. La aniversarea semicentenarului revistei, Eugeniu Speranția arăta că prezența în paginile revistei a unui număr însemnat de colaboratori prestigioși „însemna o atracție în plus ce se exercita asupra unui număr mare de cititori și, deci, o tot mai adâncă penetrație a tendințelor pentru care lupta instituția”²⁰. Revista a devenit, încă de la început, un veritabil spațiu în care se discutau idei și se înfruntau opinii, stilourile ascuțite ale colaboratorilor fiind puse în slujba progresului cultural al neamului.

În paginile revistei și-au găsit loc atât poezia, proza, critica literară, problemele de educație, cât și cercetările din domeniul istoriografiei, învățământului, culturii, artei și religiei. Revista *Cele Trei Crișuri* a promovat și o serie de colaboratori din județele învecinate, oferindu-le spații pentru diferite rubrici cu tematică regională, precum *Cronică sătmăreană*, *Scrisori bănățene*, *maramureșene*, *craiovene* sau *sălăjene*. În cele două decenii de existență ale revistei la Oradea, se pot distinge două perioade: prima este cuprinsă între anii 1920 și 1932, iar cea de-a doua între 1933 și 1940. Începând din anul 1922, revista își schimbă formatul într-unul mai mare, respectiv „începe discutarea unei probleme foarte controversate în tot intervalul interbelic: aceea a apropierei româno-maghiare prin mijlocirea culturii”²¹.

Prima perioadă a fost marcată, în 1932, de transformarea profilului ei în *Anale culturale*, când s-a trecut de la o apariție bilunară a revistei la una lunară. Noua situație a determinat o descreștere a „emulației creatorilor”, coloanele revistei fiind „specializate în probleme care reclamau numai intervenții doc-

¹⁶ Victor Eftimiu, *Cântec de seară*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 1, nr. 1 (15 aprilie) 1920, p. 10.

¹⁷ Mihail Tortuzac, *Anteu*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 1, nr. 1 (15 aprilie) 1920, p. 14.

¹⁸ Iudita Călușer, *Festivități regale în Oradea și Bihor – mai 1919*, în *Crisia: culegere de materiale și studii*, Oradea, 2015, p. 166.

¹⁹ Ion Foti, *Poezia d-lui Octavian Goga*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an 2, nr. 20 (15 decembrie) 1921, pp. 619-626.

²⁰ Eugeniu Speranția, *Cele Trei Crișuri – 50 de ani de la întemeiere*, în *Familia: revistă de cultură*, Oradea, seria a V-a, an 6 (106), nr. 4 (56), aprilie 1970, p. 17.

²¹ Nae Antonescu, *Revista „Cele Trei Crișuri”*, în *Aurora: revistă de literatură*, Oradea, nr. 1, 1993, p. 71.

te”²². Fiecare număr a tratat probleme de actualitate sau tematice, importante din punct de vedere istoric, cultural sau social. Spre exemplu, în numărul 3-4 (aprilie-mai) 1933 au fost abordate probleme de actualitate în articolele *Pace sau război?* și *Martirii Bihorului*. În numărul următor, 5-6 (iunie-iulie) din 1933, au fost abordate subiecte stringente în dosarul *Restaurația și Revișuirea granițelor*. Ca apoi, în numărul 9-10 (septembrie-octombrie) 1933, să se discute inițiativa dezvelirii bustului lui Delavrancea, precum și alte aspecte în subsidiar. Este de menționat faptul că, în al nouălea an al revistei, Reuniunea culturală „Cele Trei Crișuri” a ridicat și un bust dedicat lui Iosif Vulcan.

Anul 1933 poate fi catalogat ca fiind apogeul succesului acestei publicații. Printre colaboratori s-au regăsit nume prestigioase din literatura și cultura română precum Ioan Al. Brătescu-Voinești, Gh. Bogdan-Duică, Ion Bianu, Ovid Densusianu, Dimitrie Gusti, Cezar Petrescu, Sextil Pușcariu, Elena Farago, Ion Pillat, George M. Zamfirescu și alții. Acest lucru semnifică locul important pe care revista *Cele Trei Crișuri* l-a ocupat în istoria culturală a Bihorului și nu numai. Un moment de răscruce în viața revistei apare în toamna anului 1940, determinat de situația generată de impactul Dictatului de la Viena. Redacția revistei este nevoită să se mute cu sediul „provizoriu” la București, unde va apărea în continuare în numere duble, până la încetarea definitivă cu numărul 3-4 din martie-aprilie 1944.

Revista *Cele Trei Crișuri* a fost reluată într-un format mai mare, o dată cu apariția celei de-a doua serii. Ea a fost editată de Fundația culturală „Cele Trei Crișuri” și are o apariție lunară începând din aprilie 1990 și până în decembrie 1991. Seria nouă a revistei relua „cursul «vieții» unei mari și prestigioase reviste de cultură întrerupt într-un mod brutal în anul 1940 [...]”. Noua redacție și-a motivat demersul ca fiind o preluare „de flamură, pe care intenționăm să o cedăm altora, mai tineri, pentru a o duce mai departe”²³. Redacția a pornit din nou la drum, cu același entuziasm inițial. Crezul redactorilor prevedea preluarea a „tot ce este viabil și actual în paginile revistei pe care o reactivăm, prin scoaterea acestei noi serii, ca dovadă că nicio idee fertilă și de valoare nu piere, ea putând regenera în clipele cele mai sublime ale istoriei românești”²⁴. Colectivul redacțional a fost format din director dr. Viorel Faur, redactor-șef Miron Blaga, secretar general de redacție Constantin Mălinaș și redactorii Nicolae Brânda, Corneliu Crăciun, Teodor Crișan, Ion Davideanu, Mihai Drecin, Blaga Mihoc, Barbu Ștefănescu și Ioan Țepelea. Începând din anul 2000 începe a treia serie a revistei, care îl are ca director pe universitarul orădean Antonio Faur.

Zestrea culturală a județului Bihor ar fi fost mult mai săracă în absența revistei *Cele Trei Crișuri*. Simbol al revigorării activității intelectualilor români din Oradea și împrejurimi, dar nu numai, revista aceasta centenară are valoare emblematică pentru presa culturală din Transilvania de după Marea Unire din 1918. Puține redacții din zonă se pot mândri cu semnăturile unor colaboratori atât de prestigioși. De asemenea, din seria revistelor de acest tip nu multe au reușit să atingă un nivel atât de ridicat prin prisma conținutului. Nu în ultimul rând, longevitatea revistei *Cele Trei Crișuri* arată un atașament local, cel puțin al elitelor, pentru un simbol al exuberanței interbelice.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bradu, Ion, *Reuniunea culturală „Cele Trei Crișuri” din Oradea*, în *Contribuții culturale bihorene*, Oradea, 1974, pp. 169-193.
2. Bradu, Ion, *Revista „Cele Trei Crișuri” din Oradea*, în *Contribuții culturale bihorene*, Oradea, 1974, pp. 345-374.
3. Hangiu, Ioan, *Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, ed. a 3-a, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004, p. 141.
4. Horj, Viorel, *Semicentenarul Revistei „Cele Trei Crișuri”*, în *Crișana*, Oradea, an 25, nr. 80, 7 aprilie 1970, pp. 1, 3.
5. Speranția, Eugeniu, *Cele Trei Crișuri – 50 de ani de la întemeiere*, în *Familia: revistă de cultură*, Oradea, seria a V-a, an 6 (106), nr. 4 (56), aprilie 1970, p. 17.
6. Colecția revistei *Cele Trei Crișuri* din fondul documentar al Bibliotecii Universității din Oradea.
7. Colecția online a revistei *Cele Trei Crișuri* (1920-1944) din Biblioteca Digitală a BCU Cluj-Napoca: <http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/47880>.

²² Eugeniu Speranția, *op. cit.*, p. 17.

²³ *Din nou, la drum!*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, serie nouă, an 1, nr. 1, aprilie 1990, p. 1.

²⁴ *Ibidem*.

Românii și Premiul Nobel

Grigore SPERMEZAN
Urziceni

Nu cu multă vreme în urmă, aflat în Târgul de Carte de la București, ochii mi-au căzut pe coperta lucrării cunoscutului politolog Alina Mungiu-Pippidi, al cărui titlu incitant era: *De ce nu iau românii Premiul Nobel?*¹ Grăbit fiind, am cumpărat cartea fără să apuc s-o foiletez, dar frământând în minte un gând: să dedici o carte întreagă unei astfel de teme mi se părea un lucru extraordinar. Ajuns acasă, am început s-o lecturez și am rămas ușor dezamăgit: cartea era o culegere de articole ale autoarei apărute în presa vremii în intervalul 2005-2012, iar problema neobținerii mult-râvnitului premiu era abordată doar în câteva dintre ele. Dincolo de asta, rămânea însă obsesiva întrebare, care nu ne poate lăsa indiferenți: chiar, de ce nu iau românii Premiul Nobel?

Deși vorbim despre el la singular, de fapt există mai multe premii create de omul de afaceri suedez Alfred Nobel (1833-1896), inventatorul dinamitei (1867), cel care, în testamentul său, a întemeiat o fundație cu scopul ca veniturile imensei sale averi să fie oferite în fiecare an „sub formă de premii celor care, în anul precedent, au adus cele mai mari servicii umanității”. A existat opinia că poate suedezul a dorit să-și spele păcatele pentru o invenție care nu a adus doar beneficii omenirii; cert este, însă, că premiul este azi vizat fiindcă exprimă nu doar potențialul creativ al unui popor, ci și o largă cunoaștere internațională a deținătorilor lui, conferind prestigiu țării în concertul culturii și civilizației universale.

Primele premii Nobel au fost decernate la 10 decembrie 1901, după moartea creatorului lor, Academia Regală de Știință din Suedia acordând premiile (constând dintr-o medalie, o diplomă și o sumă de bani) pentru Fizică, Chimie și Economie, Institutul Karolinska pentru Medicină, Academia Suedeză pentru Literatură, iar un comitet alcătuit din cinci persoane alese de Parlamentul Norvegiei – Premiul pentru Pace. Mândria de a deține premiul e greu de comparat cu altceva, iar un top 3 al țărilor cele mai premiate arată astfel: 1. SUA – 162 premii deținute, 2. Germania – 93, Marea Britanie – 68. Faptul că Statele Unite se află în fruntea clasamentului nu trebuie să surprindă, dacă ținem cont că în creuzetul (*melting pot*) care a dus la forjarea națiunii americane au venit multe minți luminate gata formate în alte țări, cum este cazul elocvent al lui George Emil Palade, dar de premii s-au bucurat cetățenii Lumii Noi, care au oferit deținătorilor emigranți ai acestor premii condiții superioare de afirmare. Bulgaria figurează și ea mai spre sfârșitul clasamentului, cu un singur deținător al Premiului Nobel pentru Literatură, obținut în 1981 de scriitorul de limbă germană Elias Canetti (1905-1994), cel născut la Rusciuc (azi Ruse), în Bulgaria, dar care era de mult plecat în străinătate la data obținerii lui.

Chiar dacă problema ridicată aici se referea la întrebarea de ce conaționali noștri nu iau Premiul Nobel, trebuie precizat că țara noastră nu este totalmente văduvită de asemenea distincții, atâta vreme cât în muzeul din Stockholm dedicat celui care poartă numele creatorului lui figurează patru biografii cu rădăcini în Transilvania și Moldova, care stau laolaltă cu nume imense ale istoriei planetare. Lista este deschisă de George Emil Palade (1912-2008), născut la Iași, devenit ulterior ginerele celebrului industriaș român Nicolae Malaxa, emigrat în America, unde a fost ales în 1961 membru al Academiei de Științe a SUA. A obținut Premiul Nobel pentru Medicină în 1974 (alături de Albert Claude și Christian de Duve), urmare a activității sale de cercetător la Universitatea Rockefeller din New York, apoi la cea din Yale (1973 -1990), lucrând apoi după 1990 și la Universitatea din San Diego (California).

Urmează, în ordine cronologică, Ioan Moraru (1927-1989), medic român ales post-mortem membru al Academiei Române, fost copreședinte al organizației „Medicii lumii pentru prevenirea războiului nuclear”, cel căruia – alături de Mihail Kuzin (Uniunea Sovietică), și Bernard Lown (Statele Unite) – i-a fost decernat Premiul Nobel pentru Pace în anul 1985. Elie Wiesel (1928-2016), născut la Sighet și devenit apoi cetățean american, va primi aceeași distincție în anul următor (1986), Comitetul

¹ Alina Mungiu-Pippidi, *De ce nu iau românii Premiul Nobel?*, Editura Polirom, Iași, 2014, ediția a doua adăugită.

Norvegian pentru Premiul Nobel pentru Pace desemnându-l drept „mesager al omeniei”. Născută în 1953 într-o familie de șvabi bănățeni (județul Timiș), dar emigrată din 1987 în fosta Republică Federală Germania, Herta Müller va obține în anul 2009, la a treia nominalizare (primele două se produsese în 1999 și 2008), Premiul Nobel pentru Literatură. Cu speranța că lista nu se va opri aici, ultimul deținător al premiului este Stefan Walter Hell, fizician german originar din România (născut în 1962 la Arad), dar emigrat cu familia sa, de asemenea de șvabi bănățeni, în RFG, în al doilea an de liceu. Este director la *Institutul Max Planck de Chimie Biofizică* din Göttingen, membru de onoare al Academiei Române din 2012, el primind în anul 2014 Premiul Nobel pentru Chimie (împreună cu Eric Betzig și William E. Moerner) „pentru dezvoltarea microscopiei fluorescente cu super-rezoluție”. Ne putem întreba dacă, în ultimele două cazuri, premiile aparțin României sau nu. Cel puțin în privința Hertei Müller (la data apariției articolului Stefan Hell nu luase distincția), Alina Mungiu-Pippidi este tranșantă: Nobelul ei nu este și al românilor.

Fapt interesant, cu excepția lui Ioan Moraru, niciunul dintre cei patru deținători nu-și mai avea rezidența în România la data obținerii strălucitului premiu, lauri pentru dobândirea lui revenind Statelor Unite în cazul lui G. E. Palade și Elie Wiesel, respectiv Germaniei în cazul Hertei Müller și Stefan W. Hell. Ioan Moraru este singurul român care, în momentul decernării Premiului Nobel pentru Pace, pentru anul 1985, se afla pe teritoriul țării, fără să fi emigrat nicăieri. În vreme ce americanul și rusul au fost ovaționați în țara lor pentru performanța obținută de „International Physicians for the Prevention of Nuclear War” (Medicii lumii pentru prevenirea războiului nuclear), din care făceau parte, Ioan Moraru – liderul de fapt al acestei organizații – a rămas un anonim chiar și în ziua de azi, un articol de presă recent ce aborda problema în discuție nici măcar nu-i amintește numele, dovadă că ziaristul român nu avea cunoștință de așa ceva. Explicația este simplă: la data acordării acestui premiu pentru Pace, Ceaușescu era acela care spera să-l obțină (culmea, deși România era a patra țară din lume exportatoare de armel), iar dacă n-a reușit el, atunci nu trebuia să se știe că în România „Epocii de Aur” mai există și alte somități în afara lui și a „tovarășei” sale deținătoare a Cabinetului 2. Răzbunarea meschină a conducătorilor destinelor de atunci ale României a constatat nu doar în faptul că presa românească n-a publicat nimic despre succesul lui Ioan Moraru, ci și în aceea că medicului român nu i s-a permis să plece la Stockholm la ceremonia de decernare a premiului. Amintind cazul medicului român desconsiderat de autoritățile vremii, scriitorul Paul Goma notează: „Numele lui este Ioan Moraru și este un ilustru necunoscut printre compatrioți. După ce a primit celebra distincție, a intrat rapid într-un con de umbră, regimul de atunci neputând trece cu vederea că «i-a furat premiul lui Ceaușescu». A murit în 1989, cu trei zile înainte de 22 decembrie, dar a apucat să rămână în conștiința studenților și a colegilor cu care și-a împărtășit pasiunea pentru medicină”².

Cartea Alinei Mungiu-Pippidi abordează problema fenomenelor negative care blochează promovarea valorilor în România, precum instituțiile educaționale care funcționează pe post de fabrici de diplome, plagiat, moguli, democrație prost înțeleasă etc., a căror analiză ne poate face să înțelegem – printre altele – de ce nu iau românii Premiul Nobel. Trebuie observat că autoarea ia în calcul cu precădere perioada postbelică trăită de societatea românească, în care invidia și satisfacția de a vedea „să-i moară capra vecinului” sunt puse la loc de cinste, atitudinea familiei Ceaușescu față de Ioan Moraru fiind relevantă în acest sens. Autoarea cărții se întreabă: „De ce nu stăm bine? În niciun caz pentru că am avea mai puține calități decât alții. Lumea e organizată pe distribuții statistice normale, deci nu există popoare mai talentate sau mai puțin talentate” (p. 18). Și mai departe: „Nu există în România, la această oră, viziunea că aceasta e problema noastră politică cea mai importantă și că, din cauza organizării noastre sociale, structural diferită de cea din Occident, ratăm sistematic să producem performanță și să promovăm valoare (subl. autoarei, n.n.). Aici stă corupția sistemică, nu în darul dat unei infirmiere la spital” (*Ibidem*). Valorile care au succedat comunismului nu sunt cele ale societății deschise, ci tot ipocrizia, oportunismul și intoleranța. Explicând de ce premiul Hertei Müller nu este și al nostru, Alina Mungiu-Pippidi consemnează: „Există riscul să nu înțelegem de ce a luat Herta premiul și de ce, dacă nu îl lua ea, tot nu ne revenea. Asta e important nu doar pentru literatură, pentru că handicapul literaturii noastre nu provine din lipsa de talent a românilor. Ci, mai degrabă și pe românește, din lipsa lor de caracter” (pp. 19-20). Diagnosticul pus este dur: „S-a spus despre Herta Müller că nu lua premiul dacă rămânea la noi. Așa este. Dar nu fiindcă am fi discriminați de juri, ci pentru că suntem mai buni ca ungurii sau

² Paul Goma: *Jurnal*, 2009, p. 501.

portughezii să descurajăm sau să distrugem din timp pe oricine ar avea la noi potențialul să ia premiul Nobel. Acțiunea colectivă rămâne de o excepțională eficacitate în a împiedica promovarea adevăratelor valori: în rest nu produce nicio valoare economică sau socială. De asta, cine știe să se bucure, bucurați-vă acum, că nu o să mai luăm alt Nobel pentru literatură în viața noastră” (pp. 22-23). Se consideră că situația noastră e asemănătoare cu aceea a unei școli de provincie, în care copiii nu sunt răi, ar exista și ceva dotări acolo, numai că în mod sistematic sunt selectați greșit cei care trebuie să meargă să reprezinte școlile la olimpiadă. Rezultatul este că aceia care ar putea face mai mult se transferă sau se lasă pe tânjală văzând cum directorii trimit la concursuri diverși favoriți ca să vadă și ei lumea mare, chit că regulat pierd acolo, școala rămânând în trista ei provincie, iar noi n-o să luăm niciodată Nobelul.

Referindu-ne doar la literatură, un alt motiv pentru care scriitorii români nu au avut șanse la Nobel a fost faptul că operele lor nu au fost traduse în străinătate, de către marile edituri. Este vorba de figuri importante de pe scena literaturii din România, Lucian Blaga, Mircea Eliade, Nichita Stănescu și alții. Să nu uităm că aceasta presupune un efort financiar din partea statului român, ceea ce nu e cazul nostru. Rușii însă au înțeles importanța acestui demers și au tradus masiv operele scriitorilor lor în limbi de circulație internațională imediat după Primul Război Mondial, literatura rusă fiind considerată azi una de prim rang. Cunoscutul estetician Ion Ianoși relatează că a discutat în Elveția cu sora lui Thomas Mann și i-a pomenit acesteia de Caragiale, despre care nemțoaica nu auzise. Ajuns acasă, poliglotul român a tradus în germană câteva schițe de ale scriitorului clasic, i le-a expediat prin poștă în străinătate și a primit rapid o scrisoare entuziastă: „Bine, dar acesta este un geniu necunoscut!” Caragiale va continua să rămână un geniu necunoscut pentru alții din afara țării, atâta vreme cât traduceriile celor îndrituiți s-o facă se duc pe promovarea scrierilor în virtutea coteriilor sau simpatiilor de tot felul...

Idei consonante cu acelea prezentate mai sus au fost anterior evidențiate de Adrian Marino (1921-2005), criticul de la Cluj extrem de dur cu confrății săi din literatura română, având despre ei aceeași părere pe care o avea Emil Cioran despre scriitori: „Târfe care se ceartă pentru același trotuar”. El emite o opinie despre tema noastră în discuție: „Ce reprezintă altceva mania morbidă a multora de a obține cu orice preț... Premiul Nobel? Listele de propuneri, care se fac anual, la București, metodă de nonrealism și ridicol imens? De reacția, de extremă vulgaritate și agresivitate, a unui Marin Sorescu, etern candidat Nobel de altfel, la auzul decernării premiului Herder (în definitiv un fel de moft)... modestei mele persoane un obscur, un marginal, un outlaw literar, abia tolerabil – am mai amintit”³. În jurnalul său, pe care un ziarist de azi considera că era mult mai nimerit să îl intituleze *Viața unui om înrăit*, Adrian Marino citează una dintre însemnările lui Dimitrie Bolintineanu făcută încă din 1858: „Soarta oamenilor de talent, în țările mici, este amărâtă”, efect al unui știut complex de inferioritate. „Mult mai aproape de noi, în jurnalele lui M. Eliade și E. M. Cioran întâlnim aceeași obsesie a handicapului de neînving al culturilor mici. O carte mediocră apărută într-o limbă de circulație internațională blochează și elimină orice lucrare echivalentă, de aceeași calitate, dacă nu superioară, publicată într-o zonă fără prestigiu și într-o limbă fără circulație. Ea nu are, practic, nicio șansă” (p. 298). Indiferent dacă ne place sau nu, situația aceasta poate fi numită „colonialism cultural”, iar cultura română – cu stilul ei de eternă improvizare, integrare prin compilație, mimetism și servilism – nu trebuie să aibă un destin de „colonie eternă”. Iar, mai departe: „Cât am detestat, și nu o dată, eternul servilism românesc, travestit în «tradiționala ospitalitate românească»” (p. 304). Considerând că românul are din instinct vocația culpabilizării altora, fără a-și imputa vreodată vreo vină, Adrian Marino conchide: „Este absurd să acuzăm pe alții de proasta noastră reputație și imagine culturală externă, total negativă” (p. 299). El sintetizează câteva piedici care stau în calea afirmării culturii române – considerată minoră și provincială – în lume, deci, implicit, în tentativa de a obține Premiul Nobel:

1. lipsa ei de prestigiu;
2. proasta reputație internațională;
3. obstrucția și invidia exilului;
4. indiferența, sabotajul, lipsa de tradiție și încurajare internă;
5. lipsa mijloacelor de difuzare și publicitate.

Putem fi sau nu de acord cu radiografia făcută de Adrian Marino, dar ea explică destule dintre carențele care grevează cultura română, implicit literatura ei, iar dacă dorim să le depășim este nevoie de un efort conștient de redresare a acesteia. Trebuie să schimbăm percepția negativă despre România și

³ Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 277-278.

români, adepții principiului „lasă că merge și așa”, deoarece în lume „avem o proastă, foarte proastă reputație internațională de improvizații, neserioși, șmecheri și profund neonești” (p. 297). Din păcate, trebuie să constatăm că, deși a trecut un deceniu și jumătate de la trecerea în eternitate a reputatului dar incomodului critic, continuăm să ne „bucurăm” în afara țării de o reputație negativă, pe toate planurile, care, în esență, a rămas aceeași și înainte, și după 1989, România continuând să fie „oaie neagră” a Europei. Trebuie să-i dăm iarăși dreptate că, abandonați într-o zonă gri, „suntem împinși, an de an, tot mai brutal, la periferia Europei” (p. 297). Fie și numai dacă ne gândim că alții concep o „Europă cu mai multe viteze”, sau ca să nu zgândărească prea tare anumite orgolii, o numesc „o Europă cu ritmuri diferite”, de fapt aceeași Mărie cu altă pălărie...

Dacă în zilele noastre e greu să ne apropiem de un premiul Nobel, e dureros să constatăm că unii dintre oamenii de știință și scriitorii din România care ar fi avut șansa să-l obțină în secolul trecut l-au ratat la mustață: doctorul Nicolae Constantin Paulescu, poetul Lucian Blaga, fizicienii Ștefan Procopiu și Ștefania Mărăcineanu.

Aflat în plină putere creatoare, doctorul Paulescu (1869-1931) publica în anii 1920 și 1921, în Franța și Belgia, mai multe articole privitoare la descoperirea insulinei, cea care soluționa tratarea diabetului, incurabil la acea dată. Fără discuție, premiul pentru Medicină ar fi trebuit să-i revină, el fiind îndreptățit să-l obțină, dar a fost ratat dintr-un motiv banal: Paulescu nu a fost propus printre cei nominalizați la obținerea lui de niciunul dintre oamenii de știință care aveau dreptul să facă propunerile! Propunerea pentru premiul Nobel a venit abia în anul 1923, când acesta a fost atribuit profesorilor Frederick G. Banting și John J. R. Macleod de la University of Toronto (Canada), care au recunoscut aportul lui Paulescu, dar au explicat că românul nu a demonstrat efectul injecțiilor cu pancreină. Nu are rost să speculăm dacă universitarii canadieni aveau cunoștință de ceea ce publicase doctorul român și s-au folosit de rezultatele muncii sale minimalizându-le sau trecându-le sub tăcere: istoria nu se scrie cu „ce ar fi fost dacă”, cert este că pe lista canadienilor figurează azi un premiu Nobel în plus, ceea ce echivalează cu unul în minus pentru România. Motivele pentru care Paulescu nu a fost propus rămân obscure: poate că, la data respectivă, era un medic cercetător cvasi-anonim, apoi lumea occidentală (echivalentă cu cea civilizată) n-a apreciat vederile sale de extremă dreaptă, vădit antisemite. Sigur că, în aprecierea unui om, n-ar fi trebuit suprapusă activitatea sa de medic eminent cu vederile sale politice, dar se pare că acest lucru s-a întâmplat și a contribuit la ratarea unui posibil premiu Nobel.

În anul 1956, când intelectualii marcanți erau marginalizați de regimul comunist, la inițiativa lui Mircea Eliade, profesorul Basil Munteanu, aflat la Paris, și Rosa del Conte (devenită ulterior una dintre marii eminescologi străini) au înaintat la Stockholm documentația pentru decernarea premiului pentru Literatură lui Lucian Blaga (1895-1961). Se părea că marele poet și filosof român îl va dobândi, dar regimul de la București nu și-a dat asentimentul, blocându-l pentru că scrierile sale contraveneau ideologiei comuniste, premiul fiind acordat finalmente poetului spaniol Juan Ramon Jimenez (1891-1958). Nu punem în balanță creațiile poetice ale lui J. R. Jimenez și ale lui Lucian Blaga, dar se pare că a atârnat mult în balanță faptul că spaniolului îi murise soția cu o lună înainte, considerându-se că premiul Nobel obținut ar însemna o palidă consolare în urma pierderii suferite. E greu de crezut că, la acest nivel, se operează cu astfel de criterii arbitrar, care să aibă în vedere mai puțin meritul și valoarea candidaților, ceea ce nu înseamnă că nu au fost utilizate și în alte cazuri ce au stârnit contestări asupra modului de acordare a premiilor Nobel.

Academicianul Ștefan Procopiu (1890-1972), om de știință de mare valoare, este fizicianul savant care a calculat în 1921, cu un an înaintea danezului Niels Bohr (1885-1962), momentul cinetic al electronului (numit și „magneton”), ce avea să poarte numele Bohr-Procopiu. Dar Premiul Nobel pentru Fizică i-a fost decernat în 1922 doar lui Niels Bohr, prietenul său mai mare cu cinci ani decât fizicianul nostru, pentru că mediile academice române nu s-au ocupat de formalități. Rămâne o palidă consolare faptul că au rămas cunoscute la nivel mondial „efectul Procopiu” și „fenomenul Procopiu”, ratându-se încă un premiu care ar fi rămas legat de numele savantului care a lăsat publicate 177 de lucrări științifice.

Vom încheia lista cu Ștefania Mărăcineanu (1882-1944), membru corespondent al Academiei de Științe din România, chimistă și fiziciană română care, în anii de cercetare în Franța, a descoperit radioactivitatea artificială, iar în 1931 a declanșat prima ploaie artificială din lume în Bărăgan. Dar Nobelul pentru Chimie în 1935 fost decernat pe aceeași temă soților Joliot-Curie pentru descoperirea

radioactivității artificiale, în a căror echipă Mărăcineanu lucrase un timp la Paris. Româncă s-a plâns ulterior că toată munca sa a fost folosită de cei doi francezi premiați pentru un fenomen cunoscut cu un deceniu înainte în lumea științifică a vremii, iar Irène Joliot-Curie folosisese o mare parte dintre observațiile sale de lucru referitoare la radioactivitatea artificială, fără mențiunea cuvenită. E greu de crezut că savanta noastră ar fi acuzat și și-ar fi apărat cu atâta vehemență punctul de vedere dacă nu se simțea îndreptățită s-o facă, dar singura consecință notabilă a fost izolarea Ștefaniei Mărăcineanu de grupul de la laboratorul Curie. A fost un alt caz în care am pierdut un posibil premiu Nobel în condiții cel puțin suspecte, dovadă că la masa bogaților se pătrunde cu greu...

Lăsând deoparte pe românii care n-au reușit să obțină premiul în discuție, să ne aducem aminte că există laureați care l-au dobândit în condiții discutabile. Alfred Nobel a cerut ca premiul care-i poartă numele să fie acordat anual către „orice persoană care își va îndrepta toate eforturile către consolidarea fraternității între națiuni, pentru reducerea sau abolirea forțelor armate și pentru promovarea congreselor în scopul păcii”. Cu toate acestea, din motive arbitrare ce țin de servilism politic, emfază sau urmare a unei tendințe (trend) ce proslăvește o etnie în detrimentul altora, decernarea premiului Nobel a fost deseori subiect de prese și scandaluri mai mult sau mai puțin bazate pe adevăr. Vom prezenta succint câteva cazuri.

Ex-președintele american Jimmy Carter a primit în anul 2002 Premiul Nobel pentru Pace pentru „decade de eforturi neprecupețite pentru soluționarea conflictelor internaționale, implementarea democrației și a drepturilor omului și promovarea dezvoltării economice și sociale”. Dincolo de limbajul sforăitor ce denotă servilism politic internațional, contestatarii din presă și nu numai au sesizat în acest act politizarea și exagerarea meritelor unui președinte faimos pentru neimplicarea în problemele istorice derulate în timpul mandatului său.

Winston Churchill (1864-1965), prim ministru și om politic englez, va fi recompensat în 1953 de Comitetul Nobel pentru activitatea sa literară (?!), deși era cel mai îndreptățit să primească Premiul pentru Pace pentru lucrarea sa intitulată simplu *Al Doilea Război Mondial*.

Secundul lui Bill Clinton, Al Gore, va primi și el premiul Nobel pentru Pace (2007), câștigat pentru aducerea în fața opiniei publice a problemelor grave declanșate de procesul încălzirii globale prin cartea și filmul său *An inconvenient truth* (Un adevăr incomod). Principalele atacuri împotriva laureatului vin din partea celor care afirmă că Al Gore nu are studii de specialitate în ecologie, toată cartea sa nefiind decât o compilație a muncii și studiilor mai multor cercetători.

Chiar dacă pot fi găsite destule cazuri similare, vom încheia cu cel considerat artizanul Noii Ordini Mondiale, Henry Kissinger (născut în 1923), cel care a primit Premiul Nobel în anul 1973 pentru încheierea Acordului de Pace din Vietnam. Aceasta în ciuda faptului că el a instituit campania secretă de bombardamente asupra soldaților nord-vietnamezi infiltrați în Cambodgia, campanie întreprinsă în anii 1969-1975. Alte acuze sunt cele referitoare la implicarea lui Kissinger în declanșarea operațiunii Condor în mijlocul anilor 1970, campanie care a constat în răpiri și crime și care a fost coordonată de americani pe teritoriile Argentinei, Boliviei, Braziliei, Paraguayului, Uruguayului și în statul Chile. Tot el este acela care a aprobat invazia militară a Ciprului de către Turcia, aliat regional de bază al S.U.A. Mulți analiști politici internaționali au declarat că Premiul Nobel a devenit o distincție fără niciun fel de valoare, odată cu primirea acestuia de către Kissinger.

Deasupra figurilor controversate menționate mai sus, să amintim faptul că marea personalitate indiană Mahatma Ghandi (1869-1948), poate cel mai pașnic om politic din istorie, nu a beneficiat de niciun premiu Nobel. Nici Thomas Edison nu este pe lista câștigătorilor de Nobel, la fel cum pe cea a românilor care au ratat premiul mai putem adăuga pe Traian Vuia, Henri Coandă, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Gogu Constantinescu, Ana Aslan, Ioan Cantacuzino, Dragomir Hurmuzescu și mulți alții.

După cum se poate vedea, problema acordării premiilor Nobel este și va rămâne controversată. Nu toți cei care au dobândit unul dintre premiile Nobel au primit distincția pe merit, așa cum nu toți aceia care l-au pierdut meritau să-l piardă. Până la urmă, suntem oameni, iar a greși este lucru omenesc. Mai rău este când obținerea sau ratarea se datorează unor aranjamente, cumetrii și tendința de monopolizare de către cei puternici. Deocamdată, românii par prea mici pentru un război atât de mare. Nu ne rămâne decât să sperăm că în viitor va veni sărbătoarea și pe ulița noastră. Pentru că, așa cum se încheie un roman american, „Și mâine e o zi!”

Toma Rădulescu despre

Ștefan Ciuceanu, Radu Ciuceanu

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

Ștefan Ciuceanu face parte din acea categorie de personalități uitate pe nedrept. N. Iorga le zicea *oamenii cari au fost* și a scris despre ei, făcându-i neuitați.

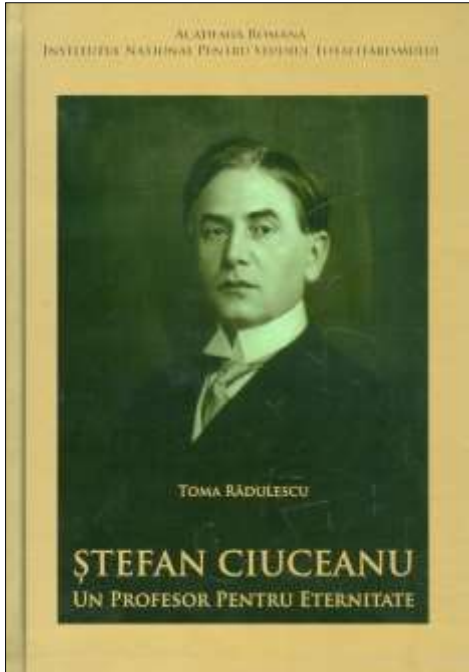
Neuitat și adus în actualitate i se datorează istoricului craiovean Toma Rădulescu, care a tipărit o excelentă monografie, *Ștefan Ciuceanu. Un profesor pentru eternitate* (564 p.), sub egida prestigioasă a Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române, în 2019.

Toma Rădulescu, o viață muzeograf la Muzeul Olteniei, doctor în istorie, este un adevărat depozitar de informații și date istorice mai puțin cunoscute sau chiar inedite. El a adus în tezaurul muzeului oltean, fondat de Ștefan Ciuceanu, obiecte patrimoniale de la diverse personalități românești. Născut în 1948, tatăl său fiind un respectat preot, a avut privilegiul de a-și forma o cultură teologică într-un regim ateist, cultivând prietenii cu preoți înclinați spre cărturărie, dar și cu mitropolitul de veșnică pomenire Nestor Vornicescu, sau cu urmașii acestuia, mitropoliții Teofan și Irineu, cu episcopii Nicodim, Gurie sau Vincențiu. Expert al ministrului Culturii în domenii greu abordabile (documente româno-chirilice, carte veche românească și străină, numismatică, medalii și decorații), Toma Rădulescu are și lucrări personale sau în colaborare, precum *Ghidul Muzeului Olteniei* (1976, 1985, 1999), *Istoria ilustrată a Craiovei* (1999), *Dicționarul personalităților doljene* (1999), *Mihai Viteazul Restitutor Daciae* (2000), *Relații româno-otomane în sec. XVI* (2001), *Circulația monetară în Țara Românească* (2002), *Spiritualitatea elenă în Oltenia* (2002), *Eroi doljeni în al Doilea Război Mondial* (2003), *De la Burebista la Mircea cel Bătrân* (2004), *Familia Aman* (2005), *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist* (2007), *Domnii și ierarhii Țării Românești* (2009), *Biserica Mântuleasa* (2013) etc. O dovadă de caracter constă în faptul că familia sa îngrijește mormântul lui Ștefan Ciuceanu din cimitirul craiovean Ungureni. Învățătura creștină și dragostea de carte și scris, primite de la tatăl său, le-a transmis și fiicei sale, Ana Maria Rădulescu, cercetătoare, doctor în istorie, autoarea unor cărți necesare, cu impact social: *Conservatorii în Oltenia* (2004), *Conservatorii din județul Dolj* (2005), *Clerici ortodocși în închisorile comuniste* (3 volume, 2006, 2011), *Slujitori ai Bisericii din Olt și Romaniți, prizonieri în timpul comunist* (2013).

Despre Ștefan Ciuceanu (1875-1936) s-a scris prea puțin față de importanța activității sale, de ctitor sau conducător de instituții, de profesor sau cercetător. Doar C. D. Fortunescu, Em. Săvoiu, Ștefan Ștefănescu, Radu P. Voinea, Nicolae Andrei, Despina Teodorescu și Tudor Nedelcea au creionat cu pertinență aspecte ale personalității acestuia. Acest gol istoriografic îl umple Toma Rădulescu, cu această monografie de excepție, apărută în aceleași condiții, adică de excepție. Motivația lui Toma Rădulescu este explicată în cuvântul înainte: „Profesor și patriot mai înainte de toate, Ștefan Ciuceanu este unul dintre principalii făuritori ai instituțiilor de învățământ liceal din noile provincii ale României după 1918”, „în domeniul apărării și conservării monumentelor istorice din Oltenia, poate fi considerat primul care a înțeles necesitatea salvării unor situri arheologice de importanță națională și internațională, a unor monumente istorice”; „ca profesor [...] a format generații de elevi, cărora prin exemplul său le-a influențat destinul”, „sunt cunoscute legăturile sale cu marile personalități ale vremii, în frunte cu Nicolae Iorga, I. Andrieșescu, I. Moisil, V. Pârvan ș.a.” Sunt temeuri pentru elaborarea acestei prime monografii dedicate lui Ștefan Ciuceanu, blindată cu documente de primă importanță, în majoritate inedite, cu o vastă bibliografie și ilustrații.

Monografia lui Toma Rădulescu, *Ștefan Ciuceanu. Un profesor pentru eternitate*, tratează strămoșii acestuia, copilăria și adolescența sa, pe profesorul și pedagogul, omul politic și publicistul, directorul Fundației „Alexandru și Aristia Aman” (muzeu, pinacotecă), apărătorul patrimoniului arhitectural național în calitate de membru al Comisiunii Monumentelor Istorice pentru Oltenia, fondatorul Societății „Prietenii Științei”, al revistei *Arhivele Olteniei* și ctitor al Muzeului Olteniei, dar și pe urmașii lui Ștefan Ciuceanu (fiii săi, inginerul Constantin Ciuceanu și academicianul Radu Ciuceanu).

Cunoscându-l personal, academicianul Radu Voinea îl evocă, cu căldură și grație, în 2008, amintind de obârșia mocănească a familiei Ciuceanu, formată din „împietirea a două ramuri vestite de ciobani, a celor din Macedonia cu cei din Rășinariii Sibiului”, dar și de înmormântarea sa: „Era o mulțime uriașă, cum nu mai văzusem la nicio altă înmormântare. Zeci de trăsuri și de căruțe, elevi foarte mulți, de la ambele licee, «Carol I» și «Frații Buzzești», intelectuali, negustori, țărani, tineri și bătrâni, cred că erau câteva mii. Cortegiul funerar s-a oprit de câteva ori. La colegiul «Carol I» și la Liceul «Frații Buzzești», din balcoane s-au rostit cuvântări. O durere mută, dar profundă, plutea în aer. Și, încet-încet, am ajuns la Cimitirul Ungureni, unde profesorul Ștefan Ciuceanu își doarme somnul de veci”.

Patriot în adevăratul sens al cuvântului, Radu Ciuceanu (ca și fratele său, ing. C. Ciuceanu) este un demn urmaș al tatălui său. Născut în 1928 la Craiova, unde urmează Colegiul „Carol I”, devine student al Facultății de Medicină din București. Ca o ironie a istoriei (sau a sorții?!), tot mediciști au fost și alți doi cărturari, Gheorghe Calciu-Dumitreasa și Bartolomeu Valeriu Anania, arestați în timpul studenției pentru presupuse activități contrare regimului, dar, de fapt, pentru patriotismul și dreapta cumpănă în fața bolșevismului sau a iredentei maghiare.

La numai 19 ani, în 1947, Radu Ciuceanu intră în Mișcarea Națională de Rezistență din nord-estul Olteniei, condusă de gen. Iancu Carlaonț, fiind cooptat chiar în Comitetul militar al acestei organizații antibolșevice. Concret, Radu Ciuceanu a ținut legătura cu celelalte grupuri paramilitare din Munții Retezat și din Valea Cernei, le-a transportat armament, muniții, materiale de propagandă, a confecționat (cu starețul Gherasim Iscu de la Mănăstirea Tismana) un aparat de emisie-recepție pentru a lua legătura cu anglo-americanii. În septembrie 1948 este descoperit și arestat, apoi condamnat la 15 ani de temniță grea pentru „crima de uneltire împotriva ordinii sociale” (sentința nr. 928/21 iunie 1949), fiind închis la penitenciarele Craiova, Pitești (cel mai îngrozitor), Jilava, Târgșor, Gherla, Lugoj, Văcărești. După 14 ani de temniță în închisori de tip stalinist, Radu Ciuceanu este pus în libertate, în 1963, dar cu domiciliu forțat (fără drept de a munci și buletin de identitate). După doi ani, în 1965, i se permite să lucreze ca muncitor necalificat. Cu sprijinul acad. C. S. Nicolăescu-Plopșor (elev al tatălui său) este angajat la Institutul de Arheologie al Academiei Române, ca referent, fotograf și apoi arheolog. În 1975, printr-un decret prezidențial de reorganizare a cercetării științifice, Radu Ciuceanu este transferat din oficiu la Muzeul de Istorie al municipiului București, revenind, după 1989, la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei; abia în 1998 are posibilitatea de a-și susține doctoratul cu teza *Autocrație și naționalism. Destinul unei familii: Ghiculești. 1665-1856*. Ca deținut politic, n-a primit avizul de partid spre a se înscrie la colocviu pentru doctorat. După 1990 se implică în politică, este ales în Parlament, unde-și desfășoară o activitate demnă, pe linia marilor personalități politice din trecut, ceea ce-i aduce unele reproșuri, învinuiți nefondate. Este unul dintre inițiatorii serialului *Memorialul durerii*, este directorul fondator al Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, sub egida Academiei Române. Pentru activitatea sa, primește numeroase diplome, medalii, distincții de la varii instituții sau fundații.

Dar importantă este opera lui Radu Ciuceanu: *Intrarea în tunel. Memorii I* (1991), *Potcoava fără noroc. Memorii II* (1994), *Regimul penitenciar din România. 1940-1962* (2001), *Mișcarea națională de rezistență din Oltenia. 1945-1949*, vol. 1-5 (2001, 2003, 2007), *Pecetea diavolului. Memorii III* (2002), *Război total împotriva corupției*, vol. 1-3 (2003, 2004), *Jurnalul unui om liniștit* (2005, 2006), *Rețeaua pierdută* (2005), *Frumoase zile de tinerețe. Dramă istorică* (2011), *Memorii IV-V* (2012, 2015) etc.

Ca urmaș vremelnic pe scaunul lui Ștefan Ciuceanu la Biblioteca Județeană „Aman”, am rămas impresionat de lupta sa contra politicianismului epocii, pentru impunerea unor instituții cu adevărat de cultură. Am scris despre el în monografia bibliotecii – *70 de trepte* (1978), *Familia Aman* (2003), *Centenar. Biblioteca „Aman”* (2008) –, apoi în legătură cu tipărirea lucrării lui N. Iorga, *Correspondența lui Dimitrie Aman, negustor din Craiova* (1913), publicată de marele istoric după originalele păstrate la Fundația „Aman”, oferite de Ștefan Ciuceanu, ceea ce se regăsește în prefața volumului, Iorga mulțumindu-i dis-

cipolului său că „a avut bunăvoința să puie la dispoziția fostului său profesor întregul material și a fost astfel îndemnătorul acestei lucrări”.

L-am evocat pe Ștefan Ciuceanu în sesiunea de comunicări „Biblioteca și societatea (8-9 decembrie 1978), cu prilejul sărbătoririi a șapte decenii de la inaugurarea Fundației „Aman”. Cu acest prilej, la sugestia istoricului și omului de mare caracter Ion Donat (care mi-a dat și adresa familiei), am invitat la această manifestare și pe Radu Ciuceanu (atunci nefiind bine văzut politic) și pe mama sa, distinsa Elena Ciuceanu. La miez de noapte, la masa festivă, aceasta m-a întrebat cum de am avut curajul să-i invit. Mărturisesc că nimeni nu mi-a reproșat absolut nimic pentru invitarea lor (oficialități politice sau de la Securitate). La scurt timp, la 28 decembrie 1978, Elena Ciuceanu îmi scrie emoțional (cele două scrisori sunt reproduse de Toma Rădulescu în volum):

Atunci când firul vieții începe să se subțieze și când capătul lui nu-l poți ghici când se va pierde, foarte puține sunt prilejurile ce-ți oferă nu numai întoarcerile înapoi, sub dulcea streșină a amintirilor, dar și ocazia nesperată să întâlnești pe locuri bătute odinioară, figuri de oameni pe cari să-i apropii de suflet prin ochiul sever și critic al științei, dar mai ales prin căldura și afinitatea spiritului superior.

Ne-ați înconjurat dintru început cu multă prietenie și dragoste, ceea ce nu se poate uita și va dăinui mult timp în inima mea. O scriu nu pentru că noi, bătrânii, suntem mai sensibili la strunele ei, ci pentru că răspunde unei staturi efective dublată de aceea a unui șef de instituție, ce în atari situație nu are prieteni și preferințe, ci numai oaspeți și invitați pentru care dumneavoastră ați depus mult suflet și dăruire.

Eu vă mulțumesc foarte mult, căci am simțit-o din plin; cu atât recunoștința mea personală și a familiei o îndrept către dumneavoastră, ce sunteți acum la o cârmă pe care cândva soțul meu a cunoscut-o și a onorat-o. Știu și am convingerea că greutățile sunt tot atât de numeroase ca atunci, când îl luam pe soțul meu acasă în ceas de noapte, dar prin muncă, curaj și perseverență veți învinge totul și când, către sfârșitul vieții, veți încerca o privire înapoi veți avea mari mulțumiri sufletești că nu v-ați trudit în zadar.

În pragul celor 80 de ani ai mei, vă urez din toată inima ca rodul muncii și destoiniciei dumneavoastră să fie cât mai satisfăcător. De asemenea, vă rog să transmiteți minunatului dumneavoastră personal administrativ, care a dat dovadă de mari calități sufletești, toată admirația și dragostea mea.

*Cu multă afecțiune și gânduri în continuu pentru dumneavoastră și familie,
Elena Ciuceanu*

P.S. Vă rog să-mi scuzați întârzierea, dar înapoindu-mă acasă am fost nevoită să plec imediat la o verișoară a mea grav bolnavă.

Apoi, la 14 martie 1980, aceleași rânduri calde, dar pline în învățăminte și înțelepciune îmi trimitte distinsa Doamnă:

Stimate Domnule Nedelcea,

Am primit de la D-voastră bunele și sincerele urări ce mi-ați trimis pentru noul an în care suntem și vă mulțumesc mult, rugându-vă să-mi scuzați întârzierea confirmării. Eram foarte bolnavă, astfel că numai gândul D-voastră că nu m-ați uitat mi-a produs o mare și foarte plăcută bucurie, chiar am lăcrimat.

Bătrânii au fost și sunt întotdeauna foarte sensibili. Atunci și aproape trei luni în urmă, am fost grav bolnavă de ochi și în spital nemaivăzând voie timp îndelungat să citesc, să scriu și să ies afară în aer rece.

Acum, mulțumesc lui Dumnezeu, mă simt mult mai bine – pericolul cel mare a trecut și mă pot bucura de toți ce-mi sunt dragi în jurul meu, gândindu-mă și la D-ta, a cărei amabilitate și finețe sufletească ce nu se poate uita am apreciat-o în urmă cu un an, când am fost invitată oficial cu ocazia sărbătoririi înființării Muzeului Aman și reîmpropătarea figurilor marilor dispăruți, care au muncit mult sacrificându-și sănătatea pentru mai binele obștesc al orașului natal, unde m-am născut, am crescut și m-am instruit cu toți.

Astfel, cum munciți și vă osteniți și D-voastră astăzi, tot pentru mai binele generației viitoare, Craiova va face întotdeauna cinste oltenilor și întregii țări prin trecutul ei și vechile-i monumente istorice de aici.

*Cu deosebită considerație pentru dumneavoastră și familie,
Elena Ciuceanu.*

„A murit profesorul Ștefan Ciuceanu? – se întreabă retoric acad. Radu P. Voinea – Nu! Categorie nu! O ilustră personalitate ca a sa nu moare niciodată. El va rămâne veșnic în rândul nemuritorilor istorici și arheologi din România, aliniindu-se în trena de briliante scânteietoare ale culturii noastre”.

N-a murit și nu va muri niciodată, grație fiului său, reputatul acad. Radu Ciuceanu, care-i continuă opera și, bineînțeles, a lui Toma Rădulescu, prin această monografie indispensabilă, scrisă cu toate mijloacele cercetării științifice.

Elemente mitico-simbolice în basmele din ținuturile Bistriței și Năsăudului: *Furtul astrilor și al ochilor*¹

Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

Furtul astrilor este un motiv aparținător temei cosmogonice reiterative, temă comună basmului și colindelor (M. B., *Cosmogonice*, tip 25, *Furarea astrilor*²). Am tratat anterior această temă³, pe urmele lui A. Oișteanu⁴, numind-o, însă, altfel (*Raiul prădat sau Raptul cosmogonic*), deoarece astrele se diversificau în colindă într-o gamă mai largă de obiecte furate. Procesul, deși nesesizat până acum, se pare că se întâmplă și în basm.

Vasile V. Filip

În zona noastră de referință, basmul care ne vorbește despre recuperarea de către protagonist a astrilor furate de zmei este *Crislăcan Viteaz, voinic de babă săracă*, din culegerea lui Ion Pop Reteganul:

– Tu, voinice, vrei să-mi fii ginere?

– Eu, Măria ta!

– Atunci, dragul meu, bagă de seamă, fata mea 99 de peșitori a avut și la toți le-am pus capul în par; tu ești al sutălea, și de nu-mi vei aduce luceferii, luna și soarele, care mi le furară zmeii, și al tău cap va ajunge în par; dar de mi le vei aduce, a ta va fi fata mea și împărăția jumătate, iar după moartea mea toată.

Ca și Greuceanu la Ispirescu (cel mai cunoscut dintre recuperatorii de aștri), Crislăcan cere calul și armele din tinerețe ale trimițătorului și pleacă însoțit de doi frați ai săi. Lupta cu cei trei zmei răpitori se dă succesiv, tocmai la hotarul dintre lumi, închipuit ca „o prăpastie mare, iar peste prăpastie, un pod mare tot de stani și bolovani”. Aștrii sunt găsiți în desaga de pe cal a fiecăruia dintre cei trei zmei. Chiar dacă aventurile protagonistului în țara zmeilor nu se opresc aici, obiectivul fixat protagonistului de către trimițător este deja atins.

Fiindcă am pomenit de *Greuceanu*, să observăm și o anume convergență a numelor celor doi eroi (muntean și nord-transilvănean), derivate parcă de la aceeași străveche rădăcină, comună cu cea din numele eroului epopeic național, *Gruia* lui Novac; anume, foarte probabil, din cuvântul de bază *grui*, cu sensul de vârf, de maximă elevație reliefa. Poate că și în plan etimologic, numele lor par a fi menite să (re)aducă soarele în punctul solstițial (de vară), al maximei sale elevații pe bolta cerească.

Colinda – ziceam – diversifică obiectele jefuite de Iuda din Rai astfel: „scaunul de împărăție”, sau „de judecată”, „bățul de vitejie” sau „de judecată”, „cununa raiului”, „ciubărul botezului,/ păhărelul mirului,/ scaunul județului”, ba chiar „spicul cel mai bun/ c-așa-i data la Crăciun”. Este vorba, cum se poate observa, de însemne ale puterii pe diverse planuri, ca și cum puterea sacrală ar reverbera în plan ritualic, eroic, politic, juridic, economic etc. Colinda, fenomen social, legat de un ciclu calendaristic, investighează arareori sufletul omului, lumea lui interioară, cu reperele și valorile ei. Basmul o face uneori, dar nu direct, ci apelând la o recuzită simbolică. Una dintre marile suferințe ale omului este cecitatea, pierderea vederii. Iar ochii omului sunt aștrii universului său interior. Protagonistul unora dintre basmele zonei noastre de referință capătă, uneori, și o astfel de menire, aceea de a recupera ochii cuiva, „furați” de vreun personaj malefic. Totdeauna detaliile planului fizico-medical lipsesc, furtul și recuperarea se fac cu o anume ușurință ce abate atenția dinspre planul realist spre cel simbolic. Motiv care ne face să vedem aici o adaptare la lumea interioară (pe baza echivalenței micro-macrounivers, specifică și umanismului popular) a motivului furtului astrilor din cadrul temei cosmogonice.

¹ Textul este excerptat din lucrarea, în curs de elaborare, *Poveștile și povestitul în ținuturile Bistriței și Năsăudului*.

² Monica Brădulescu, *Colinda românească. The Romanian colinda (winter-solstice songs)*, Editura Minerva, București, 1981, pp. 178-180.

³ Vasile V. Filip, *Universul colindei românești (în perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică)*, Editura Saeculum I. O., 1999, pp. 91-101 (paragr. *Raiul prădat. Raptul cosmogonic*).

⁴ Andrei Oișteanu, *Motive și semnificații mito-simbolice în cultura tradițională românească*, Editura Minerva, București, 1989, pp. 15-62, (cap. *Motive și semnificații mitice în colinda tip „Furarea astrilor”*).

⁵ Ion Pop Reteganul, *Povești ardelenesti*, Editura Minerva, București, 1986, p. 341, *Crislăcan Viteaz, Voinic de babă săracă* (< Rodna, 1889).

De exemplu, Fiul Oii (în varianta de la Poiana, a lui I. S. Pavelea), abandonat de fostele sale ajutoare năzdrăvane (devenite între timp cumnați, apoi falși eroi) în lumea de jos, ajunge la stâna a doi moșnegi orbi, stână în care toate treburile casnice (mulsul oilor, fiertul laptelui, pregătirea cinei) se fac de la sine, pe cale magică. Protagonistul le stă alături la cină, dar bătrânii îi sesizează prezența prin aceea că cina nu le-a prea ajuns. Și, tot pe cale magică (cociorba care ține ușa etc.), îl prind și-l sechestrează în locuința lor. El le spune „povestea vieții”, care l-a făcut să ajungă acolo, iar bătrânii se plâng că zâne rele le-au luat ochii drept zălog. Convin că Fiul Oii să-i slujească pe bătrânii orbi la pășunatul oilor. Ceea ce Fiul Oii va face nu doar în hotărul lor (al bătrânilor), ci și pe cel al lupilor, al urșilor și apoi al zânelor, pe care le vrăjește (le face să joace) cântând din fluier. Când zânele se ینگ la joc, se prefacă că pierde dopul fluierului, zânele nu-l găsesc, și e nevoie să facă altul „din inimă de stejar”. Prilej cu care prinde mâinile zânelor ce se oferiseră să-l ajute în despicătura stejarului. Apoi, luând „un mestecân”, le bate să spună unde sunt ochii bătrânilor:

De silă, de milă, ele spun (...) să meargă acasă la mama lor și-i vor afla puși în apă într-o ulcică pre fereastră, dar au întinerit, ca la un copil de 13 ani. Se duce voinicul, intră în casă. Mama zânelor era oarbă și bătrână, mare cât un munte, o „balmie” și mătăhală. „— Cine a intrat aici? — răcni ea — căci simțesc putoare de om pământean!” „— Eu — răspunse Fiul Oii — am venit după ochii bătrânilor, ce-i țineti zălog, ca să mi-i dai?”⁶

Recunoaștem în monstroasa Mumă a zânelor o replică românească, locală chiar, a Babei-Iaga din basmele rusești (ambele înrudite foarte îndeaproape cu mitologicul Polifem), despre a cărei „cecitate” vorbește V. I. Propp: „Cecitatea ființelor asemănătoare Babei-Iaga constituie un fenomen internațional (...) Dar (...) prin «cecitate» nu se înțelege pur și simplu lipsa vederii. Așa, de pildă, latinescul *caecus* nu denotă numai o cecitate activă (omul lipsit de vedere), dar și o alta, pe care am putea-o numi pasivă (invizibilul — *caeca nox*: noapte oarbă)”⁷. De altfel, și anterior lui Propp, cercetătorul rus A. A. Potebnia (1865) asocia bezna, cecitatea și slujenia ca fiind înrudite și interșanjabile una cu alta⁸.

Alegoric vorbind, Muma zânelor e însăși noaptea, *caeca nox*. Ea are nevoie de ochii moșnegilor pentru sine însăși, cum cerul nopții are nevoie de luminătorii săi, nocturni sau diurni. Fiul Oii va putea obține ochii moșnegilor doar ucigând monstruosul personaj. După care va obține de la fetele-zâne „rețeta” repunerii lor în folosul moșnegilor, rețetă în care un rol-cheie îl are ziua de vineri (adstrat creștin):

Fetele i-au spus: „Lasă ochii în ulcicuță să dospească trei zile, îi lasă să se scurgă, îi ține la căldură pre horn, apoi vineri îi pune în gaură (orbită), de unde au fost scoși. Feciorul nostru așa face. În vinerea dintâie moșnegii au văzut ca prin o sită deasă, la altă vinere ca printr-o sită rară, iar în a treia vinere ca în copilărie”⁹.

Ieșirea protagonistului din lumea de jos se va face la sfatul acestor bătrâni, drept răsplată pentru a le fi redat vederea. Episodul recuperării ochilor furati, derivat din motivul recuperării aștrilor, nu mai este pentru protagonist obiectiv în sine și nu mai are valențele cosmogonice din punctul său de plecare (respectiv din basmele de tip *Greuceanu-Crislăcan*). Dar rămâne un exemplu privind felul cum un motiv epic cu adânci rădăcini mitice capătă o mare forță de penetrare, adaptându-se unor noi contexte, unei problematice „interioare”. Mie Ion, personajul basmului omonim din prima culegere a lui T. Poienaru (1943), fugind împreună cu fata zmeului de furia tatălui-zmeu, apoi a mamei-zmeoaice, va ajunge să sufere aceeași infirmitate simbolică. Ultima barieră pe care tânăra pereche o pune în calea zmeoaicei urmăritoare este o „năframă”, care — aruncată în urmă — se prefacă în „tău de lapte dulce” (reamintim: însemn al Centrului, al porții dintre lumi; apa liminară este semnificația originară și a ștergarelor de pomană, în cadrul ritului funerar):

Ea a zis atunci către Mie Ion să se bage cu capul amândoi în lapte și să nu scoată capul doamne ferește, că de scoate capul, îi ia ochii zmeoaica. Ei s-au învârtit roată prin tăn, dar feciorului i-a fost urât să se mai învârtă și și-a scos capul afară. Atunci zmeoaica i-a și luat ochii și i-a pus într-o pungă¹⁰.

Ochii protagonistului vor fi recuperați prin șiretlic de partenera sa și puși la loc (nu ni se mai spune prin ce fel de rețetă). Nici despre zmeoaică, mama fetei, nu mai aflăm cum c-ar fi oarbă. Deși — după ușurința cu care renunță la urmărire după ce reușise să fure ochii protagonistului — se poate bănuie. În a doua culegere (1946) a aceluiași T. Poienaru, anume în basmul *Vasile Săracul*, protagonistul, aflat în căutarea lui „Noroc bun între nouă ceasuri”, plecând de la Împăratul Verde (stăpânitor al „lumii albe”, pe a cărei fată o vrea de mireasă), trece pe la Împăratul Negru (epitetul cromatic ne avertizează asupra lumii peste care domnește), care suferă și el de o cecitate parțială (nu vede cu ochiul stâng). El îi va fixa protagonistului și sarcina de a afla, de la entitatea căutată (care va fi — reamintim — conștiința propriului său suflet magic, localizat în dege-

⁶ I. S. Pavelea, *Trei povești românești*, Tipografia „Cultura”, Năsăud, 1937?, p. 41, *Fiul oii* (< Poiana Ilvei, 1897).

⁷ V. I. Propp, *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*, Editura Univers, București, 1973, pp. 75-76.

⁸ *Ibidem*, p. 74.

⁹ I. S. Pavelea, *op. cit.*, p. 41, *Fiul oii* (< Poiana Ilvei, 1897).

¹⁰ T. Poienaru, *Povești născădute*, Editura Gazetei „Săptămâna”, 1943, pp. 36-37, *Mie Ion* (nelocalizată).

tul mic al mâinii stângi), de ce nu vede cu ochiul stâng. Taina o va afla protagonistul de la zmeul ce furase pe fata Împăratului Roșu, cu ajutorul acesteia. (Cea răpită își întreabă răpitorul despre remedii, pretinzând că visase suferințele celor pe care Vasile Săracul îi reprezintă.) Iar remediu pentru Împăratul Negru e acum foarte simplu, argumentând totodată „cecitatea pasivă” (Propp) a acestuia, ce conține în sine sugestia unui nou răsărit:

– *Ascultă dragă, zise smenul, Împăratul-Negru a avut la curtea lui o fereastră de către răsărit, și de când a astupat fereastra de către răsărit, a rămas orb. Când și-a destupa fereastra, decât a și vedea*¹¹.

În ultimul basm al aceleiași culegeri (întâmplător, provenit din aceeași localitate), un om fără copii face legământ cu Cirică-Diavolul (semnat cu sângele amândurora, luat din degetul mic al mâinii stângi) să-i dea acestuia, după 12 ani, ceea ce acum „nu știe că are în casă” – adică pe Ion, al 1.000-lea copil abia născut. Acesta o va obține, ca mireasă, pe „Crăiasa Zânelor de pe Marea Mărilor”; care, lăsată singură, va fi înșelată de „o calfă de țigancă bătrână”, care-i va fura ochii, transformând-o într-o cerșetoare oarbă și punând în locul ei pe „o fată de țigan încă frumoasă tare”. Crăiasa-cerșetoare va trăi din mila unui pădurar, îngrijită fiind mai ales de feciorul acestuia, care o ajută (dându-i firele de culoarea cerută) să îndeplinească o miraculoasă năframă, ce trebuia vândută în târg contra a „doi ochi de om” (Reamintim simbolismul cosmogonic al țeserii – vezi Penelopa –, dar și cel al ochilor-aștri, care se conjugă aici). Țigancă bătrână, înșelătoarea Crăiesei, se va oferi s-o cumpere, acceptând târgul, iar Ion (fiul pădurarului – un al doilea Ion) îi va pune la loc, iar Crăiasa-cerșetoare va definitiva operația, spălându-se pe ochi cu rouă „până a nu răsări soarele”, vederea revenindu-i tot în trei trepte:

– *Ioane, am să văd lumea ca printr-o sătă deasă. S-a spălat ea și într-a doua dimineață cu rouă pe ochi și, când a fost într-a treia dimineață, a văzut cum se cade, iar feciorul nu mai putea de bucurie și de fericire*¹².

„A vedea cum se cade”, a vedea din nou înseamnă, în asemenea contexte, a vedea o lume nouă, re-născută, cu mutarea accentului de pe obiect pe subiect (ceea ce numim „interiorizare”).

De altfel, acest al doilea Ion, feciorul pădurarului, va fi adevăratul mire al Crăiesei Zânelor, nu înainte ca ea să-și dezvăluie identitatea tocmai la nunta primului ei mire, pe care-l va repudia, cu țigancă falsă crăiasă, anume folosindu-se de obiceiul spunerii unei povești de către fiecare dintre nuntași (în timp ce, de sub fundul falsei mirese, sar pe rând 12 perne, ea sfârșind, odată cu baba înșelătoare, în câte un sac legat de coada câte unui armăsar „de nouă ani, care n-au fost văzut încă soarele”).

Pentru ilustrarea motivului furtului și recuperării ochilor nu ar fi fost nevoie de rezumarea acestui basm prolix. Am făcut-o (parțial) pentru a ilustra un mecanism al producerii basmelor prin însăilarea unor motive preexistente, autentice, cum sunt și cele mai sus expuse: legământul, pentru a ieși dintr-o situație dificilă, de a da la un anume viitor moment ceea ce în prezent „nu știi că ai în casă” (copilul abia născut); destitul de excepție al acestui copil, „educat” și ajutat de o ipostază a Diavolului (în cazul de față, dobândirea Crăiesei Zânelor ca mireasă); înlocuirea miresei miraculoase cu una falsă; furtul și redobândirea ochilor (care se face aici nu de către un Salvator, ci de către chiar părădă, devenită episodică protagonistă); rezolvarea finală a unei nedreptăți printr-o poveste spusă public; chiar înlocuirea primului mire (Ion, cel promis Dracului) cu un al doilea (Ion, fiul pădurarului), adică a unui prim protagonist cu un altul (dublul maturizat al primului), am văzut că are un precedent în înlocuirea Protagonistului (înghițit, sechestrat de zmei etc.) cu Salvatorul (Pipăruș, în basmele din zona noastră).

Nu orice însăilare de motive (autentice, ca repertoriu motivic tradițional, cu explicabile rădăcini mitice) este o reușită compozițională, deci un basm viabil, realizat din punct de vedere literar. E cazul basmului mai sus rezumat, a cărui unitate compozițională suferă. Astfel încât începutul (cu omul sărac, nevoit să-și „vândă” Diavolului pe unul dintre copii) apare ca un lung și nemotivat (sau slab motivat) ocol în plan epic. Iar finalul, cu repudierea eroului ce trecuse prin fabuloase probe pentru a o găsi și obține pe Crăiasa Zânelor, pe motiv de neglijență finală (își lăsase singură mireasa, pradă înșelătoarei), este și el slab motivat, doar în plan moral-sentimental (și nu epic); un „eticism” ce se constituie într-o tendință în evoluția basmului ardelean, care tendință își dovedește abia în astfel de cazuri caducitatea, necesitatea de a fi dublată de un anume simț al proporțiilor și echilibrului epic, adică de talentul unui autentic povestitor. Ceea ce nu e cazul întotdeauna. Prilej, pentru noi, de a accentua acum primul termen din cunoscuta definiție a lui Călinescu (basmul ca „o operă de creație literară cu o geneză specială”), în compensație pentru constanta privilegiere, în această cercetare, a celui de-al doilea.

¹¹ T. Poienaru, *Alte povești născădute*, Tipografia „Minerva”, Bistrița, 1946, p. 9, *Vasile Săracul* (< Feldru).

¹² *Ibidem*, p. 46, *Crăiasa Zânelor de pe Marea Mărilor* (< Feldru).

Solarul Valéry

Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra-Neamț

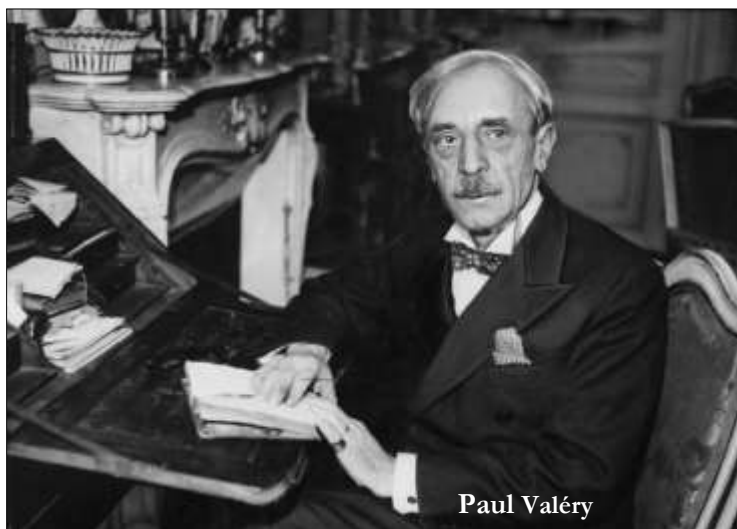
Mihai Botez-Stîncaru

Se împlinesc anul acesta 75 de ani de la moartea lui Paul Valéry, om exemplar, care înmănunchearse, într-una dintre cele mai fericite structuri, unanim apreciatele virtuți ale spiritului francez: claritatea și originalitatea. Asemenea lui Leonardo da Vinci sau lui René Descartes, Valéry reprezintă unul dintre acele momente ale conștiinței umane ajunse la un grad de organizare atât de înalt, încât își permite reflectarea lumii, în aspectele ei fundamentale, printr-un travaliu propriu, care pune între paranteze drumul cunoscut al apropierii prin datele intrinseci ale culturii.

Serile petrecute de Valéry în compania „domnului Teste” – nume elocvent pentru simbolica personajului (sediul al gândirii și martor complice al sincerității), ne fac să vedem în autor un mare admirator al intelectului genuin și al modului integral de manifestare a acestuia. Acest „monstru al spiritului”, cu care Valéry însuși a fost adesea identificat, este caustic taxat de René Girard drept un „dandy al inteligenței”, dată fiind intranzitivitatea funcțională a gândirii sale. Propensiunea de a regândi lumea și arta

dincolo de canoanele instituite, tentația de a sparge obstacolele ce zăgăziseră la un moment anume dialectica artei, a poeziei în special, reprezintă pentru Valéry premise ce vor prezida la obținerea unor victorii incontestabile în lupta contra sterilității în care se împotmoliseră unele investigații poetice. Aceste succese fulgurante vor fi determinate tocmai de soliditatea eșafodajului logic și de savanta arhitectură a edificiilor poetice, la care nu știm ce să admirăm mai mult: viziunea maestrului sau ingeniozitatea tehnicianului.

Gânditor profund și artist complet, dublat ca de propria-i umbră de un critic impenitent – prin aceasta un clasic, deci –, solarul, mediteraneanul Valéry va fi învățat disciplinarea spiritului la școala gândirii științifice grecești în care, ca în vestita Academie platonice, nu poate avea nimeni acces dacă nu e mai întâi geometru. Demersul însuși al unora dintre dialogurile sale amintește de tehnica socratică a maieuticii: putem vorbi în cazul lui Valéry de o geometrie nu doar euclidiană a gândirii, ci chiar de o adevărată estetică a spiritului. Definițiile prin care acest corifeu al mathesisului își apropie realitățile lumii – și pentru formularea cărora și-a cheltuit, cum afirma, aproape jumătate din viață – sunt de o rigoare ce nu este curată decât de frumusețea aforistică a expresiei. Iată, la întâmplare, câteva mostre: *Nădejdea nu este decât neîncrederea ființei față de previziunile precise ale spiritului.; Omul este neconținut și în mod necesar opusul a ceea ce este prin grija de ceea ce nu este; Este poet cel cărnia dificultățile inerente artei sale îi dau idei etc.* Multe dintre *trouvaille*-urile sale au devenit locuri comune ale citării sau argumentării, în special în domeniul poeziei – spre finalul carierei culturale Valéry fiind și profesor de poezie, la cea mai selectă instituție de învățământ universitar de la Paris, *Collège de France*. Oricine s-a ocupat de aportul său incontestabil în acest domeniu nu a putut neglija o formulare precum *poemul este, de fapt, execuția lui*. Firește, mai vorbise despre așa ceva, anterior, și o minte strălucită precum Edgar Allan Poe, apoi Mallarmé, maestrul său întru poezie. Însă poeticianul francez nu se

Paul Valéry

limitează la formulări de efect, cu aspect provocator sau mistificator, precum cele ale celebrului „geniu etilic” american (v. *Filozofia compoziției*).

Valéry face demonstrații irecuzabile, dovedește o știință a compunerii poetice magistrală. E condus spre țelurile sale de preceptul davincian al lui *hostinato rigore*, însușit ca deviză. În viziunea sa, la crearea unui poem demn de acest nume se ajunge prin învingerea obstacolelor care în mod obișnuit țin la distanță creatorul de țelul creației; fraudarea prin ocolire, prin artificii de scamator, nu produce decât surrogate. Un poet adevărat (ca model fiind cel clasic, în care dominant este spiritul meșteșugăresc) este „un martir al existenței față de tot ce se face ușor”. Deși om al mării, poetul înțelege plenar că doar obstacolele urcușului, cu toate greutățile de surmontat, îl creează în final pe alpinistul veritabil. Pentru el, mitul romantic al inspirației, al poeziei care se face de la sine, poetul nefiind decât un fel de medium, este cvasi-caduc. Aiddoma geometriei, poezia este o construcție unde fiecare element este o funcție a întregului, poeticul literar fiind, în final, „o lungă meditație între sunet și sens”.

Totul, la Valéry, se desfășoară sub auspiciile lucidității fără cusur. Ca și în științele riguroase, și dincoace pot apărea impasuri. Însă poetul preferă să rateze sub specia lucidității, decât să compună o capodoperă favorizat de aburii tulburi ai unei inspirații momentane. Libertatea, în domeniul creației, se manifestă sub regimul disciplinei severe a lucrării (*le faire poétique*, unde „faire” este echivalentul grecescului „poiein” = a făptui, a crea, a face în mod artizanal). Arta autentică nu poate fi produsul unei spontaneități confuze, inexplicabile, ci rodul unei meditații meșteșugite de cea mai aleasă și înaltă clasă. Totul este supus unei ordini, care elimină din start soluțiile facile și amatorismul.

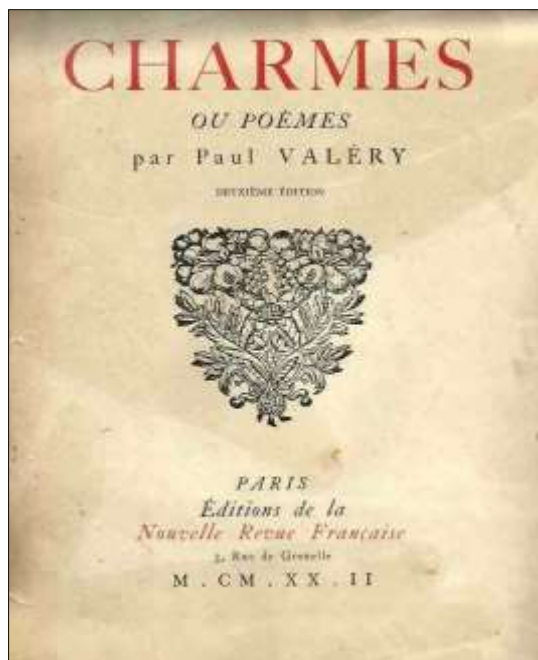
Citind cu atenție poemele lui Paul Valéry, puține la număr, avem adeseori impresia că poetul se dedă unui adevărat „delir al lucidității”, că în acest spectacol suntem convocați a fi părtași la „serbările intelectului”, a ceea ce este mai specific uman în rasa noastră fințială. În versurile sale, cu pondere redusă în ansamblul întregii opere, Valéry nu caută să transpună adevăruri, ci prin poezie să ajungă la acestea. Tema sa majoră o constituie reflecția asupra actului poetic în sine, în diferitele sale ipostaze, proces în care

rolul determinant îi revine creatorului. Irizările poeziei valériene luminează chipul și destinul poetului, a cărui stare de grație o întruchipează „delicioasele chinuri” (*les gênes exquis*) ale travaliului artistic, desprins de orice fel de metafizică, și mai cu seamă de clamata *inspirație* romantică. Inserată pe traiectul cognitiv, pe gnoza autoscopică, poezia urmărește trezirea conștiinței de sine a eului, proiectarea acesteia în afară, în actul percepției, al sondării și analizei marilor probleme ale omenescului – particulară și particularizantă, însă.

Artă în slujba cunoașterii, poezia este la Valéry o „sărbătoare a minții”, care se contemplă pe ea însăși în puritatea de cristal a verbului poetic. Volumul de versuri din 1922, *Charmes*, reprezintă alături de *La Jeune Parque* (1917) și altele, capodopere pe drumul poeziei absolute. De peste șapte decenii, în pacea de la Sète, orașelul mediteranian unde a văzut lumina inalterabilă a zilei, poetul *Cimitirului marin* repa-
uzează în fața eternului „acoperiș” mișcător al Mediteranei, *ce toit tranquille où marchent les colombes / Entre les pins palpite, entre les tombes...* Din acest măreț poem al dublei solicitări între

atracția eleată și datoria avântului heraclitian al afirmării de sine, cutez a traduce o strofă, bine știind că nu pot realiza decât o copie aproximativă a originalului:

*Părinți prea adâncăți, golite tidve,
Împovărați de tină și molitve,
Țărână sunteți; voi nu deslușiți:
Neadormitul vierme, făr’ de-odihnă,
Nu pentru voi e dat – dormiți în tihnă!
Pe cei ce-s vii îi roade, pe-osândiți.*

Comemorarea omului „fermecat de ideal”, Iuliu Maniu

Dr. Nicolae FELECAN

Baia Mare

Nicolae Felecan

În 5 februarie s-au împlinit 67 de ani de la încetarea din viață, în închisoarea de la Sighet, a unei distinse personalități a neamului românesc, situat în fruntea făuritorilor Marii Uniri de la 1 decembrie 1918, **Iuliu Maniu**.

Cu acest prilej, a avut loc la Sighet, în 8 februarie a.c., o ceremonie de comemorare în prezența unui numeros public, laici și preoți greco-catolici, admiratori ai celui omagiat, sosiți în capitala Maramureșului istoric din toate colțurile țării, inclusiv din Basarabia și Bucovina, și chiar din Franța. Amfitrionul evenimentului a fost dr. Gheorghe Șiman din Târgu-Lăpuș. În acord cu scopul urmărit, acțiunile programate s-au derulat în trei locații: un parastas în fața celulei în care Sfinxul de la Bădăcin „a nevoit” ultimii ani ai vieții pământești, un simpozion în sala de ședințe a Primăriei din localitate, urmate de rugăciuni și parastas la „Cimitirul Săracilor”, unde și-au găsit odihna

de veci o bună parte dintre elitele neamului românesc, neclintite în demersul României Mari spre democrație, europenitate și bună-stare.

Revenind la cel comemorat, putem spune că s-a scris mult despre Iuliu Maniu, iar, de la un moment dat, nu s-a scris deloc. Contemporanii l-au admirat, delatorii, de ieri și de azi, l-au denigrat ori l-au trecut la index.

Comparând afirmațiile celor două tabere, rămânem, totuși, cu imaginea unei personalități „deosebit de cultivate, cu o serioasă cultură generală, cu o excepțională pregătire profesională”; un om plin de măsură, echilibru și cu o mare stăpânire de sine.

Și cu adversarii politici se comporta ponderat și cu eleganță, fapt ce reiese din diversele situații în care s-a aflat. În Parlamentul de la Budapesta, de pildă, atunci când a ajuns deputat, în 1906, s-a remarcat, conform spuselor contelui Albert Apponyi, prin „tonul calm, politic și printr-o *ungurească admirabilă* în susținerea cauzei românilor ardeleni”. Acest fapt nu l-a împiedicat să protesteze public împotriva oricăror abuzuri și fărâdelegi ale maghiarilor, iar exemplele sunt multe.

Ca urmare a acestui fel de a fi, Iuliu Maniu și-a făcut mulți prieteni de diferite etnii, chiar maghiari, ceea ce a contribuit la reușita impecabilă a evenimentelor pe care le-a girat și coordonat. Las la o parte Marea Adunare de la Alba Iulia, cu o participare de circa 100.000 de persoane, desfășurată fără cel mai mic incident, și amintesc organizarea semicentenarului ASTRA, din 28-30 august 1911, la Blaj, eveniment care, cum spunea însuși organizatorul ei, Iuliu Maniu, „a fost o manifestare a solidarității Națiunii Române în străduințele sale culturale”. Atunci au venit în orașul episcopal, cum se vrea a fi numit Blajul, „de la vlădică la opincă”, deopotrivă greco-catolici și ortodocși; întreaga elită politică, inteligența ardeleană: Ion Agârbiceanu, Iacob Mureșianu, Octavian Goga, Aurel Vlaicu. De peste munți au participat George Coșbuc, Ion Bianu, Nicolae Iorga, Ion Luca Caragiale, Ștefan Octavian Iosif, Victor Eftimiu, actorii Aristița Romanescu, Petru Liciu, Olimpia și Zaharia Bârsan.

Fidel conceptelor promovate de Biserica Greco-Catolică, de ilustrele sale personalități, Iuliu Maniu le-a îmbrăcat într-o formă adecvată evenimentelor pe care le-a trăit și care-și propuseseră înfăptuirea României Mari. La faptele incontestabile semnalate de predecesori: sorgința noastră latină, relevată prin numele etnic *român* (din *Romanus*), prin graiul latin și prin creștinismul de formă latină, cum dovedesc termenii noțiunilor fundamentale creștine, aceiași de la începuturi și până în prezent: *ajuna, altar, biserică, boteza, credință, creștin, cruce, cuminca, duminică, Dumnezeu, mormânt, Paști, rugăciune* etc.

Rapiditatea succesiunii evenimentelor a făcut ca, într-un timp foarte scurt, să asistăm la trecerea de la „națiunea română din Transilvania” la „națiunea română în întregul ei” și de la proiectul de autonomie a națiunii române transilvane la autonomia unui teritoriu etnic și, în final, la decizia de „a uni acest teritoriu cu Regatul României”.

Iuliu Maniu, „căpetenia ardelenilor”, în viziunea lui Nicolae Iorga, se impune ca un „spirit călăuzitor al frământărilor noastre ardelenesti”, cum afirma Octavian Goga, adăugând la ideile cunoscute deja și contextul european și internațional, în primul rând „principiul autodeținerii naționalităților”, proclamat de președintele Statelor Unite, Woodrow Wilson.

Morala și politica s-au aflat mereu împreună în personalitatea lui Iuliu Maniu. Niciodată nu și-a călcat convingerile, nici pe cele legate de politică și viața socială, și nici chiar pe cele legate de propria persoană. Astfel, a refuzat să facă parte din delegația română la Conferința de pace de la Paris, pe motiv că nu stăpânește destul de bine toate subtilitățile limbii franceze (astăzi, „câți ca el” ar face așa ceva?). Apoi, conștiința rădăcinilor sale și ale opțiunilor politice ale lui și ale familiei l-au făcut să nu dea curs impulsului sentimental din tinerețe, acela de a întemeia o familie cu o frumoasă farmacistă unguroaică, Clara, al cărei nume a fost și ultimul pe care l-a murmurat înainte de obștescul sfârșit, potrivit afirmațiilor cardinalului Alexandru Todea, care l-a asistat.

Corneliu Coposu afirma că Iuliu Maniu a fost incapabil de compromis, fiind un exemplu de om de ținută și moralitate exemplare, iar Nicolae Carandino, directorul ziarului *Dreptatea*, coleg de celulă cu Maniu, spune că suporta cu noblete ororile închisorii: „Nicio șovăială, nicio slăbiciune, (...) prefera să moară decât să pactizeze cu forțele comuniste”. Câtă asemănare cu atitudinea fericitilor noștri episcopi martiri!

Iuliu Maniu cu sora Elena

Atitudinea sa constantă și neîngăduitoare față de noul regim, care se impunea ca un tăvălug peste poporul român, l-a făcut pe Maniu să conștientizeze cum se va profila viitorul său și al României. Citez dintr-o mărturisire a nepotului său, Matei Boilă: „Eu voi muri, fie la zid, fie în închisoare. Dar, singurul lucru ce pot acum să-l fac pentru națiunea mea este să-i dau demnitatea că nu s-a lăsat ocupată de comuniști de bunăvoie și că a avut demnitatea de a fi împotrivă, pentru că toată lumea va ști că alegerile în realitate le-am câștigat noi, și această demnitate a poporului meu va sta la baza renașterii morale în momentul în care vom fi liberi”.

Un astfel de caracter nu putea sfârși fără un calificativ pe măsură, acela de *Sfinx* (*Sfinxul de la Bădăcin*). Cum am putea descifra analogia dintre mit și Maniu? Consider că figura de stil de la baza cognomenului trebuie interpretată prin inversul situației prezentate de Sofocle. Când partenerii de dialog sunt raționali și iscușiți, sfârșitul lor urmează cursul firesc, prestabilit: după descifrarea enigmei de către Oedip, Sfinxul moare, aruncându-se în apele mării; dar când locutorul e incult și agresiv, acesta, în locul argumentelor, își mobilizează forțele pentru nimicirea Sfinxului. Și Iuliu Maniu a murit în închisoarea de la Sighet!

Practica oratoriei la vechii greci

Dr. Aurel M. CAZACU

București

Aurel M. Cazacu

O trecere în revistă a celor mai strălucite discursuri rostite în vechea Grece, ca și a modului cum se practica oratoria prin intermediul celor trei genuri devenite clasice (discursul judiciar, discursul epidictic sau demonstrativ și discursul politic sau deliberativ) reprezintă nu numai o etapă necesară de analiză pentru cercetătorii domeniului retoricii, ci și un moment excepțional de cultură. Oratoria a fost practică strălucită de către cei zece aleși greci (Antiphon retorul, Andocide, Lysias, Isaios, Isocrate, Demostene, Eskine, Hyperide, Lycurg, Deinarchos), număr fixat de Canonul alexandrin. Oratoria s-a practicat prin intermediul celor trei genuri devenite clasice:

- Genul judiciar (*dikanikoi logoi*) se desfășoară în fața unor instanțe (Tribunalul, Curtea cu Jurați) și a fost practicat în special de Antiphon, Andocide, Lysias și Isaios.

- Genul epidictic, demonstrativ sau de aparat (*epidiktikoi logoi*), în care intră lauda, critica și alte subgenuri, este specific anumitor ceremonii sau pentru susținerea unei teze, de obicei politice. A fost creat de marele sofist Gorgias din Leontinoi și desăvârșit de Isocrate și școala sa de retorică din Atena.

- Genul deliberativ sau elocința politică (*politikoi logoi*) constă fie în discursuri ținute în fața Senatului și Adunării Poporului, fie în pledoarii și procese politice. Acest gen de oratorie a fost practicat de către Demostene, precum și de Eskine, Hyperide, Lycurg și Deinarchos.

Niciunul dintre aceste genuri nu există într-o formă pură, ci participă cel puțin la unul dintre celelalte două genuri. Denumirea și clasarea unui discurs oratoric în unul dintre aceste genuri se face prin predominanța caracterului acelui gen în discursul considerat.

Antiphon retorul

După ce Corax și Tisias au fixat în linii mari tehnica discursului judiciar, iar sofistii din prima generație i-au învățat pe greci să argumenteze, Antiphon retorul (cca 480 î.Hr., Rhamnus, Atica – 409 î.Hr., Atena), primul atenian cunoscut ca logograf¹ și orator profesionist, are meritul de a fi elaborat un model, un prototip pentru discursul judiciar. A scris discursuri pe care, însă, le rosteau alții, deoarece el nu dorea să participe la dezbaterile publice. Marele istoric grec Thucydides, presupus elev al lui Antiphon, îi face un portret elogios în *Războiul peloponesiac*:

„Antiphon, un bărbat de la Atena de pe vremea mea, pe care nu-l întrecea nimeni în capacitate și care a fost cel mai în stare să întocmească un plan și să exprime ceea ce a gândit, care nu lua cuvântul în adunarea poporului și nici la alte dezbateri, de bunăvoie, ci era suspect oamenilor de rând din pricina faimei elocinței sale, însă [era] singurul om în măsură să vină în ajutor în cel mai înalt grad celor care înfruntau tribunalele sau adunarea poporului, ori de câte ori era consultat în vreo privință”².

Antiphon împarte discursul în cinci părți: exordiu (începutul pledoariei), pregătirea auditoriului (aducerea auditoriului într-o dispoziție favorabilă celui care vorbește), narațiunea, probele și epilogul. Antiphon a acordat o mare atenție tipologiei argumentației pentru a servi diverselor cauze și a utilizării raționamentului pe baza verosimilului.

Opera lui cuprinde *Exordii* și *Perorații*, un tratat de retorică (*Téchne*), manuale și culegeri întocmite pentru nevoile învățământului, toate pierdute, și 15 discursuri, dintre care 12 sunt dispuse în *Tetralogii*. Celebritatea i-au adus-o în special tetralogiile, discursuri pe teme imaginare cuprinzând patru momente: acuzarea, apărarea, replica acuzării și replica apărării. Ele se referă, în general, la procese judiciare fictive (omor fără urme, unul involuntar³, un caz de legitimă apărare ș.a.), construite drept modele cu scop didactic.

¹ Logograf (gr. *logographos*) = orator care compunea discursuri spre a fi rostite de clienții lui particulari în afaceri judiciare (de apărare sau de reclamație), contra unui onorariu.

² Thucydides, *Războiul peloponesiac* (trad. N. I. Barbu), VIII, 68 (1), Editura Științifică, București, 1966; *Proză istorică greacă* (culegere D. M. Pippidi), Editura pentru Literatură Universală, București, 1970, p. 294.

³ Antiphon, *Tetralogia a doua*, în *Pagini alese din oratorii greci*, vol. I (trad. Andrei Matrin), Editura pentru Literatură, București, 1969, pp. 5-19.

În prima tetralogie care ne-a rămas, având ca temă un caz de omor fără urme, Antiphon enunță ideea pedepsirii omorului, întrucât reprezintă un atentat la divinitate și, drept urmare, necesitatea urmăririi și pedepsirii vinovatului:

„Căci divinitatea, voind să zămislească sămânța omenească, a dat naștere primilor oameni, și drept rezervor de hrană le-a dat pământul și marea, pentru ca să nu moară din lipsa celor de-ale gurii, înainte de vremea statornicită prin bătrânețe. Și, de vreme ce zeilor li s-a părut vrednică de cinste viața noastră, a oamenilor, acela care ucide pe cineva dincolo de orice prescripții ale legii comite sacrilegiu față de zei și violare a legii față de oameni. Căci cel care a fost ucis, lipsit fiind de ceea ce i-a dăruit divinitatea, lasă în mod firesc în urma sa dreapta răzbunare a zeilor, mânia lor față de crima comisă; judecătorii sau martorii faptei respective, dacă nu respectă adevărul și dreptatea, făcându-se prin aceasta complici cu autorul crimei, aduc astfel cetății, caselor particulare, ciuma răzbunătoare”⁴.

Celelalte discursuri, redactate în calitate de logograf, interesează în special istoria dreptului, având ca subiect procese de omor (acuzare de otrăvire a unei soacre, asasinarea lui Herodes, asasinarea unui dansator ș.a.). Dintre aceste discursuri, cel mai interesant, deoarece constituie una dintre primele manifestări ale elocinței atice (claritate, precizie, subtilitate, finețea nuanțelor, frază pretențioasă, argumentație severă și gravă, dar fără emoție și entuziasm oratoric), este cel privitor la asasinarea lui Herodes de către un tovarăș de drum.

Nu ni s-a păstrat însă discursul prin care Antiphon își apără propria sa cauză. După eșuarea unei tentative de complot (411 î.Hr.), Antiphon, exponent al partidului aristocratic din Atena, și-a justificat contribuția la instaurarea puterii tiranice a Consiliului celor 400 într-o cuvântare în propria apărare, despre care Thucydides avea să spună că „a pronunțat o pledoarie de apărare, într-un proces capital, mai desăvârșit decât toți cei de până în vremea mea”⁵. Cu toate acestea, de îndată ce partidul *demos*-ul a revenit la putere, el a fost acuzat de înaltă trădare și condamnat la moarte.

Andocide

Andocide (cca 440 î.Hr., Atena – cca 391 î.Hr.), orator și om politic atenian, a scris puțin din cauza vieții sale agitate și a eșecurilor pe care le-a suferit.

În ajunul plecării flotei ateniene spre Sicilia (415 î.Hr.), expediție condusă de însuși Alcibiade și încheiată cu un eșec total, Andocide este implicat⁶ în celebra afacere cu caracter politic și religios a mutilării statuiilor zeului Hermes. Singura statuie rămasă nemutilată era aceea din fața casei lui, ceea ce a făcut ca el să devină suspect. Este arestat și închis împreună cu rudele sale și cu mulți alți cetățeni, printre care și Alcibiade, apoi eliberat în urma denunțării altor cetățeni ai Atenei.

Situația sa fiind încă neclară și contradictorie, este nevoit să se exileze, mai întâi în Cipru, apoi în insula Samos. Încearcă de două ori să revină la Atena, în 411 și 408 î.Hr., dar nu reușește. Se întoarce la Atena după 12 ani (403 î.Hr.), la sfârșitul războiului peloponeziac și reinstaurarea democrației, în urma unei amnistii (amnistia lui Trasibul). Își redobândește drepturile cetățenești, își reface averea și se implică din nou în activitatea politică alături de partidul *demos*-ului.

Cu această ocazie scrie și rostește discursul *Despre întoarcerea în patrie* (*Peri tes beautou kathodon*), construit pe bază de teză și antiteză (asemănător tehnicii oratorice a lui Antiphon retorul), cerând poporului respectarea amnistiei ce-i fusese acordată după plecarea lui în exil în 415 î.Hr., de a cărei binefacere nu se bucurase din pricina unui decret votat la instigarea unei grupări antidemocratice care preluaseră puterea în anul 411 î.Hr.

Din pricina unor vechi resentimente politice este din nou acuzat de impietate, de participare la manifestări de profanare a misterelor de la Eleusis (399 î.Hr.), ceremonii pentru inițiați celebrate în cinstea zeitelor Demeter și Persephona. Datorită acestei noi acuzări, nu i s-a permis timp îndelungat să mai desfășoare vreo activitate politică la Atena. Alege să plece din nou în exil. Când revine la Atena, este achitat după discursul *Despre Misterii* (*Peri ton misterion*), pledoarie de apărare față de acuzațiile aduse de un oarecare Kephisios la instigația lui Kallias, rudă cu Andocide, care dorea, în afară de bani, ca fiul său să ia în căsătorie pe cumnata oratorului, deja căsătorită cu Leogoras, fratele său.

Discursul *Despre Misterii* reprezintă un model de elocință atică, elegantă și clară, riguros construit și argumentat, cu pasaje impresionante nu numai în propria sa apărare, ci și a rudelor sale și a tuturor celor care, deși nevinovați, se găseau încă în închisoare după restaurarea democrației ateniene. În acest context va evoca trecutul glorios al neamului său, care și-a legat soarta încă de la început de aceea a democrației. Iată un

⁴ Antiphon retorul, *Prima tetralogie*, I (α), 2-3, în *Filosofia greacă până la Platon*, vol. II, partea a 2-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, pp. 678-679.

⁵ Thucydides, *op. cit.*, VIII, 68 (2).

⁶ Thucydides, *op. cit.*, VI, 60 (1-4).

scurt pasaj al renumitei perorații:

„Cetățeni ai Atenei, gândiți-vă că, dacă îmi veți cruța viața, veți avea în mine un cetățean cu totul deosebit de cel de până acum. Așa cum bine știți, am fost cândva putred de bogat, dar am ajuns într-o neagră sărăcie și lipsă. Mi-am câștigat apoi existența pe căi cinstite, datorită inteligenței și iscusinței mâinilor mele, cu atât mai mult cu cât eram conștient de ce înseamnă să fii cetățeanul unei astfel de cetăți și nu un străin oarecare, ori un metec dintr-o cetate învecinată... Distrugându-mă pe mine, nu va mai rămâne nicio mlădiță din neamul meu, ci el va pieri cu totul, până la rădăcina lui. Și, totuși, existența casei lui Andocides și Leogoras n-a fost pentru voi o pată rușinoasă... Căci, într-adevăr, n-a fost nimeni dintre voi care să fi trecut prin fața casei noastre și să-și fi adus aminte că a avut de pățimit din partea alor mei, fie în calitate de cetățean, fie în calitate de particular. Având de multe ori atribuții militare, ai mei au reputat în numele vostru izbânzi, atât pe mare, cât și pe uscat și, deși au avut multe sarcini și au mânuit banii voștri, n-au atras nici când asupra lor nici cea mai mică dojană; n-au săvârșit nici cea mai mică greșală... În același timp, casa noastră, fiind cea mai veche dintre toate, a fost totdeauna deschisă oricărui om aflat la strâmtoare... Chiar dacă ei [înaintașii – n.n.] au murit, nu uitați faptele săvârșite de ei, ci, amintindu-vă de ele, închipuiți-vă că-i vedeți în fața ochilor voștri și că vă roagă să mă absolviți de orice pedeapsă... Și vă mai rog un lucru: dați-mi cinstirea cuvenită pentru serviciile aduse”⁷.

În calitate de șef al unei delegații ateniene, Andocide a avut misiunea să mijlocească încheierea unui tratat de pace cu Sparta pentru încetarea războiului din Corint (391 î.Hr.), dar Atena l-a respins, motivând așa-zise „negocieri contra instrucțiunilor”. După eșecul tratativelor, Andocide și membrii ambasadei au fost judecați și condamnați la exil. În legătură cu acest eveniment a rămas discursul *Despre pace* (*Peri tes eirenes*), în care arată poporului avantajele tratatului pe care-l încheiasă.

După acest al treilea eșec, istoriografia nu mai consemnează nimic. Lui Andocide i se atribuie și discursul *Împotriva lui Alcibiade* (*Kata Alkibiadon*), însă după unii comentatori discursul ar fi nesigur, neautentic. Andocide nu a fost nici retor, nici logograf, ci numai orator și om politic, iar în această calitate a rostit discursuri numai în procese în care a fost implicat personal. Discursurile lui se caracterizează prin simplitate, naturalețe și sinceritate spontană.

Lysias

În rândul marilor oratori, retori și logografi trebuie să-l amintim în primul rând pe Lysias (cca 445 î.Hr. – după 380 î.Hr., Atena). Atenian de origine, dar aparținând unei familii bogate venite din Sicilia, Lysias primește o educație îngrijită, iar la vârsta tinereții pleacă împreună cu fratele său Polemarchos la Thurioi, colonie ateniană din sudul Italiei, consacându-se studiului retoricii, iar fratele său filosofiei. La Thurioi a avut ca profesor pe celebrul orator și avocat Tisias. După dezastrul expediției ateniene în Sicilia (415 î.Hr.), cei doi frați sunt nevoiți să se reîntoarcă la Atena. Prăbușirea regimului democratic și preluarea puterii de către grupul celor Treizeci de tirani a dus nu numai la pierderea averii, ci le-a pus chiar viața în pericol. Cunoscuți ca adepți ai democrației, cei doi frați sunt arestați. Ulterior, Polemarchos moare otrăvit, iar Lysias se refugiază la Pireu. După cea de-a doua revenire la Atena (403 î.Hr.), Lysias își recapătă dreptul de cetățenie, acordat de noul regim democratic. În același an îl atacă pe unul dintre tirani, Eratostene, pentru moartea fratelui său. La un moment dat, decretul de cetățenie este considerat ilegal, capătă statutul de metec⁸, dar rămâne cu privilegiul de a fi egal în drepturi civile cu ceilalți cetățeni din Atena. Ruinat, fără dreptul de a mai participa la activitățile politice și fără alte perspective, este obligat să îmbrățișeze meseria de logograf, pe care a practicat-o până la moarte.

Lysias a fost considerat un orator desăvârșit al oratoriei judiciare, în special în ceea ce privește narațiunea. De pildă narațiunea privitoare la asasinarea fratelui său din vina tiranului Eratostene este o capodoperă. Discursul *Împotriva lui Eratostene* (*Kata Eratosthenous* – 403 î.Hr.) este primul discurs judiciar al lui Lysias și singurul pe care l-a rostit el însuși în fața tribunalelor ateniene când, după restabilirea conducerii democratice, poporul a votat un decret de amnistie generală în care erau incluși și cei Treizeci de tirani. Unii dintre ei, printre care și Eratostene, au venit în fața tribunalului încercând să-și justifice abuzurile săvârșite.

Dar tocmai Eratostene, care pretindea că avusese un rol mai moderat între cei Treizeci de tirani, fusese acela care ordonase asasinarea fratelui lui Lysias. După relatarea împrejurării morții fratelui său, argumentarea responsabilității acuzatului și respingerea dezvinovățirilor sale, în partea a doua a discursului, ora-

⁷ Andocide, *Despre mistere*, (144), (146-149), în *Pagini alese din oratorii greci*, vol. I, pp. 46-48.

⁸ Metec (gr. *mêtōikoi* = „cei care locuiesc împreună cu cetățenii”) = rezident străin în Atena care nu aveau drepturi politice, dar se bucurau de toate drepturile civile. Meșteșugurile, comerțul și profesiunile liberale aparțineau în mare măsură în sfera lor de influență.

torul Lysias transformă un proces particular într-unul politic, dovedind că Eratostene a fost părtaș la toate crimele celor Treizeci de tirani. Discursul este remarcabil, deoarece se caracterizează prin fraze simple și clare, puritatea cuvintelor, precizia și grația elocvenței, prin moderație, echilibru, reținere, dominarea de sine, calități atice prin excelență și deosebit de apreciate de publicul atenian. Iată un fragment din perorația finală:

„Dar eu nu vreau să vă vorbesc despre toate neajunsurile ce s-ar putea întâmpla când mi se oferă prilejul să povestesc ce au săvârșit cei Treizeci de tirani. Pentru acest lucru ar fi nevoie nu de un singur orator, nici de doi, ci chiar de mai mulți. Cu toate acestea, nu mi-a lipsit nici zelul de a vorbi despre templele vândute de ei, despre templele pângărite prin prezența lor, despre cetatea pe care au micșorat-o, despre arsenalele pe care le-au distrus și despre cei morți față de care trebuie să vă împliniți datoria cel puțin în clipa aceasta, dacă nu i-ați putut salva cât au fost în viață. Mi se pare că ei ne ascultă și că așteaptă votul vostru spre a vă cunoaște. Ei nutresc credința că cei ce-i vor achita pe vinovați îi vor condamna pe ei înșiși la moarte și că, dimpotrivă, cei ce vor pedepsi pe vinovați vor deveni răzpunătorii lor. Aici îmi termin acuzația. Voi ați auzit, ați văzut totul, ați pățimit. Acum, când cei vinovați sunt în mâinile voastre, judecați-i!”⁹

În prima parte a vieții, Lysias a compus *Technai retorikai* (ulterior pierdută), culegere de locuri comune care i-au servit drept material pentru discursurile sale, și câteva *Exerciții preparatorii* (*Paraskeuai*) având drept obiect deosebiri de caracter pe care le creează vârsta, starea materială și profesia.

Antichitatea a consemnat 230 de discursuri realizate de către Lysias, dintre care s-au păstrat doar 35, multe incomplete. Cea mai mare parte au fost compuse de Lysias spre a fi rostite de clienții săi. Ca logograf, Lysias trebuia să se transpună în dispoziția sufletească a clientului, inclusiv să compună discursul astfel încât să corespundă cu posibilitățile de exprimare ale clientului (moderație, timiditate, naivitate, cumințenie ș.a.). De pildă, un grup de patru discursuri au ca subiect examenul retoric, numit *dokimasia*, la care era supus orice funcționar public înainte de a intra în slujbă: *Împotriva lui Philon* (*Kata Philonos dokimasia*), *Împotriva lui Evandros* (*Peri tes Evandrou*), *Pentru apărarea lui Mantitheos* (*Mantitheo dokimazomeno apologia*), discurs interesant sub aspectul datelor privitoare la instituția cavalerilor atenieni pe timpul celor Treizeci de tirani și discursul *Pentru un personaj anonim* (*Demou katalyseos apologia*).

Lysias excelează în arta tablourilor, în redarea caracterelor și moravurilor ateniene, în prezentarea detaliată a faptelor. Amintim în acest sens discursurile: *Despre invalid*, unde ia apărarea unui infirm radiat de pe listele de ajutoare de către un răuvoitor; *Împotriva lui Diogeiton* (*Kata Diogeitonos*), scris pentru apărarea unor minori, ruinați de tutorele lor; *Împotriva negustorilor de grâu* (*Kata ton sitopolon*), compus în perioada războiului corintic (395-386 î.Hr.), când Atena nu mai făcea față aprovizionării cu grâu, iar negustorii profitau de această situație tulbură; *Contra lui Simon*, un discurs plin de secvențe variate, vii, referitor la povestea multiplelor încăierări (fie prin case, fie pe stradă) între doi rivali îndrăgostiți de unul și același tânăr, Theodotos; *Despre uciderea lui Eratosthenes* (*Hyper ton Eratosthenous phonou*), o adevărată dramă familială, în care soțul încornorat, Euphiletos (al cărui nume înseamnă „mult iubit” în limba greacă), învinuit în fața Curții cu jurați că l-ar fi ucis cu intenție pe Eratosthenes (altul decât omul politic omonim pe care Lysias l-a atacat în fața justiției), nu tăgăduiește omorul, dar dorește să probeze că nu l-a comis cu premeditare.

Discursul *Despre uciderea lui Eratosthenes*, la care ne vom referi în continuare, este o pledoarie plină de patetism sobru, cu detalii savuroase, puternic creionate, dublate de o cunoaștere profundă a psihologiei oamenilor simpli, din popor (țărani, meșteșugari, negustori, târgoveți), o dramă banală, obișnuită, cu personaje pitorești, zugrăvite în tonuri clare și firești (soț credul, femeie vicleană și infidelă, seducător banal și laș, slujnică complice, codoașă și josnică), semn al talentului lui Lysias în arta narațiunii:

„La început – povestește logograful Lysias în numele credulului Euphiletos – soția mea era un model, gospodină îndemnată și econoamă, o desăvârșită stăpână a casei. Dar mi-am pierdut mama și această moarte a fost pricina tuturor nenorocirilor mele: la înmormântarea ei nevastă-mea a fost văzută de Eratosthenes, care a reușit cu timpul să o seducă: pândea pe sclava care mergea la piață, a intrat în legătură cu stăpâna și a dus-o la pierzare. Trebuie să vă spun mai întâi (căci și aceste amănunte sunt necesare), că mica mea casă are un etaj; planul este același și sus pentru apartamentul femeilor, și jos pentru cel al bărbaților. Survine nașterea micuțului pe care maică-sa îl alăpta. De fiecare dată când trebuia să-l scalde era obligată să coboare și risca să cadă pe scară, astfel că am luat hotărârea să mă stabilesc la etaj și să pun femeile să doarmă la stradă. Nevastă-mea se ducea așadar încontinuu să se culce lângă micuț pentru a-l alăpta și a-l opri să mai țipe. Lucrurile merse astfel multă vreme fără să-mi fi deșteptat bănuielele. În naivitatea mea, îmi credeam nevasta cea mai înțeleaptă din tot orașul”¹⁰.

⁹ Lysias, *Discursul împotriva lui Eratostene*, (99-100), în *Pagini alese din oratorii greci*, vol. I, pp. 72-73.

¹⁰ Lysias, *Despre uciderea lui Eratosthenes*, în Robert Flacelière, *Istoria literară a Greciei antice* (trad. Mihai Gramatopol), Editura Univers, București, 1970, p. 373.

Cum s-a terminat această dramă familială luminată de suculente momente comice? Nevasta lui Euphiletos va profita de noua repartizare a camerelor pentru a-l primi pe amantul Eratosthenes în încăperile de la parter, în timp ce bărbatul ei dormea liniștit la etaj. Când în cele din urmă Euphiletos și-a surprins soția în flagrant delict, furia l-a condus către deznodământul tragic care va deveni obiectul judecății.

Din perioada maturității s-au mai păstrat și alte discursuri, unul judiciar cu caracter politic, intitulat *Împotriva lui Agoratos*, altul demonstrativ, *Olimpicul* (*Olympiakos*), îndreptat împotriva siracusanilor și din care s-a păstrat doar exordiu, precum și *Discurs funebru* (*Epitaphios*), considerat însă apocrif.

Limbajul lui este dialectul atic, fără imagini poetice și cuvinte noi. Folosește propoziții scurte, bine compuse și limpezi, cu imagini moderate. Lysias acceptă împărțirea devenită clasică a discursului și nu face inovații în acest domeniu. Însă narațiunile, partea centrală a discursului judiciar, sunt adevărate capodopere. Așa-zisul discurs despre dragoste din prima parte a dialogului *Phaidros*¹¹ al lui Platon nu este compus de Lysias, deși s-au găsit destui susținători care au căutat să argumenteze că este vorba de o copie a unui discurs veritabil. După toate probabilitățile, e o imitație abilă compusă de Platon și pusă sub numele marelui orator.

Pentru bogăția și varietatea subiectelor abordate, pentru stilizarea limbii atice utilizate și pentru întreaga sa activitate, Lysias a fost apreciat nu numai în vremea sa, ci și în secolele următoare de retorici greci și romani. Stilul atic al discursurilor lui a fost imitat cu mare zel în secolele I și II d.Hr. În *Observații despre oratorii de altădată*, Dionysios din Halicarnas (sec. I î.Hr. – sec. I d.Hr.), retorul grec din epoca romană a literaturii grecești, i-a apreciat eleganța sobră și simplitatea, numindu-l „canon al aticismului”, iar în lucrarea *Brutus* (*Si ve de claris oratoribus*), Cicero îl consideră un „orator desăvârșit” (*quem jam prope audeas oratorem perfectum dicere*)¹².

Isaios

Dacă Lysias a fost considerat de criticii vechii Grecii mai înzestrat sub raportul imaginației, cu un farmec și o grație particulară a formei, Isaïos (cca 420 î.Hr., Khalkis, Eubee – 350 î.Hr., Atena), alt consacrat orator pe probleme judiciare, profesor de retorică și în paralel logograf, se impune printr-un discurs cu o mișcare mai amplă, un stil mai energic și mai hotărât, prin claritatea, precizia și eleganța frazei.

Viața lui este învăluită în mister, dar legenda spune că Isaïos, admirat de către discipolul său Demostene, și-ar fi părăsit propria școală și, timp de patru ani, l-a deprins pe Demostene în arta oratoriei, primind el însuși sugestii de la discipolul său. Fiind metec, născut în afara cetății Atenei, Isaïos n-a putut participa la viața politică și, drept urmare, s-a văzut nevoit să exercite meseria de logograf. Istoriografia veche consemnează că Isaïos ar fi compus 64 de discursuri și diverse lucrări de retorică. De remarcat este faptul că dintre toate discursurile s-au păstrat 12, privitoare la procese cu caracter civil, majoritatea la afaceri de succesiune. Din categoria lucrărilor de retorică nu s-a păstrat nimic.

Capodopera lui este discursul *Despre moștenirea lui Kiron* (*Peri tou Kironos Klerou*), proces de succesiune între descendenții și colateralii lui Kiron, după moartea acestuia. În exordiu, oratorul încearcă să câștige atenția și bunăvoința judecătorilor și, în același timp, s-o diminueze pe aceea a adversarului său pus în slujba apărării poziției moștenitorului colateral. În cadrul narațiunii, oratorul explică și stabilește că descendenții trec înaintea rudelor colaterale și că în situația când Kiron ar fi trăit și ar fi fost lipsit de mijloacele de existență, tocmai descendenții, și nu colateralii, ar fi fost obligați să-l întrețină. Urmează câteva comparații între posibilele fapte ale descendenților și colateralilor, expune intrigile și manevrele folosite de către adversarul său, Oreste, apărător al nepotului colateral pentru a pune mâna pe moștenire. După o invectivă împotriva adversarului, oratorul trece în revistă argumentele anterioare și sfârșește cu citirea depozițiilor aduse de martori, apoi cu blamul adus adversarului său la proces, care duce o viață de desfrâu, chiar la limita legii:

„Cât timp au fost în viață bunicul și tatăl meu, nimeni nu ne-a adus nicio învinuire și noi am trăit în tot acest timp fără ca cineva să conteste situația noastră. Dar, după ce aceștia au murit, chiar dacă acum vom câștiga procesul, noi vom rămâne cu rușinea că ne-a fost contestată calitatea de fii legitimi, grație acestui blestemat Oreste care, prins asupra delictului de adulter și suferind pedeapsa ce i se cuvenea, totuși a rămas un desfrânat, după cum mărturisesc cei care-l cunosc. Ce fel de om este acesta, ați auzit acum și-l veți cunoaște și mai bine când, la rândul nostru, noi îi vom intenta proces. Acum însă vă rog și vă implor, nu priviți cu indiferență faptul că sunt insultat și jefuit de averea pe care mi-a lăsat-o bunicul meu, ci ajutați-mă atât cât vă stă fiecăruia în putere. V-ați convins din dovezile sigure ale martorilor, prin refuzul torturării sclavilor și din legi chiar, că noi suntem născuți din fiica legitimă a lui Kiron și că noi, mai degrabă, avem dreptul, și nu adversarii noștri să moștenim averea lui Kiron, fiind urmașii lui direcți. Având prezente în minte jurămintele

¹¹ Platon, *Phaidros* (trad. Gabriel Liiceanu), 230 e-234 c, în *Opere*, vol. IV, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pp. 422-426.

¹² Cicero, *Brutus sau despre oratorii renumiți*, IX, în *Cicero, Opere alese*, vol. II, Editura Univers, București, 1973.

pe care le-ați depus, judecați argumentele pe care noi le-am adus și legile și hotărâți în acest proces așa cum o cere dreptatea”¹³.

Isaios se distinge de alți oratori prin cunoașterea în profunzime a spiritului legislației ateniene, prin arta de a înfățișa probele, prin argumentarea, comentarea și interpretarea legilor. De aceea, opera lui Isaaios este un subiect interesant de studiu pentru istoria dreptului antic.

Isocrate

Discursul demonstrativ sau epidictic este destinat să susțină o cauză sau să combată o teză. În această direcție a excelat Isocrates (436-338 î.Hr., Atena). S-a născut la Atena și a primit o educație aleasă. A avut șansa să-l audieze pe sofistii Gorgias și Prodicos, dar și pe filosoful Socrate. A debutat ca logograf, în urma pierderii averii familiei, drept consecință a războiului peloponeziac. La dezastrul material s-a adăugat și necesitatea renunțării la cariera politică, deoarece natura nu l-a înzestrat cu o voce potrivită pentru a fi orator.

Pentru început se consacră genului judiciar și-și creează o reputație de invidiat, izbutind să-și refacă averea. Nesatisfăcut de cariera de logograf (practicată 12 ani) și dornic de glorie, deschide la început o școală de retorică la Kios, apoi la Atena (393 î.Hr.), devenită în curând celebră. Școala lui Isocrate, întemeiată cu mult înainte de Academia lui Platon, a atras un număr din ce în ce mai mare de discipoli. Sub auspiciile acestei școli s-au format renumiții retori și oratori Isaaios, Hyperide și Lycurg, valoroșii istorici Ephoros și Theopomp, precum și mulți poeți, generali și oameni politici.

Școala lui Isocrates nu s-a mulțumit să transmită elevilor numai precepte de retorică pentru a vorbi bine, ci i-a pregătit și pentru o solidă cultură, bază pentru formarea caracterelor. Metoda aplicată în școala sa de retorică consta în aprofundarea unor exerciții de elocință, dezvoltarea unor teme, ulterior supuse dezbaterii. În toate etapele, exercițiile și temele erau compuse de el însuși. Discursurile epidictice cu caracter politic nu erau destinate să fie declamate în fața unui public, ci erau propuse ca modele elevilor săi.

Concomitent cu fondarea școlii, Isocrates își expune în programul său încă două obiective: primul, concretizat în *Discurs împotriva sofistilor* (*Kata ton sophiston*) și probabil considerat lecția inaugurală a școlii sale, al doilea îi vizează pe filosofi. Critica sofistilor era îndreptățită, întrucât aceștia coborâseră arta cuvântului întrebunțându-o în tratarea unor subiecte paradoxale sau minore. Tot aici sunt criticați și magiștrii de retorică pentru caracterul formal al învățăturii lor, aplicarea automată a unui număr de formule:

„Cine oare n-ar resimți un profund dezgust și n-ar disprețui, în primul rând, pe cei care se dedică numai discuțiilor deșarte? Aceștia se prefac că sunt în căutarea adevărului, dar, chiar de la începutul programului lor de învățatură încep să mintă... Sofiștii au ajuns până la un asemenea grad de îndrăzneală, încât se străduiesc să-i convingă pe tineri că de le vor urma cursurile, vor ști ce au de făcut și, datorită acestei științe, se vor vedea și fericiți!... Mai sunt și dintre aceia care făgăduiesc că-i vor învăța pe elevi știința elocinței politice. Și pe aceștia se cuvine să-i criticăm. Nici categoria lor nu se preocupă de adevăr, ci sunt convinși că marea artă constă în felul cum te pricepi să atragi câți mai mulți elevi... Deși își scriu discursurile la fel de prost ca oricare nepriceput, promit totuși că vor scoate din elevii lor oratori îndeajuns de destoinici, în stare să nu treacă nimic cu vederea din cele ce-i preocupă”¹⁴.

Reacția împotriva filosofilor era mai puțin motivată, Isocrate avansând doar argumentul că filosofii își arogaseră singuri dreptul de a-i învăța pe alții înțelepciunea și fericirea, pe când propria lor viață trădează nepriceperea. Această atitudine ostilă a avut-o și față de Platon și Academia sa. Dacă la început fuseseră prieteni, mai apoi, vanitosul Isocrate, cu pretențiile lui de a fi cel mai calificat în a da îndrumări tinerilor, considerându-se simultan și retor și îndrumător și filosof, a dus la o ruptură și o polemică voalată între ei, fără a pronunța reciproc numele adversarului.

Cu toate că n-a intervenit direct în viața politică, Isocrate a promovat unitatea politică și superioritatea culturală a Greciei monarhice și a susținut lansarea unui atac grecesc unificat împotriva Persiei sub comanda lui Filip II al Macedoniei. Chiar în perioada când Demostene începea campania *Filipicelor*, retorul Isocrate îi adresează lui Filip o scrisoare deschisă (*Scrisoare către Filip*)¹⁵, în care îl roagă să-i reconcilieze pe greci și să învingă pe barbari. Când a descoperit că Filip al Macedoniei voia să supună Grecia prin forță, Isocrate a refuzat să mai mănânce, murind prin înfometare.

Istoriografia veche a consemnat 60 de discursuri aparținând lui Isocrates. Au rămas posterității doar

¹³ Isaaios, *Despre moștenirea lui Kiron*, (44-46), în *Pagini alese din oratorii grecești*, vol. I, p. 121.

¹⁴ Isocrate, *Împotriva sofistilor*, (1), (3), (9), în Jean Defradas, *Literatura elină* (trad. A. Piatkowski), Editura Tineretului, București, 1968, pp. 362-364.

¹⁵ André Bonnard, *Civilizația greacă*, vol. III – „De la Euripide la Alexandria” (trad. Iorgu Stoian), Editura Științifică, București, 1969, p. 73.

21 de discursuri (câteva incomplete) și opt scrisori. Dintre discursuri, 6 sunt judiciare, iar 15 sunt epidictice. Cele mai importante discursuri judiciare scrise pentru diferiți clienți care apelau la serviciile lui de logograf sunt: *Despre atelaj*, care pledează pentru reabilitarea lui Alcibiade după victoria obținută la Jocurile Olimpice din anul 416 î.Hr.; *Trapeziticos*, prin care susține cauza unui tânăr care-și lăsase banii într-un depozit și nerestituită de către bancher prin specularea unei situații nefavorabile survenită în viața tânărului; *Egineticul*, o contestație juridică privitoare la o moștenire.

Dar originalitatea lui Isocrate trebuie căutată în discursurile epidictice. Cele mai interesante sunt: *Panegiricul* (*Panegyrikos*), citit la Jocurile Olimpice din anul 380 î.Hr. și considerat o capodoperă a oratoriei antice, prin care susține misiunea civilizatoare a Atenei, rolul ei de conducător suprem al destinului grecești, necesitatea și oportunitatea războiului împotriva perșilor; *Panathenaicul* (*Panathenaikos* – 342/339 î.Hr.) conține un îndemn către atenieni pentru a-și menține rolul de hegemoni ai lumii grecești; *Areopagitul* (*Areopagitikos* – 355/354 î.Hr.) pledează pentru revenirea atenienilor la moravurile străbune. Pentru patosul discursului epidictic și viziunea lui panelenică redăm un fragment din *Panegiricul*, în care Isocrates pledează împotriva rivalității dintre cetățile grecești (în special între Atena și Sparta), pentru dreptul de hegemonie al Atenei, soluție salvatoare împotriva dominației Persiei:

„Este recunoscut faptul că cetatea noastră este cea mai veche, cea mai mare și cea mai vestită din lume. La acest titlu de glorie se adaugă și alte fapte care ne dau și mai mult dreptul de a ne bucura de cinstire. Într-adevăr, noi locuim această țară, fără să fi alungat din cuprinsul ei pe alții. N-am găsit-o pustie, n-am fost o adunătură de oameni, ci noi avem o origine nobilă și curată și am trăit totdeauna pe pământul în care ne-am născut. De baștină de pe aceste meleaguri, noi am putea da țării pe care o stăpânim același nume ca și ființelor ce ne sunt cele mai scumpe. Noi singuri dintre toți grecii avem dreptul să numim acest pământ glia care ne-a zămislit, mamă și tată în același timp. De altfel, popoarele care vor să îndreptățească mândria lor și care pretind dreptul la hegemonie, care amintesc mereu de titlurile strămoșilor, trebuie să arate că au o astfel de origine”¹⁶.

Isocrate s-a manifestat și în alte specii ale genului epidictic. Discursurile *Elogiul Elenei* (*Helenes enkomion*) și *Busiris* sunt aplicații îndreptate împotriva sofistilor, discursuri create cu scopul de a le arăta cum trebuiau tratate unele subiecte paradoxale, care șochează bunul simț și opiniile în mod general admise. Remarcabile sunt paginile din *Elogiul Elenei*, în care oratorul face elogiul frumuseții, deși Elena, soția lui Menelaos, regele Spartei, este principala cauză a războiului troian și care a produs urmări nefaste nu numai pentru troieni, ci și pentru greci. Iar *Busiris*, fost rege legendar din Egipt, celebru pentru cruzimea sălbatică și lipsa lui de ospitalitate, învins și ucis de Heracles, considerat în mod paradoxal de către sofistul și profesorul de elocință Polycrates un „binefăcător al omenirii”, este sever criticat de Isocrates, probabil și dintr-un spirit de rivalitate profesională, ca să arate mai apoi cum trebuia compus elogiul.

Din grupul elogiului funebru se detașează discursul *Evagoras*, închinat fostului rege al Salaminei din Cipru, pierit în urma unei morți violente. Elogiul, combinând câteva date istorice cu multe elemente specifice fanteziei creatoare, reiterează condițiile grele ale domniei lui Evagoras (411-374/373 î.Hr.), eforturile de a îmblânzi moravurile supușilor, acțiunile lui politice și militare îndreptate împotriva perșilor. Discursul capătă pe parcurs puternice tendințe moralizatoare și educative, inspirat de un întreg program de educare a grecilor.

Preocupat și de problemele politice ale vremii, în spiritul cărora a redactat discursul *Areopagitul*, Isocrate nu s-a îndepărtat de idealul său de educație, transpus în mod concret în discursul intitulat *Despre schimbul de bunuri* (*Peri antidoseos*), apărut în anul 354 î.Hr., când oratorul avea vârsta de 82 de ani. Susținând un proces într-o afacere cu schimb de bunuri, el observă că mulți oameni aveau idei greșite asupra caracterului, ocupațiilor și învățământului său. Dorind să spulbere toate ideile greșite care circulau despre școala sa, Isocrate, amintindu-și de procesul lui Socrate, propune un proces fictiv: acuzatorul (numit Lisimah) îl învinovățește pe Isocrate de coruperea tineretului. Cu alte cuvinte, învățându-i elocința, Isocrates îi învață și cum să câștige o cauză nedreaptă, prin sfidarea normelor justiției. Discursul conține două părți. În prima parte, Isocrate își justifică amănunțit propria activitate de orator, argumentează în ce constă originalitatea celor mai importante discursuri pe care le-a creat, de ce și-a făcut discipoli în toată țara (mai mulți discipoli, afirmă Isocrate, decât toți filosofi la un loc) și ce servicii a adus Atenei. În a doua parte, constatând că nu mai lipsa culturii intelectuale la contemporani a făcut cu puțină criticile ce i se aduc, Isocrate expune încă o dată propriile sale opinii despre educație, deoarece omul educat este acela care în toate împrejurările găsește calea cea mai bună de urmat.

Singurul mijloc de educație este cel al artei cuvântului. Cuvântul este oglinda sufletului în care se reflectă calitățile bune sau rele ale fiecăruia. Iar dacă limbajul este imaginea gândirii, a vorbi bine înseamnă a

¹⁶ Isocrate, *Panegiric*, (23-25), în *Pagini alese din oratorii greci*, vol. I, pp. 128-129.

gândi bine. În aceasta constă puterea educatoare a cuvântului. Un adevărat orator nu-și alege pentru discurs numai un subiect frumos, ci, sprijinindu-se pe virtute, urmărește să inspire auditoriului și încrederea în cinstea sa. Chiar dacă dispozițiile naturale au un anumit rol, virtutea este o condiție absolut necesară succesului. Nu respinge în întregime învățătura filosofică, însă o consideră doar o propedeutică, o pregătire prealabilă pentru însușirea formației oratorice, dar vetustă pentru cei care au trecut de etapa tinereții. Astfel concepută, elocința reprezintă forma cea mai înaltă a culturii intelectuale, care, împreună cu profunzimea meditației filosofice, are rostul să-l învețe pe tânăr să se conducă în viață și să-l pregătească pentru activitatea politică. În această privință Isocrate adoptă o poziție limpede:

„Fiindcă firii omenești nu i-a fost dat să dobândească o știință pe care, stăpânind-o, am putea ști ce trebuie să facem și ce trebuie să vorbim, eu socotesc înțelepți pe aceia care în cele mai multe cazuri pot să găsească soluția cea mai bună prin părerile lor, iar filosofi pe aceia care-și petrec timpul cu studiile din care vor dobândi foarte repede o dispoziție sufletească proprie gândirii...”¹⁷

Această viziune este în strânsă legătură cu concepția sa despre unitatea culturii grecești, precum și cu ideea unității grecilor împotriva invaziei străine. Dacă sub aspect filosofic Isocrate avea predilecție pentru idei prea generale, critică pe care Platon i-o adresează cu anumită doză de maliție în dialogul *Phaidros*, în schimb el posedă un deosebit simț al realităților istorice și politice.

Isocrate a fost un inovator strălucit în elaborarea discursului oratoric, promovând lauda sau elogiul contemporanilor sau îmbinând elogiul cu discuția politică. Întrebuințând vocabularul curent, prin stilul practicat Isocrate izbutește să producă efecte noi, capacitează resursele limbii de condițiile impuse de argumentație, inovează în expresivitatea cuvintelor și sonoritatea lor, construiește un adevărat model de compunere și claritate a frazei. Școala sa de retorică a jucat un rol de prim ordin în formarea intelectualității timpului, influențând chiar sistemele de educație din epoca ulterioară. Tinerii romani, printre care și Cicero, au suferit influența lui. Elocința lui Isocrate a avut succes și peste veacuri, ultima ei reconfigurare fiind elocința academică.

Demostene

Discursul deliberativ este ținut, de regulă, în fața marilor adunări ale poporului, având un accentuat caracter politic și urmat de decizii luate prin vot. Reprezentantul cel mai de seamă al discursului politic, nu numai pentru antichitatea greacă, ci chiar pentru veacurile următoare, a fost Demostene (384 î.Hr., Atena – 322 î.Hr., insula Kalauria).

Demostene, contemporan cu Platon și Aristotel, a fost fiul unui înstărit făuritor de săbii. Rămas orfan de tată la vârsta de șapte ani, tutorii săi (Aphobos, Demophon și Theripides) au profitat de poziția lor, astfel că, la împlinirea vârstei majoratului, Demostene n-a mai primit decât foarte puțin din averea moștenită. Motivată de dorința puternică de a-i da în judecată pe tutorii săi pentru a-și recâștiga averea și ținând seama și de constituția sa fragilă, Demostene decide să se inițieze în oratorie. Frecventează asiduu Adunarea Poporului, audiază pe majoritatea celor care urcau la tribună, își desăvârșește educația, acordând un interes aparte pentru opera istoricului Thucydides, apropiindu-și învățăminte legate de probleme istorice, juridice, politice și de stil. Se spune că a copiat de opt ori lucrarea *Războiul peloponesiac* a lui Thucydides pentru a-și perfecționa limbajul și pentru a reține informațiile istorice. La aceste preocupări s-a adăugat și un exercițiu prelungit pentru corectarea unor dificultăți înnăscute de vorbire.

Istoricul și biograful grec Plutarh¹⁸ povestește în *Vieți paralele* că Demostene și-ar fi construit un atelier subteran unde își exersa vocea și s-ar fi ras în cap pe jumătate pentru a nu mai ieși în public. Plutarh mai adaugă că defectul de vorbire, „o pronunție neclară și bâlbâită”, a reușit să îl corecteze ținând pietre în gură în timp ce vorbea și recitând versuri în timp ce alerga sau avea răsuflarea tăiată. De asemenea, exersa vorbirea în fața unei oglinzi sau recita versuri în fața mării furioase pentru a-și mări amplitudinea vocii. Însă procesele intentate tutorilor săi, pregătite trei ani sub îndrumarea oratorului Isaïos, recunoscut pentru cunoașterea legilor și pentru succesele discursurilor juridice, au avut mai multă izbândă. Reușește să redobândească o parte din averea tatălui său, dar

¹⁷ Isocrate, *Asupra schimbului de bunuri*, (271), în *Pagini alese din oratorii grecești*, vol. I, p. 207.

¹⁸ *Apud* Plutarchos, *Demosthenes*, în *Viețile paralele ale oamenilor iluștri* (trad. M. Jacotă), Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, București, 1938, pp. 157-161.

învață mai multe despre strategia discursului și metodele de argumentare.

În ciuda programului de autoperfecționare, primele tentative de a vorbi în public au fost sortite eșecului. Nevoit să-și câștige existența, Demostene exercită meseria de logograf. Din acea perioadă ne-au rămas câteva pledoarii civile și politice: *Împotriva ilegalităților lui Androtion* (*Kata Androtionos*, 355/354 î.Hr.), *Contra lui Timokrates* (*Kata Timokratous*, 353/352 î.Hr.), *Contra lui Aristokrates* (*Kata Aristokratous*, 352 î.Hr.), *Împotriva legii lui Leptines* (*Pros Leptinen*, 355/354 î.Hr.). Ultimul discurs are un conținut politic, scris pentru a sprijini doi atenieni care atacau legea lui Leptines despre imunitate.

Cu răbdare și curaj, Demostene își învinge defectele, își șlefuește priceperea oratorică, scrie discursuri pentru clienți bogați și puternici, iar la vârsta de 30 de ani se simte gata pregătit pentru luptele oratorice și politice. Începând din anul 354 î.Hr., cariera lui Demostene se confundă practic cu istoria politicii externe a Atenei. O seamă de cercetători împart cariera sa politică în trei perioade, care se confundă cu cele mai răsunătoare discursuri și pledoarii politice.

În prima perioadă (cca 351-340 î.Hr.), în calitate de opozant, Demostene combate partidul păcii (promacedonean) care era la putere. Ca să-i înțelegem atitudinea, amintim că în acea perioadă Filip II, regele Macedoniei, amenința libertatea Greciei, scump câștigată în lupte grele duse împotriva perșilor. În acea vreme la Atena partidul păcii, în frunte cu Eubulos, Phocion, Phylocrates, Eskine, Demades și încurajat de atitudinea lui Isocrate, considera că dominația lui Filip nu putea fi decât binefăcătoare pentru greci. Partidul democratic antimacedonean, în frunte cu Demostene, Hyperide și Lycurg, îndemna pe greci să se unească împotriva lui Filip pentru apărarea libertății. Dar și în interior trebuia să lupte contra inerției atenienilor, contra intrigilor adversarilor săi, în special ale lui Eskine, rival talentat și apărător constant al acțiunilor lui Filip. Aceasta este perioada marilor discursuri politice.

Prima cuvântare pronunțată, când Demostene avea vârsta de 30 de ani, a fost *Despre symmorii* (*Peri ton symmorion*, 354 î.Hr.), cunoscut și sub titlul *Despre consiliul naval*. Bine argumentat, acest discurs expune un plan întreg de refacere economică, contribuind la convingerea atenienilor pentru crearea unei armate și a unei flote puternice, singurele garante ale succesului, libertății comune și alianței întregii Grecii. „Symoria” era o grupare de cetățeni cărora le erau încredințate anumite sarcini importante ale cetății. Lor li se adresează Demostene cu aceste cuvinte:

„Ceea ce vă sfătuiesc eu este să nu luați nicicând o inițiativă de război; în schimb, vă pretind să fiți gata cu adevărat să dați lupta. Fără îndoială că dac-ar fi trebuit să ne apărăm împotriva barbarului, regele Persiei, utilizând un astfel de armament, am fi fost în pericol de a arăta pe față că noi ne înarmăm împotriva acestuia. Dar cum, în general, nu există decât un singur fel de a ne pregăti și fiindcă a-ți organiza forțele înseamnă a te pune în situația de a-i respinge pe vrăjmași și de a-ți ajuta aliații, a asigura securitatea bunurilor pe care le stăpânești, de ce să căutăm alți dușmani când noi avem dușmanii noștri dovediți? Așadar, să facem pregătirile necesare împotriva acestora și ne vom apăra tot așa de bine împotriva celuilalt dușman, dacă el încearcă să ne atace”¹⁹.

Începând cu *Filipicele* (*Kata Philippon*) urmează perioada discursurilor politice celebre, care au calitatea de a îndemna la acțiune. Dar cine este Filip, regele Macedoniei? O excelentă caracterizare o face istoricul francez André Bonnard în lucrarea *Civilizația greacă*.

„Este, de altfel, un bun general, dar mai ales este un diplomat șiret, fecund în mașinații și minciuni de tot felul. Prin diplomație și corupție, mai mult decât prin arme, el va deveni stăpân al Greciei... Filip posedă arta de a trăgăni la nesfârșit negocierile și, în timp ce se negociază, continuă să cucerească orașele unul după altul. Este generos în promisiuni, pe care este hotărât să nu le țină niciodată. El știe, pentru a obține esențialul, să facă concesii de puțină importanță... Filip știe să-și divizeze dușmanii, asmuțându-i pe unii împotriva altora, reaprinzând vechi acuzații, ceea ce nu este prea greu cu poporul grec. Este răbdător: știe să prepare îndelung o situație, să dea evenimentelor timp să se coacă și apoi, când fructul este copt, îl culege brusc, printr-o singură lovitură. El știe mai ales să facă război, păstrând totodată aparențele păcii. Pacea este principala și cea mai primejdioasă dintre mașinile sale de război”²⁰.

Demostene a intuit modul de acțiune a regelui Filip, care țintea să doboare căpetenia Greciei, Atena, folosindu-se de toate mijloacele: corupție, trădare și promisiuni deșarte. Campania *Filipicelor* va dura zece ani, atât împotriva atenienilor inerți, nepăsători, indiferenți civic, centrați doar pe propriile lor interese, cât și împotriva lui Filip al Macedoniei, care impusese o stare de incertitudine: nici pace corect parafată, nici război fățiș declarat.

¹⁹ Demostene, *Despre symorii*, în Maria Marinescu-Himu, Adelina Piatkowski, *Istoria literaturii eline*, Editura Științifică, București, 1972, p. 379.

²⁰ André Bonnard, *Demostene și sfârșitul lumii cetăților*, în *Civilizația greacă*, vol. III, pp. 64-65.

Prima Filipică (*Philippikos Logos*, 351 î.Hr.) este un discurs îndreptat împotriva ambițiilor imperiale ale lui Filip și reiterarea credinței în victoria finală chiar pe teritoriul dușmanului, dar presupunând condiția ca atenienii să depună un efort organizatoric, financiar și militar mai consistent. Cu această ocazie, Demostene devine lider incontestabil al opoziției față de ambițiile imperiale ale Macedoniei. Prin naturalețea sincerității, dublat de un stil vulcanic, chiar violent al discursului, izvorât însă dintr-un patriotism arzător, *Prima Filipică* a urmărit să-i trezească pe atenieni din marasmul prosperității materiale și al manipulărilor demagogului Eubulos, șeful partidului păcii:

„Vedeți, atenieni, până la ce grad de îndrăzneală a ajuns acest om [Filip], care nu vă lasă să puteți alege între acțiune și liniște și vă amenință și vă aruncă, zice-se, cuvinte pline de semeție, iar el nu este omul care, o dată stăpân peste ceea ce a supus, să se mulțumească cu acestea, ci mereu pretinde mai mult și ne încercuiește din toate părțile pe noi, care trăgăm lucrurile și stăm cu brațele încrucișate. Atenieni, când vă veți face oare datoria? Așteptați oare un eveniment sau, pe Zeus, o necesitate strigătoare la cer? Dar cum trebuie să priviți evenimentele ce se petrec acum? Căci eu nu cunosc o nevoie mai urgentă pentru oamenii liberi decât primejdia dezonoarei, rezultată din faptele întâmplare. Spuneți-mi oare, voiți ca, plimbându-vă prin piața publică, să vă întrebați fără încetare unii pe alții: «Care este ultima noutate?» Ce ar putea fi mai nou decât un macedonean învingător al Atenei și conducător al treburilor Greciei? «A murit Filip?» – «Nu, pe Zeus, el este bolnav!» Întrucât vă interesează pe voi aceasta? Căci dacă i s-ar întâmpla o nenorocire, voi îndată vă veți crea un alt Filip, în cazul că vă veți ocupa la fel de puțin de treburile publice. Într-adevăr, Filip și-a extins atât de mult puterea nu din cauza forței pe care o reprezintă, ci din cauza nepăsării voastre... Filip nu se va opri dacă nimeni nu-l va împiedica să înainteze. Vom aștepta să se oprească el? Credeți că totul va merge bine dacă veți trimite împotriva lui corăbii goale și speranțe zadarnice inspirate de la tribună de cutare sau cutare? În sfârșit, nu ne vom bucura noi înșine? Nu vom pleca noi înșine la război cel puțin acum cu o parte dintre soldați, cetățeni de-ai noștri, dacă n-am făcut-o mai înainte? Nu ne vom îndrepta cu corăbiile spre țara acestuia?”²¹

Filipica a doua (344/343 î.Hr.) scoate în evidență viciile tratatului de pace cu Filip al Macedoniei și posibilele efecte negative induse de încheierea acestuia, iar *Filipica a treia* (341 î.Hr.), unul dintre cele mai bine construite de oratorul și omul politic Demostene, a fost pronunțat pentru atragerea spre cauza libertății a tuturor cetăților grecești:

„Iar noi, atenieni, cât timp suntem teferi și avem o cetate puternică, venituri foarte multe și o prea frumoasă reputație ce trebuie să facem? (...) Pe Zeus, vă voi spune bucuros ceea ce trebuie și voi face chiar o propunere în acest sens, așa ca voi s-o votați, dacă veți găsi cu cale. Mai întâi, să ne apărăm prin noi înșine și să ne pregătim, vreau să spun: să pregătim trireme, bani, soldați, căci, chiar dacă toți grecii ar consimți să fie sclavi, noi trebuie să luptăm pentru libertate. După ce vom fi făcut toate aceste pregătiri și când ele vor fi evidente pentru toți grecii, atunci să-i chemăm pe toți alături de noi, să trimitem ambasadori care să facă cunoscute aceste pregătiri pretutindeni, în Pelopones, în Rhodos, în Kios, chiar și la regele perșilor (căci este și în interesul acestuia ca să nu i se îngăduie lui Filip să spună totul), deoarece, după ce îi veți convinge, îi veți avea părtași și la primejdii și la cheltuieli, dacă va fi nevoie, iar dacă nu, cel puțin veți câștiga timp pentru treburile voastre... Dar dacă fiecare va sta liniștit, gândindu-se să nu întreprindă nimic el însuși, întrebându-se ce dorește Filip, să nu se aștepte să găsească vreodată pe unii care să lucreze în locul lui și, în al doilea rând, mă tem ca nu cumva să nu ne silească să facem tocmai ceea ce nu dorim”²².

Filipica a patra (341/340 î.Hr.) se compune, mai mult de jumătate, din împrumuturi luate din discursurile anterioare. Probabil este un text nepronunțat și considerat de unii cercetători ca apocrif. Alături de *Filipice*, *Olinticele* (*Olynthiakoi Logoi*, 349/348 î.Hr.) sunt trei discursuri emoționante despre Olynthos, cetate cu locuitori de neam grecesc din peninsula Kalcidică (foarte apropiată de Macedonia), care cade sub dominația lui Filip, deși primise un ajutor armat, dar neînsemnat din partea Atenei. Între *Filipice* și *Olintice* se interpun alte celebre discursuri care evocă o epocă de mari frământări politice: *Pentru megalopolitani* (*Hyper Megalopoliton*, 353 î.Hr.), *Pentru libertatea rhodienilor* (*Peri tes Rhodion eleutherias*, 351/352 î.Hr.), *Despre organizarea financiară* (*Peri syntaxeos*, 349 î.Hr.), *Despre pace* (*Peri eirenes*, 346 î.Hr.), în care tema majoră este pacea lui Philocrate din anul 346 î.Hr., iar discursul *Despre situația din Khersones* (*Peri ton en Kherroneso*, 341 î.Hr.) este o replică a unor intrigi ale lui Filip, care încerca să slăbească puterea militară a Atenei.

Pentru megalopolitani este un discurs în care pledează nu numai cauza cetățenilor din Megalopolis (Pelopones) împotriva tendinței expansioniste a Spartei, ci și pentru că datoria morală a Atenei era de a-i apăra pe cei nedreptățiți. Un semnal de alarmă este și discursul *Pentru libertatea rhodienilor*, în care Demostene atenționează pe atenieni să nu tolereze răsturnarea democrației, pusă la cale de Mausolos, dinastul Rhodosului,

²¹ Demostene, *Filipica întâia*, (9-11), (43-44), în *Pagini alese din oratorii greci*, vol. II, pp. 14-15, 28-29.

²² Demostene, *Filipica a treia*, (70-71), (75), în *Pagini alese din oratorii greci*, vol. II, pp. 145-147.

declarând că Atena are interes ca cetățile să aibă în frunte regimuri democratice.

În perioada a doua (340-338 î.Hr.), Demostene nu mai are timp să scrie discursuri, însă sub aspect politic reprezintă perioada lui de glorie: devine șeful partidului democrat aflat la putere, se aliază cu Teba, pregătește lupta împotriva lui Filip, participă la bătălia de la Keronea (338 î.Hr.).

În perioada a treia, după lupta de la Keronea între macedoneni, sub regele Filip, și atenieni, unde a participat și Demostene în calitate de hoplit, atenienii pierd bătălia și totodată soarta întregii Grecii devine incertă. Dar tot el este ales de popor pentru a ține discursul funerar pentru cei uciși în luptă. După pacea încheiată de oratorul și diplomatul atenian Demades, Filip a acționat cu prudență, renunțând la ocuparea Atenei. După asasinarea regelui Filip (336 î.Hr.), venirea la putere a fiului său Alexandru și a ruinării Tebei, Demostene și alți șapte oratori care i s-au opus lui Alexandru și tatălui său au fost în pericol de a fi predați macedonenilor. Însă o delegație special trimisă de Atena a reușit în cele din urmă să anuleze ordinal emis de Alexandru. La scurt timp, Alexandru a început invazia în Asia, care l-a dus până în India, lăsând Atena liberă de amenințarea militară directă. Situația fiind mai liniștită, Demostene se va ocupa în special cu combaterea dușmanilor săi.

Împrejurările nu întârzie să apară. Demostene propune și poporul aprobă un decret de refacere a fortificațiilor cetății, contribuind și cu o sumă de bani în acest scop. Un oarecare Ktesiphon propune să se acorde o coroană de aur lui Demostene pentru virtutea sa, pentru discursurile și faptele sale, pentru serviciile aduse statului. Totodată, cere ca decernarea coroanei să se facă în teatru, în timpul serbărilor Dionysiace. Înainte de a fi supus deliberării poporului, orice decret era supus analizei în Consiliu sau Senat, compus din 500 de membri. Dacă trecea de aceste instanțe, decretul căpăta putere și valabilitate. Totuși, răspunderea legalității decretului rămânea asupra propunătorului. Consecința era că, deși votat cu toate formele legale, decretul putea fi atacat ca ilegal, iar propunătorul lui pedepsit. Ținta reală era Demostene, însă oratorul Eskine îl atacă pe Ktesiphon, considerând decretul propus de acesta ca ilegal, bazat pe o declarație falsă atunci când a laudat patriotismul și excelența activității în serviciul public al lui Demostene. Drept rezultat, Demostene nu a primit cununa. Peste șapte ani, în 330 î.Hr., după moartea lui Filip și preluarea puterii de către fiul său Alexandru, Eskine își reia acuzarea. Demostene a rostit atunci pledoaria *Cu privire la coroană* (*Peri tou stephànon*). Confruntarea oratorică dintre Eskine și Demostene a stârnit interes pe întreg teritoriul Greciei, pentru că nu doar Demostene era dat în judecată, ci întreaga politică ateniană din ultimii 20 de ani. Cuvintele de condamnare a modului perfid în care a acționat Eskine este un moment crucial în apărarea întregii activități, pentru că reprezintă un adânc examen de conștiință față de datoria împlinită:

„Aceste considerații, Eskine, mă fac să cred că, punând la cale acest proces, ai vrut să te fâlești oarecum cu discursurile și vocea ta, nicidecum să ceri pedeapsă pentru vreo faptă rea. Căci, Eskine, nu elocința oratorului este un lucru de preț și nici tonul vocii sale, ci faptul că nutrește gânduri și sentimente aidoma cu cei mulți și faptul că urăști și iubești pe acei pe care și cetatea îi urăște sau îi iubește. Cel care este însușit de aceste sentimente, acela va vorbi totdeauna cu dragoste pentru patrie, iar cel care lingusește pe aceia din partea cărora patria prevede o primejdie pentru ea, nu se sprijină pe aceeași ancoră ca cei mulți și nu așteaptă scăparea din același loc”²³.

Discursul se caracterizează prin elevația morală a ideilor, impetuoșitatea pasiunilor, dialectica riguroasă a argumentării, franchețea comunicării, prezentarea tezei ca paradox, scandarea viguroasă a discursului. În acest proces Demostene îl învinge pe Eskine și primește coroana de aur prin verdictul dat de Marea Adunare judiciară. În schimb, Eskine, în calitate de acuzator, primește o amendă de o mie de drahme și pierderea dreptului de a mai intenta procese de acest fel. Refuzând să plătească, părăsește Atena, se exilează mai întâi la Ephes, apoi pe insula Rhodos, unde deschide o școală de retorică.

În afacerea Harpalos se destramă și alianța dintre Hyperide și Demostene, deși erau colegi în cadrul aceluiasi partid. În anul 324 î.Hr. vine la Atena vistiernicul lui Alexandru cel Mare la Babilon. Crezând că regele nu se va mai întoarce din campania din India, Harpalos a delapidat o mare sumă de bani. Aflând că Alexandru este în viață, fuge cu o armată în Grecia, oferindu-și serviciile atenienilor și punându-le la dispoziție armata și banii. Harpalos este arestat, iar banii sunt depuși în custodie pe Acropole. Dar Harpalos evadează, iar pe Acropole este găsită o sumă mai mică decât cea inițială. Acuzațiile de mituire merg în toate direcțiile. În capul listei cu oamenii politici care s-au înfruptat din banii lui Harpalos se află Demostene. Dat în judecată este condamnat la plata unei amenzi, când pedeapsa firească ar fi fost condamnarea la moarte. Din nefericire, pledoaria de apărare a lui Demostene nu ni s-a păstrat, afacerea Harpalos rămânând obscură. În acest context Demostene a fost compromis, iar Hyperide s-a așezat în prima linie a acuzatorilor. Condamnat la o amendă pe care nu o putea plăti (cincizeci de talanți), Demostene a fost întemnițat, apoi a evadat și s-a

²³ Demostene, *Despre coroană*, (280-281), în *Pagini alese din oratorii grece*, vol. II, pp. 226-227.

refugiat la Egina, apoi la Trezena.

După moartea lui Alexandru cel Mare (323 î.Hr.), grecii, crezând că aveau să-și recapete independența, îl recheamă din exil pe Demostene printr-un decret al Adunării Poporului. Întoarcerea lui este un adevărat triumf. În acest context, Hyperide se împacă cu Demostene. În anul următor, 322 î.Hr., grecii au fost înfrânți de Antipatros, succesorul lui Alexandru, în localitatea Lamia. Acesta pretinde să-i fie predați toți oratorii partidului antimacedonean. Demostene se refugiază în templul lui Poseidon din insula Kalauria, unde se sinucide prin otrăvire. În scurtă vreme atenienii i-au ridicat o statuie din bronz, iar pe soclu a fost scrisă celebra inscripție²⁴:

„De-ai fi avut, Demostene, puterea cât și inima

N-ar fi fost stăpân niciodată peste Eleni Ares Macedoneanul”.

O dată cu moartea lui Demostene și democrația ateniană intră în declin. În același an, 322 î.Hr., la Khalcis, insula Eubea, moare și Aristotel, după o îndelungată boală. O dată cu stingerea din viață a celor trei mari personalități – Alexandru cel Mare, Demostene și Aristotel – se produce o cotitură a istoriei și culturii grecești, se încheie o epocă și se deschide alta: epoca elenistică.

Dintre principalele pledoarii juridice menționăm: *Împotriva lui Meidias* (*Kata Meidion*, 348 î.Hr.), *Despre ambasada necredincioasă* (*Peri tes parapresbeias*, 343 î.Hr.) și *Împotriva lui Aristogeiton* (*Kata Aristogeitonos*, 325/324 î.Hr.).

Pledoaria *Împotriva lui Meidias* este o afacere politico-juridică, consemnată anecdotic și de către Diogenes Laertios²⁵. Meidias, adversar politic și extrem de arogant, îl lovește cu pumnul în obraz pe Demostene (care era horeg în timpul unei serbări religioase) în plin teatru al lui Dionysos, făcându-se vinovat de sacrilegiu. Demostene îl dă în judecată, iar Meidias este condamnat formal de Adunarea Poporului, dar fără propunerea unei sancțiuni. Demostene deschide a doua acțiune în justiție, pedeapsa cerută fiind condamnarea la moarte. El a compus o pledoarie solidă și scilpitoare, ridicând dezbaterea mai presus de interesul personal. Însă pledoaria n-a mai fost rostită, Demostene acceptând să cadă la înțelegere cu adversarul, probabil din interese politice superioare.

Pledoaria *Despre ambasada necredincioasă* este rezultatul neînțelegerilor ivite între Demostene și Eskine, când au fost trimiși pentru prima oară în Macedonia ca ambasadori. Reproșându-și unul altuia erorile comise, s-a ajuns cu timpul la resentimente puternice, mai ales în timpul celei de-a doua ambasade, formată din aceiași membri ca cea dintâi, continuată cu a treia ambasadă în care Demostene nu a mai participat. Demostene îl atacă pe Eskine în fața instanțelor, învinuindu-l de încălcarea îndatoririlor de ambasador, miopie și incapacitate politică, corupție și sfaturi eronate la întoarcerea în țară. Apoi încheie pledoaria legând greșelile lui Eskine de planul conceput de Filip, arătând că pedeapsa meritată ar trebui să fie conformă cu interesul Atenei. Folosindu-se de o serie de circumstanțe, cărora Demostene pare că nu li s-a opus, i s-a permis lui Eskine să scape de condamnare cu o mică majoritate de voturi.

Dintre cele 63 de discursuri și pledoarii care i se atribuie lui Demostene (mai mult de o treime fiind probabil neautentice), pledoariile civile prezintă un interes mai restrâns. Ele ne oferă, însă, informații interesante în domeniul dreptului civil și al celui public.

Dacă *Prima filipică* (351 î.Hr.) inaugurează epoca marilor discursuri închinată luptei pentru salvarea libertății Atenei, în ultimul mare discurs intitulat *Cu privire la coroană* (330 î.Hr.), Demostene trece în revistă întreaga lui viață, dând seama în fața atenienilor, ca și a posterității. Timp de aproape 30 de ani, Demostene a coalizat cetățenii Atenei pentru a se putea opune puterii militare a lui Filip și a lui Alexandru Macedon. Acest ultim discurs, având drept obiect apărarea întregii lui cariere, a fost numit cel mai mare discurs al celui mai mare orator din toate timpurile.

În discursurile și pledoariile sale politice, Demostene a urmărit cu perseverență apărarea libertății, salvarea democrației ateniene, a independenței naționale, a dreptului natural al poporului atenian, a onoarei și gloriei străbune. În viziunea lui Demostene, amenințarea nu venea neapărat de la persi și macedoneni, ci din chiar interiorul cetății: lipsa unei armate cetățenești înlocuită cu trupe de mercenari și modul eronat și nemulțumitor de strângere a resurselor necesare războiului (*Olinticele*), inerția, apatia, delăsarea și complezența concetățenilor în fața pericolelor (*Filipicele*), venalitatea politicianilor, cumplita plagă a corupției și a trădărilor (*Despre ambasada necredincioasă* și *Cu privire la coroană*), neconștientizarea faptului că înfrângerea Atenei însemna înfrângerea întregii Grecii, pierderea libertății și a drepturilor politice și morale comune (*Despre symmori*).

Limba lui Demostene este dialectul atic, fără ornamente adăugate. Toate discursurile și pledoariile sale sunt construite utilizând cuvinte simple, obișnuite. Folosește rar neologismele, arhaismele sau cuvintele poetice (metaforele, comparațiile, imaginile), iar atunci când le integrează în discurs sunt adecvate, percutan-

²⁴ Apud Plutarchos, *Demosthenes*, în *Viețile paralele ale oamenilor iluștri*, p. 186.

²⁵ Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, Diogene, VI, II, VI (41-42), p. 203.

te. Ordinea cuvintelor este naturală, vie, cu construcții sintactice îndrăznețe, mai apropiate sentimentelor oratorului și auditoriului. Însă sufletul elocinței la Demostene este raționamentul tenace, constrângător, cu intenția fățișă de a convinge. Îl ajută în acest sens și admirabila finețe de psiholog, de intuiție în cunoașterea caracterelor, forța de anticipare a evenimentelor, a mobilurilor și dorințelor. Datorită acestei complexe rețele, stilul lui Demostene a rămas inimitabil.

În *Tratatul despre sublim*, autorul antic grec și anonim al acestei lucrări consideră că Demostene întrunește „cele mai desăvârșite calități ale oratorului cu adevărat născut pentru sublim: tonul maiestuos, însuflețirea, bogăția, istețimea, iuțeala și, la momentul hotărâtor, avântul și vehemența până la care nimeni nu se poate ridica, fiindcă... a strâns în el toate aceste calități, ca pe niște daruri trimise de zei – căci omenesci nu mi-i îngădui să le numesc – și, de aceea, cu însușirile pe care le are și chiar cu acelea pe care nu le are, biruie pe oratorii tuturor timpurilor, înmărmurindu-i parcă cu tunetele și trăsnetele sale. Și mai ușor ai putea să îți ochii deschiși în strălucirea fulgerelor, decât să înfrunți uraganul pasiunilor sale”²⁶.

În secolul care a urmat morții sale, învățații de la Biblioteca din Alexandria au redactat cu atenție manuscrisele faimoaselor sale discursuri. Faima sa era atât de mare încât, atunci când oratorul roman Cicero a ținut o serie de discursuri în anul 44 î.Hr. împotriva lui Marc Antoniu în circumstanțe similare celor în care Demostene i s-a opus lui Filip, discursurile lui Cicero²⁷ au fost numite și ele *Filipice*. Latinii au studiat discursurile lui Demostene ca parte a instrucției lor oratorice. În Evul Mediu și Renaștere, numele lui Demostene devenise sinonim cu elocvența.

Eskine

Eskine (cca 390 î.Hr., Atena – cca 314 î.Hr., Samos), orator și om politic atenian, a avut o copilărie și o tinerețe cu multe lipsuri, deoarece tatăl său a fost ruinat de regimul tiranic al celor Treizeci. Unele surse antice susțin că tânărul Eskine a fost secretarul oratorului Antifon și al politicianului Eubulos, apoi o scurtă perioadă actor și ulterior soldat luptând la Mantinea (362 î.Hr.) și în Eubee, la Tamina (358 î.Hr.), împotriva macedonenilor. Alte surse susțin că Eskine a practicat la început meseria de grefier al unor funcționari inferiori, apoi de actor, având o voce care îl avantaja și o ținută aleasă. Legăturile cu lumea politică i-ar fi înlesnit numirea ca grefier al Adunării Poporului, după care se consacră politicii când avea vârsta de 30 de ani și când se atașează partidului păcii, al cărui șef era Eubulos.

Carierea lui oratorică și politică debutează în anul 348 î.Hr., când a susținut primul său discurs în fața Adunării Poporului, denunțând înaintările amenințătoare ale regelui Filip. Ulterior, nu se știe din ce cauză (fie prin corupție, fie în speranța de a-și apăra patria de primejdiile unui eventual război), se raliază partidului lui Eubulos și susține expansiunea macedonenilor în Grecia. Probabil la fel ca și oratorul Isocrate, a văzut în regele Filip pe unificatorul Greciei și pe eliberatorul grecilor din Asia, supuși perșilor. Împotriva acestei politici se ridică Demostene susținut de către Hyperide și Lycurg. Înfruntările oratorice dintre Demostene și Eskine, ca reprezentanți ai celor două partide opuse, au fost considerate de către contemporani ca momente remarcabile.

De la oratorul și omul politic Eskine au rămas doar trei discursuri, toate legate de lupta sa împotriva lui Demostene: *Împotriva lui Timarchos* (*Kata Timarchon*, 345 î.Hr.), pe care îl acuză de moravuri decăzute și de risipirea averii; *Despre ambasada necredincioasă* (*Para parapresbeias*, 343 î.Hr.), replică dibace de apărare față de gravele acuzații de partizanat cu regele Filip aduse de către Demostene în discursul său omonim; *Împotriva lui Ktesiphon* (*Kata Ktesiphontos*, 330 î.Hr.), atac asupra decretului propus pentru încununarea lui Demostene în urma unor servicii aduse statului atenian în vremuri de grea cumpănă. Primele două înfruntări le-a câștigat Eskine, ultima i-a revenit pe merit lui Demostene.

În anul 346 î.Hr. Atena trimite o ambasadă la regele Filip pentru a negocia și a încheia pacea, ulterior depunerea jurământului prin care Atena renunța la Amphipolis, Potideea și Kardia. Eskine și Democrit luaseră parte la ambele negocieri. Filip trenează tratativele, însă în avantajul său. Probabil unii dintre cei zece ambasadori au intrat în jocul tergiversării impus de Filip. Pacea din 346 î.Hr. oferea lui Filip numai avantaje. Întorși la Atena, se deschide procesul ambasadei, care va fi judecat în anul 343 î.Hr. Demostene îl acuză pe Eskine că nu a respectat instrucțiunile primite și că a trădat interesele Atenei. Demostene îl asociază coacuzator pe Timarchos, om politic bogat și influent, dar cu viață particulară puțin onestă. Timarchos preia în seama sa toate acuzațiile lui Demostene împotriva lui Eskine, devenind acuzatorul principal. Eskine încearcă în primul rând să scape de acest neașteptat adversar, pentru a întârzia un posibil proces periculos, cel

²⁶ *Tratatul despre sublim al unui autor necunoscut* (trad. C. Balmuș), ad, 1935, Capitolul XXXV, pp. 82-83.

²⁷ Marcus Tullius Cicero, *Filipice. Discursuri împotriva lui Marcus Antonius* (trad. Dumitru Crăciun), Editura pentru Literatură Universală, București, 1968.

cu Demostene. În acest scop îl acuză pe Timarchos că s-a prostituat în tinerețe și și-a risipit averea părintească, ceea ce însemna, după legislația ateniană, că nu avea dreptul să intenteze o acuzație în tribunale și în adunări publice, acțiune numită *epanghelia dokimasias*. În acest scop, Eskine expune cu multă dibăcie legile cetății care pedepsesc încălcarea prescripțiilor referitoare la moravurile copiilor, adolescenților și ale oamenilor maturi, situându-se pe poziția apărătorului vigilent al moralității publice. Discursul *Împotriva lui Timarchos*, pronunțat cu multă vehemență, îi convinge pe judecători. Delictul este dovedit. Timarchos este condamnat și i se anulează toate drepturile civile. Documentele vremii consemnează că, în urma procesului, Timarchos s-a spânzurat.

Dar Demostene își menține acuzația împotriva lui Eskine, întrucât începeau să apară consecințele greșelilor săvârșite. Ca acuzator, Demostene a vorbit primul, iar Eskine a răspuns. Cele două discursuri s-au păstrat și poartă același titlu: *Despre ambasada necredincioasă*. Demostene îl acuză pe Eskine, după întoarcerea din a doua ambasadă, cu următoarele capete de acuzații: a înșelat poporul prin false rapoarte prezentate în fața Adunării Poporului; a dat sfaturi eronate favorizându-l pe Filip; n-a ținut cont de instrucțiunile primite; a târăgănat tratativele; a pierdut ocazii favorabile; a primit drept recompensă bani de la regele Filip. În apărarea sa, Eskine povestește clar împrejurările în care s-au desfășurat ambasadetele. Cu ocazia uneia dintre acestea, lui Demostene i s-a întâmplat un lucru ciudat. Având drept țință să-l discrediteze, orgoliosul și vanitosul Eskine povestește episodul neplăcut cu deosebită plăcere, prilej nimerit de a se răzbuna pentru că și el fusese cândva într-o situație asemănătoare:

„După aceste discursuri și alte câteva, îi veni rândul lui Demostene pentru a se achita de sarcina avută. Toți erau atenți în nădejdea că vor asculta minuni de elocință; minunatele lui promisiuni ajunseseră – după cum se află în urmă – până la Filip și la cei din jurul lui. Pe când erau astfel dispuși să-i dea ascultare, această ființă fioroasă (*therion*) începu să bolborosească mort de frică un exordiu obscur și de-abia atinse subiectul, că deodată își pierde cumpătul și tăcu, fără să mai poată găsi șirul cuvintelor. Văzându-l în ce stare se găsește, Filip îl îndemnă să-și recapete curajul și să nu socotească accidentul drept o nenorocire, așa cum se petrec lucrurile cu actorii pe scenă, ci puțin câte puțin să-și recheme în liniște amintirile și să continue a vorbi așa cum avea intenția. Dar Demostene, o dată ce a fost tulburat și s-a depărtat de ceea ce scrisese, nu-și mai putu reveni în fire ci, încercând din nou să vorbească, suferi același accident. Și cum tăcerea lui se prelungi, crainicul ne invită să ne retragem”²⁸.

Prezentând astfel de momente, Eskine ocolește cu dibăcie acuzațiile cele mai grave, expune cu multe amănunte fapte care sunt în afara cauzei și, în consecință, este achitat cu o majoritate de 30 de voturi.

În anul 336 î.Hr., un oarecare Ktesiphon propune ca Demostene să fie răsplătit, prin decernarea unei coroane de aur, drept recunoștință pentru marile sale eforturi patriotice. Eskine, după ce devenise șeful partidului macedonean și favorizase politica lui Filip, va pronunța discursul *Împotriva lui Ktesiphon*, atrăgând atenția judecătorilor că propunerea distincției este potrivnică legilor. În discursul său, Eskine analizează o întreită ilegalitate: legea oprește încoronarea unui magistrat în exercițiul funcțiunii; legea prevede decernarea coroanelor de aur în Adunarea Poporului, nu la teatru în timpul sărbătorilor Dionysiace; legea interzice să se introducă neadevăruri în actele publice. Din partea apărării a vorbit mai întâi Ktesiphon (care va fi achitat), apoi Demostene. Marele orator va răspunde prin celebrul discurs *Cu privire la coroană*, având drept obiect apărarea întregii sale cariere. Prin verdictul dat de Marea Adunare judiciară, Demostene primește coroana de aur.

De data aceasta Eskine a suferit o înfrângere covârșitoare, fapt care îi atrage, în calitate de acuzator, o amendă de o mie de drahme și pierderea dreptului de a mai intenta procese de acest fel. În loc să plătească, Eskine preferă să se exileze voluntar și să-și exercite meseria de retor în Asia, la Ephes, apoi se instalează definitiv în insula Rhodos, unde deschide o școală de retorică (323 î.Hr.) devenită celebră. Se spune²⁹ că aici, la școala din Rhodos, într-o bună zi, Eskine avu ciudata idee de a începe lecțiile prin lectura discursului său și acela al adversarului său, Demostene. După ce a a isprăvit, auditorii, fermecați de discursul său, l-au întrebat: „Cum, cu un asemenea discurs n-ai câștigat?” „Așteptați!”, zise Eskine. Și le declamă discursul lui Demostene. Aplauzele se îndoiesc. „Și ce-ar fi, strigă Eskine, de-ați fi auzit chiar pe monstru?”

Peste zeci de ani, latinul Cicero își va face aici ucenicia în arta elocvenței, impunându-se apoi la Roma cu stilul rhodian. Planul discursurilor lui Eskine este simplu și clar. Folosește metaforele, citează adesea pe poeți, cunoaște pe tragici și se inspiră din vocabularul lor, dinamizează stilul prin întrebări adresate auditorului. Eskine a fost un minunat improvizator, s-a remarcat printr-o abilitate în documentare, un vocabular în care se îmbină limba populară cu aceea a poeziei și prin utilizarea unor elemente narrative în care alternează apostrofe pline de forță și indignare cu accente de ironie.

²⁸ Eskine, *Asupra ambasadei necredincioase*, (34-35), în *Pagini alese din oratorii greci*, vol. II, pp. 265-266.

²⁹ *Apud* Plutarchos, *op. cit.*, p. 179.

Hyperide

Hyperide (cca. 386-322 î.Hr., Atena) este prietenul și partizanul politic al lui Demostene, alături de care se ridică împotriva extinderii hegemoniei Macedoniei. S-a născut într-o familie înstărită și a beneficiat de o educație aleasă, fiind chiar discipol al lui Isocrate și Platon. Mai întâi este logograf, apoi, din anul 360 î.Hr., intră în politică, devenind unul dintre fruntașii partidei naționale, susținător al democrației și partizanul războiului pentru independența Greciei. În timpul domniei lui Alexandru cel Mare, anumite neînțelegeri îl separă de Demostene, acuzându-l în afacerea Harpalos (324 î.Hr.). Dar moartea lui Alexandru (323 î.Hr.), rechemarea din exil a lui Demostene printr-un decret al Adunării Poporului și votul pozitiv dat pentru războiul împotriva regentului macedonean Antipatros, succesorul lui Alexandru cel Mare, îi reproprie. După înfrângerea de la Kranon, Antipatros obligă pe atenieni să-i predea pe cei doi oratori, Demostene și Hyperide, șefii rezistenței antimacedonene. Dacă Demostene se refugiază în templul lui Poseidon din

Kalauria și sfârșește luând otravă, Hyperide este prins de macedoneni și supus torturii. A fost omorât în anul 322 î.Hr., după ce el însuși își sfârtecăse limba cu dinții ca să nu poată declara nimic.

Discursurile lui Hyperide, în jur de 52, majoritatea pierdute, reprezintă discursuri politice, pledoarii civile și discursuri cu caracter social, caracterizate printr-un patetism sobru, o fină ironie și suplețe în argumentare: *Pentru Phryne* (*Hyper Phrynes*), *Pentru Euxenipos* (*Hyper Euxenipos*) *Împotriva lui Abtenogenes* (*Kata Athenogenus*), *Împotriva lui Demostene* (*Kata Demosthenus*), *Pentru Licophron* (*Hyper Lykophronos*) și *Discursul funebru* (*Epitaphios*).

În legătură cu discursul *Pentru Phryne*, din care ne-au rămas doar fragmente nesemnificative, s-au însălat de-a lungul timpului mai multe legende. Eroina acestui discurs este Phryne, o hetairă celebră prin frumusețea ei. Despre Phryne ne amintește și Diogenes Laertios³⁰ în tură cu farsa de a-l seduce pe austerul Xenocrate, elevul lui Platon. În toate variantele care au circulat despre Phryne, Hyperide se implică hotărât s-o apere de pedeapsa capitală. Într-o primă variantă se povestește că, datorită frumuseții ei, Phryne a servit drept model marelui sculptor

Praxiteles pentru statuia zeiței Aphrodita. Cu ocazia afacerii Hermes, tineri cheflii și tinere, într-o noapte, fiind beți, au mutilat statuile lui Hermes ce se găseau pe străzile Atenei. Phryne a fost și ea implicată în acest proces de sacrilegiu, iar verdictul era pedeapsa cu moartea. Însă Phryne a fost apărută cu multă eleganță de oratorul Hyperide și achitată grație frumuseții ei deosebite.

Într-o altă variantă³¹, Hyperide ar fi iubit-o pe celebra hetairă, deși era amanta sculptorului Praxiteles. Unul dintre foștii amanți ai acesteia, pe care l-a părăsit, ros de gelozie o acuză pe Phryne de impietate, întrucât celebrase prin orgii cultul impudic al unei noi divinități. Învinuirea era gravă, iar verdictul era pedepsea cu moartea. Hyperide o apără pe curtezană în fața tribunalului, însă într-o manieră excentrică. Cunoscând slăbiciunea și sensibilitatea grecilor în fața frumuseții fizice, sfâșie dintr-o dată veștmântul Phrynei, expunând frumusețea desăvârșită a trupului ei gol, realizând astfel efectul cel mai patetic al perorației sale. Tribunalul pronunță achitarea. Înzestrată cu o frumusețe de zeiță, Phryne nu putea fi judecată ca o femeie obișnuită.

În discursurile *Pentru Euxenipos* și *Pentru Licophron*, Hyperide l-a avut ca adversar chiar pe colegul său de partid, Lycurg, sever apărător al legilor și al moralei.

Euxenipos, eroul primului discurs, era bănuț că a falsificat o revelație avută în timpul somnului într-un sanctuar cu privire la împărțirea parcelelor teritoriului Oropòs, vecin cu sanctuarul. Aplicarea falsei revelații ar fi pricinuit statului o mare daună, care se pedepsea cu moartea. Hyperide, folosind un ton sarcastic, îl apără pe Euxenipos, argumentând că este absurd să fie pedepsit clientul său pentru ce a spus că a văzut în somn, când sunt alți oameni politici urmăriți și acuzați de crime mult mai mari împotriva statului.

Cealaltă pledoarie îl are ca erou pe bogatul Licophron, acuzat de imoralitate, de adulter în timpul cât a deținut funcții administrative importante, situație care, conform legilor cetății, conducea la o aspră pedeap-

³⁰ Diogenes Laertios, *op. cit.*, *Xenocrate*, IV, II, (7), p. 152.

³¹ *Apud* Robert Flacelière, *Istoria literară a Greciei antice*, pp. 377-378.

să. Și în acest caz, Hyperide solicită achitarea clientului său, argumentând că poți fi un bun ofițer și un bun administrator, chiar dacă într-o bună zi soliciți sau acceptați dragostea unei femei măritate.

Mult mai amuzantă este pledoaria *Împotriva lui Ahtenogenes*. Un oarecare Epicrates, deosebit de bogat, s-a îndrăgostit de un sclav tânăr care lucra la un magazin de parfumerie care aparținea lui Ahtenogenes. Pentru a-și atinge scopul, Epicrates nu găsi alt mijloc decât să cumpere magazinul împreună cu tânărul sclav. Intermedierea afacerii este realizată de frumoasa Antigona, o femeie ușoară și vicleană, amanta lui Ahtenogenes. Naivul Epicrates cumpără până la urmă întreaga parfumerie la prețul de 40 de mine, o sumă importantă. Ulterior acesta își dă seama că pasivul este mult mai mare decât activul și că a fost înșelat. Drept urmare, Epicrates intenționează proces lui Ahtenogenes, cerând anularea contractului.

Dintre puținele discursuri păstrate de la Hyperide, ecoul cel mai mare l-a avut *Discursul funebru*. El a fost pronunțat în anul 323 î.Hr., cu prilejul războiului împotriva lui Antipatros al Macedoniei, când Atena și întreaga Grece a făcut efortul pentru a-și recâștiga independența. Antipatros se afla asediat de generalul atenian Leosthenes în cetatea Lamia din Tesalia. În timpul asediului din iarna lui 323-322 î.Hr., generalul Leosthenes este rănit mortal. La greci, înmormântarea eroilor căzuți în război se făcea cu deosebită solemnitate și întotdeauna se alegea, oficial, un orator. Pentru anul 323 î.Hr. oratorul oficial ales de Senat a fost Hyperide. Alegerea a fost destul de dificilă, întrucât Hyperide, supus unui examen destul de sever, a fost apreciat în comparație cu Lysias, Isocrate, Thucydides și Platon, al cărui discurs *Menexenos* devenise pentru contemporani prototipul discursului funebru.

Desigur Hyperide va folosi în cuvântarea sa locurile comune consacrate pentru orice discurs funebru: elogiul Atenei, trecutul ei de glorie, serviciile pe care le-a adus Greciei, consolarea părinților și a copiilor morților ș.a. Însă găsește mijlocul de a fi original introducând în discursul său un elogiul înălțător generalului Leosthenes și soldaților greci aflați sub comanda sa:

„Pe generalul care a îndemnat pe concetățenii săi să facă fără șovăire eforturi sufletești atât de mari, pe Leosthenes și pe soldații care cu însuflire s-au oferit pe ei înșiși unui astfel de general ca să lupte alături de el, nu trebuie oare să-i socotim noi mai fericiți că și-au arătat astfel curajul decât nefericiți că și-au pierdut viața? Jertfindu-și trupul muritor, ei au câștigat o glorie nemuritoare și prin curajul lor personal, au asigurat grecilor libertatea lor comună”³².

Succesul raportat de Hyperide a fost imens, iar criticii antici au considerat *Discursul funebru* ca o capodoperă a oratoriei epidictice.

Stilul lui Hyperide este contradictoriu, când vesel, când solemn, când plin de spirit, forță și vehemență, când plin de finețe, grație și simplitate, asemănător caracterului și stilului de viață de care s-a bucurat.

Comparându-l cu Demostene, autorul anonim al *Tratatului despre sublim* notează că Hyperide „are mai multe merite și puțin îi lipsește ca să fie desăvârșit... Hyperide imită tot ce-i frumos la Demostene, afară de așezarea cuvintelor, iar pe deasupra ia însușirile și grația lui Lysias. Vorbește cu simplitate... Are o expresie potolită, dulce și fermecătoare în naturalețea ei. În cuvântările lui găsim o mulțime de glume iscusite, zeflemeaua cuviincioasă, noblețea, ironia măiastră... luarea în râs îndemnată și împunsătura cu mult haz ce nu-și găsește ținta, și peste tot o grație neîntrecută. Făcut din fire să ne înduioșeze, el știe să povestească cu risipă de vorbe, admirabil de mlădios în a ne strecura o digresie... și de atâta fast în discursul funebru”³³.

Lycurg

Lycurg (390-324 î.Hr., Atena) a fost contemporan cu Demostene și unul dintre șefii partidei naționale, alături de Hyperide. Descendent dintr-o familie aristocratică, a fost elevul lui Isocrate și discipol al lui Platon. Intrat în arena politică alături de politicianul și oratorul Demostene, este numit trezorier al Atenei, distingându-se ca un om sever, inflexibil și integru. Controlând finanțele statului timp de 12 ani (338-326 î.Hr.), Lycurg a fost remarcat pentru administrarea eficientă și urmărirea oficialilor corupți. Virtutea, cinstea și dibăcia i-au atras stima concetățenilor și chiar și a adversarilor săi. De pildă, când Alexandru cel Mare era în campanie militară în Asia, regentul macedonean Antipatros l-a lăsat să guverneze Atena.

Lycurg dublează veniturile cetății, supraveghează ample lucrări de utilitate publică (arsenale, porturi, șantieri navale, reconstruirea teatrului lui Dionysos din partea de sud a Acropolei, gimnaziul), reorganizează armata, remodelează flota, contribuie la reînvierea cultelor și festivalurilor ateniene, dispune înălțarea statuiilor celor trei mari tragici: Eschil, Sofocle și Euripide și fixează textul oficial al operelor lor. Intensa lui activitate publică l-a implicat în multe procese în care este acuzat de nereguli financiare. Din toate a ieșit biruitor.

³² Hyperide, *Discursul funebru*, (24), în *Pagini alese din oratorii grece*, vol. II, p. 313.

³³ *Tratatul despre sublim al unui autor necunoscut*, Capitolul XXXV, pp. 83-84.

Probabil formidabila activitate ca administrator al finanțelor și al lucrărilor publice l-a îmbolnăvit. A murit în 324 î.Hr., în momentul când izbucnea afacerea Harpalos. În cinstea lui, atenienii i-au ridicat în 307 î.Hr. o statuie de bronz în Agora.

A rămas cunoscut prin discursurile rostite în calitate de acuzator public: *Împotriva lui Leokrates* (*Kata Leokratous*), *Împotriva lui Menesaichmos* (*Kata Menesaichmon*), *Împotriva delatorului Aristogeiton* (*Kata Aristogeitonos*) și *Împotriva lui Demades* (*Kata Demadous*), simpatizant al regelui Filip al Macedoniei.

Unicul discurs care s-a păstrat este cel pronunțat *Împotriva lui Leokrates*, în care Lycurg apare ca un cenzor neînduplecat al moravurilor decăzute, un executor convins al legilor, un patriot intransigent și înflăcărat. A doua zi după dezastrul de la Keronea, bogatul negustor Leokrates, cuprins de frică, fuge pe ascuns din Atica în insula Rhodos, luând cu el banii și amanta. În drumul spre Rhodos răspândește zvonul că Atena a fost cucerită și ruinată. După vreo cinci ani (330 î.Hr.), Leokrates, crezând că a fost uitat, se întoarce la Atena. Lycurg, în rolul de acuzator public, îl acționează în justiție pentru înaltă trădare, conform decretului prin care emigrarea era asimilată cu trădarea:

„De aceea, judecători, pe omul care, în mijlocul unei astfel de spaime și al unor primejdii atât de mari și sub apăsarea unei ocări atât de copleșitoare, a părăsit patria și care n-a luat nici armele pentru ea și nici nu s-a pus la dispoziția strategilor, ci a fugit și a trădat poporul, ce judecător iubitor de țara sa și hotărât să arate sentimente de pietate față de ea l-ar putea achita prin votul său, ce apărător chemat ar putea da ajutor cu cuvântul său unui trădător de patrie care a îndrăznit să nu ia parte la doliul patriei și să nu contribuie cu nimic la salvarea cetății și a poporului, atunci când și pământul însuși își dădea arborii săi, morții mormintele lor și templele armele închinare zeilor?”³⁴

Leokrates se apără, susținând că a părăsit Atena determinat de obligațiile lui de negustor, că decretul amintit fusese votat după ce el părăsise Atena și că nu fusese însărcinat cu nicio misiune publică când a plecat. Leokrates a fost achitat, dar cu majoritate de un singur vot. Tribunalul a considerat că Lycurg nu a interpretat textul decretului în spirit juridic, ci sub aspect moral. Totuși, Lycurg a reușit un mare succes, întrucât Leokrates a fost salvat de un singur vot. Cu adevărat, inculpatului nu i se poate aplica niciuna dintre legile juridice, dar ar fi putut fi condamnat prin faptul că atitudinea lui este mult mai gravă decât actele vizate de legi.

Dionisios din Halicarnas în *Judecata anticilor* îi caracterizează astfel discursurile: „Lycurg este un orator dotat cu grandoare, elevație și gravitate. Judecător inflexibil, prieten al adevărului și al sincerității, el nu e nici spiritual, nici plăcut, ci e poruncitor și capabil să dea grandoare subiectelor pe care le tratează”³⁵.

Deinarchos

Deinarchos (cca 360 î.Hr., Corint – 290 î.Hr., Atena) a fost un orator abil, ceva mai tânăr decât Demostene, imitator al acestuia. A venit la Atena, dar, fiind metec, nu putea ține discursuri politice. De aceea, era cunoscut în special ca logograf. Unele izvoare antice susțin că în tinerețe l-ar fi audiat pe Theophrast, al doilea scholarch al școlii lui Aristotel.

Împ de 15 ani (322-307 î.Hr.), a compus numeroase discursuri sub un regim oligarhic. Când s-a restabilit regimul democratic, Deinarchos a fugit din Atena și s-a stabilit în Eubeea. În 292 î.Hr., așadar, după încă 15 ani, s-a reîntors la Atena și a dat în judecată pe un oarecare cetățean Proxenos, care îi luase o parte din avere. Nu se știe nici rezultatul procesului și nici ce s-a mai întâmplat până la moartea sa.

Deinarchos a compus peste 60 de discursuri, dintre care s-au păstrat doar trei cu caracter politic³⁶: *Împotriva lui Demostene* (*Kata Demosthenous*), *Împotriva lui Aristogeiton* (*Kata Aristogeitonos*) și *Împotriva lui Philokles* (*Kata Philokleous*). Cel mai important discurs este *Împotriva lui Demostene*, deoarece se referă la afacerea Harpalos. Discursul *Împotriva lui Xenophon*,³⁷ amintit de Diogenes Laertios, s-a pierdut.

După moartea lui Alexandru cel Mare și debutul epocii elenistice, odată cu încetarea vieții publice libere, arta oratorică va intra în declin. În locul oratoriei înflorește retorica, învățătura despre felul cum trebuie ținut discursul oratoric. În locul oratorilor apar dascălii de retorică.

³⁴ Licurg, *Împotriva lui Leokrates*, (43), în *Pagini alese din oratorii greci*, vol. II, pp. 328.

³⁵ *Apud* Aram M. Frenkian, *Licurg*, în *Curs de istoria literaturii grecești. Epoca clasică (Secolele al V-lea și al IV-lea î.e.n.)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962, p. 266.

³⁶ *Scriitori greci și latini* (N. I. Barbu și Adelina Piatkowski), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 208.

³⁷ Diogenes Laertios, *op. cit.*, *Xenophon*, II, VI, VIII (52), p. 105.

Gândirea critică în „societatea învățării”

Dr. Grigore SPERMEZAN

Urziceni

Cu câteva decenii în urmă, cunoscutul sociolog american Alvin Toffler (1928-2016) vorbea de dezorientarea extremă produsă de sosirea prematură a viitorului, un pericol potențial pe care el îl numea „boala schimbării”, referitoare la felul în care reușim – sau nu reușim – să ne adaptăm viitorului. În prezent, întreaga noastră lume e o poveste în care întâmplările se succed cu repeziciune, arată Toffler. Se pune aici problema adaptării la noile realități, a modului în care tratăm viitorul și șocul pe care-l provoacă. Riscăm o dezastruoasă prăbușire adaptațională dacă nu vom reuși, în timpul cel mai scurt, să controlăm ritmul schimbării personale, ca și problemele societății în general. Șocul resimțit la nivelul întregii planete este dezorientarea extremă cauzată de sosirea prematură a viitorului.

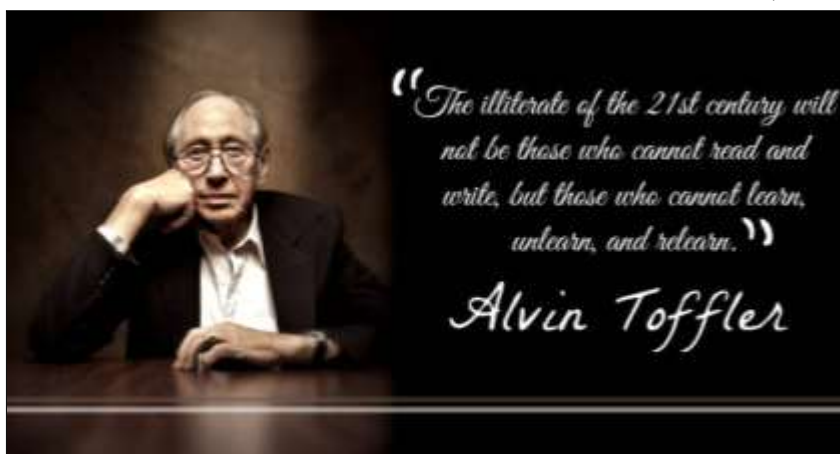
Pentru a reuși să facem față în mod corespunzător schimbărilor rapide din existența noastră, va trebui să adoptăm o nouă atitudine față de viitor, să devenim conștienți de rolul pe care viitorul îl joacă în prezent. Se vorbește frumos despre „educația în vederea schimbării”, de „pregătirea oamenilor pentru viitor”, dar în realitate știm prea puțin despre felul în care ar trebui să ne pregătim pentru asta.

Etapă a profundelor mutații culturale de un dinamism fără precedent, epoca pe care o trăim este inclusiv una „a informațiilor”, care la câțiva ani își dublează volumul, tendința de creștere fiind tot mai accentuată în ultima perioadă. Fenomenul amintit pune în fața învățământului probleme de mare acuitate. Lipsită de capacitatea de a oferi măcar acel „summum” de cunoștințe al principalelor cuceriri ale societății la un moment dat, care să poată fi utilizate pe parcursul întregii vieți, școlii îi rămâne șansa de a-i învăța pe elevi să învețe. Genialei intuiții „tota vita schola est” (toată viața este o școală), plastic exprimate de Comenius cu secole în urmă, trebuie să-i adăugăm adagiul contemporan impus în lume de Alvin Toffler: „Analfabetul viitorului nu este acela care nu știe să scrie, ci acela care nu știe să învețe”.

Preconizatele și așteptatele mutații didactice constituie răspunsuri la noile tendințe și realități sociale; iar tendința mondială este trecerea de la învățământul *informativ* la cel *formativ*. Așa cum susțineau Radovan Richta și colectivul său de cercetători care abordau problema *civilizației la răscruce*, „școala viitorului trebuie să transforme obiectul educației de până acum în subiectul autoeducației, pe omul educat în omul care se educă pe sine”¹. Acesta este un posibil răspuns la provocarea viitorului invocată de Toffler.

Se vorbește astăzi de reforma învățământului – românesc dar și de aiurea –, iar unul dintre aspectele acesteia se referă la înlocuirea metodelor tradiționale de predare cu altele mai noi: cele bazate pe principiile învățării active, inclusiv metodele *gândirii critice*. Continuăm să ne plasăm în zodia informativului, adresându-ne memoriei elevului și trecând în plan secund înțelegerea. Dar, ne atenționă Jean Piaget, „inteligența este capacitatea de adaptare la situații noi; ea înseamnă a înțelege și a inventa”. Școlii de azi i se poate imputa decalajul inadmisibil dintre nivelul cunoașterii științifice și cunoștințele predate la destule discipline. Sunt puține speranțe de a rezolva satisfăcător asemenea probleme în absența unei temeinice *educații logice*, atât a elevilor și studenților, cât și a celor ce sunt sau aspiră să devină profesori.

Când vorbim de educație și pregătire pentru viitor, nu trebuie să ne limităm doar la sistemul de învățământ sau la școala luată ca instituție, chiar dacă acesteia îi revine un rol de primă mărime. Trăim

¹ Radovan Richta (și colectiv), *Civilizația la răscruce*, Editura Politică, București, 1970, p. 187.

azi într-o „societate a învățării” întinsă pe durata întregii noastre existențe, trebuie să răspundem mereu noilor provocări care apar și asta presupune o educație permanentă, în care problemele autoinstruirii și autoformării, a muncii independente țin deja de realitatea „școlii vieții”. Dar, dacă se vizează nu dezvoltarea memoriei, ci a *inteligenței*, se impune transformarea învățământului formal, caracterizat prin acumularea de cunoștințe și supraîncărcarea memoriei, într-un învățământ *formativ*, care să solicite în primul rând *gândirea și înțelegerea*. Aceasta presupune o temeinică *educație logică*, în absența căreia „cetatea educativă” care este societatea de azi nu poate căpăta consistență. Ansamblul principiilor și regulilor logice constituie un criteriu de raționalitate; respectarea lor asigură *raționalitatea logică* a cunoașterii, caracteristică oricărui tip de cunoaștere.

Așa cum plastic se exprima Christian Plantin, „trăim cu adevărat într-o cultură a argumentării și dezbaterii”, ceea ce presupune cultivarea aptitudinilor de a ști să ne susținem opiniile în fața interlocutorilor, de a avea argumente într-o dezbatere, de a accepta un argument solid al preopinenților sau chiar al adversarilor noștri, toate acestea solicitând o gândire critică deschisă. De fapt, aceia care nu stăpânesc regulile de bază ale argumentării sunt la fel de dezarmați și neputincioși precum aceia care nu știu să citească și să scrie: ei sunt „analfabeții rațiunii”, termen echivalent cu acela de „analfabeți funcționali”. Trebuie să considerăm regulile argumentării prin analogie cu regulile gramaticii și să le concepem ca pe o „gramatică a raționării”. Incapacitatea de comunicare este, în plus, o sursă a inegalității culturale, care se suprapune tradiționalelor inegalități sociale și economice. A nu ști să iei cuvântul pentru a convinge, a nu avea competența argumentării înseamnă una dintre marile surse de marginalizarea sau chiar de excludere socială.

Cultivarea propriei gândiri, găsirea unei modalități eficiente de a-ți pune în valoare capacitatea de raționare, încrederea că poți să dobândești autonomie și libertate de acțiune gândind cu propria minte, toate acestea țin de un anumit tip de raționalitate.

Cu mai bine de o jumătate de secol în urmă, Stephen Toulmin arăta că nu există o modalitate unică de a gândi, nici o prescripție miraculoasă de genul „dacă vrei să fii rațional, aici sunt rețetele de urmat” (*If you want to be rational, here are the recipes to follow*)². Până la urmă, oamenii gândesc în felul lor, adică intuitiv și practic, chiar dacă raționamentele lor nu se încadrează mereu în scheme logice riguroase. Sesizăm aici o diferență între psihologic și logic, între modurile cum oamenii gândesc *de fapt* și prescrierea modurilor cum *ar trebui* să gândească. În calitatea ei de știință a raționării corecte, logica s-a văzut nevoită să facă loc și „artei de a raționa”, urmând fie calea practică a gândirii critice, fie teoria nonformală, neformală sau informală a logicii. De fapt, gândirea critică și gândirea creatoare (productivă) sunt două fațete utile ale aceleiași medalii: prin gândirea creatoare, omul ajunge să sfideze uneori logica, prin gândirea critică își fundamentează logic deciziile.

Omul este o ființă duală, sinteză a raționalității și pasionalității, ca atare nu se comportă întotdeauna doar ca ființă rațională. Este adevărat că de multe ori își folosește logica, dar sunt destule situații în care iese la iveală iraționalitatea. În practică, omul se dovedește o ființă ambivalentă și contradictorie, așa cum observă Neil Postman, expert american în teoria comunicării: „Printr-o curioasă ironie a sorții, ființa umană nu este doar singurul animal «logic» ci, de asemenea, și singurul animal «illogic». (...) Ființa umană este singurul animal a cărui gândire poate fi spusă clar, precis, exact, adecvat, coerent, profund și imparțial; dar el este în egală măsură singurul animal a cărui gândire este adesea imprecisă, vagă, inexactă, inadecvată, superficială, trivială sau tendențioasă. În lumina acestei dihotomii paradoxale, se înțelege mai bine rațiunea de a fi a gândirii critice”³.

A gândi critic înseamnă a-ți dobândi autonomia și libertatea de gândire. A nu gândi critic echivalează cu pierderea propriei libertăți, nefiind liber acela care acceptă opiniile transmise de familie și cultura sa, de societatea în care trăiește, fără a le analiza și evalua. Preocuparea fundamentală a gândirii critice este răspunsul la întrebarea: ce *calitate* au credințele tale? A gândi critic înseamnă a urmări ce anume este justificat să credem, iar aceasta înseamnă deschiderea spre alte puncte de vedere, toleranță și înțelegere față de perspectivele opuse, abordarea corectă a temei aflate în dezbatere, fără părtinire și subiectivism.

Un domeniu predilect de utilizare a gândirii critice este terenul pe care se manifestă argumentarea. Trebuie subliniat că nu există o corespondență biunivocă între structurile argumentative întâlnite în

² Stephen Edelson Toulmin, *The Uses of Argument*, Cambridge University Press, New York, Melbourne, 1995, p. 4.

³ Richard Paul, *Critical Thinking*, Rohnert Park (Ca), Center for Critical Thinking and Moral Critique, 1990, pp. 44-45 (apud Pierre Blackburn, *Logique de l'argumentation*, 2-e édition, Editions du Renouveau Pédagogique Inc, Saint Laurent (Québec), 1994, p. 17).

texte sau viață și schemele valide de raționament puse la dispoziția noastră de logică. Logica nu poate deține toate tipurile de adevăr, iar argumentarea nu se identifică cu logica pură. În viața practică oamenii urmăresc mai degrabă eficiența decât corectitudinea logică, realizează anumite „scurtcircuitări” ale gândirii, nu țin întotdeauna seama de logica predată în sălile de curs. Trebuie să fim mereu conștienți că logica pură ne arată actele de gândire *așa cum ar trebui să fie*, în vreme ce argumentarea ne arată actele de gândire *așa cum sunt* într-un context dat. Dacă argumentele nu se supun întotdeauna exigențelor impuse de logică, nu înseamnă că acestea sunt sofistice, ci doar că, în anumite situații, gândirea depășește cadrele prea strâmte ale analiticității.

Problema creativității capătă o mare importanță în zilele noastre. Trebuie subliniat faptul că gândirea logică aduce o anumită contribuție la creație. Albert Einstein și alți savanți socotesc, însă, că și mai importantă este *imaginația*, care are un grad mai mare de libertate, nu este încâtușată de reguli și norme fixe, putându-se astfel lansa în conceperea unor proiecte îndrăznețe. În creativitatea științifică, s-a constatat că domeniile cele mai fecunde sunt acelea unde diverse discipline se întâlnesc, alcătuind un teritoriu de interdisciplinaritate. Se dovedește astfel că împrumuturile din sectoare ce par a fi îndepărtate de profesie sunt fertile, în sensul că oferă modele inedite pentru reconstrucția planurilor de acțiune.

Deși atât filosofia, cât și știința sunt forme de cunoaștere care caută adevărul, cele două se deosebesc prin căile care conduc la acesta: în timp ce știința apelează cu precădere la *demonstrație*, filosofia are ca aliat de nădejde *argumentarea*. Demonstrația este „mecanizabilă”, întrucât poate face obiectul unui calcul efectuat de o mașină. Argumentarea implică invenția și judecata, deci capacitatea de a lua în considerare conținutul argumentelor invocate, justețea și forța lor relativă.

Trăim într-un mediu cultural în care circulă idei, opinii, credințe, teorii, toate acestea însemnând explicații ale lucrurilor și evenimentelor, în fața cărora putem adopta două tipuri de atitudini: fie să aderăm la ele automat, fără a reflecta asupra lor, fie să le examinăm cu atenție, pentru a observa dacă nu se contrazic între ele sau sunt grevate de erori inadmisibile. Firește, cea de-a doua atitudine menționată este specifică „gândirii critice” (pe care gânditorul australian Matthew Allen o numea inspirat „smart thinking”, *gândire inteligentă*). Dar logica argumentării nu poate fi doar apanajul specialiștilor în filosofie, ea se adresează tuturor și se aplică în viața de toate zilele.

Creativitatea este vitală în toate domeniile și, în ciuda unor prejudecăți vehiculate, ea nu este o moștenire genetică: putem deveni creativi dacă aplicăm câteva metode, chiar dacă nu vom deveni mari creatori precum Picasso sau Einstein. Avem nevoie de mai multă flexibilitate mentală în cazul modului obișnuit de a gândi. Nu trebuie să spunem niciodată „eu nu sunt creativ!”, este mai bine să încercăm să fim creativi.

Cuvintele au o influență uriașă asupra noastră: ne trag înapoi, ne țin pe loc sau ne împing înainte, susține Ștefan Prutianu, universitar ieșean specializat în domeniul comunicării și marketingului, iar literatul Rudyard Kipling credea despre cuvânt că este „cel mai puternic drog al omenirii”. Pentru sofistul antic Gorgias, cuvântul era „un tiran atotputernic” iar arta de a-ți convinge concetățenii era esențială, tot atât de acută ca și în zilele noastre, după cum observă Tzvetan Todorov: „O personalitate a vieții publice nu-și poate permite să vorbească prost. Puterea este astăzi pe vârful limbii; cuvântul (...) a redevenit o armă eficientă”.

În societatea noastră de azi, a nu ști să comunicăm cu ceilalți, a fi incapabil de a-ți susține punctele de vedere înseamnă marginalizare. Indivizii aflați în această postură și lipsiți de astfel de abilități intelectuale comunicative și argumentative sunt „analfabeții rațiunii” sau chiar misologii (cei care urăsc logica), al căror adversar neînduplecat a fost Socrate (să ne amintim de sloganul post-decembrist de tristă amintire „noi muncim, nu gândim!”), vehiculat în România cu trei decenii în urmă). Dar, oamenii incapabili de a gândi autonom, care nu cultivă îndoiala metodică, care dau dovadă de multă naivitate și credulitate în destule împrejurări sunt ființe ușor de manipulat, reprezintă o simplă masă de manevră pentru aceia care au interesul să manipuleze. A gândi critic înseamnă a înțelege sensul informațiilor cu care lucrezi, într-o vreme în care cercetările întreprinse arată că mulți dintre semenii noștri nu sunt capabili să extragă ideea de bază dintr-un text simplu de ziar. Ei cunosc literele, sunt alfabetizați și pot să scrie sau să citească un text, dar rămân dezarmați în fața ideilor pe care le exprimă propozițiile respective: ei sunt „analfabeții rațiunii”.

A gândi bine nu este o chestiune care vizează sau ține doar de educație și învățământ, dar un prim pas în această direcție poate fi făcut prin locul și importanța pe care i se acordă logicii, argumentării și comunicării ca disciplină de învățământ. Există opinii conform cărora, în procesul de reformare a

învățămintului românesc, logica poate fi una dintre disciplinele din planul de învățământ la care se poate renunța, motivul invocat fiind acela că se simte nevoia de „descongestionare a programei”. În opinia noastră, renunțarea la studiul logicii ar fi o eroare regretabilă: dacă lucrurile nu merg bine în societatea românească, aceasta nu se datorează excesului de logică al concetățenilor noștri, ci tocmai deficienței de logică întâlnită în modurile cele mai diverse de gândire și comportament. Din acest motiv, nu ni se pare lipsit de interes să amintim aici cuvintele scrise la intrarea în Universitatea Uppsala (Suedia): „A gândi liber e mare lucru. A gândi corect e și mai mare”.

Trăim într-o lume în care suntem asaltați din toate părțile de informații și opinii diverse, primim din partea celorlalți semeni ai noștri propuneri și îndemnuri bine intenționate, dar și altele înșelătoare sau chiar răuvoitoare, avem de luat decizii care presupun cântărirea avantajelor sau dezavantajelor, trebuie să facem alegeri bune în acord cu cunoașterea potrivită a lucrurilor, trebuie să diferențiem între informații importante și altele mai puțin importante sau chiar lipsite de importanță, să putem disocia propunerile demne de încredere de propunerile înșelătoare. Cel mai bun ajutor pe care ni-l putem da nouă înșine în astfel de împrejurări este apelul la propria noastră *gândire critică*. „Cultivarea și îmbunătățirea acestei calități umane remarcabile este considerabil impulsionată de studiul sistematic și atent al logicii și teoriei argumentării. Într-adevăr, cunoștințele de logică sunt utile pentru dezvoltarea capacităților naturale de raționare de care dispune fiecare dintre noi, iar pe această cale ne sunt de mare ajutor și în viața practică, deoarece aproape fiecare aspect al vieții noastre individuale și colective implică gândirea și folosirea argumentelor”⁴.

Le revin filosofiei și logicii, credem, un rol însemnat în transformarea trecerii la o nouă viziune asupra lumii în perioada care urmează. Fără a fi singurele discipline care se conformează exigenței formulate, acestea au rolul de a evalua ideile și credințele existente în societate la un moment dat, de a recunoaște erorile de argumentare care au loc și de a evita să le comitem noi înșine. În domeniul argumentării, a ignora regulile acesteia înseamnă a ne expune să trăim în funcție de idei false sau inadecvate, cu toate consecințele pe care pot să le antreneze. A ști să-ți susții ideile sau a combate opiniile eronate constituie azi un element vital, o modalitate esențială de adaptare la invazia viitorului.

Logicianul Gheorghe Enescu afirma că esențialul educației este formarea capacității de a gândi logic, iar nu doar o încărcare a memoriei cu informații. Cunoștințele noastre asupra unui subiect constau din informația propriu-zisă și din „know-how” – priceperea de a utiliza aceste informații. Logica ar trebui să răspundă la întrebarea în ce măsură este un ghid un instrument util al existenței umane. Până la urmă, arată Gheorghe Enescu, scopul studierii logicii este formarea gândirii corecte, o gândire conceptuală, nu una pur formalizată sau calculatoristă. Condiția fundamentală a organizării vieții sociale, nu doar a cunoașterii, este tocmai găsirea unei „ordini logice”, condiție necesară, dar nu și suficientă, logica putând dezamăgi pe aceia care caută „metode automate” de soluționare a multiplelor probleme cu care se confruntă pe parcursul existenței. De aceea, este de reținut observația lui Gheorghe Enescu: „Trebuie să-i avertizăm că fără facultăți inventive logica nu le poate da nimic sau aproape nimic, căci o gândire sterilă rămâne sterilă cu sau fără logică”⁵.

În definitiv, a ști să raționezi și să argumentezi bine presupune o mai bună comunicare și înțelegere între indivizi. Pot exista confuzii și ambiguități în gândurile noastre, dar și în textele sau expunerile în care ne exprimăm gândurile. Uneori, oamenii nu se înțeleg pentru că aparțin unor culturi diferite și evaluează diferit aceleași lucruri, alteori pentru că nu posedă aceleași informații. Este important să știm cum să ne folosim de informațiile primite. A convinge înseamnă atât respectul față de alții, cât și acela față de tine însuși. Așa cum ne amintește Philippe Breton în cartea sa *Convaincre sans manipuler*, actul de a convinge, distinct de acela de a explica sau a informa, are puterea de a face să evaluez opinia altora și poate contribui la schimbarea lucrurilor din societate. A convinge pe cineva înseamnă a acționa asupra lui cu ajutorul cuvântului, actul de a convinge ținând de competența democratică. Utilizarea cuvântului pentru a convinge constituie o forță care nu generează dominația.

Am căutat să subliniem că gândirea critică este necesară, atât specialiștilor dintr-un domeniu sau altul, cât și omului obișnuit, doritor de a cunoaște și înțelege lumea în care trăiește. Depinde de noi înșine dacă vom avea puterea de a ne învinge inerția și de a încerca să gândim mai bine, act prin care avem de câștigat, atât noi înșine, cât și o societate democratică.

⁴ Petre Bieltz, Mircea Dumitru, *Logică și argumentare*, manual pentru clasa a IX-a, Editura All Educațional, București, 1999, p. 8.

⁵ Gheorghe Enescu, *Fundamentele logice ale gândirii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 8.

Perspective estetice contemporane (II)

Dr. Ștefan MUNTEANU

Bacău

Ștefan Munteanu

În prima parte a cărții sale, *O estetică a urâtului*, Karl Rosenkranz pune în relație urâtul cu „lipsa de formă”. Pleacă de la convingerea că frumosul trebuie să inspire unitatea: „Orice frumos trebuie să se prezinte ca unitate, dar nu să se închidă doar spre exterior, ca unitate, ci, mai mult, să se distingă în sine, la rândul său, pe sine, de sine ca unitate” (*O estetică a urâtului*, Editura Meridiane, București, 1984, p. 83). Aceasta înseamnă că, în metafizica frumosului, urâtul, ca frumos negativ, reprezintă neunitatea, neîncheierea și imprecizia formei. Studiind problematica, autorul vorbește de trei ipostaze ale lipsei de formă, pe care le denumește în termeni grecești. Aceste ipostaze sunt: *amorfia* (opusul formei, al configurației), *asimetria* (ordonarea inteligibilă a diferențelor) și *disarmonia* (unitatea vie).

Amorfia nu trimite la lipsa absolută a formei, ci la o lipsă relativă a ei. Ideea este că prima condiție a oricărei configurări este unitatea. Lipsa unității înseamnă lipsa delimitării spre exterior și lipsa diferențierilor în interior. „*Lipsa delimitării spre exterior* este lipsa de formă estetică a unei entități” (*Ibidem*, p. 84). Problema este că prezența ori absența limitei depinde de entitate. Sunt entități, precum spațiul și timpul, care sunt concepute ca nelimitate. În asemenea situații, nelimitarea nu poate fi considerată nici frumoasă, nici urâtă. Chestiunea se pune în cazul entităților limitate. „Nelimitarea în general nu poate fi considerată nici frumoasă, nici urâtă. În comparația cu ea, însă, ceea ce este limitat este mai frumos, întrucât reprezintă o unitate care se raportează la sine” (*Ibidem*). S-a ajuns, astfel, cu explicația la situația lipsei relative a formei: „Trebuie să distingem acum de această absolută lipsă a formei acea lipsă a formei pe care o considerăm *relativă* în măsura în care este deja prezentă o formă, deci o unitate și o delimitare, dar lipsită încă în sine de orice diferențiere. O asemenea configurație este, așadar, amorfă în sine prin nediferențiere. Această lipsă a diferențierilor este plictisitoare și determină toate artele să se ferească de ea” (*Ibidem*, p. 85).

În pledoaria pentru diversitate, Karl Rosenkranz face referire și la viziunea lui Goethe: „Ceea ce Goethe spunea despre viață, în general, și anume că nimic nu este mai greu de suportat decât un șir de zile bune, este valabil și pentru estetică. Purismul repetat al unei forme sau culori, al unui ton sau al unei reprezentări, nediferențiat în sine, și care se separă doar de nimicul lipsei de formă exterioară, devine urât, chiar insuportabil” (*Ibidem*). Pentru o mai bună înțelegere, iată un alt argument: „Verdele este o culoare frumoasă, dar numai verdele, fără cerul albastru de deasupra, fără sclipirea apei prin frunziș, fără o turmă albă de oi pe pajiște, fără un acoperiș de țigle roșii, întrevăzut prin frunzișul ramurilor, devine monoton” (*Ibidem*, pp. 85-86). Pe scurt: „Unitatea care este numai unitate devine, așadar, urâtă, deoarece conceptul adevăratei unități presupune ca aceasta să se distingă de sine însăși” (*Ibidem*, p. 86).

Autorul oferă și multe alte exemple în legătură cu modul în care se constituie amorfismul urât, dar se preocupă și de perspectiva trecerii amorfismului în comic: „Efectul comic este obținut aici în parte prin aceea că în locul unei anumite diferențe la care ne așteptăm, se repetă mereu același lucru și în parte prin faptul că, încă de la începutul mișcării ei, o formă este azvârlită într-un cu totul alt sfârșit, pe deplin neașteptat din perspectiva începutului” (*Ibidem*, pp. 88-89).

După mai multe exemple, din diferite arte, Karl Rosenkranz pune și o concluzie cu privire la amorfie: „Amorfia reprezintă nemijlocita și totală indeterminare a formei. Ea se anulează trecând în unitatea unei forme, căreia îi lipsește, însă, o diferențiere a propriei interiorități, așa încât prin această nediferențiere ea este în sine lipsită de formă. Sau deosebirea se constituie în afara formei, dar astfel încât reprezintă anularea formei” (*Ibidem*, p. 91).

Asimetria trimite la ordonarea inteligibilă a diferențelor. Aceasta înseamnă că unitatea unei forme artistice este asigurată atât de regularitatea repetărilor, cât și de diversitatea configurației. Așa se

explică faptul că întreaga artă tinde spre variație, pentru a evita monotonia unității formale. Diversitatea însă nu trebuie să devină amalgam. Anumite proporții au rolul de a evita haosul. „Urâtul în diversitate constă, așadar, în lipsa unei legături inteligibile, care să adune din nou într-o formă relativă sumedenia derutantă a detaliilor sale” (*Ibidem*, p. 92). Totuși, dezordinea poate fi justificată până la limita comicului. Ingeniozitatea asocierilor trebuie să evite situațiile absurde.

Înțelegem, astfel, că în artă este foarte importantă relația dintre regularitate și iregularitate. Pentru că nu este frumoasă nici regularitatea absolută, nici iregularitatea absolută. Pe de altă parte, opunerea nepotrivită a celor două perspective conduce la situații comice. Regularitatea devine comică prin pedanteria pe care o propune, iar iregularitatea devine comică prin batjocorirea pedanteriei. În acest sens, Karl Rosenkranz arată: „Dacă unitatea și cu diferitul se vor contopi, atunci acest lucru se poate întâmpla în primul rând prin aceea că forma se repetă, dar că în această repetare ea revine totodată ca *inversiune*. Repetarea formei este *egalitatea* regularității; revenirea ordinii este *inegalitatea* iregularității. Această formă a egalității, identică totuși cu sine în inegalitate, este *simetria* propriu-zisă” (*Ibidem*, p. 96). Ce înțelegem de aici? Înțelegem că „simetria nu ne înfățișează o simplă unitate sau o simplă varietate, o simplă diferență; nici o simplă regularitate sau iregularitate, ci o unitate care conține în egalitatea ei inegalitatea. Cu toate acestea, nici simetria nu reprezintă încă desăvârșirea formei; constituirea superioară a frumuseții își subordonează și ea simetria numai ca pe un moment pe care, în anumite condiții, îl depășește” (*Ibidem*, pp. 96-97).

Înțelegem, deci, că doar la nivel abstract simetria înseamnă regularitate. În realitate, simetria este o regularitate ce conține o opoziție între sus și jos, dreapta și stânga, mare și mic etc.; „mai exact, care în repetarea asemănătorului închide în sine inversarea poziției, ceea ce numim *inversiune*, adică modul în care ochii, urechile, mâinile și picioarele trupului uman se comportă simetric” (*Ibidem*, p. 97). Și mai înțelegem că asimetria nu este doar lipsă de formă, ci este diformitate evidentă. Diformitatea, chiar dacă este greu de suportat, uneori poate deveni un mijloc important al comicului: „În lipsa de simetrie nu se află încă nimic comic, dar în încâlceală și confuzie el începe să se facă simțit, deoarece aici o formă o incomodează și o estompează pe alta” (*Ibidem*, p. 100).

Interesant este și felul în care Karl Rosenkranz subliniază importanța contrastului în artă. Ideea este că trebuie „să facem deosebire între falsul contrast, considerat urât, și contrastul adevărat, considerat frumos” (*Ibidem*, p. 102). Trebuie să facem deosebirea și între contrast și diferență: „Falsul contrast ia naștere mai întâi prin aceea că în locul opoziției ce se cere constituită apare doar diferitul; căci acesta este numai diferența imprecisă, încă incapabilă să dea naștere unei tensiuni... Diferitul, în orice cantitate ne-ar fi oferit, nu este în stare să înlocuiască interesul pe care ni-l trezește contrastul” (*Ibidem*, p. 102). Pe de altă parte, nici contrastul nu trebuie să devină strident. Dar care este contrastul optim? „Adevăratul contrast implică opoziția ca inegalitate a egalului. Astfel, roșul este egal cu verdele în ipostază de culoare; albul și negrul în lipsa de culoare; binele și răul în fața libertății, solidul și lichidul în cadrul materiei ș.a.m.d.” (*Ibidem*, p. 104). Și ce este contrastul fals? „Falsul contrast provine, dimpotrivă, din totalitatea diferențierilor calitative și ne înfățișează o opoziție aparentă, ca atunci când lui «mare» nu îi opunem adjectivul «mic», ci neînsemnatul, puținul sau debilul” (*Ibidem*). Altfel spus: „Falsul contrast este deja ruptura interioară a raportului simetric, trecerea în disonanță, realizată prin contradicție” (*Ibidem*, p. 108).

Drept consecință, „simetria nu este ultima dintre determinările formale ale frumosului, căci în egalitatea repetărilor există un anume rost, plăcut în sine, dar care ca atare este și exterior și plictisitor, întocmai ca diferențierile simple regularității” (*Ibidem*).

Disarmonia conduce la gândul de interacțiune liberă: „Ca factor estetic, unitatea ajunge la împlinire abia prin aceea că diferențierile se constituie ca momente vii ale întregului, aflându-se laolaltă într-o *interacțiune liberă*” (*Ibidem*, p. 110). Altfel spus, nu numai unitatea trebuie să se prezinte ca autodeterminându-se în raport cu diferențierile ei, ci și aceste diferențieri trebuie să posede un caracter de autodeterminare. În această situație, crede Karl Rosenkranz, putem vorbi de principiul unității ca entitate armonioasă: „Armonia nu este doar unitate abstractă, independentă; ea nu este nici o unitate ce se divide în diferențe exterioare, indiferente una față de alta: ea este, dimpotrivă, acea totalitate ce-și produce liberă propriile diferențe spre a le reintegra apoi în sine, o totalitate pe care, după modelul naturii, o numim de aceea organică” (*Ibidem*). O asemenea totalitate organică este în stare să depășească prin sine însăși contradicția în care pot intra diferențele ei: „Anticii prețuiau atât de mult armonia, încât îi subordonau în întregime individualitatea deosebirilor, în vreme ce modernii tind să sacrifice armonia caracteristicii individuale” (*Ibidem*, p. 111).

Opera armonioasă repetă esența întregului în fiecare dintre diferențierile sale, conferindu-le totuși acestora un suflet propriu. Chiar dacă se descompune în multitudinea diferențierilor, opera armonioasă știe să reunească aceste diferențieri, sub forma sintezei întregului. „Disarmonia provine, prin urmare, din armonie, ca autoinversare a ei, căci fără a putea postula armonia unei structuri nu vom putea vorbi nici de disarmonie” (*Ibidem*, p. 112).

Lipsa armoniei este resimțită atunci când este așteptată o unitate vie și este întâlnită doar una abstractă: „Dacă unitatea deosebirilor se anulează prin faptul că acestea intră în contradicție fără a se reintegra în unitate, atunci ia naștere acea divizare pe care o numim, de preferință și cu îndreptățire, *disarmonie*” (*Ibidem*, p. 113). În spirit kantian, Karl Rosenkranz face distincție între disarmonia care exprimă o necesitate, deci o disarmonie frumoasă, și disarmonia întâmplătoare, urâtă: „Disarmonia *necesară* este conflictul ce poate lua naștere printr-o ciocnire justificată între deosebirile așa-zis ezoterice implicate într-o unitate; cea *întâmplătoare* este contradicția oarecum exoterică, ce-i este impusă unei unități” (*Ibidem*). Tot în spirit kantian, autorul definește frumosul și urâtul: „Frumos este – spune cu îndreptățire Kant – ceea ce place universal și în mod dezinteresat; urât este, așadar, ceea ce displace universal și în mod dezinteresat. Disarmoniosul poate, deci, să ne trezească interesul fără a fi frumos – îl vom numi atunci *interesant*” (*Ibidem*).

Cea de-a doua parte a cărții lui Karl Rosenkranz abordează „incorectitudinea”. Autorul reamintește, mai întâi, că urâtul este și natural și spiritual. Mai departe, pleacă de la observațiile anterioare cu privire la amorfie, asimetrie și disarmonie, după care conchide: „Concordanța dintre realitate și conceptul abstract, împlinirea obiectivă a legității exprimă corectitudinea. Ea constă, așadar, în obligația ca forma estetică să fie reprezentată în conformitate cu ceea ce-i aparține conform conceptului ei, fără adăugarea nici unui element străin esenței sale și fără a fi impusă nici unei transformări care să-i contrazică normalitatea. În negarea acestor condiții se află esența incorectitudinii” (*Ibidem*, p. 122). Autorul abordează incorectitudinea sub trei aspecte: *incorectitudinea în general*, *incorectitudinea în diferitele stiluri artistice* și *incorectitudinea în artele particulare*.

Incorectitudinea în general conduce la ideea că artistul autentic nu se oprește doar la corectitudine, nu doar imită, ci trebuie să abstragă idealul prin contemplația spirituală a materialului empiric ce îi stă la îndemână: „Va trebui să-i acordăm artistului dreptul la o *relativă schimbare* a simplei realități, în măsura în care aceasta îi este necesară pentru redarea adevărului obiectiv al ideii și nu vom avea voie să blămăm o asemenea depășire a formelor empirice ca incorectitudine; vom respinge numai idealizarea subiectivă ce irosește forța specifică a individualității în potențări abstracte” (*Ibidem*, p. 126). Rezultă că arta nu se limitează la simpla corectitudine; că în anumite condiții i se permite chiar să fie incorectă, dar fără a contrazice frumosul.

Incorectitudinea în diferitele stiluri artistice pune problema grijii artistului față de identitatea stilistică. Altfel spus, o operă de artă este corectă dacă vădește proprietățile unui anumit stil. Iar dacă neglijează identitatea stilistică este incorectă. Autorul distinge trei niveluri ale stilului, respectiv: stilul înalt, stilul mediu și stilul scăzut: „Stilul înalt tinde spre sublim; cel mediu se mișcă cu demnitate și grație, cel ușor trece în obișnuit, dar mai ales în burlesc și în grotesc” (*Ibidem*, p. 140). Când apare incorectitudinea? Când într-o operă de artă nu este păstrat cu consecvență stilul cerut de esența ei. Tot în acest capitol, autorul aduce în discuție și ideea de stil național, aflat în strânsă legătură cu gustul național. Și aduce îndreptățite dovezi din culturile occidentale și orientale. Vorbește, de asemenea, și despre stilul unor școli artistice.

Incorectitudinea în artele particulare aduce în atenție prezența urâtului atunci când este desconsiderată specificitatea artelor. Sigur că oricare artă înfățișează frumosul, dar fiecare o poate face într-un mod specific. Sigur că artele trebuie să se sprijine reciproc, însă un tip de incorectitudine ia naștere prin întrepătrunderea nepermisă a acestora. „Orice artă deține o maximă forță de expresie numai în cadrul determinantelor ei calitative. Dacă le încalcă și dacă tinde la efecte imposibil de obținut prin mijloace proprii, ci numai prin cele ale altor arte, atunci ea se autocontrazice și devine urâtă” (*Ibidem*, p. 152). Rezultă, din cele discutate până acum, că apare posibilitatea urâtului prin lezarea unității, armoniei și diferenței. Am mai văzut, de asemenea, că urâtul nu este pur și simplu absența frumosului, ci o negare a acestuia. Pe de altă parte, observăm că lipsa de formă și incorectitudinea își ating apogeul atunci când lipsește libertatea de creație.

Să deslușim Cruciada I cu ajutorul lui Steven Runciman

Doru SICOE

Oradea

Conflictul între civilizații este o temă veșnic actuală, care, la început de vară 2020, și-a exersat incandescenta între albi și negri, cu epicentrul în SUA. Până nu de mult, dăduse în foc conflictul dintre musulmani și creștini, unul vechi de circa 1.400 de ani...

Despre cruciade, luate de obicei integral, au apărut câteva cărți în limba română, cam subțiri dacă ne gândim că ele reprezintă o perioadă de peste două secole de istorie tumultuoasă¹. Prin urmare, traducerea

monumentalei opere a celebrului istoric britanic Steven Runciman (1903-2000) era un pas necesar și el a fost făcut de Editura Nemira, în anul 2014. *Istoria cruciadelor*, considerată cea mai importantă realizare a sa, a apărut așadar în trei volume, în colecția *Byzantium*, traduse de patru cercetători de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București: Maria Pakucs-Wilcocks, Marian Coman, Ovidiu Victor Olar și Ovidiu Cristea.

Eu vi-l prezint acum doar pe primul, care are fix 400 de pagini, cusute într-o copertă cartonată. În caz că nu veți reuși să citiți integral această excelentă lucrare, să știți că cel puțin pe primul volum, dedicat Cruciadei I, ar trebui să-l parcurgeți, deoarece spectaculosul succes al primeia dintre cruciade nu va mai fi atins de niciuna dintre cele care au urmat. În plus, lucrarea oferă o foarte plăcută lectură de vacanță, o carte de istorie care se citește, însă, ca un roman sau, după cum formula Maria Pakucs-Wilcocks: „Este o lectură animată, un adevărat roman de aventură, în care ni se prezintă două tabere în antiteză: Orientul și Occidentul”².

Cruciadele constituie o istorie prea glorioasă, de prea mare însemnătate în istoria Europei și a Lumii, cu reverberații până în ziua de azi, ca să nu ne fie cunoscută. Voi trece, așadar, în revistă doar prima dintre cruciade, care este și cea mai importantă, ea fiind actul de naștere al fenomenului cruciadelor și generatoarea unei noi mentalități în Occident. Cartea lui Runciman este acum cea mai cuprinzătoare lucrare în limba română despre prima cruciadă.

O simplă aventură sau ceva mai mult?...

Reușita primei cruciade, care ajunge să recucerească întreg litoralul est-mediteranean de până la Ierusalim, a provocat profunde schimbări economice și politice care au generat un nou stil în arhitectură și artă, cel gotic, unul mai estuos, pe măsura extraordinarei realizări occidentale din Orient. Aceasta a pregătit terenul pentru cucerirea europeană de mai târziu, avându-i ca vârf de lance pe Vasco da Gama și Cristofor Columb. Între cele două evenimente istorice, cruciadele și epopeea maritimă, se cuvine să-l inserăm pe Marco Polo, a cărui mărturie scrisă despre călătoria în China, în secolul al XIII-lea, va înflăcăra pe Columb și pe mulți alții, impulsionând lansarea unei noi epoei, numită în istorie *Marile descoperiri geografice*.

Globalizarea, al cărei prim părinte este considerat Alexandru cel Mare, este o realizare europeană, nu arabă, nici chineză. Epopeea cruciadelor, retrogradată de unii la categoria „aventură”, stabilește practic tiparul pentru viitoarele cuceriri și colonizări realizate de Occident, un exercițiu militar, politic, economic și social desfășurat între secolele XI și XIII, în perioada de vârf a Evului Mediu.

Desigur, a existat în ultima vreme și un curent de *political correctness* în stare să înfiereze această importantă și sângeroasă aventură a Occidentului în favoarea musulmanilor, ale căror cuceriri de la Imperiul

¹ Ultima apariție de care știm și merită semnalată este *Prima cruciadă 1096-1099*, de David Nicolle, având 144 de pagini, scoasă de Editura Litera, în 2018.

² Claudia Coldăș, *Istoria cruciadelor – Orientul și Occidentul între ignoranță și cunoaștere*, 9 noiembrie 2015, pe siteul cultural *societatesicultura.ro*, online: <http://societatesicultura.ro/2015/11/lansare-istoria-creciadelor/>.

Bizantin și crunta oprimare a populației creștine din teritoriile ocupate erau, însă, trecute sub tăcere. Acest curent istoriografic de interes politic trebuie să se mai fi domolit după celebrul 9/11 american din 2001 și atentatele musulmane din Europa de după aceea. Realitatea este că adepții Islamului, dintre care s-au extras cei mai teribili teroriști ai planetei, o duc foarte bine în Europa și America, în timp ce creștinii sunt în continuare stigmatizați și masacrați în lumea musulmană, mai ales în Africa. Și suntem deja în Mileniul III...

Cum remarca revista *Observator cultural*, „iată că, după o mie de ani, lupta dintre Creștinătate și Islam nu s-a încheiat. Am putea pricepe multe dintre întâmplările de astăzi și prin prisma istoriei de ieri, oricât ar părea de îndepărtate de noi acele vremuri. Un studiu istoric plin de informații și de analize corecte, o carte densă despre convulsiile unei Europe dominate azi de un multiculturalism care nu duce nicăieri, o lungă poveste, nu doar pentru profesioniștii istoriei”³.

Prin urmare, dați-mi voie să am o abordare mai „curajoasă” a subiectului în discuție.

Scurt excurs biobibliografic

Remarcabila lucrare a jurnalistului și istoricului Steven Runciman (1903-2000) nu am putea spune că suferă de vreun subiectivism creștin sau politic, chiar dacă a fost publicată în 1951-52-54, înaintea unei realități americane pe același subiect. După cum observa Ovidiu Cristea, atât de cuprinzătoare lucrare „este *una dintre ultimele tentative de sinteză a unui singur autor*”⁴.

Runciman era deja un bun cunoscător al Orientului Apropiat și Mijlociu, unde, grație unei moșteniri generoase (apropo de Caragiale al nostru), și-a permis să stea ani de zile și de unde trimitea corespondențe presei de acasă. Experiența jurnalistică l-a transformat într-un istoric model, chiar dacă atipic, vizitând personal locurile despre care scrie, mai ales câmpurile de luptă încărcate de dramă, sânge și glorie. Nu e de mirare deci că Runciman, așa cum observa *The Yale Review* – cel mai vechi jurnal literar din Statele Unite – „specialiștilor le oferă o abundență de interpretări noi, iar profanilor le dăruiește romance și suspans în aproape fiecare pagină”.

Cariera de corespondent de presă la Sofia, Cairo, Istanbul și Atena l-a făcut să înțeleagă beneficiul relațiilor la nivel înalt, reușind să-și facă o profitabilă rețea de prieteni importanți prin țările răsăritului, aspect ce i-a înlesnit accesul la documente greu accesibile. Așa se explică probabil și traducerea acestui „istoric burghez” în vremea lui Ceaușescu, din opera căruia a fost aleasă atunci *Căderea Constantinopolului – 1453*, apărută la noi, pentru prima dată, în 1971. Cât de mult însemna acel eveniment medieval stă mărturie și „un scurt schimb de replici dintre Steven Runciman și Martha Bibescu, dialog ce se află menționat în jurnalul de memorii al acesteia. Văzând că istoricul purta doliu la cravată, Martha Bibescu l-a întrebat ce s-a întâmplat. Runciman i-a reamintit că în acea zi (marți, 29 mai 1453 – n.n.), în urmă cu 500 de ani, căzuse Constantinopolul. Acest episod arată cât de implicat era autorul și cât de mult a investit în studiile sale, din toate punctele de vedere”⁵.

După 1989, fiind deja un autor validat de publicul românesc, îi apar mai multe volume, precum *Vecherile siciliene* (1993), *Teocrația bizantină* (2012), *Marea biserică în captivitate* (2013), *Istoria cruciadelor* vol. I-III (2015), *Maniheul medieval* (2016), *Ultima renaștere bizantină* (2016), unele chiar în două sau trei ediții. Din păcate, nu i-a apărut toată opera, care însumează 27 de volume⁶, cel mai mult lipsindu-ne *Istoria primului imperiu bulgar*, publicată în engleză și pe internet.

La Eton College, elevul James Cochran Stevenson Runciman era nu numai contemporanul, ci și prietenul altui viitor mare nume britanic, George Orwell – Eric Arthur Blair (1903-1950), pe numele lui real. Împreună, cei doi au șansa de a studia franceza, pentru un an, cu nimeni altul decât Aldous Huxley (1894-1963), un nume în plină ascensiune. În 1921, Runciman intră la Trinity College, Cambridge, unde devine discipolul, singurul, de altfel, al istoricului John Bagnell Bury (1861-1927) și asta numai după ce află că Runciman cunoaște limba rusă. Grație profesorului său, Runciman începe să învețe istoria bulgarilor și bizantinilor, rămânând profesor la Trinity College, începând cu 1927. Moștenirea impresionantă, lăsată de bunicii săi, îi parvine lui Runciman în 1938, ea făcându-l să renunțe la catedră și să se dedice complet călătoriilor și scrisului, sub umbrela calității de ziarist. Lucru care va conferi condeiului său un farmec aparte, seducător, departe de stilul ce se dorea impersonal al istoricilor vremii: „Viziunea sa despre scopul unui istoric și

³ Cristina Manole, *Lecturi în vremuri de austeritate. Istoria ca o lungă poveste*, în *Observator cultural*, nr. 767-768, 09-04-2015, București, online: <https://www.observatorcultural.ro/articol/lecturi-in-vremuri-de-austeritate-istoria-ca-o-lunga-poveste-3/>.

⁴ Claudia Coldaș, *op. cit.*

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ovidiu Cristea, *Cuvânt introductiv*, în *Istoria cruciadelor*, vol. I, Editura Nemira, București, 2014, p. 5.

credința că scrii ca să fii citit l-au determinat să se adreseze mai degrabă publicului larg decât academicienilor. Stilul său lucid s-a pliat perfect pe această idee”, apreciază prestigiosul cotidian britanic *The Telegraph*.

Emoția, un lucru atât de specific uman, este un element cheie în abordarea lui Runciman, aspect ce-l ridică imediat în rândul preferințelor publicului consumator de istorie. Prin urmare, la Runciman opera impresionează nu numai prin calitatea și profunzimea cercetării, ci și prin talentul de povestitor care cunoaște bine specificul uman.

Și, luând în considerare preferința pentru filmele documentare ale oamenilor maturi de azi, specie dezvoltată în ultimele decenii și al cărei vârf de lance sunt televiziunile Discovery, National Geographic și BBC, am putea spune că *Istoria cruciadelor* de Steven Runciman este documentarul vremii sale în forma lui maximă, care în anii '50 ai secolului trecut putea fi numai pe hârtie.

Cum a pornit Occidentul la Cruciadă

După *Cuvântul introductiv* semnat de Ovidiu Cristea, volumul are o *Prefață* a autorului, urmată de cinci „cărți”, cu câte trei-cinci capitole fiecare, lucrarea finalizându-se cu o „carte” de *Anexe*, aici intrând și *Bibliografia*. Cu alte cuvinte, este un volum ușor de parcurs și grație structurii, nu doar stilului literar. Volumul merge până la întemeierea Regatului Ierusalimului, un concept de care nu putea fi vorba la declanșarea cruciadei.

Prima cruciadă nu a fost neapărat rezultatul întâmplării, însă ea a avut nevoie și de mult noroc pentru a fi urnită. Norocul acesta a fost dat de înflăcărea spontană a maselor, de o opinie publică copleșitoare, generată de apelul bine plasat al papei Urban al II-lea, sosit în Franța sfârșitului verii anului 1095. Era perioada masivului stil romanesc și a reurbanizării Occidentului, în care străzile înguste cu scurgerile pe mijlocul drumului și zidurile de apărare neregulate dominau așezările. Subcapitolul *Chemarea* este însă al treilea din *Cartea a II-a*, numită *Propovăduirea cruciadei*.

Dar ce a făcut Steven Runciman în celelalte 111 pagini ale volumului? Pur și simplu el spune povestea din momentul cuceririi Ierusalimului de la bizantini, în anul 638, de califul Omar. Așa și este normal să fie! Iată că la

aproape 73 de ani de la moartea marelui împărat Iustinian, acest sacru oraș al Creștinătății intra pe mâna propovăduitorilor unei noi religii, pornită de la triburile de păstori din deșertul arab și a cărei expansiune extrem de rapidă va crea un imperiu în doar câteva decenii, numit Califatul. Vechiul Imperiu Roman de Răsărit, pe care istoricii îl denumesc cum el nu s-a denumit vreodată, adică Imperiul Bizantin, intra într-o fază de continuă pierderi teritoriale, pierzând nordul Africii și estul Mediteranei până la Asia Mică, actuala Turcie. Pierderea acestei capitale a creștinătății e resimțită cel mai greu de pelerinii care se duceau la Locurile Sfinte din patria lui Isus, un aspect umilitor, dător de nesiguranță pentru toată lumea creștină.

Pe măsură ce Occidentul se stabilizează, după căderea definitivă a Imperiului Roman de Apus, în 476, el se va și catoliciza, arianismul popoarelor germanice fiind încetul cu încetul eliminat. În afară de expedițiile militare și negoț, singura formă de turism în acea perioadă de Ev Mediu Întunecat erau pelerinajele la tot felul de locuri sfinte, acțiune anevoioasă și chiar periculoasă, dar încărcată de aventură și cunoaștere. Pelerinajul în Palestina ocupată de musulmani era cel mai sfânt dintre toate, dar și cel mai presărat de pericole. Într-un astfel de pelerinaj moare de pildă tatăl lui William Cuceritorul, ducele Robert Magnificul, răpus de boală în anul 1035, după ce se întorcea de la Ierusalim. La noi, în 2020, un pelerin la Ierusalim nu numai că a adus boala Covid-19 acasă, dar a și împrăștiat-o în mod fraudulos la zeci de persoane, fiind făcut celebru de mass-media ca „un fost angajat al MAI”...

După aproape cinci secole de ocupație musulmană a Ierusalimului, situația devenise intolerabilă, papa Urban aflând de la pelerini „nu doar că drumurile din Asia Mică erau blocate, dar și că Țara Sfântă era practic închisă pentru pelerini”⁷. Iată că cererile repetate de ajutor din partea Constantinopolului, în ciuda Marii Schisme din 1054, vor fi luate în sfârșit în considerare de Occident, acum fiind vorba de cererea adusă papei de o solie a împăratului Alexios Comnenul (Alexie I). În ultimii ani, turcii reușiseră să ajungă la doi pași de marea-ță capitală edificată de Constantin. Rămânea încă cel mai mare și strălucit oraș din această parte a Lumii.

Vă las să vedeți singuri cum trece în revistă autorul cele cinci secole de istorie medievală cu Ierusa-

⁷ Steven Runciman, *Istoria cruciadelor*, vol. I, Editura Nemira, București, 2014, p. 125.

limul în ograda Islamului, eu revenind la apelul papei Urban al II-lea, cel care a reușit să urnească totul. Deși se mai făcuseră eforturi în trecut, nimeni nu reușise să pună în mișcare Occidentul către est. Amintesc aici pe cel de care se leagă prima școală medievală de pe teritoriul României, de la Cenad, adică pe călugărul benedictin venețian Gerard (*Gellért*, în maghiară) care, predicând cruciada, ajunge, prin anul 1020, principalul părinte catolic de la curtea regelui Ștefan, creștinatorul Ungariei.

La Urban al II-lea a funcționat însă excelent „lansarea produsului” și *marketingul*, cum s-ar spune azi. Apelul său a avut un asemenea răsunet, încât a devenit „viral”, dacă vreți. Și succesul tocmai aici își are rădăcina, deoarece o nouă și întreagă mentalitate a luat naștere peste noapte, câștigând un avânt de nestăvilit.

Papa mersese în Franța pentru Conciliul din Clermont, care s-a desfășurat între 18 și 28 noiembrie 1095 și la care au participat „în jur de trei sute de clerici”⁸. S-au luat hotărâri importante cu privire la organizarea și disciplina Bisericii Catolice, dar cel mai important pentru noi și pentru cei de acolo avea să devină anunțul extraordinar pe care papa l-a fixat pentru marți, 27 noiembrie. Cu această ocazie, papa avea să fie obligat la o „baie de mulțime”, cum s-ar traduce în limbajul specializat de astăzi: „Mulțimile de clerici și de laici adunate au fost prea mari pentru a încăpea în catedrală, acolo unde se desfășurase conciliul până atunci. Tronul papal a fost instalat pe o platformă, în câmp deschis, în afara porții de răsărit a cetății. Iar acolo, atunci când mulțimile s-au adunat, Urban s-a ridicat în picioare și li s-a adresat” – povestește Runciman.

Cu dorința sa de detaliu și exactitate, el reface apelul papal, după analiza celor cinci surse care l-au redat ceva mai târziu. Și, pentru a înțelege momentul astral care s-a creat, vi-l redau așa cum îl descrie Runciman: „Se pare că (papa – n.n.) și-a început cuvântarea vorbindu-le celor care-l ascultau despre nevoia de ajutor a fraților lor din Răsărit. Creștinătatea răsăriteană a cerut sprijin pentru că turcii înaintau în inima pământurilor creștine, maltratându-i pe locuitori și profanându-le altarele. Dar nu a vorbit doar de Romania (adică de Bizanț). Papa a pus accentul pe sfințenia deosebită a Ierusalimului și a descris suferințele pelerinilor care călătoreau într-acolo. După ce a pictat un tablou sumbru, și-a lansat marea chemare. Creștinătatea apuseană să porceadă la eliberarea Răsăritului. Bogați și săraci deopotrivă. În loc să se ucidă unii pe alții, să poarte un război drept, împlinind lucrarea Domnului, iar Domnul îi va conduce. Păcatele le vor fi dezlegate și iertate celor care vor muri în luptă. Aici viața era nefericită și păcătoasă, iar oamenii se istoveau până la pieirea trupurilor și sufletelor lor. Aici erau săraci și nefericiți, acolo, vor fi veseli și îmbelșugați, adevărați prieteni ai Domnului. Să nu sufere nicio amânare. Să fie gata să pornească când va veni vara, iar Domnul îi va călăuzi”⁹. Semnul crucii avea să fie cusut pe umeri (pe piept va apărea abia după prima cruciadă!), la cei care se dedicau acestei sfinte misiuni.

Un asemenea eveniment oratoric și spiritual nu le fusese dat să trăiască celor de-acolo niciodată în obscura lor existență. Runciman continuă: „Urban a vorbit cu pasiune și cu toată priceperea unui mare orator. Răspunsul a venit imediat și a fost extraordinar. Strigăte de *Deus la volt – Este vrerea Domnului!* – i-au întrerupt discursul. De-abia și-a isprăvit papa cuvintele, că episcopul du Puy s-a ridicat din scaun și, îngenunchind în fața tronului, a cerut îngăduința de a se alătura sfintei expediții. Sute de oameni s-au înghesuit să-i urmeze exemplul. Apoi cardinalul Grigore a căzut în genunchi și a spus cu glas tare *Confiteor*, iar toată mulțimea aceea imensă a spus după el. Atunci când rugăciunea s-a încheiat, Urban s-a ridicat încă o dată și a rostit dezlegarea de păcate și i-a îndemnat pe cei care ascultau să meargă acasă”¹⁰. Episcopul Adhémar du Puy va fi desemnat mai apoi de papă drept conducătorul canonic al cruciadei.

Acest remarcabil discurs lămurește și o altă poveste care s-a vehiculat în legătură cu regele Ungariei Ladislau I, întemeietorul Oradiei. O însemnare medievală spunea că papa îi trimisese chiar lui sabia de conducător al cruciadei, dar că moartea sa neașteptată l-a împiedicat să mai ajungă în fruntea extraordinarei expediții. Doar că Ladislau I murise deja pe 29 iulie 1095, la Nitra, deci cu mult înainte de chemarea de la Clermont, cea care născuse de fapt evenimentul. Într-adevăr, celelalte cruciade vor avea în fruntea lor capete încoronate, inclusiv un urmaș al lui Ladislau I, dar prima cruciadă nu a avut. Mai mult, regatul apostolic al Ungariei, condus de Coloman I Cărturarul (nepotul de frate al lui Ladislau I), nu va participa deloc la prima cruciadă, mulțumindu-se să-i susțină pe cei care traversau țara sau să-i măcelărească pentru jafurile făcute, după caz...

Înflăcărata chemare a venit la timpul oportun, în locul potrivit. În plus, participanților le era promisă iertarea tuturor păcatele dacă vor merge până la capăt și nu vor dezerta din războiul sfânt. Acum este prima dată când am putea vorbi de celebrele „indulgențe”, care, patru secole mai târziu, îl vor revolta la culme pe canonicul german Martin Luther.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 126.

¹⁰ *Ibidem*, p. 127.

Pentru toți, inclusiv pentru tâlhari și criminali, chemarea papei era șansa unui nou început, a unei noi existențe, fără copleșitoarea apăsare a păcatelor, cu perspectiva suplimentară a unei îmbogățiri rapide, inclusiv pentru nobilimea nenorocoasă. „Entuziasmul a fost mai mare decât se așteptase Urban” – spune Runciman. Și vreun plan de cum trebuie organizat totul nu exista încă. Iată de ce, cei care s-au grăbit și-au croit propria odisee, una cât se poate de dramatică. Mulțimi nestăvilite, într-un număr cum nu se mai văzuse, luau calea Orientului Apropiat, nerespectând orarul papal.

Valurile

Europa de acum o mie de ani avea extrem de puțină populație față de sutele de milioane de acum, terenul fiind în mare parte împădurit. Se estimează chiar că primul miliard omenirea l-a atins abia la finalul domniei lui Napoleon, deci la șapte secole de la prima cruciadă. Prin urmare, valurile nesfârșite de oameni care, sub imboldul cruciadei, luau drumul Orientului trebuie să fi fost un tablou extraordinar pentru lumea analfabetă de atunci. Era o adevărată revoluție, o mulțime greu de hrănit și ținut sub control. Deplasarea se făcea în primul rând pe jos, cu tot felul de încăierări pe parcurs, aspect care ne amintește oarecum de mineriada din ianuarie 1999, cu Bucureștiul pe post de Constantinopol.

Poate că secretul reușitei primei cruciade a constat tocmai în valurile de populație stărnite de noul și strălucitul ideal de a elibera Locurile Sfinte. De la cele dezordonate se va ajunge încet, dar sigur, la cele disciplinate, ținute sub control și puternice. Primele fac stricăciuni în lumea creștină, mărind însă ecoul ridicării la cruciadă, adică al „promovării evenimentului”, în termenii capitaliști de azi. Următoarele vor reuși să ajungă în adâncimea teritoriului musulman și chiar să obțină victorii nesperate, culminând cu cucerirea însângărată a Ierusalimului, în anul 1099.

Prin urmare, vorbim mai întâi de **Cruciada populară** condusă de Petru Eremitul și Gauthier Fără-Căpătâi. Ea se formase în primăvară anului următor, nu cum ceruse papa, la sfârșitul verii, după adunarea recoltelor, adică. Era alcătuită din țărani, orașeni, mici nobili, tâlhari și criminali, unii dintre aceștia luându-și familiile cu ei, în periculoasa aventură. „Pentru ca să poată fi hrăniți era esențial să înainteze mereu, pentru că puține regiuni din Europa medievală aveau un asemenea surplus de hrană încât să poată aproviziona o vreme mai îndelungată o mulțime atât de numeroasă” – precizează Runciman¹¹.

Gauthier Fără-Căpătâi, în fruntea unei coloane franceze, o ia înainte și reușește să parcurgă Ungaria cu bine, trecând Dunărea în Imperiul Bizantin. Aici, însă, problemele alimentare generează unele jafuri, precum și intervenții de pedepsire efectuate de trupele imperiale. Gauthier ajunge oaspetele împăratului Alexie, cel căruia fiica sa Ana Comnena îi va descrie viața în lucrarea *Alexiada* – document de primă mână privind Cruciada I. Împăratul e luat pe nepregătite de năvala cruciată, pe care-o aștepta pentru începutul toamnei. Acum, el și Gauthier îl așteaptă pe Petru, care-și adunase o mulțime mai mare de cruciați din zona germană, pornind de la Köln și trecând prin Ungaria. Și această coloană nu se va putea abține de la jafuri și confruntări armate, ea ajungând la Constantinopol pe 1 august.

Merită să precizăm că Urban al II-lea era deja al treilea papă consecutiv care avea o relație tensionată cu împăratul german Henric al IV-lea (1084-1105), acesta din urmă fixând în fruntea Bisericii Catolice un antipapă. Așa se face că Germania acelor vremuri, numită Sfântul Imperiu Roman, nu va răspunde chemării papei Urban, dar nici nu va interzice voluntariatul.

Trupele reunite ale *cruciadei populare*, după nedorite acte de jaf și confruntări armate prin teritoriul bizantin, vor fi trecute în Asia Mică și vor ajunge să dea piept cu turcii selgiucizi, înregistrând și câteva succese minore. Fiind mai degrabă o gloată indisciplinată, asupra căreia Petru Eremitul pierduse controlul, acești cruciați vor cădea într-o ambuscadă lângă satul Dracon, pe 21 octombrie, unde oastea lor de circa 20.000 de oameni va fi măcelărită aproape integral. Câțiva au scăpat ca sclavi la turci, alții au reușit să fugă, beneficiind de clemența lui Alexie, care-i va coloniza în împrejurimile Constantinopolului. Turcii câștigaseră un dispreț suveran față de cruciați, ceea ce-i va conduce la greșeala desconsiderării celor care vor veni.

„Cruciada populară se sfârșise. Costase viețile mai multor mii de oameni; pusese la încercare răbdarea împăratului și a supușilor săi și arătase că doar credința, fără înțelepciune și disciplină, nu va deschide drumul spre Ierusalim”¹², încheie Runciman acest capitol.

Urmează **cruciada germană**, care probabil că lămurește curiozitatea celor care nu-și pot explica antisemitismul irațional al lui Hitler și Holocaustul realizat de el în 1944. Pentru că, da, prima problemă a cruciaților germani nu erau musulmanii ce ocupaseră Ierusalimul, ci evreii, cei vinovați de însăși moartea lui Isus. Cruciada germană îl are în frunte pe contele Emich de Leisingen, „care avea deja o anume faimă de

¹¹ *Ibidem*, p. 142.

¹² *Ibidem*, p. 153.

nelegiuit și de tâlhar”¹³, dar și pe alți nobili germani și francezi.

În ciuda poruncilor explicite ale împăratului german privind protejarea evreilor (pe care episcopii catolici încearcă să le îndeplinească), Emich și acoliții lui au început măcelărirea fără discernământ a evreilor. Doar cei care se creștinau forțat puteau fi cruțați de furia cruciată. Astfel, orașe ca Speyer, Worms, Mainz, Köln, Trier, Metz, Neuss, Wevelinghofen, Eller, Xanten, Praga și Regensburg devin scena unor atrocități de un tragism copleșitor, soldate cu mii de evrei morți fără vină. Acest val de șovinism cruciat e blocat de Ungaria și regele ei învățat, ale cărui trupe, la Nitra, măcelăresc coloana condusă de Volkmar. Celorlalți, care trec pe la Moson, li se permite traversarea Ungariei cu condiția respectării avutului supușilor. Tulburările intraseră însă în venele cruciaților, care chiar trag în țepă un tânăr ungar. Prin urmare, coloana lui Gottschalk ajunge să fie și ea măcelărită de oastea ungară. Câteva săptămâni mai târziu, sosește și Emich, având cu el cea mai numeroasă și amenințătoare oaste, ceea ce-l îngrijorează pe Coloman. După atâtea experiențe negative, el nu va mai permite traversarea Ungariei de către Emich, cruciații fiind blocați, timp de șase săptămâni, în fața podului de la Wieselburg (Mosonmagyaróvár). Deși bine înarmați, inclusiv cu mașini de asediu, cruciații sunt până la urmă masacrați și împrăștiați de atacul hotărât al garnizoanei orașului. Emich scapă cu fuga, cruciații germani întorcându-se apoi acasă...

„Eșecul cruciadei lui Emich, care a avut loc la atât de puțin timp după eșecul cruciadelor lui Volkmar și Gottschalk, a impresionat profund creștinătatea apuseană. Celor mai mulți buni creștini eșecul li se părea o pedeapsă trimisă de sus asupra ucigașilor evreilor. Alții, cărora ideea cruciadei li s-a părut de la bun început prostească și greșită, vedeau în aceste dezastre respingerea fățișă de către Dumnezeu a întregii mișcări. Deocamdată nu se întâmplase nimic care ar fi putut să justifice strigătul care se făcuse auzit la Clermont, *Este vrerea lui Dumnezeu*” – conchide Runciman.

Măreța aventură a Creștinătății în țara lui Hristos părea o țintă tot mai îndepărtată și mai irealizabilă pentru entuziasta opinie publică de mai an...

Cruciada propriu-zisă

Consecvența și buna organizare sunt cheile succesului, pe care Roma le știa din timpurile gloriosului imperiu. Valurile de până acum fuseseră niște accidente care au irosit mult capital uman, energie și entuziasm, însă nu au secătuit resursele. Cruciada fusese anunțată pentru sfârșitul verii și așa va fi. Seriozitatea termenului a permis o mai bună rânduială a recrutării și a drumului. Puterea medievală abia acum apare, cu nobilii ei în ascultare ierarhică, total devotați cauzei și neînfricați. Principalul rezervor este acum Franța, urmată de Italia, cu normanzii săi experimentați. Se vând proprietăți, se adună bani de drum, se procură arme, se planifică drumul. Cruciada propriu-zisă se urnea cu o forță de neînchipuit, în jurul unei idei înălțătoare, dar și cu speranța ascunsă a căpătuirii.

Drumul până la Constantinopol era primul mare hop, iar până acolo se putea merge prin Ungaria și Peninsula Balcanică sau prin Italia, cu trecere navală în Grecia. Cele două rute vor fi intens folosite, principii Occidentului ajungând, cu destule peripeții, la curtea Împăratului.

Patru oști mari se vor forma și se vor îndrepta către Bizanț. Runciman le acordă capitolul *Principii și Împăratul*.

Primul care pleacă la drum este Hugo, conte de Vermandois, mezinul regelui Henric I al Franței. Scapă cu greu din naufragiul care are loc cu prilejul traversării Adriaticii, dar ajunge primul la împăratul Alexie, care-l aștepta. Împăratul ia hotărârea de a solicita, în stil occidental, un jurământ de credință seniorial prinților din fruntea oștilor care vor veni, prin care respectivii se obligau și să-și cedeze cuceririle către fostul lor deținător, Imperiul Bizantin.

Godefroy de Bouillon, duce al Lorenei de Jos, era un descendent îndepărtat al vestitului Carol cel Mare, primul căruia i s-a recunoscut titlatura de împărat, în afară de cel de la Constantinopol. Supus fidel al împăratului Henric al IV-lea, el reușește să înarmeze „o oaste de mărime con-

¹³ *Ibidem*, p. 157.

siderabilă”¹⁴, căruia i se alătură și cei doi frați ai săi: Eustache al III-lea, conte de Boulogne, și Balduin, un ins învățat, „încântat de cruciadă”¹⁵, care-și ia cu el soția și copiii. Godefroy alege drumul prin Ungaria, obținând cu greu susținerea regelui Coloman, în ograda căruia rămân ostatici Balduin și familia lui. Regatul apostolic al Ungariei, chiar dacă nu-și trimite trupele la Cruciadă, asigură acum măcar hrana rândurilor nesfârșite ale occidentalilor. Tranzitarea lor realizându-se într-o deplină ordine, ostaticii sunt eliberați la trecerea în Imperiul Bizantin. Ajuns la Constantinopol, Godefroy este tulburat de așa-zisa trădare a împăratului, pe care-o susțin supraviețuitorii cruciadei populare. Provoacă o relație incandescentă cu Alexie, refuzând jurământul. În replică, împăratul nu mai aprovizionează oastea lui Godefroy, ajungându-se iar la jafuri și omoruri. Experimentatele trupe imperiale dau însă o lecție dură cruciaților, Godefroy fiind nevoit să cedeze și să presteze jurământul. Armata i-a fost trecută dincolo de Bosfor, în așteptarea celorlalți.

Din sudul Italiei se urnesc normanzii, în frunte cu Bohemund de Taranto. N-ar fi plecat, dar peste ei veniseră trupele de cruciați care se îndreptau spre Grecia și entuziasmul lor era contagios. Lui Bohemund i se alătură și nepotul său din Sicilia, Tancred, și mulți alți nobili, alcătuiind o oaste mai mică decât a lui Godefroy, dar în schimb foarte bine înarmată, bine pregătită, bine organizată și bine disciplinată¹⁶. Vor ajunge la Constantinopol pe 9 aprilie 1097. Deși era considerat cel mai periculos dintre prinții cruciați, din cauza unor expediții anterioare în teritoriul bizantin, Bohemund se metamorfozează într-un ins cordial, plin de șarm și diplomatie, depunând fără probleme jurământul de credință față de Alexie. Oastea îi este trecută peste strâmtoare în 26 aprilie.

Următorul important lider este Raymond al IV-lea, conte de Toulouse, cel mai în vârstă dintre prinți, „apropiindu-se probabil de vârsta de șaizeci de ani”. Se dedică total misiunii, luându-și cu el soția, Elvira de Aragon, și pe mezinul Alfonso. Pentru că a fost cel dintâi care și-a anunțat participarea, își dorea ca papa să-l desemneze conducătorul cruciadei, dar el va rămâne doar prietenul de nădejde al episcopului Adhémar du Puy, liderul religios al expediției. Cei doi sunt urmați de o seamă de vasali și rude. După trecerea Alpilor, armata lor urmează o rută nouă, prin Istria și Dalmația, regiuni unde populația slavă de acolo le cam face probleme. „Raymond plecase la drum bine aprovizionat cu hrană și niciunul dintre oamenii săi nu a murit pe drum din pricina foamei sau în luptă” – precizează Runciman. Raymond o ia înaintea oamenilor săi, la Constantinopol, pentru a nu lipsi de la deciziile pe care le-ar fi luat ceilalți. Ajuns aici pe 21 aprilie, el face o bună impresie bizantinilor și Anei Comnena, chiar dacă nu vrea să presteze jurământul către împărat. Ca urmare, Alexie nu-l va cadorisi pe măsura celorlalți. Până la urmă va depune și el „un jurământ modificat”¹⁷, care-l mulțumește pe împărat.

„Ce-a de-a patra mare oaste cruciată apuseană a plecat din nordul Franței în octombrie 1096, la puțin timp după Raymond. Oastea se afla sub conducerea reunită a lui Robert, duce de Normandia, a ginerelui său, Ștefan, conte de Blois, și a vărului său, Robert al II-lea, conte de Flandra. Robert de Normandia era cel mai vârstnic fiu al lui William Cuceritorul. Era un bărbat de patruzeci de ani, cu o purtare cumpătată și, oarecum, fără sorți de izbândă, nu însă lipsit de curaj și de șarm”¹⁸ – scrie Runciman. Lor li se alătură cavaleri și pedestrași din Anglia, Scoția și Bretagne, dar „singurul nobil englez care a mers în Cruciadă, Ralph Guader, conte de Norfolk, se găsea în acea vreme în exil și trăia pe domeniile mamei sale din Bretagne”¹⁹. Despre ginerele răposatului cuceritor al Angliei aflăm: „Ștefan de Blois nu avea nicio dorință să se alăture Cruciadei. Dar se însurase cu Adela, fiica lui William Cuceritorul, iar în casa lor ea lua deciziile. Adela dorea ca el să meargă, așa că a mers. Împreună cu el erau principalii săi vasali, Everard de Le Puits, Guerin Gueronat, Caro Asini, Geoffrey Guerin și capelanul său Alexandru. Din acest grup făcea parte și clericul Foucher de Chartres, viitorul istoric. Ștefan, care era unul dintre cei mai bogați oameni din Franța, nu a avut probleme prea mari să strângă banii necesari pentru călătorie. Domeniile și le-a lăsat sub administrarea capabilă a soției”²⁰. Grație scrisorilor trimise ei, putem să-i trăim emoțiile și să știm detalii din interiorul oastei cruciate.

Acești cruciați trec Alpii în Italia, se întâlnesc cu papa, care-i binecuvântează, apoi, o parte dintre ei trec marea pe la Bari, ajungând în Epir, adică în Imperiul Bizantin. Robert de Normandia și Ștefan de Blois, rudele lui William, ierneză însă în Italia, imbarcându-se la Brindisi, pe 5 aprilie. O navă cu 400 de oameni la bord, cu caii și catării lor, precum și cu multe cufere de bani s-a dus la fund, afectând moralul trupei. După

¹⁴ *Ibidem*, pp. 167-168.

¹⁵ *Ibidem*, p. 168.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 178, 180.

¹⁷ *Ibidem*, p. 187.

¹⁸ *Ibidem*, p. 188.

¹⁹ *Ibidem*, p. 189.

²⁰ *Ibidem*.

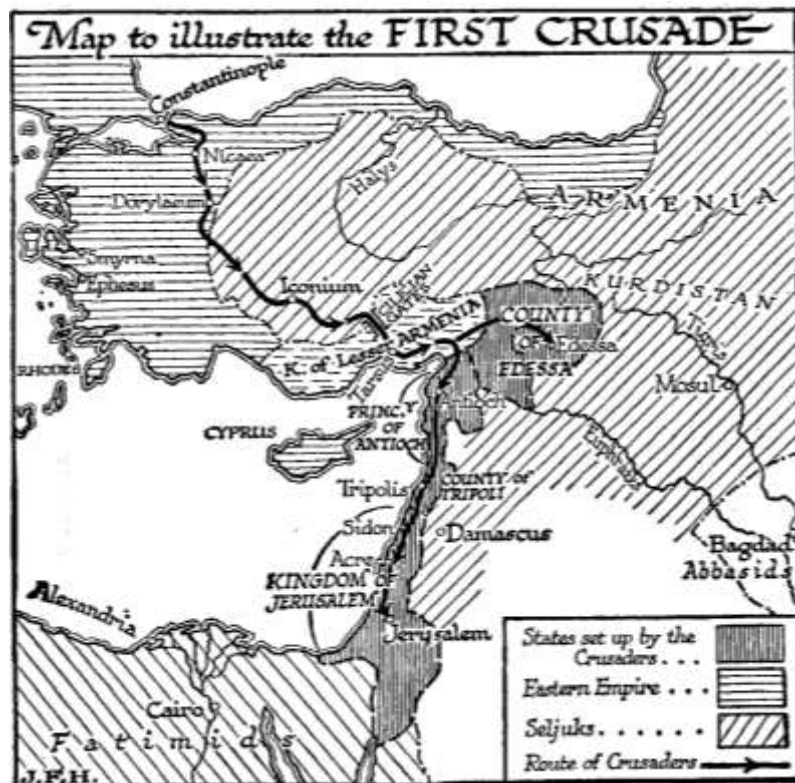
patru zile, erau la Dyrrachium, pe coasta bizantină. La începutul lui mai ajung la Constantinopol, unde, „muți de admirație în fața splendorii și frumuseții orașului”²¹, li se permite intrarea doar în grupuri de 5-6 oameni. Căpeteniile acestui grup nu au nicio problemă în a-și depune jurământul, fiind și copleșiți cu „daruri nemaivăzute” de către împărat. Exaltarea lui Ștefan de Blois, oaspete timp de 10 zile a împăratului, reiese din cuvintele către Adela: „Dragostea mea, tatăl tău (William Cuceritorul) a făcut multe daruri mărețe, dar nu se poate deloc compara cu acest om (Alexie)”²².

Oastea le este trecută peste Bosfor, grăbindu-se să se alăture celor care asediau deja Niceea. Epopeea militară contra Islamului începuse.

Măreața aventură

Armata cruciaților era o adunătură eterogenă, de limbi și orgolii diferite, a cărei unitate incertă o reprezenta idealul religios înălțător. Erau catolici, dar lor li se vor adăuga ocazional și creștinii răsăriteni din teritoriile eliberate de sub asuprirea turcească. E vorba de creștini bizantini, armeni, sirieni ș.a. *Leadershipul* mulțimii de zeci de mii de oameni era și el o problemă, hotărârile fiind luate aparent în comun, sub coordonarea episcopului du Puy, persoană respectată și ascultată. Inițiativele personale afectau însă nu o dată unitatea de acțiune a cruciaților, încât chiar e de mirare că au și reușit să-și atingă țelul. Până la ieșirea din Asia Mică, oamenii împăratului Alexie îi vor urma și sfătui pe acești aliați ocazionali.

Primul mare succes, după intrarea în Asia Mică, a fost reprezentat de cucerirea Niceei, oraș situat nu departe de Constantinopol. Niceea chiar fusese câțiva ani capitală a sultanatului selgiucid de Rum, însă cei mai mulți dintre noi îl știm ca locul unde s-a ținut primul conciliu ecumenic, din anul 325, în vremea lui Constantin cel Mare. Norocul și avântul cruciaților, dublate de surpriza și subevaluarea de către adversari, au reprezentat cheia succesului. Fără aducerea însă a flotei bizantine pe marele lac de lângă oraș, victoria ar fi fost incertă. Urmează apoi victoria de la Dorylaeum, obținută în urma unei bătălii înverșunate, unde norocul a avut partea lui. Victoria de la Heraclea a fost mult mai ușoară, cruciații punând mâna apoi pe Cezareea, Comana (Placentia), Coxon (Guksun), Maraș, Efes, Tarsus, Adana, Mamistra, Ravendel (Ruwandan) și Turbessel (Tel-Bashir). Tarsus e ocupat de Tancred, care este nevoit să-l predea lui Balduin. Imediat după plecarea lui Tancred, sosesc în fața zidurilor 300 de normanzi, veniți să-i sprijine pe frații cruciați. Balduin, neîncrezător, nu-i lasă în cetate, fiind nevoiți să rămână pe câmp. În timpul nopții respectivii sunt măcelăriți de fosta garnizoană turcă a Tarsusului, ceea ce duce la o serioasă pierdere de imagine pentru Balduin.

Indisciplina unor nobili cruciați dusesese la alegerea unor drumuri diferite către Antiohia. Aventurarea lui Balduin departe spre est, se va lăsa cu luarea Edessei (6 februarie 1097) și păstrarea ei. Se va dovedi în curând ca fiind o mutare foarte norocoasă. Autointitulat conte de Edessa, Balduin pune mâna și pe Samosata, conducându-și apoi posesiunile cu un spirit tolerant care-i energizează pe ceilalți cruciați. În ciuda defectelor sale, Balduin se va dovedi o personalitate de primă mână a Crucii I, aportul său fiind esențial pentru reușită.

Punctul culminant al epopeii cruciate nu este luarea Ierusalimului, ci ceva mult mai greu: cucerirea Antiohiiei. Situată în sudul Asiei Mici, aproape de cotul Mediteranei, Antiohia era locul unde Sfântul Petru întemeiasc primul său episcopat²³. A fost pierdută de bizantini în favoarea turcilor, în anul

²¹ *Ibidem*, p. 192.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 238.

1085. Fără luarea acestei impresionante așezări, cu 400 de turnuri în zidurile care se întindeau pe mulți kilometri, cucerirea litoralului mediteranean până la Ierusalim ar fi fost imposibilă. Era locul prin care întăririle venite pe cale continentală puteau fi permanente, iar drumul pelerinilor către Locurile Sfinte putea deveni sigur. Fără stăpânirea Antiohiei, cruciații riscau să fie încercuiți în teritoriul inamic, unde ar fi fost masacrați în totalitate până la urmă.

Asediul de opt luni al Antiohiei este unul care mai că frânge moralul cruciaților, ei tocmai aflând că o importantă armată musulmană vine în ajutorul celor asediați. Cel care cedează acum este Ștefan de Blois, care dezertează doar cu o zi înainte de cucerirea Antiohiei. Aici, trei factori au asigurat nesperatul succes cruciat. Reușita intrării peste zidurile orașului noaptea, prin trădarea unui musulman din interior, este primul. Întârzierea armatei emirului turc de Mosul, Kerbogha (reținută în asediul Edessei), ce va ajunge abia după cucerirea Antiohiei de către cruciați, este al doilea. Al treilea este regizarea unei întâmplări din care să reiasă că Dumnezeu ține cu cruciații.

Dacă armata lui Kerbogha nu întârzia inutil la Edessa, cruciații de sub zidurile Antiohiei ar fi fost spulberați, Cruciada I terminându-se aici. Luând orașul pe 2 iunie 1098, cruciații se puseseră la adăpost, dar rezistența la asediul declanșat de Kerbogha în 7 iunie era incertă. Proviziile devin repede insuficiente, doar un miracol putându-i salva pe cruciații iarăși demoralizați. Și miracolul este regizat prin intermediul țaranului Pierre Barthélemy, o persoană cu un trecut nu prea strălucit, privit cu neîncredere de episcopul du Puy. Pierre susține că a avut viziuni în care Sfântul Andrei i-a arătat unde poate fi găsită una dintre cele mai sfinte relicve ale creștinătății, anume Lancea care îl străpunsese pe Hristos²⁴. În ciuda faptului că o astfel de lance era la Constantinopol, se declanșează căutări disperate, finalizate cu găsirea unei „bucăți de fier”. Extazul e maxim, hotărându-se declanșarea unui atac general asupra asediatorilor musulmani. El este condus de toți liderii cruciați, având în frunte așa-zisa Sfântă Lance, purtată de istoricul Raymond d'Aguilers. Înfometați, dar luptând cu fanatism, cruciații obțin o strălucită și neașteptată victorie, pe 28 iunie. Antiohia este, prin urmare, tratată în mod special de orice documentar de azi.

Două lucruri se întâmplă acum în dauna idealului cruciat: dorința lui Bohemund de a se înstăpâni peste Antiohia și moartea liderului religios al Cruciadei I, episcopul du Puy, cel care păstrase coeziunea echipei de conducere. Antiohia (la fel ca și Edessa), nu va mai fi retrocedată împăratului Alexie, ci va rămâne în mâna lui Bohemund, spre marea nemulțumire a lui Raymond, care reclamă jurământul depus împăratului, de predare către administrația bizantină a teritoriilor eliberate. Pentru că nu venise în ajutorul cruciaților la Antiohia, Alexie ajunge însă ținta oprobriului public cruciat, bine alimentat de oportunistul Bohemund. Se cuvine să precizăm, însă, că împăratul bizantin fusese dezinformat de Ștefan de Blois, care părăsise asediul într-un moment crucial, crezând că cruciații nu mai aveau vreo șansă. Această „trădare a împăratului” devine punctul de răscruce în relațiile cruciato-bizantine.

În tabăra cruciată, cel care reușește să salveze încă o dată lucrurile este Pierre Barthélemy, care, în fruntea mulțimii, obligă pe liderii cruciați să reia drumul către Ierusalim, în loc să „bălțească” în Antiohia. Expediția militară reîncepe și cruciații trec la cucerirea litoralului estic al Mediteranei. Pentru că Pierre Barthélemy risca să facă jocurile la nivel înalt, în favoarea unuia sau altuia dintre liderii cruciați, ajunge să fie eliminat. E acuzat de făcătura cu Sfânta Lance și i se cere să treacă prin proba focului pentru stabilirea adevărului. „Ordalia a avut loc la 8 aprilie, în Vinerea Mare. Două stive de lemne, binecuvântate de episcopi, au fost ridicate într-un loc îngust și li s-a dat foc. Pierre Barthélemy, acoperit doar cu o tunică, cu Lancea în mână, a sărit rapid prin flăcări. A ieșit cu arsuri îngrozitoare și s-ar fi prăbușit la loc în foc dacă nu ar fi fost ținut de Raymond Pilet. A rămas în agonie timp de douăsprezece zile și apoi a murit din cauza rănilor. Drept rezultat al ordaliei, Lancea a fost puternic discreditată, mai puțin printre provensali, care au susținut că Pierre a trecut cu bine prin foc, dar a fost împins înapoi de mulțimea entuziastă care dorea să-i atingă sacra tunică. Conte Raymond a continuat să păstreze Lancea cu toată reverența în capela proprie”²⁵.

Drumul spre Ierusalim a fost unul încărcat de aventură, înfrângeri și victorii. Căldura, praful și setea au încercat din greu credința cruciaților. Ajunși sub impresionantele ziduri ale Ierusalimului, ei se mai confruntă cu o lipsă: lemnul necesar turnurilor de asediu. În plus, viitorul acestei capitale a credinței era aprig subiect de discuție: nobilii se gândeau la un rege al Ierusalimului, în timp ce clerul considera că nimeni nu merită un asemenea titlu, în afară de Hristos. Dezbaterea va continua și după cucerire.

Asediul Ierusalimului începe în 7 iunie 1099. Orașul era enorm față de trupele ce încercau împresurarea: 12.000 de pedestrași și 1.200-1.300 de cavaleri²⁶. Prin urmare, rămân și goluri în liniile cruciate. Asaltul

²⁴ *Ibidem*, p. 267.

²⁵ *Ibidem*, p. 300.

²⁶ *Ibidem*, p. 311.

general din ziua de 13, indicat de un pustnic, se dă cu vitejie, dar fără succes. Fără lemnul necesar scărilor și mașinilor de asediu nu se putea avansa. Încetul cu încetul problema e rezolvată, reușindu-se construirea a două turnuri de asediu, care i-au uluit pe asediați. Intrarea peste ziduri se reușește în data 15 iulie și se declanșează prăpădul. Apărătorii musulmani și evrei sunt măcelăriți cu furie, inclusiv femeile și copiii, în timp ce jaful îi îmbogățește pe mulți, inclusiv pe Tancred, care jefuiește Domul Stâncii, de unde ia opt uriașe candelabre de argint²⁷. Evreii refugiați în sinagoga principală au fost arși de vii, neiertându-li-se colaborarea cu foștii stăpâni musulmani...

„Când nu au mai rămas musulmani care să fie masacrați, prinții Crucia-dei au defilat în mod solemn prin cartierul creștin părăsit, lăsat pustiu de când Ifikhar îi alungase pe locuitori, pentru a-i mulțumi lui Dumnezeu în biserica Sfântului Mormânt. Apoi, la 17 iulie, s-au reunit pentru a alege un conducător pentru orașul cucerit”²⁸.

Papa Urban al II-lea nu a mai apucat să afle de extraordinara realizare a cruciaților săi, murind pe 29 iulie. Prima Cruciadă am putea spune că este principala sa operă. Va fi beatificat de Biserica Catolică abia în 1881²⁹, adică într-o perioadă când Europa occidentală conducea Lumea, prin imperii coloniale.

Raymond a refuzat coroana, moment în care electorii l-au desemnat pe Godefroy. Acesta nu acceptă însă titlul de rege, ci-l preferă pe cel de *Advocatus Sancti Sepulchri* (Apărătorul Sfântului Mormânt). Biserica Catolică își rezervă, însă, dreptul de adevărat conducător. Celelalte biserici creștine începeau astfel să regrete vechea stăpânire... Dar Godefroy moare după doar un an, pe 18 iulie 1100, deschizând astfel drumul spre declararea Regatului Ierusalimului. După intrigi și luptă pentru putere, cel ce avea să preia conducerea în Orașul Sfânt avea să fie Balduin, de la Edessa. El e încoronat în ziua de Crăciun a anului 1100, de către patriarhul Daimbert, la Betleem. „Dintre toți, se dovedise cel mai abil, cel mai răbdător și cel mai clarvăzător. Își câștigase răsplata, iar viitorul avea să arate că o meritase. Încoronarea sa a fost una glorioasă și un sfârșit de poveste dător de speranțe pentru Prima Cruciadă”³⁰ – încheie Runciman.

Urmările

De la finalizarea primului volum al *Istoriei cruciadelor* s-au împlinit 7 decenii. Deși conține incredibil de multe detalii, de atunci s-au scris nenumărate lucrări despre cruciade și epoca lor, s-au făcut filme artistice (*Regatul Cerului*, *Arn – Cavalerul templier* sunt cele mai recente) și documentare, apărând o sumedenie de detalii în plus față de ce a cuprins Steven Runciman.

Cruciații se vedeau eliberatorii teritoriului ocupat, fiind chiar și reprezentanți ai Romei, acum capitală a catolicismului. Ei eliberaseră trei dintre provinciile romane de odinioară: Osroenem (Edessa), Syria (Anti-ohia) și Iudaea (Ierusalim). A-i acuza de excesele și masacrele comise înseamnă a nu cunoaște perioada în care trăiau, una în care viața nu valora prea mult, iar religia și superstițiile dominau copleșitor existența tuturor. Apoi, inamicii cruciaților nu erau deloc niște mieluși. Chiar dacă civilizația arabă a perioadei respective era considerată superioară celei europene, la asta contribuind și relația pe drumul mătășii cu îndepărtata China sau cu India, conceptul de *Jihad* este o invenție islamică, una dedicată impunerii cu orice preț a sistemului islamic de viață. Din cauza acestei ideologii, este distrusă definitiv Biblioteca din Alexandria. Era, deci, firesc ca intoleranța să nască intoleranță.

Ciocnirea celor două mari civilizații ale vremii, islamică și catolică, a avut însă și aspecte pozitive. În primul rând, a prelungit existența Imperiului Bizantin, aflat într-o vizibilă disoluție, dar care acum reușește

²⁷ *Ibidem*, p. 316.

²⁸ *Ibidem*, p. 315.

²⁹ 1095 November 27 Pope Urban II orders first Crusade, pe site-ul www.history.com, online: <https://www.history.com/this-day-in-history/pope-urban-ii-orders-first-crusade>

³⁰ Steven Runciman, *op. cit.*, p. 354.

să-și recupereze o bună parte a teritoriilor din Asia Mică (actuala Turcie).

În Occident, în afară de prestigiul imens câștigat de Biserica Catolică (care a cam pierdut controlul asupra evenimentelor), economia cunoaște un adevărat *boom*, soldat cu intensificarea negoțului și pelerinajului, cu numeroase investiții de tot felul și cu nașterea stilului gotic. Inundarea pieței europene cu mirodenii asiatice și fructe exotice precum caisele³¹, dezvoltarea construcțiilor navale și a transportului maritim sunt aspecte care duc la creșterea puterii orașelor în defavoarea nobilimii. Venetia e marea câștigătoare navală acum, în detrimentul genovezilor și pisanilor. Creșterea constantă a clasei burgheze în această perioadă va duce, în cele din urmă, la apariția Renașterii, eveniment epocal în dezvoltarea Europei.

Calitatea vieții orientale duce la redefinirea confortului de către europeni, în timp ce lărgirea orizontului politic, cultural, social și economic adus de incredibila epopee militară și politică a cruciadelor a remodelat societatea occidentală, una serios afectată de întunecimea medievală de până atunci. Popoarele musulmane, precum arabii, turcii selgiucizi și egiptenii, sunt foarte impresionate de cavalerii occidentali, bine blindați, cele mai bune „tancuri” ale vremii, dar și de calitatea fortificațiilor cruciate. Amintim aici de Crac des Chevaliers din Siria, o fortificație romanico-gotică cum nu mai avem azi în Europa.

Pe termen lung, epopeea cruciadelor stabilește platforma de cucerire, dominare, colonizare și exploatare a Europei Occidentale, pe baza căreia va domina Lumea, prin imperii coloniale. Expedițiile marelui amiral chinez Zheng He (1371-1433~1435), care se pare că a ajuns până în Madagascar, se vor dovedi prea pașnice pentru a oferi Chinei un model de expansiune și colonizare.

Și dacă unitatea peștriței armate cruciate era una mai degrabă spirituală, creștină, lumea islamică, cu toată credința ei, era departe de unitatea imperială de odinioară, a Califatului. Necesitatea unui lider carismatic care să unifice forțele Islamului a fost relevată cu asupra de măsură de cruciade. Un prim și important astfel de lider va apărea în persoana kurdului Șalâh ad-Dîn sau Saladin (1138-1193), care va recuceri Ierusalimul de la cruciați, în 1187. La apogeul puterii sale, el domnea peste Egipt, Hejaz, Yemen, Palestina, Siria, Diyarbakir, cu importante orașe precum Cairo, Alexandria, Mecca, Medina, Ierusalim, Damasc, Edessa și Mosul. Era și timpul pentru o astfel de unitate politico-religioasă islamică, deoarece Marea Invazie Mongolă, cea mai sângeroasă din câte a existat vreodată, urma să apară peste numai câteva decenii...

BIBLIOGRAFIE

1. *This Day in History: 1095 November 27 Pope Urban II orders first Crusade*, pe site-ul *www.history.com*, online: <https://www.history.com/this-day-in-history/pope-urban-ii-orders-first-crusade>.
2. Asbridge, Thomas, *Cruciadele. Istoria războiului pentru eliberarea Pământului Sfânt*, Editura Polirom, Iași, 2018.
3. Balard, Michel, *Cruciadele*, Editura Artemis, București, 2001.
4. Coldaș, Claudia, *Istoria cruciadelor – Orientul și Occidentul între ignoranță și cunoaștere*, 9 noiembrie 2015, pe site-ul cultural *societatesicultura.ro*, online: <http://societatesicultura.ro/2015/11/lansare-istoria-creciadelor/>.
5. Irwin, Robert, *Cruciadele din perspectiva musulmană*, material preluat din revista britanică *History Today* (vol. 47, nr. 4, 1997) de către *Historia.ro*, online: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/cruciaele-din-perspectiva-musulmana>.
6. Lupșor, Andreea, *Consecințele cruciadelor*, pe pagina revistei naționale *Historia*, online: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/consecintele-creciadelor>
7. Manea, Irina-Maria, *Chemarea la războiul sfânt: prima cruciadă*, pe pagina revistei naționale *Historia*, online: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/chemarea-la-razboiul-sfant-prima-creciada>.
8. Manole, Cristina, *Lecturi în vremuri de austeritate. Istoria ca o lungă poveste*, în *Observator cultural*, nr. 767-768, 09-04-2015, București, online: <https://www.observatorcultural.ro/articol/lecturi-in-vremuri-de-austeritate-istoria-ca-o-lunga-poveste-3/>.
9. Plăiașu, Ciprian, *Cruciadele, de la legendele cavaleresti, la realitățile meschine ale Evului Mediu*, pe pagina revistei naționale *Historia*, online: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/cruciaele-de-la-legendele-cavaleresti-la-realitatele-meschine-ale-evului-mediu>.
10. Runciman, Steven, *Istoria cruciadelor* vol. I – *Cruciada I și întemeierea Regatului Ierusalimului*, Editura Nemira, București, 2014.
11. Stoleriu, Raisa, *Istoria cruciadelor*, online: <https://www.bookblog.ro/recenzie/istoria-creciadelor/>.

³¹ „Le Goff spunea că singurul beneficiu al cruciadelor a fost aducerea caiselor în Europa” – Andreea Lupșor în articolul *Consecințele cruciadelor*, pe pagina online *historia.ro*.

Democrație versus autoritarism în America latină. Studiu de caz: Costa Rica și Nicaragua

Ancuța GRIGORESCU
București

Studiul prezent își propune să analizeze evoluția istorică în secolul XX a două state din America Centrală, anume republicile Costa Rica și Nicaragua, ambele foste colonii spaniole. Aceasta pentru a înțelege dezvoltarea distinctă a celor două state, precum și impactul politicilor naționale și al liderilor din secolul trecut asupra evoluției democrației, în cazul uneia, respectiv al autoritarismului, în cazul celeilalte. Antiteza dintre cele două state este semnificativă, chiar și dacă privim asupra situației actuale a fiecăruia, însă rădăcinile încep să se dezvolte încă din secolul al XIX-lea.

Deși declinul amplu al autoritarismului militar și creșterea guvernării civile și constituționale în America Latină au devenit semnul distinctiv al regiunii în ultimele decenii, imaginile democrației din America Latină au fost mult timp sumbre și, într-o oarecare măsură, rămân la fel, la începutul secolului XXI. Reprezentative pentru a înțelege istoria democrației în America Centrală sunt Costa Rica și Nicaragua, cele două state având o serie de trăsături diferite, care le fac o pereche deosebit de interesantă. Costa Rica și Nicaragua sunt state vecine, care se aflau la capătul sudic al regatului Guatemalei în timpul perioadei lor coloniale și, în ciuda numeroaselor similitudini ale istoriei, în ciuda localizării, a populației, a limbii, a etnicității și a economiei, cele două țări au fost mult timp opuse în ceea ce privește regimul politic.

Istoria Nicaragunei începe în 1502, când Coasta de Est a teritoriului nicaraguan a fost descoperită de Cristofor Columb, care a debarcat și a pus stăpânire pe aceste pământuri, în numele regilor Spaniei. Nicaragua era populată de patru grupuri de indigeni care se deosebeau între ele după limbă, cultură și obiceiuri. Aceste grupuri erau: *niguiranos*, *chontales*, *chorotegas* și *caribies*. Cu privire la numele pe care țara l-a primit, acesta datează din perioada în care primii conchistadori l-au rostit sub comanda căpitanului Hernando de Soto, „Aqua de Nicaro” (Apa lui Nicaro), referindu-se la șeful indienilor de la acea vreme¹.

După 20 de ani, Gil Gonzales și Andrés Niño au plecat din Panama într-o expediție de explorare a pământurilor din Nicaragua. Au străbătut teritoriul numit astăzi Costa Rica și au pătruns pe pământul nicaraguan, unde erau grupuri indiene pe care aceștia le-au convertit pe cale pașnică la creștinism. În același timp, Andrés Niño descoperise golful pe care l-a botezat cu numele de Fonseca, în 1523. Francisco Fernandez de Cordoba a pătruns tot mai adânc în teritoriul nicaraguan și a fondat orașele Granada și León.

La începutul conchistei, teritoriul a fost administrat de Audiencia de Santo Domingo, iar în 1593 de guvernatorul din Panamá. Fostul guvernator al provinciei Costilla de Oro, Petrarias, încearcă să pună capăt rivalităților dintre spanioli. Reușește acest lucru pentru un timp, dar în 1570 mica colonie spaniolă cu capitala la León trece sub autoritatea Guatemalei².

Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea aduc în scenă o serie de conflicte politice între orașele León și Granada. De acest lucru profită din plin pirații englezi, care se stabilesc în cele din urmă pe coasta de Los Mosquitos (*Țăntarilor*), o regiune pe care guvernatorul Jamaicai o declară ca fiind protectorat britanic. Deși Anglia a recunoscut în 1686 dreptul de suveranitate al Spaniei asupra întreg teritoriului nicaraguan, abia în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea regiunea a fost eliberată de sub controlul englezilor, atunci când generalul José Santos Zelaya a invadat coasta de est și a expulzat pe pretinsul „rege” al ținuturilor „Mosquitos”.

Nicaragua și-a declarat independența încă din anul 1811, când, la 13 decembrie, preotul guatemalez Benito Miquelena a încercat să organizeze o insurecție a populației din Granada împotriva autorităților spaniole. Nicaragua își obține independența odată cu proclamarea, în Ciudad de Guatemala, a independenței provinciilor care formau Căpitănia Generală (15 septembrie 1821). Provinciile care alcătuiau vechea Căpitănie a Guatemalei formau Provinciile Unite ale Centro-americii. În anul 1838, această federație se dizolvă, iar Nicaragua obține independența de stat.

Între anii 1825 și 1848, războaiele civile interne au consumat energia națiunii, lipsind țara de unitatea necesară pentru progres și prosperitate. Liberalii din León, constituiți într-o grupare politică, sub conducerea

¹ Constantin Bucur, *Țările Americii Centrale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 175. Asupra începuturilor istoriei acestei țări, vezi și <https://www.nationsencyclopedia.com/Americas/Nicaragua-HISTORY.html>.

² *Ibidem*, p. 183.

lui Grenadin Chamorro, și conservatorii din Granada, sub conducerea lui Leonais Castellon, s-au luptat fără încetare timp de câteva decenii. În 1855, în fruntea unui grup de 300 oameni, sub pretextul de a ajuta o tabără rivală, americanul Guillermo (William) Walker se proclamă președinte al țării. Excesele comise de acesta determină alungarea sa din Nicaragua în 1858. Se întoarce în 1860, dar este luat prizonier și executat. Tot în acest an, capitala țării a fost succesiv mutată la Masaya, la León și la Granada, apoi este stabilită definitiv la Managua.

În ceea ce privește viața politică a Nicaraguei din secolul al XIX-lea, între anii 1863 și 1893 puterea este deținută de Partidul Conservator. Este proclamată separarea bisericii de stat, sunt expulzați iezuiții, se fondează o serie de școli laice și religioase. Între anii 1893 și 1909, președinte al Republicii a fost șeful Partidului Liberal, José Santos Zelaya. El a încercat un control absolut asupra finanțelor și vămilor țării, a dezvoltat căile de comunicații, exploatarea zăcămintelor minerale și industria, a încurajat producția de cafea și a acordat multă atenție învățământului. Pe plan internațional, Zelaya a încheiat tranzacții cu cercuri financiare britanice, pentru a face față presiunilor și amenințărilor venite din partea americanilor. Această perioadă s-a

încheiat odată cu alăturarea forțelor conservatoare interne și a Statelor Unite, pentru răsturnarea lui Zelaya, în anul 1909³.

Istoria Republicii Costa Rica începe oficial în 1502, odată cu descoperirea „Coastei Bogate”, iar în cei 60 de ani cât a durat cucerirea teritoriilor actualei Republici, spaniolii au întâlnit o opoziție eroică din partea indienilor. În anul 1563, a fost fondat orașul Cartago, eveniment ce a determinat încheierea cuceririlor de către spanioli. Abia în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea spaniolii au putut să-și întemeieze așezări statornice, după ce indienii decimați de focul archebuzelor s-au refugiat în munți⁴.

La începutul secolului al XIX-lea, provincia Costa Rica era dependentă de Căpitania Generală a Guatemalei. A fost condusă la vremea aceea de Tomas de Acosta, care a înțeles gravitatea situației privind îngrădirea libertății comerțului și a propus să

se desființeze impozitele pentru anumite culturi, cum ar fi cea de cafea, și a permis pătrunderea medicamentelor în țară. În anul 1814, locuitorii orașului San José au fondat „Casa Învățământului – Santo Tomas”, în care se învățau cititul, scrisul, gramatica, filosofia și teologia morală. Odată cu dezvoltarea lor, au pătruns influențe republicane și principii fundamentale ale Revoluției Franceze, aduse de către Francisco Osejo. Aceste principii se refereau la drepturile omului, la libertatea comerțului, la dreptul de autodeterminare al popoarelor, manifestându-se o dorință mare de progres în rândurile costaricanilor.

Costa Rica și-a cucerit independența și s-a afirmat ca națiune în cursul a două principale evenimente: primul a avut loc în anul 1821, prin răcoalele împotriva reacțiunii interne și a claselor feudale, iar cel de-al doilea în anul 1856, împotriva hegemoniei americane în formare. În luna noiembrie a aceluiași an, populația din San José și din alte centre importante ale țării a cerut să se declare independența absolută față de Spania și să se constituie o juntă de guvernare, care să redacteze propria Constituție a țării. Timp de peste un an și jumătate, s-a dus o luptă aprigă între cele două tendințe: conducătorii de la Cartago cereau ca țara să adere la statul mexican al lui Agustín de Iturbide, în timp ce marea majoritate a poporului din San José și Alajuela cerea instaurarea unui regim republican, independent. Disputele dintre cele două curente au luat caracter din ce în ce mai violent, ajuns la folosirea armelor. Susținătorii alipirii au pus la cale o lovitură de stat, iar republicanii, în frunte cu Gregorio José Ramírez, au organizat opoziție armată. Bătălia s-a soldat, la Ochomogo, cu înfrângerea susținătorilor alipirii, astfel încât capitala țării s-a mutat la San José, în 1823.

După căderea regimului Iturbide și înfrângerea definitivă a conservatorilor, Costa Rica s-a alipit la Republica Federală a Americii Centrale în iunie 1823. În următorul an, s-a instalat prima Adunare Legislativă a țării și a fost numit primul șef al statului, Juan Mora Fernandez⁵. În anul 1824, Congresul Federal, cu se-

³ James D. Rudolph (Edit.), *Nicaragua: a country study*. Library of Congress Cataloging in Publication Data, Washington, 1982, pp. 12-19.

⁴ Despre cronologia descoperirii și colonizării de către spanioli a acestui teritoriu, vezi Monica A. Rankin, *The History of Costa Rica*. Greenwood, Santa Barbara, 2012, pp. XV și XVI.

⁵ *Ibidem*, pp. 35-50.

diul la Guatemala, a abolit sclavia pe întreg teritoriul republicilor centro-americane. Măsurile adoptate de primul președinte al țării au avut un caracter liberal și progresist. El a îmbunătățit condițiile de învățământ, a introdus tiparul în țară, a organizat primele emisiuni de monedă națională, a permis apariția primului ziar, a desființat sistemul de dijmă care frâna dezvoltarea țării și care constituia unul dintre vestigiile cele mai importante ale societății de tip feudal, a susținut cultivarea de cafea, pentru ca în anul 1823 să se realizeze primul export de cafea spre Europa.

Următorul președinte al țării a fost José Rafael de Gallegos, care, conservator fiind, a fost înlăturat de la putere în 1835, fiind ales în funcție Braulio Carrillo. Carrillo a avut un rol important în dezvoltarea economică și politică a țării, însă în 1842 a fost înlăturat de Francisco Morazón, președinte al Federației Centro-americane. În această scurtă perioadă de guvernare, Morazón a încercat să mențină unitatea cu ajutorul armelor și să acționeze ca un despot, astfel că poporul costarican i-a întors spatele. Urmașul său a fost José María Castro, care a avut un rol important în dezvoltarea economică a țării. A fost considerat în Republică drept primul președinte în noua formă de guvernare proclamată în anul 1848. Dacă Carrillo a declarat Costa Rica stat independent, Castro a completat regimul de republică suverană și independentă. În general, între anii 1850 și 1860, Costa Rica s-a integrat în sistemul de relații internaționale prin numirea de reprezentanți diplomatici și comerciali în cele mai mari țări ale lumii, prin încheierea de tratate cu multe state și, mai ales, prin recunoașterea sa ca stat independent, de către Spania. În această perioadă, s-a ilustrat o dezvoltare economică bazată pe cultivarea cafelei. A fost o perioadă de pace și prosperitate, care a permis un avânt ideilor de libertate⁶.

În anul 1857, nord-americani, în frunte cu William Walker, au invadat Costa Rica, în scopul anexării de teritorii. Armata costaricană a dat dovadă de eroism, sub conducerea lui Juan Rafael Mora, și a respins invadatorii dincolo de hotarele țării, pătrunzând adânc în Republica Nicaragua⁷. Sub președintele Tomás Guardia din 1870, reformele liberale au condus spre evoluții democratice în Costa Rica. S-au instaurat schimbări instituționale progresive, inclusiv luarea unor măsuri democratice și sociale, cum ar fi promovarea dreptului liber la educație sau abolirea pedepsei capitale. După 1880, Biserica Catolică a suferit transformări serioase în Costa Rica. Factorii decizionali liberali aveau intenția de a obține, în diferite circumstanțe, controlul statului asupra majorității problemelor publice. În 1884, confruntarea directă dintre stat și Biserica a început cu promulgarea legilor anticlericale, ordinele religioase fiind interzise în stat, alături de impunerea taxelor religioase și de ritualuri religioase în afara bisericilor⁸.

De la sfârșitul mandatelor lui Tomás Guardia (1870-1882), președinții și mișcările de opoziție din Costa Rica au început încet să evite utilizarea violenței pentru a păstra sau a obține controlul asupra statului și au concurat la alegerile organizate regulat pentru birourile executive și legislative. Costa Rica este una dintre puținele țări în care un sistem republican din secolul al XIX-lea a fost încet, dar sigur, transformat într-o democrație, un sistem politic cu alegeri echitabile și competitive. Însă limitele acestor alegeri erau date de Constituția din 1871, în care dreptul la vot din Costa Rica a fost limitat la bărbații cu vârsta de cel puțin 20 de ani, care, datorită proprietății sau locurilor de muncă, aveau un nivel de trai adecvat, adică era vorba de un vot censitar, de altfel specific statelor europene⁹.

Consolidarea tradiției democrației pentru care Costa Rica urma să devină renumită în toată America Latină a fost victoria din 1889 a președintelui José Joaquín Rodríguez, în urma a ceea ce au fost considerate primele alegeri în întregime libere și oneste din toată America Centrală. Importante au fost și alegerile din 1906, un candidat eligibil pentru postul de președinte fiind Cleto González Víquez. Totuși, aceste alegeri au fost indirecte, având în vedere faptul că, pe de-o parte, alegerile au fost mai mult personale decât ideologice, prin prisma asemănărilor orientărilor politice naționaliste, excepție făcând candidatul Ezequiel Gutiérrez Iglesias, cu o orientare politică liberală, iar pe de altă parte susținerea fostului președinte Ascensión Esquivel Ibarra pentru candidatul Cleto González Víquez. În acest sens, s-a format „anti-cletismo”, un front comun care a unit opoziția, însă fără un real succes. Astfel, câștigătorul alegerilor a fost Víquez, cu un procent de 42%, față de adversarul său, Máximo Fernández Alvarado, care avea un procent de 32%. Schimbările ce au urmat nu au fost doar pe plan intern, ci și în plan extern. Disputa legată de frontiera dintre Costa Rica cu noul stat Panama a fost gestionată de către Víquez prin *Soluția de arbitraj*, astfel evitând începerea unui conflict cu acest stat susținut de SUA.

⁶ *Ibidem*, pp. 51-70.

⁷ Steven Palmer, Ivan Molina (Edit.), *Costa Rica Reader: History, Culture, Politics*. Duke University Press, Durham and London, 2004, pp. 90-91.

⁸ Ordóñez Jaime, Padilla Diego, *The Republic of Costa Rica: A Case Study on the Process of Democracy Building*, 2008, pp. 13-17. https://www.queensu.ca/csd/sites/webpublish.queensu.ca.csdwww/files/files/publications/wps/09.01.20_Final_CostaRica.pdf.

⁹ Lehoucq Edouard Fabrice, *Fraud, Electoral Reform and Democracy: Costa Rica in Comparative Perspective*, Indiana University, pp. 3-5. <http://lasa.international.pitt.edu/LASA97/lehoucq.pdf>

Sandino, între 1927 și 1930. Sub conducerea lui Sandino, o parte a teritoriului țării a fost eliberat în anii următori. „Generalul oamenilor liberi”, cum avea să-l numească Henri Barbusse pe Sandino, a lansat în iulie 1927 manifestul luptei împotriva invadatorului străin, luptă la care a aderat o parte din armata nicaraguană și cea mai mare parte a populației țării. Era prima mișcare autentică de gherilă din America Centrală. Detașamentele militare conduse de Sandino, formate din muncitori și țărani, indieni și meșteșugari cuprinzând mii de luptători permanenți și sute de cavaleriști, au constituit nucleul așa-numitei „Armate a Suveranității Naționale”, în spaniolă *Ejército Defensor de la Soberanía Nacional de Nicaragua*. Ea a controlat în acea perioadă circa 32.000 km² din teritoriul țării, luptând sub deviza „Patria și Libertatea” și întruchipând idealurile naționale și sociale¹³.

În anii 1927-1933, forțele armate revoluționare, conduse de generalul Sandino, au rezistat cu succes în fața ofensivei generalizate a trupelor americane și a forțelor guvernamentale superioare din punct de vedere numeric și tehnic. În acest sens, pușcașii marini împreună cu Guardia au considerat că li s-a declarat război, astfel că în 1927 s-a lansat un val de asasinări și distrugerii împotriva populației din Nicaragua, indiferent de susținerile sale. Aceste fapte au distorsionat și mai mult echilibrul social, prin prezența torturii, atât fizice, prin lovituri, înecări sau violuri, cât și psihice, prin amenințări, devenind în Nicaragua o modalitate de a-i supune pe toți indivizii¹⁴. În atare situație, dușmanii lui Sandino s-au convins că numai printr-un act de trădare revoluția din Nicaragua ar putea fi înfrântă. Iată de ce, începând din anul 1931, o parte a soldaților și ofițerilor americani din Nicaragua au fost retrași, trecându-se la o tactică mai suplă, hotărându-se ca problema conflictului armat din Nicaragua să fie soluționată de guvernul țării. La 6 noiembrie 1932, candidatul forțelor liberale, Juan Bautista Sacasa, a fost ales președinte. În 1934, după cinci sute de bătălii duse împotriva marinarilor și a simpatizanților americani, Sandino îndepărtează cu succes forțele armate americane din Nicaragua. Statele Unite se retrag, lăsându-l pe comandantul militar nicaraguan, Anastasio Somoza, comandant al Gărzii Naționale. În noua situație, între forțele revoluționare și guvernul Sacasa au început tratative în baza cărora s-a hotărât să se încheie pacea, întrucât țara își recăpătase independența după plecarea trupelor americane. Între timp, președintele Sacasa a organizat o întâlnire între Sandino și Anastasio Somoza, pentru a se realiza o nouă conciliere. Somoza anunță că simpatizanții lui Sandino vor fi chemați „să colaboreze la opera patriotică în pace și armonie”. Paralel, însă, sub tutela lui Arthur Bliss Lane, ambasadorul SUA în Nicaragua, Somoza a organizat asasinarea lui Sandino și a principalilor lui colaboratori, cu prilejul vizitei făcute de aceștia la Managua președintelui Sacasa, la 21 februarie 1934. Detașamente ale Gărzii Naționale l-au arestat pe Sandino și pe oamenii lui, i-au transportat în afara orașului și i-au împușcat¹⁵.

Mișcarea de eliberare din Nicaragua s-a bucurat de sprijinul și solidaritatea forțelor revoluționare și progresiste, precum și de cel al opiniei publice internaționale. Cesar Sandino avea să rămână în istoria Nicaragunei ca un simbol al libertății și independenței naționale, iar lupta împotriva exploatarei și dictaturii avea să continue și în deceniile următoare¹⁶.

Originile democrației liberale din Costa Rica și identitatea partidelor politice contemporane au rădăcini care se întorc până la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar, așa cum susținea John Booth, regimul s-a consolidat abia după Războiul Civil din 1948.

Anii '40 au fost cu siguranță un deceniu critic în politica Republicii Costa Rica. În decursul acestor ani, controlul oligarhiei aflate la guvernare asupra arenei electorale și a resurselor de stat a fost contestat. Diviziunea între reformele elitelor și reformele sociale progresiste, combinată cu grave defecțiuni politice și economice din partea guvernului, precum fraudele electorale, corupția, nepotismul, persecuția adversarilor politici și gestionarea defectuoasă fiscală au creat o ambianță politică „explozivă”. Acest mediu a provocat o luptă pentru aliații politici, producând în cele din urmă două grupuri aflate în competiție pentru a obține control politic. Una dintre aceste grupări – cea aflată la conducere – a fost o mișcare condusă de Partido Republicano (PRep), al cărei lider a fost președintele Rafael Angel Calderón-Guardia (1940-1944), orientat spre reformă. El a inclus și Partidul Comunist, sub numele de Partido Vanguardia Popular (PVP), condus de Manuel Mora, precum și Biserica, reprezentată de Victor Manuel Sanabria. Alianța de opoziție a fost integrată de noul Partido Social Demócrata (PSD), a cărui figură centrală a fost José Figueres-Ferrer, alături de cei mai conservatori membri ai oligarhiei, printre care se numărau bancheri, antreprenori, *cafetaleros*, reprezentanți de Partido Demócrata și Partido Unión Nacional (PUN). După două guverne consecutive ale lui PRep, cunoscut sub numele de „regimul de opt ani” (Calderón-Guardia, 1940-1944 și Picado, 1944-1948), candidatul

¹³ *Ibidem*, pp. 25-27.

¹⁴ Hagene Turid, *Nicaragua in the 20th Century: 100 Years of Patronage*, Center for Multicultural and International Studies, Oslo University College, 2002, passim.

¹⁵ Jerome R. Adams, *Liberators, Patriots and Leaders of Latin America. 32 Biographies*. McFarland & Company Inc. Publishers, Jefferson, North Carolina and London, 2010, pp. 140-141.

¹⁶ Constantin Bucur, *Țările Americii Centrale*, pp. 189-190.

la alianța de opoziție, Otilio Ulate, a câștigat alegerile din 1948 cu 55,3% dintre voturi, față de 44,7% obținute de Calderón-Guardia, care căuta o a doua șansă în funcție. Tribunalul Electoral l-a declarat pe Ulate câștigător, dar mai târziu, din cauza unor nereguli semnificative, noul congres a anulat alegerile prezidențiale¹⁷.

După eșuarea mai multor încercări ale Tribunalului Electoral și ale membrilor PRep și PUN de a ajunge la un acord, s-a ajuns la Război Civil. Pretinzând că luptă pentru a restabili tradiția democratică a țării, Figueres și Ejército de Liberación Nacional (ELN, format din aproximativ 600 de bărbați) s-au angajat într-o confruntare armată cu guvernul. Războiul civil al Republicii Costa Rica a durat 44 de zile, perioadă în care Armata de Eliberare Națională, având ca nucleu Legiunea Caraibiană, a avut permanent inițiativa. De cealaltă parte, armata costaricană comandată de generalul Picado a fost sprijinită activ de gherilele vanguardiste și de trupe nicaraguane. Prima ciocnire importantă a avut loc pe 12 aprilie 1948, rebelii reușind să ocupe Cartago, al doilea oraș ca mărime al țării. În zilele următoare au ocupat și celelalte orașe importante, asediind San José, capitala statului. În aceste condiții și mai ales ca urmare a presiunilor SUA, președintele Picado Michalski a solicitat începerea tratativelor între cele două tabere, dar ele au fost amânate mai multe zile, ca urmare a refuzului liderului vanguardist Mora de a participa, comuniștii refuzând să se recunoască învinși. La 24 aprilie, când a devenit evident că tabăra opoziției era învingătoare, președintele Picado, din partea autorităților statale, și Benjamin Nunez, lider al fermierilor, din partea opoziției, au semnat acordul de încetare a focului, în sediul Ambasadei Mexicului din San José. Patru zile mai târziu, Don Pepe Figueres intra învingător în capitală și prelua integral puterea politică în Costa Rica. Diferite surse indică, însă, faptul că nu forțele sale decisese rezultatul conflictului civil, ci, mai degrabă, nord-americani. Mobilizarea trupelor acestora din zona Canalului Panama, presiunile exercitate asupra lui Somoza, pentru a-l determina să stopeze ajutorul oferit taberei calderoniste și recomandarea făcută președintelui Michalski de a deschide tratative, au contribuit, evident, dacă nu decisiv, oricum într-o bună măsură, la victoria opoziției costaricane. Războiul a provocat cca 2.000 de victime, majoritatea civili, fiind considerat cel mai violent din istoria secolului XX, pentru Costa Rica.

Învins, Calderon Guardia avea să încerce preluarea puterii, prin două rebeliuni sprijinite de Nicaragua. În ceea ce privește motivele care au stat la baza declanșării războiului, în general, sunt considerate a fi gestionarea economică incorectă, corupția și represiunea politică din partea guvernului, un conflict de clasă datorat reformelor sociale progresiste ale regimului, timp de opt ani, influențate de stânga și, cel mai important, fraudă electorală din 1948. Alți factori, cum ar fi convingerea lui Figueres că războiul era singura modalitate de a pune capăt regimului de opt ani, precum și poziția luată de actorii internaționali, în special guvernul Statelor Unite, și slăbiciunea armatei, au contribuit la transformarea crizei politice într-un război civil¹⁸. Motivele menționate mai sus au fost mai mult decât suficiente pentru ca opoziția politică puternică să formeze și chiar să inițieze ostilitățile, așa cum s-a și întâmplat. Totuși, atât PRep, cât și PUN erau gata să negocieze o cale pașnică de soluționare a conflictului armat. De fapt, la sfârșitul lunii martie 1948, când războiul era deja în plină desfășurare, Calderón și Ulate au ajuns la un acord. Însoțiți de Monseniorul Sanabria, aceștia au recunoscut că Congresul va numi o persoană onorabilă și reciproc acceptată, dr. Julio Cesar-Ovares, un susținător al lui Calderón, să guverneze în calitate de președinte interimar timp de doi ani. După aceasta, s-ar fi organizat un nou proces electoral. Astfel, o posibilitate pașnică de ieșire din criză era încă posibilă. Cu toate acestea, nu a fost cazul lui Figueres, al PSD și al ELN, cei care încă luptau pentru a pune capăt regimului de opt ani. Ei nu au acceptat pactul și au continuat ostilitățile. Când partidele care au aderat au ajuns la acordul menționat, divizarea în alianța de opoziție a fost evidentă. Pactul PUN cu guvernul nu a luat în considerare în mod clar poziția PSD, pentru care orice posibilitate de continuare a regimului existent era inacceptabilă. Ideea lor de transformare completă a Republicii Costa Rica, printr-un program social-democratic, ar fi fost periclitată de aranjamentul propus.

Convingerea lui Figueres că războiul a fost singurul mod de a pune capăt regimului existent, împreună cu împrejurări interne și internaționale favorabile pentru a-și îndeplini planul, a generat condițiile necesare pentru a începe ostilitățile. Urmărind viața politică, în perioada postbelică, membrii PSD au fost pregătiți să profite de rezultatul războiului și dornici să intre în funcție și să înceapă implementarea proiectului lor social-democrat. Această incertitudine generală de după război s-a încheiat când Figueres și Ulate au semnat un pact în 1948, care l-a numit pe Figueres să conducă o juntă de facto de cel puțin optsprezece luni și a declarat că după aceea Ulate își va asuma funcția. Optsprezece luni mai târziu, după ce a cerut o Adunare Constituantă – dominată, în principal, de membrii PUN – Figueres și-a ținut cuvântul. Faptul că Figueres a semnat și respectat pactul când a avut un control militar complet al țării arată, în fapt, veridicitatea principiilor sale democratice. Instalarea *Juntei Fundadora* conduse de Figueres Ferrer părea să determine pentru acest

¹⁷ Monica A. Rankin, *The History of Costa Rica*, pp. 95-112.

¹⁸ *Ibidem*.

stat o evoluție asemănătoare altor state din regiune, unde juntele fuseseră trambuline pentru instaurarea unor regimuri dictatoriale, de factură militară. Guvernarea lui Figueres, chiar dacă a însemnat și aplicarea unor măsuri mai puțin democratice, între care interzicerea partidului vanguardist, a determinat mari schimbări în evoluția istorică a statului costarican.

Perioada postbelică a fost o perioadă de reforme pentru Costa Rica. Poziția politică a țării a fost influențată, în principal, de patru dintre acestea, printre care se numără slăbirea președinției și consolidarea Adunării, desființarea armatei, implementarea unor reforme electorale majore, inclusiv un tribunal electoral consolidat, și interzicerea grupărilor comuniste la activitățile electorale. Junta de guvernare condusă de Figueres a decis să desființeze forțele armate și, în primul rând, propriul său Ejército de Liberación Nacional. Costa Rica a eliminat armata, ca urmare a articolului 12 din Constituția din 1949, fiind prima țară din lume care a întreprins o astfel de măsură civilă. José Figueres Ferrer¹⁹ a promovat abolirea ei în timpul guvernului de facto din 1949 și a anunțat că bugetul militar va fi redirecționat în totalitate la educația publică. Abolirea armatei a fost considerată una dintre

Soții Ceaușescu primiți în vizită oficială de José Figueres Ferrer, părintele democrației din Costa Rica (sept. 1973)

cele mai îndrăznețe și pozitive decizii din istoria Republicii, un factor fundamental în sistemul democratic al țării²⁰. Siguranța internă și la frontieră este astăzi păstrată de o forță de poliție și nu există soldați, arme grele, ordine militare sau servicii obligatorii. Interzicerea forțelor armate distinge Costa Rica de majoritatea țărilor latinoamericane, fiind imposibil ca grupurile militare să se transforme în actori politici și să creeze o lovitură de stat pentru a deveni parte din dinamica politică a țării. Ca urmare, monopolul arenei politice a fost lăsat grupurilor civile, ale căror singure mijloace legitime de a accede la putere erau partidele politice. Absența unei armate nu numai că a limitat lupta pentru putere politică față de partide prin alegeri democratice, ci a modelat și cultura democratică națională²¹. Totuși, în cel de-al șaselea deceniu al secolului XX, Figueres Ferrer avea să fie vehement etichetat drept comunist de către dictatorii din Nicaragua, Columbia, Venezuela, Cuba și Republica Dominicană, care au și încercat să îl înlăture de la putere. Dar, pe plan intern, măsurile radicale luate de el aveau să facă din Costa Rica prima țară cu adevărat democratică din America Centrală. Statul costarican avea să fie, în a doua jumătate a secolului trecut, un exemplu de stabilitate și neutralitate, evitând implicarea în conflictele care au însângerat statele vecine, precum Nicaragua, El Salvador, Guatemala și Panama ani la rând. Între anii 1950 și 1980, guvernul a stabilit noi politici privind importurile, iar Costa Rica a devenit parte a Mercado Común Centroamericano (Piața comună a Americii Centrale). În anii 1980 și 1990, Costa Rica s-a clasat ca o țară dezvoltată la mijlocul indicelui dezvoltării umane al PNUD. În cele două perioade consecutive guvernamentale ale Partido Liberación Nacional, între 1970-1974 și 1974-1978, țara a cunoscut o expansiune considerabilă a clasei de mijloc și o dezvoltare substanțială a PNB și a indicilor statistici pe cap de locuitor²².

De aceeași parte a Mării Caraibilor, **Nicaragua** ne prezintă o altfel de cronologie a secolului XX. Analizând viața politică din secolul trecut în Nicaragua, observăm că ea fost dominată de figura lui Anastasio Somoza García, care a controlat puterea politică în mod direct ca președinte, sau indirect, prin președinții marionetă atent selectați, din 1936 până la asasinarea sa în 1956. Un om cinic și oportunist, Somoza

¹⁹ Fernando F. Sanchez C., *Democracy after War: Causes and Consequences of the 1948 Civil War in Costa Rica*. European Consortium for Political Research Joint Sessions of Workshops, Uppsala University, april 2004, pp. 3-10, passim.

<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/9562ceb2-3cd4-4c13-9981-c562fe96ebfe.pdf>.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Alberto Trejos, *Country Role Models for Development Success: The case of Costa Rica*. Helsinki, June 2008, p. 2.

<http://faculty.nps.edu/relooney/Success-CostaRica.pdf>.

²² Jaime Ordóñez, Diego Padilla, Timothy Andrews Sayle & Patricia De Gennaro, *The Republic of Costa Rica: A Case Study on the Process of Democracy Building*. C.S.D., Kingston-Ontario, 2008, passim.

https://www.queensu.ca/csd/sites/webpublish.queensu.ca.csdnww/files/files/publications/nps/09.01.20_Final_CostaRica.pdf.

García a condus Nicaragua cu un braț puternic, puterea sa fiind fundamentată pe trei surse principale: deținerea sau controlul unor porțiuni mari din economia nicaraguană, sprijinul militar al Gărzii Naționale și acceptarea sprijinului din partea Statelor Unite ale Americii.

După ce a câștigat alegerile prezidențiale din decembrie 1936, Somoza García a continuat să își consolideze puterea în cadrul Gărzii Naționale. Garda lui Somoza a reprimat demonstrații politice și antiguvernamentale serioase. În mai puțin de doi ani după alegerea sa, Somoza García, sfidând Partidul Conservator, și-a declarat intenția de a rămâne la putere dincolo de termenul prezidențial. Astfel, în 1938, a numit o Adunare Constituantă care i-a conferit președintelui puterea extinsă și l-a ales pentru un alt mandat de opt ani. După cel de-al Doilea Război Mondial, opoziția internă și internațională, larg răspândită față de dictatura lui Somoza, a crescut între partidele politice, forța de muncă, grupurile de afaceri și guvernul Statelor Unite. Decizia lui Somoza de a candida pentru realegere în 1944 a fost respinsă de unii liberali, care au înființat Partidul Liberal Independent (PLI). Realegerea lui Somoza García a fost, de asemenea, criticată de guvernul Statelor Unite. Dictatorul a reacționat la critici în creștere, prin crearea unui guvern marionetă, pentru a-și salva, astfel, puterea. El a hotărât să nu mai candideze pentru realegere și l-a numit pe candidatul PLN, vârstnicul Leonardo Argüello, crezând că l-ar putea controla din spatele scenei. Somoza a subminat procesul electoral prin utilizarea resurselor guvernamentale și a Gărzii Naționale, în vederea asigurării victoriei candidatului său. Argüello a fost investit în funcție la 1 mai 1947, iar Somoza García a rămas în funcția de comandant al Gărzii Naționale.

Dictatorul
Anastasio Somoza García

În 1950, Somoza a semnat un acord cu generalul conservator Emiliano Chamorro Vargas, care a asigurat Partidului Conservator o treime din delegații Congresului, precum și o reprezentare limitată în cabinet și în instanțe. Somoza a promis, de asemenea, clauze în noua Constituție din 1950, care garantează „libertatea comercială”. El a fost apoi din nou ales președinte în alegerile generale din 1950, iar în 1955 Congresul a modificat Constituția, pentru a permite realegerea sa pentru încă un termen prezidențial²³.

Somoza García a fost urmat ca președinte de fiul său mai mare, Luis Somoza Debayle. O campanie majoră de represiune politică a urmat după asasinarea lui Somoza García, întrucât mulți oponenți politici au fost torturați și încarcerați de gardieni în baza ordinelor lui Anastasio Somoza Debayle, iar guvernul a impus cenzura presei și a suspendat multe dintre libertățile civile. Când sănătatea precară l-a împiedicat pe Luis Somoza Debayle să candideze, fratele său Anastasio i-a luat locul în alegerile prezidențiale din 1967. Pentru a contesta candidatura lui Anastasio Somoza Debayle, conservatorii, PLI și Partidul Social Creștin (PSC) au creat Uniunea Națională de Opoziție (Unión Nacional Opositora – UNO). UNO l-a nominalizat pe Fernando Agüero drept candidat. În februarie 1967, Anastasio „Tachito” Somoza Debayle a fost ales președinte în cadrul unei campanii represive împotriva susținătorilor opoziției lui Agüero. Două luni mai târziu, fratele lui Anastasio, Luis, a murit de un atac de cord. După alegerea sa, Anastasio Somoza Debayle a devenit președinte și comandant al Gărzii Naționale, dobândind control politic și militar absolut în Nicaragua. Deși mandatul său de patru ani urma să se încheie în 1971, Anastasio Somoza Debayle a modificat constituția, pentru a rămâne la putere până în 1972. Cu toate acestea, presiunile crescând din partea opoziției și a partidului său au determinat dictatorul să negocieze un acord politic, cunoscut sub numele de Kupia-Kumi Pact, care a instalat o junta cu trei membri, care va domina din 1972 până în 1974²⁴. Cu toate acestea, anii '70 s-au dovedit a fi un deceniu de schimbare în Nicaragua, care va aduce, în sfârșit, căderea dinastiei. În 1974, Somoza a declarat o stare de asediu după o operațiune de succes a ostaticilor, care a umilit guvernul și Garda Națională, ceea ce a condus la cenzura completă a presei și la dezlănțuirea Gărzii împotriva populației nicaraguane. Ceea ce a urmat nu a fost altceva decât o domnie de teroare, care a marcat începutul declinului lui Somoza Debayle de la putere.

Treptat, revolta față de dictatură a crescut, declanșând un ciclu brutal de opoziție și represiune, culminând cu victoria sandinistă din 1979 și devenind, în fapt, un război civil. Negarea accesului la învățământ a claselor de mijloc și, în special, a oamenilor defavorizați din mediul rural a fost extrem de funcțională în menținerea dictaturii într-o poziție de putere supremă și în păstrarea dominației sale complete în viața politică, economică și socială a Nicaragua. Ca și în cazul economiei naționale, dictatorul și aliații săi au avut control absolut al

Treptat, revolta față de dictatură a crescut, declanșând un ciclu brutal de opoziție și represiune, culminând cu victoria sandinistă din 1979 și devenind, în fapt, un război civil. Negarea accesului la învățământ a claselor de mijloc și, în special, a oamenilor defavorizați din mediul rural a fost extrem de funcțională în menținerea dictaturii într-o poziție de putere supremă și în păstrarea dominației sale complete în viața politică, economică și socială a Nicaragua. Ca și în cazul economiei naționale, dictatorul și aliații săi au avut control absolut al

²³ Kurt Walter, *The Regime of Anastasio Somoza, 1936-1956*. The University of North Carolina Press, 1983, passim.

²⁴ Tim Merrill, *Nicaragua. A Country Study*. Washington, Library of Congress, 1993, pp. 25-35.

<http://countrystudies.us/nicaragua/11.htm>.

unui aparat guvernamental extrem de centralizat, format din birocrăția executivă, Congresul nicaraguan și forțele armate, în special Garda Națională. În ianuarie 1979, dinastia se afla într-un curs ireversibil al decăderii sale, iar elitele politice începuseră să fugă din țară, de teama victoriei revoluționarilor. Deși apartenența la Garda Națională a atins un maxim de 14.000 de soldați, forțele revoluționare deveniseră prea mari pentru a fi îngrădite. FSLN a lansat ofensiva finală în iunie 1979, acoperind zonele urbane și rurale cheie și învingând rapid numărul scăzut de gardieni, care au fost lăsați să lupte în zadar. Somoza Debayle a fugit din Nicaragua pe 17 iulie, iar cei rămași în Gardă s-au predat rapid forțelor FSLN, astfel născându-se Nicaragua Sandinista²⁵.

Când junta militară a guvernului nou-născut Sandinista a sosit la Managua în iulie 1979, a adus și speranțele și planurile preliminare pentru „Noua Nicaragua”, ca rezultat al unei revoluții sociale, economice și politice totale. Obiectivele ei explicite din 1979 au fost de a șterge cât mai complet posibil despotismul și exploatarea din perioada Somoza, în favoarea democrației populare bazate pe participarea politică la masă și unitatea națională²⁶. În primii ani ai revoluției, când popularitatea regimului sandinist era foarte mare, majoritatea organizațiilor în masă erau afiliate la partidul FSLN. Cu toate acestea, până la mijlocul anilor 1980, când opoziția față de Sandinistas a crescut, numărul partidelor din spectrul ideologic a crescut la peste douăzeci. Încercările în sprijinul poporului, junta guvernamentală a promis că va organiza alegeri până în 1985. În conformitate cu Legea partidelor politice, guvernul revoluționar a recunoscut partidele de opoziție ca fiind legitime și le-a dat dreptul de participare politică competitivă pentru prima dată în istoria statului Nicaragua. Alegerile au avut loc în 1984, iar 75% dintre alegătorii înregistrați care au participat au dat FSLN 66% din votul prezidențial și 63% din voturi pentru Adunarea Națională. Cea mai plauzibilă explicație a eșecului regimului sandinist condus de Daniel Ortega Saavedra este că nu au reușit să-și transforme economia în aceeași măsură în care au reușit să transforme arenele sociale și politice. O nouă Nicaragua a început să se dezvolte cu politici revoluționare care au generat câștiguri semnificative în educație, îngrijire medicală și locuințe. Reforma politică a transformat țara de la existența ei ca regiune virtuală a familiei Somoza, într-o politică revoluționară cu o participare politică sporită și libertăți sociale²⁷.

În anul 1990, presiunile internaționale puternice au determinat regimul Ortega Saavedra să accepte organizarea de alegeri prezidențiale libere, care aveau să fie câștigate de reprezentanta opoziției, Violeta Barrios de Chamorro, prima femeie șef de stat din istoria continentului american²⁸. Din 1990, transferul de putere între partidele politice din Nicaragua s-a făcut în urma unor alegeri libere. La alegerile prezidențiale, partidul Uniunii Naționale de Opoziție (UNO), reprezentanți fiind Violeta Barrios de Chamorro și Virgilio Godoy, a câștigat cu 54,7% din voturi, urmat de FSLN, cu Daniel Ortega și Sergio Ramirez, cu 40,8%. În alegerile legislative, UNO a câștigat o majoritate absolută, cu 51 din 92 de locuri, în timp ce FSLN a câștigat 39 de locuri. Un candidat, Yatama, care făcea parte din Partidul Creștin Social (PSC) a câștigat un loc, iar Mișcarea Unitatea Revoluționară (MUR) a obținut un loc. UNO a câștigat și alegerile locale, dobândind controlul asupra a 102 din 131 consilii municipale. FSLN a câștigat majoritatea celor 29 de municipii rămase²⁹.

Între anii 1990 și 2002 au avut loc următoarele evenimente privind istoria politică a statului Nicaragua: în 1990 Violeta Barrios de Chamorro îl învinge pe candidatul FSLN, Daniel Ortega Saavedra, în alegerile prezidențiale; Antonio Lacayo recunoaște armata sandinistă drept forță armată constituțională a țării, într-o discuție privată cu generalul Humberto Ortega; echipa de tranziție, cu sprijinul cardinalului, ajunge la Toncontín Accord cu liderii militari Contras. Acordul prevede reducerea armatei FSLN și demobilizarea Contras. În 1994, FSLN suferă o împărțire acrimonioasă, în urma căreia apar taberele „ortodoxe” și „renovatorii”. În 1995 are loc criza constituțională, iar în 1996 Arnoldo Alemán îl învinge în alegeri pe candidatul FSLN, Daniel Ortega Saavedra. În 2002, Ortega Saavedra este învins de fostul vicepreședinte al lui Aleman, Enrique Bolaños³⁰. În ceea ce privește următoarele alegeri, cele din anul 2006, acestea au condus la mai mult de un an de tensiuni politice între Enrique Bolaños, Daniel Ortega și partidul de stânga Sandinista, și aliații fostului președinte de dreapta, Arnoldo Alemán. La 10 ianuarie 2007, liderul Sandinista, Daniel Ortega, a preluat un mandat prezidențial de cinci ani. Mandatul anterior al lui Ortega Saavedra, din 1985 până în 1991, a fost marcat de un conflict civil care a pus capăt regimului său. Ortega Saavedra, care pierduse ultimele trei

²⁵ Laura M. Zaremba, *Nicaragua: Before and After the Revolution*. “Honors Theses”. Paper 21, S.I.U.C., Illinois, 1992, pp. 9-26. https://opensinc.lib.siu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1031&context=uhp_theses.

²⁶ Michael John Anderson, *Puppet Wars: The Nicaraguan Revolution in a Cold War Context*. Western Oregon University, 2003, pp. 5-10, passim. <http://www.wou.edu/history/files/2015/08/Michael-Anderson.pdf>.

²⁷ Laura M. Zaremba, *Nicaragua: Before and After the Revolution*, în *loc. cit.*, p. 29.

²⁸ *Ibidem*, p. 58.

²⁹ *Observing Nicaragua's Elections, 1989-1990*, passim. <https://www.cartercenter.org/documents/1153.pdf>.

³⁰ Cruz Consuelo, *Political Culture and Institutional Development in Costa Rica and Nicaragua World Making in the Tropics*, Cambridge University Press, 2005, p. 16.

alegeri prezidențiale, a câștigat doar 37,9% din voturi în alegeri, însă legea nicaraguană i-a permis votul în două tururi, deoarece el a fost cu mai mult de 5% înaintea celui mai apropiat contracandidat, Eduardo Montealegre, președinte al Alianței Liberal-Nicaragua (ALN)³¹. În anul 2011, Daniel Ortega Saavedra a câștigat un nou mandat de președinte, cu 63% din totalul voturilor, în fața contracandidatului Fabio Gadea, din partea PLI (Partidul Liberal Independent). În ianuarie 2014, Adunarea Națională a Republicii Nicaragua, dominată de FSLN, a lovit puternic democrația abia înfiripată în această țară, modificând constituția în așa fel, încât președintele să poată obține mandate nelimitate. Prin alte măsuri, Ortega Saavedra, care continuă să se declare un adversar al capitalismului și un exponent al marxismului „bolivarian”, a primit dreptul de a numi comandanții armatei și ai poliției, ca în perioada regimului sandinist³².

Urmărind sistemul politic al Republicii Costa Rica după 1990, constatăm că aceasta este unul multi-partid, cu reprezentare proporțională pe liste închise. În Costa Rica, distanța dintre reprezentanți și alegători a fost lărgită de interdicția din constituția din 1949 privind realegerea imediată a deputaților. Mai mult, la mijlocul anilor 1990, sistemul de partide specifice care garantau atragerea fondurilor pentru anumite proiecte de către deputații din partidul majoritar a fost transferat la controlul local. În 1994, din nou, un guvern PLN sub președintele José María Figueres Olsen a înființat o comisie condusă de fostul președinte al Băncii Centrale, Eduardo Lizano, unul dintre susținătorii liberalizării țării, pentru a aborda datoria internă a statului. Comisia a recomandat vânzarea de active de stat, inclusiv monopolul de stat pentru energie electrică și pentru telecomunicații. Acest lucru, totuși, a declanșat proteste imediate din partea multor părți, iar Figueres a refuzat recomandările comisiei. În schimb, el a căutat un acord bipartizan cu privire la cursul general al liberalizării, care s-a cristallizat în pactul Figueres-Calderón, semnat în 1995 de către președintele actual și predecesorul său imediat. În 1998, în Costa Rica este ales un nou președinte, Miguel Angel Rodríguez (PUSC), care, la rândul său, a susținut liberalizarea³³. În 1998, modelele de vot din Costa Rica s-au schimbat brusc. În acel an, abținerea a crescut de la aproape 19% în 1994 la 30%, un nivel fără precedent în ultimii patruzeci de ani. Voturile pentru partidele minoritare din cursa prezidențială s-au mărit de la 2% la peste 8%, iar partidele minoritare s-au dublat de la șapte la treisprezece. La următoarele alegeri, din 2002, a fost zdruncinat sistemul stabil bipartid de care țara se bucurase de câteva decenii. Deși PUSC și-a păstrat funcția de președinte, candidatul său, Abel Pacheco de la Espriella, a fost forțat la un scrutin fără precedent, deoarece niciun candidat nu a obținut cel puțin 40% din voturi în primul tur. În alegerile pentru Adunarea Legislativă, Partidul Acțiunii Cetățenești (Partido Acción Ciudadana, PAC) a câștigat 14 locuri, oprind o majoritate generală fie pentru PUSC, fie pentru PLN. În anul următor, Curtea Supremă din Costa Rica a anulat reforma legislativă din 1969 a constituției, care limita președintele la un singur mandat de patru ani, revenind astfel la constituția din 1949, care a permis unui fost președinte să-și revizuiască din nou președinția după ce a fost în afara funcției timp de opt ani. Anularea a permis fostului președinte și câștigătorului Premiului Nobel pentru pace, Arias, să-și anunțe candidatura pentru președinție în 2004.

Arias a câștigat președinția în alegerile din 2006, învingându-l pe Ottón Sol. El a propus încetarea monopolurilor de stat în domeniul energiei electrice, al securității sociale și al telecomunicațiilor și a favorizat ratificarea Acordului de Liber Schimb cu America Centrală și Republica Dominicană (CAFTA-DR), cu Statele Unite, în ciuda protestelor din partea sindicatelor și a altor organizații. Cetățenii din Costa Rica au votat în favoarea acordului cu o marjă îngustă în primul referendum național din țară, care a avut loc în 2007. În acest proces, Costa Rica a devenit ultima țară din America Centrală care a ratificat acordul. Tot în 2007, președintele Arias a stabilit oficial relații diplomatice cu China, într-un efort de promovare a cooperării economice și comerciale, înlăturând 60 de ani de legături oficiale cu Taiwanul³⁴.

Între Costa Rica și Nicaragua au avut loc, de-a lungul istoriei și până înspre prezent, mai multe conflicte, pornite din diferite motive: politice, economice, sociale sau chiar geografice. Cele mai recente evenimente legate de conflictul dintre cele două state au ca pion principal râul San Juan. Disputa pornește de la interpretările legate de domeniul de aplicare și limitele drepturilor pe care le are Costa Rica pentru navigație gratuită și controlul suveran al Nicaragunei asupra râului. Drepturile la frontieră și drepturile de navigație asupra râului San Juan reprezentau o mare problemă între cele două state. Fluxul imigrației ilegale și ambiguitatea drepturilor de navigație au cauzat dispute politice între state timp de peste zece ani. Un eveniment dezbătut în mare parte a avut loc în 2005, când Nicaragua a interzis poliției armate din Costa Rica să navigheze în El Rio

³¹ C. R. Seelke, *Nicaragua: Political Situation and U. S. Relations*, 2008, p. 2.

³² Kai M. Thaler, *Nicaragua: A return to Caudillismo*, „Journal of Democracy”, 28 (2), 2017, pp. 157-169.

³³ Hoffmann B., *Why Reform Fails: The „Politics of Policies” in Costa Rican Telecommunications Liberalization*, *European Review of Latin American and Caribbean Studies* 84, 2008, p. 8.

³⁴ <https://www.britannica.com/place/Costa-Rica/Costa-Rica-in-the-21st-century>.

San Juan, ceea ce a determinat guvernul costarican să deschidă un caz la Curtea Internațională de Justiție. Costa Rica considera că drepturile lor de a naviga pe râu sunt protejate de Tratatul de la Cañas Jerez. Cu toate acestea, Nicaragua atrage continuu atenția asupra faptului că tratatul le dă costaricanilor dreptul la navigația comercială liberă, dar nu la navigația militară sau polițienească cu arme. În data de 13 iulie 2009, Curtea Internațională de Justiție a hotărât astfel: Costa Rica poate naviga gratuit pe râul San Juan în scopuri comerciale, în același timp fiind permisă și circulația gratuită a persoanelor – cetățeni sau turiști. Altfel spus, circulația era gratuită pentru oamenii care navighează la bordul unei ambarcațiuni din Costa Rica și au acordul acestui stat de a naviga pe râu, fără a solicita vize din partea statului nicaraguan și fără a avea nevoie nici de achiziționarea cardurilor turistice. Există, însă, și restricții pe care Costa Rica nu le poate încălca, întrucât navele ce lucrează în slujba poliției din Costa Rica nu au dreptul de a naviga pe râul San Juan. Curtea Internațională de Justiție a hotărât că navele din Costa Rica care desfășoară activități polițienești nu puteau folosi râul, dar navele oficiale ale statului care furnizau servicii esențiale locuitorilor din zona râurilor, dar și turiștilor din Costa Rica, ar putea călători liber pe râu. În urma investigațiilor făcute, s-a descoperit că Nicaragua a încălcat în repetate rânduri liniile impuse de Curtea Internațională de Justiție ce urma direcțiile trasate de Tratatul din 1858. În acest sens, au fost semnalate cazuri în care Nicaragua, prin intermediul autorităților, solicita persoanelor ce călătoreau la bordul navelor venite din Costa Rica vize nicaraguane sau cartele turistice și, în aceeași măsură, percepeau taxe pentru certificatele de plecare ce se adresau ambarcațiunilor din Costa Rica, care, prin tratatul din 1858 și hotărârea Curții Internaționale de Justiție, aveau dreptul de a circula gratuit pe râul San Juan³⁵.

Disputa din 2010 a fost declanșată tot de statul Nicaragua, în luna octombrie, când s-a demarat o operațiune pentru a devia 33 km din râul San Juan. Răspunsul statului Costa Rica cu privire la această situație nu a întârziat să apară, astfel că, pe 20 octombrie 2010, guvernul a înaintat o plângere autorităților din Nicaragua, vizând o presupusă încălcare a suveranității sale. În ciuda acestei acțiuni desfășurate de statul costarican, trupele din Nicaragua au pătruns în teritoriul ce aparținea statului Costa Rica, aducând daune în zonele umede din Isla Calero, daune cauzate prin devierea râului. În acest context, în data de 22 octombrie, guvernul a răspuns prin trimiterea a 70 de unități ale poliției în zona de frontieră, însă Nicaragua deja trimisese în Isla Calero 50 de soldați. În același timp, Costa Rica a solicitat în cererea înaintată retragerea tuturor trupelor nicaraguane din Isla Calero, încetarea construcției unui canal pe teritoriul Costa Rica, încetarea imediată a tăierii copacilor, îndepărtarea solului și a vegetației de pe teritoriul Costa Rica, mai ales în zonele umede și de pădure. Organizația Statelor Americane a aprobat cererea statului Costa Rica în aceeași zi³⁶. În 2013, Curtea Internațională de Justiție a respins procesul statului Nicaragua din 2012, care avea scopul de a opri construirea unei autostrăzi din Costa Rica, paralelă cu râul, pe motivul daunelor ireparabile asupra mediului. Tot în

2013, Curtea Internațională de Justiție, în ceea ce privește teritoriul disputat, a ordonat Nicaragua să se abțină de la construcția canalelor și să repare daunele cauzate de șanțurile care leagă râul de Caraibe, dar și să respecte hotărârea din 2011, potrivit căreia Nicaragua trebuie să înlăture întreg personalul. La începutul lui 2014, Costa Rica a adus Nicaragua la Curtea Internațională de Justiție pentru concesiunile petroliere din regiunea disputată. Soluționarea problemei a fost privită diferit de cele două state. Costa Rica dorea implicarea Organizației Statelor Americane, considerând că se pune deja problema unui conflict militar. Nicaragua, în schimb, considera că între cele două este doar o dispută de frontieră, fără altfel de implicații și considera suficientă soluționarea problemei de către Curtea Internațională de Justiție³⁷. Organizația Statelor Americane a răspuns rapid solicitării statului Costa Rica, implicându-se în soluționarea conflictului dintre cele două părți. În urma discuțiilor purtate cu ambele guverne, cele două state au fost somate să își retragă toate trupele de securitate aflate în Isla Calero, pentru ca mai departe conflictul să poată fi înăbușit pe cale pașnică. Chiar

³⁵ International Court of Justice, *Dispute Regarding Navigation and Related Rights (COSTA RICA v. NICARAGUA)*, Judgement of 13 July 2009, pp. 23-26. <https://www.icj-cij.org/en/case/133>.

³⁶ Jimenez Mariana, *Costa Rica denounces alleged Nicaraguan incursion*, The Associated Press, 2010.

³⁷ *Ibidem*.

dacă statul Costa Rica s-a conformat și a respectat această direcție, Nicaragua nu a făcut nicio mișcare în acest sens, refuzând să-și înlăture trupele din teritoriu, pe motiv că nu consideră această organizație în măsură să se implice în soluționarea unui conflict de frontieră. În decembrie 2015, Curtea Internațională de Justiție lansează o nouă hotărâre. Noile prevederi îi certifică Costa Ricăi statutul de stat suveran asupra teritoriului în litigiu, anume asupra teritoriului Isla Calero. Nicaragua încalcă și de această dată hotărârea emisă de Curtea Internațională de Justiție, prin stabilirea unei prezențe militare pe teritoriul statului Costa Rica. Mai mult decât atât, Nicaragua a încălcat și dreptul de navigație al Costa Ricăi pe râul San Juan. Prin urmare, pentru a compensa aceste daune, cele două părți se vor întâlni pentru a ajunge la un numitor comun înainte de data de 16 decembrie 2016³⁸.

În iunie 2016, Costa Rica evalua daunele la suma de 6.700.000 de dolari, sumă pe care președintele din Nicaragua era dispus să o plătească. Cu toate acestea, în anul 2019 nu se poate vorbi încă de o încheiere clară a conflictului dintre Costa Rica și Nicaragua, existând încă negocieri asupra sumei. Relațiile dintre cele două state au fost tensionate de-a lungul timpului și se pare că nici până în ziua de astăzi nu au reușit să ajungă într-un punct comun, astfel încât conflictul să fie încheiat definitiv. Zonele naționale protejate de pe teritoriul statului Costa Rica au suferit daune majore din cauza lucrărilor la conducerea cărora s-a aflat în tot acest timp statul Nicaraguan, acțiunile sale nefiind justificate în totalitate. De remarcat în acest caz este atitudinea cu care fiecare dintre cele două state a abordat conflictul. Costa Rica, chiar și în postura statului cel mai lezat, a încercat în repetate rânduri să ajungă la soluționarea acestui lui pe cale pașnică, iar toate acțiunile pe care le-a înaintat Curții Internaționale de Justiție și Organizației Statelor Americane au fost doar pentru apărarea și înlăturarea presiunilor statului nicaraguan de pe teritoriul său și respectarea drepturilor pe care Costa Rica le are asupra navigării pe râul San Juan. Nicaragua, în schimb, a avut de cele mai multe ori atitudini neprietenoase în ceea ce privește statul Costa Rica, acestea fiind vizibile încă din anul 2009, când a încălcat de mai multe ori drepturile statului vecin cu privire la circulația liberă și gratuită pe râul San Juan. În anii următori, măsurile luate de Nicaragua au subliniat și mai clar poziția pe care o are față de Costa Rica, amintind aici de trimiterea trupelor militare pe teritoriul Isla Calero, nerespectarea hotărârii Organizației Statelor Americane și încălcarea în repetate rânduri a direcțiilor trasate de Curtea Internațională de Justiție, care aveau la bază Tratatul din 1858. Totuși, Nicaragua își asumă toate acțiunile ce trădează incorectitudinea cu care a abordat acest conflict, acceptând să plătească suma daunelor estimată de statul costarican. De asemenea, imigrația ușor de gestionat de prin zonele nepopulate de-a lungul râului creează probleme pentru Costa Rica, care crede în stereotipurile potrivit cărora populația din Nicaragua aduce violență, boală, deplasarea forței de muncă și alte obligații care le afectează țara. În prezent, în Costa Rica trăiesc 800.000 de locuitori din Nicaragua, dintre care 300.000 sunt ilegali. Unii cetățeni din Costa Rica susțin că nicaraguanii profită de îngrijirea sănătății și de educație gratuite, în timp ce fură locuri de muncă și provoacă probleme, inclusiv atacuri și jafuri³⁹.

În concluzie, se afirmă că diferențele dintre Costa Rica și Nicaragua sunt, fără îndoială, semnificative și de necontestat, fie că privim asupra istoriei celor două țări, fie că discutăm despre prezentul lor. Drumurile politice ale Republicii Costa Rica și ale Nicaraguei au fost, de-a lungul istoriei, antitetice, fiecare ajungând într-un punct în care fie devine un model demn de urmat în toată lumea datorită regimului său instituțional, cum este cazul celei dintâi, fie atrage atenția lumii prin involuția și ruina democrației, cum este cazul celei de-a doua. Pe de-o parte, Costa Rica prezintă o istorie politică aparte, prin alegerile sale remarcabile care au avut ca scop consolidarea democrației, care au transformat-o într-una dintre cele mai vechi și puternice democrații din lumea în curs de dezvoltare. Democrația actuală a Republicii Costa Rica se datorează, în special, politicii din secolul trecut, care a fost dominată de civili, cu puteri limitate stabilite prin lege, supravegheate instituțional și primite în urma alegerilor organizate regulat și corect. Ceea ce o apropie pe Costa Rica de sistemul politic occidental este designul său instituțional, al cărui punct de referință este supremația legii. Țara este într-o continuă dezvoltare, datorită investițiilor pe care le face, încă din anii '70, în protejarea mediului său, costaricanii fiind conștienți de comoara biologică din interiorul granițelor lor.

La polul opus, comparativ cu dezvoltarea pe care o prezintă Costa Rica, Nicaragua este considerată a fi o țară din lumea a treia, cu un guvern socialist de stânga, care promovează, de obicei, un sentiment anti-american în rândul cetățenilor săi. Este cea mai săracă țară din America, după Haiti. În ciuda istoriei sale tumultuoase, Nicaragua se consideră a fi în evoluție, cu noul lor guvern, deși investițiile sunt încetinite, așteptând dezvoltarea politicilor guvernamentale.

³⁸ International Court of Justice, *Construction of a road in COSTA RICA along the SAN JUAN River, NICARAGUA v. COSTA RICA*, în *loc. cit.*, pp. 51-53.

³⁹ Fick J. Kathryn, *Cultural, Educational and Historical Origins of Costa Rican and Nicaraguan Intercultural Conflict*, Journal of Undergraduate Research XI (2008). <https://www.unlax.edu/urc/jur-online/pdf/2008/fick.pdf>.

O voievodeasă răpită în Ardeal, la anul 1480

Dr. Ștefan GRIGORESCU
București

Pentru Țara Românească, secolul al XV-lea, îndeosebi după anul 1418, când se stingea din viață marele voievod Mircea cel Bătrân, a fost o perioadă a nenumăratelor lupte interne pentru tron. De pe la anul 1420 și până către anul 1482, s-au luptat pe viață și pe moarte, trofeul fiind scaunul țării, urmașii marelui Mircea, așa-ziiși *Drăculești* (mai degrabă, *Mircești*) și urmașii fratelui său, Dan I, așa-ziiși *Dănești*. Lucrurile au fost încă și mai complicate, atunci când, nu de puține ori, s-au înfruntat între ei chiar pretendenți din aceeași ramură, adică ori *Drăculeștii* între ei, ori *Dăneștii* între ei.

După anul 1470, când și-a început incursiunile de jaf în Țara Românească („cealaltă Valahie”, după cum o numea într-o scrisoare), socotită supusă Imperiului Otoman, Ștefan cel Mare a căutat să impună pe tronul de la Târgoviște voievozi credincioși lui, începând cu Basarab cel Bătrân, zis Laiotă. A fost însă primul dintre pretendenții sprijiniți care s-au întors împotriva lui, Laiotă participând (este ade-vărat, de nevoie) inclusiv la campania din anul 1476 a sultanului Mehmet al II-lea în Țara Moldovei. Despre aceasta, cronica țării menționa că „scrie la letopisețul nostru că la acest război ce au fost la Valea Albă, au fostu și Basarabă vodă cu muntenii, venit întru ajutoriul împăratului turcescu”¹.

Oricum, la sfârșitul anului 1477, după o nouă expediție a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească și o incursiune a ungarilor în același timp, Laiotă Basarab și-a pierdut tronul și a fugit în Ardeal, în scaunul țării urcând un alt voievod cu numele Basarab. Acest nou Basarab a rămas în hrisoave și cronici ca Basarab cel Tânăr sau Țepeluș Basarab² și era fiul lui Basarab al II-lea, pus domn al Țării Românești în 1442-1443 de către Iancu de Hunedoara. Țepeluș i s-a zis după pedeapsa cu tragerea în țeapă pe care o folosea împotriva dușmanilor domniei, în rest neavând asemănări cu mai celebrul și aprigul Vlad Țepeș. A domnit prima dată câteva luni, în anul 1474, apoi câțiva ani, între 1477 și 1482 (cu o întrerupere), vreme în care a trecut de partea turcilor și a participat alături de aceștia la expediții de jaf în Ardeal și în Moldova³.

În toamna anului 1479, mai precis în lunile septembrie și octombrie, o oaste munteană condusă de voievodul Basarab cel Tânăr a fost nevoită să participe la o campanie turcească de jaf în sudul Ardealului, alături de oastea condusă de frații Mihailoglu, Ali-Beg și Skender-Beg. Într-o scrisoare din lunile următoare, voievodul le-a scris brașovenilor că el îi convinsese pe turci să atace în părțile Sibiului și să lase Brașovul în pace⁴. Profitând, însă, de lipsa din țară a lui Basarab cel Tânăr, fostul domn Laiotă, care se refugiase întâi la Sibiu⁵, apoi fusese găzduit în Brașov, unde voievodul Ardealului, Ștefan Báthory, îl implicase chiar în paza orașului⁶, organizase o incursiune de jaf în Țara Românească, de unde golise vistieria țării și luase ostatece trei doamne din familia voievodală.

¹ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă. Ediție de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 104.

² În hrisoave își zicea „Io Basaraba Mladi voevoda” („Io Basarab cel Tânăr voevod”) sau „Mladii Basaraba voevoda i gospodin” („Tânărul Basarab voevod și domn”). Vezi Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească, în sec. XV și XVI. Vol. I, 1413-1508*, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, S-sor I. St. Rasidescu, București, 1905, p. 134. Într-o scrisoare din anul 1480 către ruda sa, ducele Ercole de Ferrara, regina Beatrix a Ungariei îi zicea „Bazarab Iuniore, nomine Cypelles vaivoda, obbedinte al Turco (Basarab cel Tânăr, zis Țepeluș voievod, supus Turcului)”. Vezi Andreas Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia. Volumen Primum. 1468-1540*, Fontes Rerum Transylvanicarum, Kolozsvár, 1914, p. 35, doc. 32.

³ Despre domnia lui, vezi Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*. Vol. II, Partea întâi, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943, pp. 121-123. Mai nou, vezi Daniela Mitea, *Relațiile Țării Românești cu Transilvania, în timpul domniilor lui Basarab IV cel Tânăr (Țepeluș)*. În *Anuarul Institutului de Istorie G. Barițiu din Cluj-Napoca*, tom. XLVI, 2007, pp. 285-302.

⁴ Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești*, pp. 148-149, doc. CXX.

⁵ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*. Volumul XV. *Acte și scrisori din arhivele orașelor (Bistrița, Brașov, Sibiu)*. Partea I. 1358-1600. Publicate după copiile Academiei Române, de N. Iorga, București, 1911, p. 100, doc. CLXXVIII.

⁶ *Ibidem*, p. 104, doc. CLXXXVI.

Față de orientali, turci și tătari bunăoară, europenii vremii nu aveau obiceiul de a aduce atingeri femeilor dușmanului, îndeosebi celor de neam nobil. Aceasta și pentru că, de obicei, familia voievodului era adăpostită în vreuna dintre mănăstirile fortificate sau în cetățile țării. O excepție fusese consemnată chiar înainte de domnia lui Basarab cel Tânăr, cronica Țării Moldovei vorbind despre luarea ca ostatice, de către Ștefan cel Mare, a două voievodese, Maria și Maria-Voichița, soția și fiica lui Radu cel Frumos⁷.

Cele trei rude ale lui Basarab cel Tânăr luate în prisoare erau Maria, soția acestuia, o altă Maria, bunica lui, și Anca, sora voievodului⁸. Izvoarele vremii nu arată locul de unde fuseseră răpite rudele domnești și nici de unde fusese jefuită vistieria țării. Este mai puțin de crezut că întâmplările avuseseră loc în cetatea de scaun de la Târgoviște⁹, căci, dacă oamenii lui Laiotă ar fi ajuns acolo cu puterea de a înfăptui ceea ce înfăptuiseră, l-ar fi pus pur și simplu pe tron. Mai degrabă este de crezut că doamnele și vistieria fuseseră adăpostite în vreo mănăstire fortificată, dar aflată către munte și, deci, aproape de Ardeal sau în cetatea Poenari, și ea la fel de aproape de Ardeal, de unde furii ar fi venit repede, dacă ar fi primit de știre, ceea ce s-a și făcut.

Mai multe scrisori de epocă adresate de Basarab cel Tânăr brașovenilor și soției sale, precum și de către unii mari boieri munteni, tot către brașoveni și doamna țării, și păstrate în arhivele orașului arată încercările numeroase făcute pentru eliberarea ostaticelor și recuperarea vistieriei țării.

Dintr-o scrisoare nedată, scrisă, însă, și trimisă undeva între decembrie 1479 și februarie 1480, „Tânărul Basarab voevod și domn” le scria brașovenilor, supărat că țineau la ei pe vrăjmașii săi, Laiotă și boierii, pe care îi acuza de toate relele din ultimul sfert de veac, zicând că „mai întâiu ei au adus pe Vlad voevod¹⁰ împotriva lui Vladislav voevod și l-au tăiat; apoi au fugit de la Vlad voevod la turci și-au adus pe împăratul în Țara Românească și-au călcat-o precum știți¹¹; au dus pe Ese-beg împotriva Moldovei și-au pustiit-o, precum știți¹²; apoi, cu Laiotă împreună, au dus pe împăratul în Moldova și au prăpădit Moldova¹³; într-aceea au adus ei și cei hicleni pe Ali-beg la Nicopole¹⁴ și tot ei au dus și au îndemnat pe Ali-beg împotriva ungarilor”¹⁵. Imperativ, voievodul cerea să i se înapoieze ceea ce i se luase, dacă se făcuse fără știrea lui Ștefan Báthory, voievodul Ardealului, „până la un fir de păr”¹⁶. În cele din urmă, cerea să-și jure unii altora credință și amenința că „dacă nu veți îndeplini toate acestea câte le scriem, ceea ce se va întâmpla, departe să fie de sufletul meu”¹⁷.

Într-o altă scrisoare către brașoveni, scrisă și trimisă în „1479, prin dechemvrie sau pe la începutul lui 1480”¹⁸, Basarab cel Tânăr le scria iarăși brașovenilor pentru vistieria furată și „de nu veți face, cât despre vistierie, ce are să fie, pe răspunderea voastră să fie”¹⁹. I-a menționat pe cei trei dușmani ai lui adăpostiți în Brașov, anume Laiotă, boierul Udriște²⁰ și un altul nenumit, poate pretendentul Vlad, zis *Călugărul*. Le-a cerut vistieria și veșmântul domnesc furat (*porfîra*) și a amenințat iarăși cu represalii: „da-

⁷ „În această lună, în ziua de 24, luă Ștefan Vodă cetatea și pătrunse cu forța înăuntru și luă lui Radu Vodă pe soția sa și pe unica lui fiică cu toată oastea și comorile, dar mai cu seamă pe domnița de sânge și neam mare, care și astăzi e doamna lui Ștefan Vodă”. Vezi Ion Const. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare (Versiunea germană a lui Schedel)*, Casa Școalelor, București, 1942, p. 63.

⁸ Unii istorici au vorbit de o rudă a voievodului. O scrisoare a boierului Neagu arată clar că era vorba de sora voievodului, măritată cu boierul oltean Stanciu din Glogova, alături de care apare ca donatoare la Mănăstirea Tismana, într-un hrisov din 17 noiembrie 1479. Vezi *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*. Vol. I. 1247-1500, Editura Academiei, București, 1966, p. 165, doc. 269.

⁹ Basarab cel Tânăr își avea scaun de domnie și în „cetatea cea nouă” din București.

¹⁰ Adică pe Vlad Țepeș, în anul 1456.

¹¹ Aluzie la campania lui Mehmet al II-lea în Țara Românească, în vara anului 1462.

¹² Invadarea Moldovei de către Soliman Hadâmbul și Isak-beg, la sfârșitul anului 1474 și la începutul anului 1475.

¹³ Invadarea Moldovei de către sultanul Mehmet al II-lea, în vara anului 1476.

¹⁴ Tot în anul 1476.

¹⁵ Campania terminată cu înfrângerea turcilor în bătălia de la Câmpul Pâinii, lângă Orăștie, la 12 octombrie 1479, de către Pavel Chinezul.

¹⁶ Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești*, pp. 150-151, doc. CXXI.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Conform I. Bogdan.

¹⁹ Ioan Bogdan, *op. cit.*, pp. 151-152, doc. CXXII.

²⁰ Despre boierul Udriște din Mărgineni, vezi George D. Florescu, *Divanele domnești din Țara Românească*. Vol. I (1389-1495). București, 1943, pp. 184 (spița curgătoare a neamului boierilor din Mărgineni), 246 și 249-250. Singura dată când apare într-un hrisov domnesc ca membru al Sfatului este la 13 iulie 1482, în prima domnie a lui Vlad *Călugărul*.

că nu vreți, pe răspunderea voastră să fie ce are să fie”²¹. Într-o altă scrisoare trimisă tot în zilele acelea, Basarab cel Tânăr îi acuza iarăși de relele lui pe boierul Udriște și pe Laiotă, „acela care vă mănâncă”²². Voievodul amintea iarăși incursiunea de jaf a lui Laiotă, zicând că „acel vrăjmaș a venit să-mi facă rău, dar n-a putut și la nimic n-a isbutit. I s-a întâmplat numai să puie mâna pe trei femei și pe ceva avere, dar altă bărbăție n-a făcut nici una”²³. Le aducea aminte brașovenilor cum intervenise la Sublima Poartă pentru pacea lor, zicând că „mi-am pus capul și vorba la împăratul, ca să fie pace și bine între creștini” și că a cheltuit mulți bani pentru binele creștinătății și nu „pentru nasul lui Laiotă”²⁴. La urma-urmei, i-a sfătuit să cugete și să hotărască, altminteri „socotiți-vă dar și voi, căci pentru doi-trei oameni din Brașov, pe care Laiotă îi pune la masă și care se vor alege cu ducații, că pentru ei plătiți voi răul”²⁵.

Aparte și tot atunci, fie în înțelegere cu voievodul, fie din grija lor, ca unii care aveau cunoștințe și relații între brașoveni, unii mari boieri munteni le-au scris, la rândul lor, pentru a le cere ostaticile și vistieria țării. Amintind că „veni acel Laiotă și luă vistieria Țării Românești și luă pe acele suflete”²⁶, trei mari boieri, anume Neagu fost mare vornic, Vlad vornic și Cazan vistier, cereau vistieria și „despre acele suflete, ce sunt iarăși în mâinile voastre și în casele voastre, nu puteți voi face să le scoateți din robie și să le dați drumul iarăși în țară?”, întrebându-i retoric și dacă „oare nu vă e rușine?”²⁷ pentru ce făcuseră. Fostul mare vornic Neagu a trimis și o scrisoare personală, în care le-a amintit brașovenilor că a trăit între ei și că „era bătrân și-mi caut de bătrânețe”. Le aducea, însă, aminte că Basarab cel Tânăr și el însuși intervenise la turci pentru pacea brașovenilor și îi muștra pentru că opriseră solii voievodului către Ștefan Báthory și că îl adăposteau pe Laiotă cu ceea ce furase. I-a acuzat că puteau să o trimită pe doamnă înapoi și nu o făcuseră, că „doamna era în mâinile voastre și voi nu ați putut să vă faceți, ca mai întâiu, cinste, ca să o luați și să o trimiteți cu cinste, ca să vadă și el că îi sunteți prieteni și ca să-și dreagă inima. Și acum poate (ea) să se închine craiului și doamnei craiului. Căci a auzit domnul nostru că de acolo au trimis-o și au luat-o din mâna vrăjmașului lui”²⁸. Scrisoarea boierului Neagu este și singura păstrată, din care reiese și grija pentru sora voievodului, jupâneasa Anca, în care cere „pentru acea fată, care este sora voievodului, nu puteți să o luați de la patul vrăjmașului domnului meu și să le trimiteți curând?”²⁹. În final, le cerea brașovenilor să îi gonească pe pribegi, care ei au fost primii „care au început să pună oamenii în țepi”³⁰.

Ștefan Báthory, voievodul Ardealului, fără îndoială înțeles cu Laiotă, i-a pus lui Basarab cel Tânăr mai multe condiții pentru a-i elibera soția și pe celelalte rude. Dintr-o scrisoare a voievodului muntean reies aceste condiții: trimiterea unei liste cu bunurile furate de oamenii lui Laiotă, eliberarea ostaticilor ardeleni ținuți cheazășie în Țara Românească, suma de 2.000 de florini (galbeni) pentru Ștefan Báthory și o altă sumă identică pentru Laiotă. Din scrisoarea menționată reiese că Basarab cel Tânăr înde-

Laiotă Basarab. Tablou votiv la Mănăstirea Horezu

²¹ Ioan Bogdan, *op. cit.*, pp. 151-152, doc. CXXII.

²² *Ibidem*, pp. 153-154, doc. CXXIII.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Grigore G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova, privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346-1603*, Librăria „Cartea Românească”, București, 1931, p. 393, doc. 393.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 396, doc. 394. Scrisoare trimisă din București.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*. Aluzie la faptul că lui Basarab cel Tânăr ardelenii îi ziceau Țepeluș.

plinise unele condiții, însă refuzase categoric să plătească vreun ban pentru răscumpărarea soției, câtă vreme nici măcar turcii nu-i ceruseră așa ceva, când fusese între ei. Scrisoarea, edificatoare pentru mentalitatea epocii, glăsuiește toată amărăciunea voievodului: „Cu mila lui Dumnezeu, Io Tânărul Basarab voevod și domn, scrie domnia mea, fie că se va afla sluga părintelui meu Batăr Iștván, fie că se va afla județul brașovean sau pârgarii. Și despre aceasta, dau de știre domniei voastre, că eu m-am nevoit mult pentru binele, ca să se întocmească creștinătatea și soli mi-am trimis și multe ne-au umblat nouă vorbe la deal și la vale. Și ceea ce mi-a spus mie părintele meu Batăr Iștván, eu i-am îndeplinit vorba, căci pentru o afacere, a trimis pentru acea vistierie, ce mi s-a luat, ca să-i fac lui catastih. Eu am făcut. Alta: iarăși mi-a scris pentru acele suflete ce sunt prinse de mine și m-a rugat. Într-aceasta încă i-am îndeplinit voia și pe ei i-am scos din fiare și i-am slobozit. Drept aceea, eu am așteptat ca să-mi vie și mie vreo ispravă, dar mie nu mi-a venit nici o ispravă, nici în privința solilor, nici în privința aceluia avut, care era să fie scut creștinilor. Iar câte vorbe au fost, până acum, toate au fost degeaba, cuvinte deșarte. Fiindcă eu am făcut voia părintelui meu Batăr Iștván și am lăsat acelor suflete slobozenie, ca să-i fie lui cinste și laudă. Căci pe ei i-au lăsat părinții lor ca să piară, iar domnia lui i-a scos de la moarte. Și făgăduise pentru acele suflete, ce sunt acolo prinse, că vor fi slobozite. Și când a fost apoi, el mi-a trimis carte și mi-a spus că așa fi făgăduit, ca să-i dau lui pentru acele suflete 2.000 florini. Și încă mi-a spus că eu așa fi zis ca să dau și Bătrânului.

Drept aceea, gura ce a vorbit, ea a mințit. Și să știți: ce sunt doi bani roșii? Încă nu voi da, ca eu să-mi cumpăr femeia de la creștini, căci ea a fost în mâinile păgâne, ci ei mi-au trimis-o cu cinste. Iar eu acum, ca s-o cumpăr pe dânsa? Aceasta nu poate să fie. Ci eu am vorbit cu Ștefan voevod și voi regula afacerea de acolo. Iar pentru această afacere ce a fost deșartă și n-a fost nimica, din ce am întocmit, ceea ce va fi, să fie de sufletele acelor, cari au făcut așa. Căci așa să știți pentru acele suflete, pe care eu le-am slobozit după voința părintelui meu Batăr Iștván, eu le-am pus la muncă mai mare și în ferecare. Iar alta, dacă voesc să facă apoi: fiica lui Laiotă, ea este fată de domn, iar aceea este o femeie. Astfel, când o veți elibera pe aceasta acolo, eu voi elibera pe fiica lui Laiotă și pe Ioana, căci în aceasta nu este nici o mirare, fiindcă fiica lui Laiotă este fată de domn, iar aceea este o femeie. Și astfel, dacă va fi așa, apoi să fie. Iar dacă nu va fi așa, ceea ce va fi, să fie pe sufletul finilor ei. Și eu aceste neamuri, ce le-am prins, eu le-am prins pentru hiclentie”³¹. Reiese, astfel, că Basarab cel Tânăr trecuse la represalii, reîntemnițând ardelenii abia eliberați, dar ținând prinsă și pe fiica lui Laiotă și pe jupâneasă Ioana, ruda acestuia, și anunțând că apelase la medierea voievodului Moldovei, Ștefan cel Mare, cu care fusese prieten și devenise dușman.

La 24 februarie 1480, după ce chestiunea răpirii rudelor voievodului transalpin ajunsese până la Curtea regală de la Buda, regele Matia Corvin le-a scris brașovenilor, cu porunca de a o ține la ei pe doamna voievodului Țării Românești³². După această dată, doamna țării și celelalte rude ale lui Basarab cel Tânăr au fost eliberate din mâinile lui Laiotă și au trecut în „găzduirea” voievodului Ardealului, Ștefan Báthory. Aflând aceasta, voievodul muntean și-a trimis la curtea voievodală slujitori credincioși, cu scrisori către doamnă. Trei dintre aceste scrisori, scurte în cuprinsul lor, îi menționează pe cei prin care voievodul a trimis și a primit știri prin viu grai către și de la voievodeasa lui. Prima dintre scrisori glăsuia: „Io Tânărul Basarab voevod și domn. Scrie domnia mea multă sănătate doamnei mele Maria și îți dau de știre domniei tale că oricâte vor spune Iuga și Moș, domnia ta să-i crezi, căci sunt vorbele noastre. Și Dumnezeu să te bucure, amin!”³³. Cea de-a doua scrisoare glăsuia: „Io Tânărul Basarab voevod și domn. Scrie domnia mea multă sănătate doamnei Maria și-ți dau de știre domniei tale că am trimis acolo pe Dragomir și orice va spune, domnia ta să-l crezi, căci sunt vorbele noastre. Și Dumnezeu să te bucure!”³⁴. A treia scrisoare glăsuia asemănător, anume: „Din mila lui Dumnezeu, Io Basarab cel Tânăr, voevod și domn. Scrie domnia mea multă sănătate doamnei Maria și-ți dau de știre că am trimis acolo pe Petru și oricâte va spune către domnia ta, domnia ta să-l crezi, căci sunt vorbele domniei mele adevărate, din toată inima mea. Și Dumnezeu să-ți înmulțească anii!”³⁵.

O altă scrisoare trimisă voievodesei prin același credincios Petru este mai cuprinzătoare și vorbește despre „găzduirea” doamnei Maria de către voievodul Ardealului, despre cum Ștefan Báthory do-

³¹ *Ibidem*, pp. 121-122, doc. 125. Scrisoarea este reprodusă și la Ioan Bogdan, *op. cit.*, pp. 97-98, doc. XCIX.

³² Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV-I, p. 106, doc. CLXXXVIII.

³³ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 161, doc. CXXIX.

³⁴ *Ibidem*, p. 162, doc. CXXX.

³⁵ *Ibidem*, doc. CXXXI.

rea să o înfieze pe soția voievodului muntean³⁶, despre un dar de trimis conducătorului ardelean ș.a. Scrisoarea arăta și amărăciunea lui Basarab cel Tânăr pentru nereușita de a-și aduce mai repede soția acasă. Nedatată, ca și celelalte, dar fără îndoială de pe la jumătatea anului 1480, scrisoarea glăsuia: „Din mila lui Dumnezeu, Io Basarab cel Tânăr, voevod și domn a toată Țara Ungrovlahiei. Scrie domnia mea multă sănătate moașei mele iubite, doamnei Maria, multă sănătate. Și îți dau de știre domniei tale despre aceasta: pentru cele ce mi-ai poruncit prin sluga noastră Petru, domnia mea te-am înțeles bine asupra acestui lucru, că te-a scos Dumnezeu și Prea Curata Maica Domnului și Batăr Ștefan din mâinile vrăjmașului nostru și acum ești în mâinile oamenilor noștri și ale pârgarilor. Mulțămesc lui Dumnezeu și-l laud pentru aceasta. Și-mi pare bine domniei mele de aceasta și-i mulțămesc lui Batăr Ștefan pentru aceasta. Și ne-ai trimis vorbă că te-a luat Batăr Ștefan să-i fii lui fiică de suflet. Cu asta bine a făcut și va fi bine de sufletul lui. Deci, dă-te și tu să-i fii lui fiică, iar el să-ți fie ție părinte. Și iarăși ne-ai trimis vorbă să-i facem un dar lui Batăr Iștván; am înțeles domnia mea de aceasta și am făcut și am trimes, cum vei vedea și domnia ta, dar să fie acest dar din partea domniei tale. Și spune-i că-i ești fiică și silește-te și pune vorbă pe lângă pârgari și roagă-te de părintele tău Batăr Ștefan să-ți dea drumul mai iute și să vii. Iar dacă vei vedea că nu poți face nimic și că nu poți să vii de grabă, iartă-mă și domnia ta să fii iertată de mine, căci destul m-am nevoit împreună cu boerii domniei mele și nu mai am ce face; că ți s-a întâmplat să mergi din mână în mână, n-am ce să fac. Și Dumnezeu să-ți înmulțească anii domniei tale! Și ce va spune Petru, să crezi”³⁷.

Și marii boieri ai lui Basarab cel Tânăr s-au grăbit să-i scrie voievodesei lor. Astfel, marele vistier Cazan și marele comis Staico i-au scris că o așteptau să se întoarcă în țară, după ce urziseră cu voievodul pentru scăparea ei: „Stăpânei noastre, doamnei Mariei, multă sănătate și plecată închinăciune aducem domniei tale, robii domniei tale. Și despre aceasta, dăm spre știre domniei tale, că am auzit despre domnia ta, că te-a scos Dumnezeu din mâna vrăjmașului și că ești în mâna oamenilor domnului nostru voievodului. Pentru aceasta laudăm și mulțămim lui Dumnezeu pentru domnia ta, ca să te scoată Dumnezeu, ca să vii să ne fii iarăși, precum ne-ai fost și înainte, doamnă. Și să știe domnia ta că, de când ai plecat, apoi noi stăm și ziua și noaptea, tot pentru afacerea domniei tale, pe lângă domnul nostru voievodul, ca să te scoatem. Și avem nădejde în Dumnezeu că în curând te va scăpa Dumnezeu și vei veni și ne vei fi doamnă, ca și domnul nostru, voevodul. Și Dumnezeu să-ți înmulțească anii! Robii domniei tale, jupan Cazan vistierul și jupan Staico comisul”³⁸.

La rândul său, și marele logofăt Vintilă, care peste un an se va dovedi trădător, i-a scris și el doamnei Maria, dându-i de știre că i-a îndeplinit cele poruncite prin credinciosul Petru și că a trimis un dar pentru Ștefan Báthory. Scrisoarea boierului muntean glăsuia: „Stăpânei mele, doamnei Mariei, multă sănătate și plecată închinăciune aduc domniei tale, robul domniei tale. Și despre aceasta dau spre știre domniei tale, pentru ceea ce mi-ai poruncit domnia ta prin Petru, eu bine te-am înțeles. Și să știe domnia ta, că de când a plecat domnia ta, apoi nouă ne este inima cernită și grea, cum numai unul Dumnezeu știe. Și de atunci eu stau pe lângă domnul meu voevodul și ziua și noaptea, în afacerea domniei tale, cum să te scoatem, ca să ne fii iarăși doamnă, precum ne este și domnul voevod și cum ne-ai fost și mai înainte doamnă. Și acum să știe domnia ta, că avem mare nădejde în Dumnezeu, că te vom scoate și că vei veni în curând și ne vei fi doamnă, ca și mai înainte. Căci am trimis dar bun lui Batăr Iștván tot în afacerea domniei tale, ca să te scoatem și avem nădejde în Dumnezeu că în curând are să fie, ceea ce va fi. Și Dumnezeu să-ți înmulțească anii! Robul domniei tale, jupan Vintilă logofătul”³⁹.

Izvoarele vremii nu dezvăluie soarta Doamnei Maria după eliberarea ei, de la curtea lui Ștefan Báthory. Este de crezut că s-a întors în Țara Românească în a doua jumătate a anului 1480, la voievodul

³⁶ Ioan Bogdan, interpretând cuvântul „moașă” din scrisoare și din adresă („Iubitei moașei mele, doamnei domniei mele, Maria”), aprecia greșit că scrisoarea era adresată bunicii voievodului Basarab cel Tânăr. Era evident de necrezut că voievodul Ștefan Báthory, el însuși bătrân, să dorească să o înfieze pe bunica voievodului muntean, cu siguranță de un leat cu el. Cuvântul „moașă” îl considerăm aici cu sens de respect, într-unul dintre multiplele sale sensuri arhaice, așa precum „ștață”, în trecut, era o formulă de respect, adresată inclusiv femeilor tinere căsătorite și nu însemna neapărat femeie bătrână sau guralivă. Grigore G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 282, doc. 174, considera că scrisoarea era adresată „părintelui meu Moș și iubitei mele doamnei Maria” și aprecia că textul ei se referea oricum numai la voievodeasă și nu la bunica voievodului.

³⁷ Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești*, p. 160-161, doc. CXXVIII.

³⁸ Grigore G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-romane*, p. 398, doc. 395.

³⁹ *Ibidem*, p. 398-399, doc. 396.

său, care era prins deja cu altele. Afirmatia vreunui istoric că a devenit mai târziu soția rivalului soțului său, Vlad-Vodă *Călugărul*, nu are vreun temei veridic.

Problema restituirii vistieriei țării a rămas nerezolvată, ca de atâtea ori când brașovenii ori sibienii au pus mâna pe averile voievozilor munteni. Pe la sfârșitul anului 1480, când se pregătea să meargă la Constantinopol, Basarab cel Tânăr le-a scris iarăși brașovenilor, despre un sol trimis la Ștefan Báthory și un boier dus să îi cumpere multe hamuri, necesare alaiului domnesc. A cerut atunci, iarăși fără folos, „să stăruieți pentru acea avere ce se află în casele voastre, ca să mi se dea îndărăt”⁴⁰. În februarie 1481, când Basarab cel Tânăr s-a întors de la Sublima Poartă cu domnia reconfirmată, problemele lui nu încetaseră. În lunile următoare, după ce oștenii lui participaseră, obligați, la expediția lui Ali-Beg Mihailoglu în sudul Moldovei⁴¹, Basarab cel Tânăr se plânga brașovenilor că doi dintre oamenii lui de încredere, marele logofăt Vintilă și Caloian, îi furaseră bunuri în valoare de 60.000 de aspri și fugiseră în Brașov, la pretendentul Vlad Călugărul⁴². La începutul lunii iulie 1481, Ștefan cel Mare a invadat Țara Românească și în ziua de 4 a învins oastea lui Basarab cel Tânăr în bătălia de la Râmnic. *Cronica moldo-germană (Chronica Breuiter Scripta)* consemna despre aceasta următoarele: „6989. În luna iulie, în ziua de 4, într-o duminică, avu Ștefan Vodă încă o mare bătălie cu Țepeluș Vodă, în Muntenia, lângă o apă ce se numește Râmnic și Dumnezeu ajută lui Ștefan Vodă, căci bătu tare pe Țepeluș Vodă cu toată oastea lui și câștigă lupta și omorî pe Țepeluș și puse domn în Muntenia pe Vlad Vodă”⁴³.

Basarab cel Tânăr nu a murit însă atunci, ci s-a refugiat întâi în Oltenia, apoi peste Dunăre, la turci⁴⁴. Revenit nu după mult timp pe tron, cu sprijin turcesc, a mai domnit ceva peste o jumătate de an, până către aprilie 1482. Dintr-o scrisoare a lui Vlad-Vodă *Călugărul* către brașoveni, nedată, dar probabil din aprilie 1482, se știa că pe Țepeluș-Vodă „l-am alungat din țară și a trecut sâmbătă peste Dunăre. Și oștile mele le-am pornit și sunt aproape de Severin”⁴⁵. Apoi, cândva între aprilie și iulie 1482, după cum dădea de știre același Vlad-Vodă brașovenilor, „să știe grațiozitatea voastră cum că al nostru vrăjmaș și al vostru, iată pe el l-au ucis Mehedinții în satul Glogova”⁴⁶. Tânărul Basarab se refugiase, așadar, în Oltenia, în părțile Mehedinților și fusese ucis chiar în satul cumnatului său Stanciu, de către oamenii locului, doritori să se înfățișeze cu bine noului voievod de la Târgoviște. A fost înmormântat la Glogova⁴⁷, ori poate în Mănăstirea Bistrița⁴⁸.

Marele său dușman, Laiotă Basarab, cel care-i răpise soția și vistieria, murise deja, înainte de 22 decembrie 1480, în Brașov⁴⁹.

⁴⁰ Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești*, p. 165, doc. CXXXIII.

⁴¹ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV-I, p. 110 și 114, n.1.

⁴² Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 168, doc. CXXXV.

⁴³ Ion Const. Chișimia, *op. cit.*, pp. 66-67.

⁴⁴ La 7 august 1481, Matia Corvin îi scria din Buda papei Sixtus al IV-lea că voievodul muntean fusese înlăturat de către Ștefan cel Mare, din porunca sa. Vezi Andreas Veress, *op. cit.*, p. 37, doc. 34.

⁴⁵ Grigore G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 145, doc. 152.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 147, doc. 154.

⁴⁷ Alexandru Ștefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj (1406-1665)*, Tipografia Nicu D. Miloșescu, Târgu Jiului, 1908, p. 20.

⁴⁸ După cum menționa un hrisov târziu, din anul 1633, dat de către Matei Basarab. Vezi Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 123.

⁴⁹ Ștefan Báthory le cerea atunci brașovenilor să angajeze ca mercenari pe unii dintre foștii oșteni ai răposatului Laiotă („condamn Bozarab Maioris”). Vezi Eudoxiu de Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 107, doc. CXCVIII.

Fotografii „mișcate”

Se închină „rădăcinilor” mele de zestre,
pioasă reverență întru amintirea poienarului Ghiță Popp, făuritor de Mare Unire!

Dan SANDU
Bacău

Dan Sandu

Aștern anevoios aceste rânduri – prinos al zbulcuiumului sufletesc trecut prin melancolia unei călătorii întâmplare în prag de toamnă, la obârșiile străvechiului meu neam ardelean. Însoțit de prietenul meu mai tânăr, preotul Cătălin Ilie, m-am hotărât să mă nasc a doua oară în patria mea transilvană, luând-o la pas, bătrânește, înapoi, spre izvoare și să-l rog pe bravul patriot Dumitru Flucuș – primarul de la Șinca – să-mi ierte mie, fiului ră-tăcitor, întârzierea de aproape două sute de ani, deoarece bolovanii istoriei i-am avut legați la picioare și vânturi negre mi-au grămădit în cale stavile de suferință și, mai mereu, trageri pe roată și pe secure...

Una dintre rădăcinile mele bolnave de umbrel (și nu numai!) s-a numit inițial Sósmező (adică Satul Sărat, pe ungurește). Nu degeaba bunii mei veniți din Ardeal știau la perfecție limba celor cu care-și împărțeau până și aerul de respirat! Cam tot pe-atunci se numea și Poienele Sărate, rămânând, mai apoi, Poiana Sărată. Așezată pe pământul Moldovei, la poale de Carpați și la vreo trei ore de mers „pas alert” până la Brețcu, peste munte, localitatea „se face” din ordinul Curții de la Viena, în scopul întăririi graniței de Răsărit a Imperiului.

Tradiția orală pomeneste un exod cu începuturi la Șinca Nouă, lângă Făgăraș. Cred neclintit că așa a fost și am dovezi cum că localitatea Brețcu (fostul castru roman Angustia, de acum două mii de ani) a fost doar un popas vremelnic, când, ademeniți de noua perspectivă, „economii de oi” au trecut munții spre țara visată.

Primii poienari, „douăzeci și patru de familii de oieri și de haiduci”, „au bătut țarușul” la 1823, după ce au trecut munții sub oblăduirea duhovnicească a vestitului protopop Petru Pop, frate de sânge al harnicului mentor spiritual Gheorghe Pop, prim slujitor al Bisericii Neamului, târnosită aici la 1834, și viitor socru al vrednicului slujitor bisericesc Ioan Beloiu. Acesta din urmă s-a născut pe vremea când cei din neamul lui Șerban se pregăteau să-și mute turmele dincoace de Moghioruș, venind de la Șinca Nouă. Veneau șincanii hăituiți de soartă, alungați din lumea lor primordială. În toamna anului trecut le-am văzut, în pădurile de la Șinca, mănăstirea distrusă, cândva, cu tunurile imperiale! Viitorul ginere al preotului Gheorghe Pop a fost la început paraclisier și cântăreț în strună, devenind, mai apoi, diacon și păstor de suflete – pe la 1853, slujind cu credință maximă patruzeci și șapte de ani, până s-a mutat la Domnul, în anul de grație 1897.

Părintele Ioniță, cum era „alintat” cu dragoste de către enoriași, a fost un protopop „unicat”, mai aflăm noi de la etnologul Dorinel Ichim care, la rândul-i, știe mai multe despre acest „personaj” pitoresc din lucrarea profesoarei dr. Ana Grama Brescan, intitulată *Românii sudtransilvani în secolul al XIX-lea*. Mai descoperim din sursa citată că „părintele însuși, un bătrân de vreo șeszeci și cinci de ani, cu o foarte frumoasă barbă albă, verde încă și hazliu, e omul cel mai simpatic din lume... pe masa lui vezi zia-re românești, ungurești, nemțești... este un om blând, deștept învățat, un mare patriot!” Prestigiul de care se bucura îl recomanda în față autorităților timpului, astfel încât, în vara anului 1891, când Regele Carol I vizitează Târgu-Ocna și Slănic Moldova, „patriarhul” de la Poiana Sărată trece munții cu sprinteneala unei tinereți secrete și are onoarea să facă parte din comitetul de primire încropit în cinstea înal-tului oaspete poposit pe meleaguri moldave cu prilejul inaugurării Tunelului de extracție de la Mina Sa-lina. O fotografie de epocă ni-l înfățișează în aceste momente în prim-plan, alături de rege și, printre alții, de prim-ministrul Lascăr Catargiu.

În data de 3 ianuarie 1883, vede, la Poiana Sărată, lumina vieții pământești **Ghiță Popp**, viitorul mare om politic al românilor, în familia notarului Gheorghe Popp. Corifeu al Marii Uniri, marele patriot român va fi „răsplătit”, peste ani, cu prigoană și pușcărie comunistă...

De la 1897 până în 1912, predica în altarul Bisericii din Poiana Sărată va fi oficiată de către preotul Gheorghe Olteanu, băștinaș get-beget, căsătorit cu fiica mai mare a lui Gheorghe Pop. Urmează o perioadă mai puțin fastă pentru viața bisericească din Poiană, când interimatul de un an este asigurat de către preotul Ioan Cioară, adus tocmai de la Zagon. Între 1913 și 1940 și-a trăit tihna sau aspirațiile zbu-ciumate surâzând veacului preotul protopop Ioan Rafiroiu (care l-a botezat și pe tatăl meu, Dumitru!), preot militar între 1916 și 1918, expulzat la Dobru de Hunedoara după Diktatul din 1940, adormit întru Domnul la 1948 și reînhumat, după dorință, la Poiana Sărată.

În anul 1945 vine la post, de la Crăciunești (tot de Hunedoara), preotul Ioan Ciurea, care păstorește cu cinste până în 1972, trecând la cele veșnice în anul următor, după o grea suferință. L-am cunoscut personal, m-a spovedit și m-a împărtășit, eu copil fiind în vremea aceea, și astăzi figura sa luminoasă îmi transpare în apele tot mai subțiri ale amintirii. Mă ruga pe-atunci să-i fiu de ajutor în biserică, să-l însoțesc întru cele ale serviciului de obște. L-am refuzat timid, cu inocența vârstei, speriat de măreția și de importanța perspectivei care mi se deschidea... Nu întâmplător, cred, i-am găsit numele neamului din care se trage, încrustat pe crucile adormite și ele preț de-o Eternitate în țințirul de la Șinca Nouă...

Din 1972 și până la 1979, neamurile mele de Poienari (după numele lor – Șerban și Sandu) primesc binecuvântarea și lumina ortodoxă prin grija neasemuită a părintelui Mircea Ilie (târgocnean ca și mine), trecut mai apoi munții, „din ordin”, la Slănic Moldova, unde slujește și astăzi cu osârdie în Biserica cea vie a lui Hristos, ctitorită mai hăt de către părintele Clement Filimon – un alt fiu de seamă al istoriei locale.

Pe părintele profesor Marcel Ciucur, venit tocmai de la Seminarul Teologic Neamț, poienarii îl primesc cu brațele deschise pe 25 august 1979 și-l au în mijlocul lor până la 1983, când locu-i rămas vacant este ocupat de preotul Ionel Piștea. Zece ani s-a ostenit dumnealui aici, până la transferul său în parohia Coțofănești.

Pe Părintele Ovidiu Herbei îl consemnează cartea locului între anii 1993 și 1997 – an când în fruntea Sfintei Biserici din Poiana Sărată este numit preotul Sînel Lăzărel, teolog de o aleasă frumusețe spirituală, erudit strălucit și bun gospodar. Faima operelor sale de caritate a devenit deja celebră. Ar fi un păcat de neiertat să nu-l pomenim în această modestă trecere în revistă a clerului ortodox, care face deosebită cinste localității și nu numai, și pe părintele Ioan Bitir, fiu al satului, actualmente păstor al parohiei din Grozești Oituzului – om de cultură solidă, personalitate de influență și autor al unei monografii cu trimeri la „descălecatul” dintâi al oierilor ardeleni pe tărâmul „poienilor sărate”, mai la vale de Vama împărătească de la Oituzul unguresc...

Acum, când locuiesc deja în peste șase decenii de reverii viscolite și împliniri vindecate, mă alătur, sufletește, prin timp și prin timpuri, bunei mele Domnica Șerban (cea care-mi ura mereu „minte și noroc’!) și murmur, în șoaptă, din amintirea înmiresmată a limbii române, frânturile unei polifonii mai vechi, aproape uitate:

*Transilvanie – vis fără’ntoarceri
al bunilor mei,
nesecați în mormintele lor,
sub aripa țărni
de unde-au pūrces.
Potolit e tăciunele vremii
Ca buha lotrilor, noaptea...
Mai furăm câte-un lemn de prin codri,
Căci rară-i cenușa pe care n-o știm
Și urnele scumpe închise în noi
Să ne-ajungă vreodată.
Moșnegii recheamă albitele ploi,
Urcați către prânzul cel mare,
La mese de brad, jur-împrejur,*

*Nu știu măcar până unde,
Ascunse genuni,
Prea puțini, totuși, cred,
Adânciți către ceruri
C-o lacrimă-n pumni.
Ce-or fi sfātuind cei desculți,
Buni vecini cu Oierul
și mai multe numele sale,
Foarte aproape de zori,
Meșșugite răspunsuri mai poți să ascuți
Că vin din pământuri, și ele astrale,
Cu ochii frățanilor mei,
Plecați, uneori...*

Cântec de prieten

Dan SANDU
Bacău

Se dedică Țăranului-oștean **Ioan C. Tălpău**

Cel ce încă-și mai caută odihna
cea mare, pe deplin meritată, în lutul veșnic
creștin al *Patriei recunoscătoare...*

*„Cruce albă de mesteacăn,
Răsărită peste creste,
Cine te cunoaște-n lume,
Cruce fără de poveste?... ”*

(Artur Enășescu)

*Culorile morții sunt mâinile mele/
năpădite de șoareci flămânzi/
Pe coate se umflă și cresc/
alături de foame/
mânjitele broaște, din oul spurcat/
urzit în gunoarie,
cioplit în patria sabiei /
și-n luciul afetului-crimă./
Oștean sau păstor astrucat,
putrezesc de-atâtea războaie,
scormonind sub cetăți,*

*dușmănind sau ucis pe corăbii./
Cavaleri ai sfinților ciocli,
batem ora caldă, plină de rugină/
și sângele putred împarte vedenii.../
Iarba fiarelor se cheamă /
c-au păscut-o, cu saț, vârcolacii;
Vaca domnului închină/
în doruri de lună pustie,
vărsată în bieteale hârzi,
verzui de nesomn...*

Nimic altceva decât înscrisul pe crucea sa risipită pe muntele Măgura Ocnei, unde, pe-aproape, a căzut și el, printre cei aproape două mii de camarazi întorși cu fața spre Cer și strigând, cu frânte puteri, cuvântul *mamă!*, într-un dureros solilocviu, cuibărit, parcă-ntr-un semn de-ntrebare: „Aici odihnește robul lui Dumnezeu plt. Ioan C. Tălpău, căzut în luptele de la Cireșoaia. 1916-1918”.

Se născuse în comuna Buhalnița, județul Neamț, devenit, fără voie, dreptproprietar al oaselor adumbrite sub veșnica povară, de-aici înainte, al câtorva roabe de pământ vânzolit și fără identitate, în inima unui țințirim închipuit ad-hoc la „porțile de foc ale Țărgului Ocna”, în zile de august, anul duhnind amar a praf de pușcă: 1917!... Își dormea, desăvârșit, himera eternității, când stăpânii vremelnice impuse de la Răsărit, fără sens și arbitrar, au hotărât distrugerea locului de veci și nivelarea mormintelor, amestecând, în brazde triste, teren de sport, de joacă și de agrement. Cu buldozerul, cu dușmănie și cu rânet. Mănăstirea din preajmă a fost făcută una cu pământul și pe locul ei (chiar și-n chilii!) au întronat tavernă și hotel. Abia au apucat creștinii de prin împrejurimi să mai salveze nescareva icoane din amintirea unui celebru loc de-nchinăciune... Le-au readus, mai apoi, după „vrăvuială” din „obzeșinouă”, închipuind cu ele un paraclis modest, udat cu focul lacrimii din amintiri bătrâne... Mai apoi, s-au limpezit anii la chip și-am sperat într-o minune! Visam cu toții la Vechile hotare, cu jertfe rostuite în calapod de Țară nouă...

Însoțit de bunul meu prieten dr. Costin Țintaru – nepotul bravului Elisei Ursac, cel ce stătea la rege-n ospeție –, am străbătut, la pas, zbuciumatele ocini ale sacrificiului pentru Neam și pentru Țară și i-am aflat mormântul bravului oștean **Tălpău**, pângărit și-nsingurat la margini de uitare. Însemnele tombale jeleau, de zeci de ani, doar umbra unei amintiri ce s-a topit, ca-ntr-o baladă, în spectrul mioritic al unei guri de rai rostind iluzia că-n lumea asta de crucificați alegoria e, doar, o „moarte cu chip de cununii”. Aveam, așadar, dovada că Sfântul cu praznicul uitat în puținătatea recunoștinței omenеști fusese

ucis și-a doua oară! Lunecă, mai apoi, timpul prin pridvoarele de suflet ale țării și trupul dogit de suferință Hristică al țaranului român chemat sub drapel și devenit cătană fără vârstă, fără chip și fără nume, împins în silnicia carnagiului mondial, rămâne, pentru mereu, o permanență a palmelor bătătorite-n clătinări de coasă și de plug:

Vedeți, oameni buni, mireasmă de carne turtită,/
de rău peste rău/
și foc peste foc,/
În umbletul strâmb al proștilor stârci,/
De-au uitat și năpârcile pacea/
Și-odrasla de-un stat ascultă ispită...

În hronicul de sânge al veșniciei valahe, convulsiile Timpului ne rostuiesc destrămarea și renașterea, după datină, răsărind, neostoit, Lumina și mângâind o lacrimă de mamă cu care s-ar putea închide și rănilor, de veacuri... Pământul! Pământul din care-au ieșit și-n care vor să dăinuiască până la stingerea pomenirii, Pământul lor și-al nostru pe care, triumfătoare, biruie hora, Pământul pe care huruie căruța în vremea secetei și care marchează, precis, ulița tuturor copilăriilor din România Dodoloață... Pământul acesta tăcut și milos în care ne-am îngropat cu nesaț răstignirea destinică, până la încăpățănare și-n care stau înfipte, cu temei, colonadele de suflet ale unui neam de plugari ciopliți în cremenea Carpaților tutelari, dătători de statornică vatră!... Și iată-ne că, după aproape trei decenii de ode și de ritmuri ditirambi-ce dedicate Centenarului și bunăstării pântecului nostru, ne regăsim/pășim pe-aceleași locuri triste și pe aceleași poteci de istorie suferindă și alungată aproape definitiv din calendarul conștiinței noastre. Dezamăgiți, descumpăniți și sceptici! Nu regăsesc însemnele potopului cazon, nu văd altar de pioasă reculegere, nu simt nimic din tot ce s-ar opune iertării și uitării... Doar un rest de cruce sfârâmată și-adunată cu grijă monastică de pe toboganul vremelnice dublate de nepăsarea viitorimii, depus ofrandă la temelii

de paraclis contemporan... Martori fără de cuvinte la tristețea zilei de astăzi – începutul de martie înlăcrimat în albul ghiocilor ce încă n-au mai învățat să moară, preotul Cătălin Ilie care mă însoțea și două monahii clătinate sufletește la aflarea crudului adevăr... Efigia bravurii eroului nostru e acum dispărută definitiv și ei, martirii, știuți și neștiuți, împuşcați a treia oară! Uitarea colectivă îi va-mpuşca mereu și ei vor adormi mereu...

Măcar o „cruce albă de mesteacăn”, *dreptmăritorilor creștini*, să ridicați pe Măgura Ocnei, în loc sfânt de odihnă și de reculegere, întru amintirea acestor nefericiți cu nume uitate, cândva izvorâte din poamele bucuriei și din floarea nădejdi spre Măine, care-au murit și pentru noi, în vremuri de urgie, urcând la Domnul pe Sfânta Magistrală sisific străbătută cu-ngenunchere de EROI. Și-atât să încrustați pe chipul ei imaculat:

„AICI DOARME
FERICIT ÎNTRU DOMNUL
OSTAȘUL NECUNOSCUȚ!...”

Eu îmi închin floarea recunoștinței pe altarul celor cu rouă pe braț și-mi rostuiesc bătăile inimii
în cânt purtat pe aripi de păun urzit din smălțuri de luceferi:

*Înmărmurit, Antares mai ascultă/
din pribegiile înguste, dalbe,/*
la marginea lui Când și Cum./
O neclintire oarbă ne soarbe din prăpăstii,/
La sfat am mas cu plinele genuni,/
Dintru obștescul fir de fum/
Din loc în loc aprins/
ca robul ultimei minuni./
Vor dăinui doar sorții noștri /
Când unii-ți lasă drept strânsuri/
Cioșor de mioare și prunci,/
o lacrimă-n pâini, o frunte amară,/
livezi sau fântâni, izvoare – frânturi;/
Sortiții bărbați – doar pline redute/
Cu veghe de inimi și ziceri de Țară!

„Mișcarea memorandistă” – simpozion online

Gabriel STAN-LASCU
Gavril BABICIU

Anul 1892, 24-28 mai. O delegație formată din 300 de români din Transilvania și Ungaria s-a înfățișat la Viena, cu scopul de a înmâna împăratului Franz Joseph I un Memorandum prin care se prezenta starea națiunii române din Ungaria. Evenimentul a rămas cunoscut în istorie ca Mișcarea memorandistă.

Anul 2020, luna mai, ziua 28. În Baia Mare, un grup de inițiativă, în frunte cu colonelul (rtr) Gavril Babiciu, face demersuri încordate pentru a marca momentul petrecut în urmă cu 128 de ani, de însemnătate majoră pentru istoria poporului român. Condițiile sunt vitrege, în țară fiind instaurată starea de alertă și, ca atare, întrunirile publice sunt interzise. Astfel că simpozionul intitulat „Mișcarea memorandistă” se petrece online, prin intermediul unei aplicații informatice care permite (versiunea cu abonament plătit) întrunirea audiovideo a maxim 100 de persoane, pe o durată de până la 24 de ore. Este primul eveniment cultural – după știința noastră – din Baia Mare care se desfășoară în mediul virtual, astfel încât am putea spune că am făcut muncă de pionierat.

Organizatorul principal și sufletul întregii inițiative, col. Gavril Babiciu, a reușit să angreneze în desfășurarea simpozionului următoarele instituții partenere: Filiala Maramureș a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, Filiala Maramureș „Pintea Viteazul” a Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și Retrageră din Ministerul Afacerilor Interne, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare și Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan”. Cei aproximativ 20 de invitați ai organizatorului se află răspândiți prin diverse părți ale țării, inclusiv în capătul cel mai îndepărtat de nucleul organizatoric, respectiv județul Constanța. Ca asistent și sprijin pe partea de conexiune online, a „logisticii informatice” să spunem, colonelul Babiciu l-a încredințat pe bibliotecarul Gabriel Stan-Lascu, care, cu permisiunea conducerii instituției, a ales ca „centrul de comandă” să fie la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, Salonul Artelor, unde conexiunea wireless la internet este suficient de rapidă pentru a se asigura desfășurarea în bune condiții a evenimentului. Bineînțeles, cu respectarea distanței minime de 2 metri între participanți, care au fost doar trei la număr, avându-l alături de noi pe procurorul Ioan Bâtea, decanul de vârstă al reuniunii.

Pregătirea evenimentului a fost mai laborioasă decât ne-am așteptat la început, fiind necesare testări prealabile ale conexiunii online cu fiecare invitat în parte, în anumite cazuri existând probleme care au necesitat intervenții speciale și bătăi de cap suplimentare. Timpul de pregătire fiind scurt, aceste operațiuni s-au desfășurat până la ore târzii din noapte, în urma a numeroase apeluri telefonice, până la sincronizarea cu fiecare invitat în parte. În urma unor modificări neprevăzute, legătura cu unii dintre invitați s-a putut face abia la momentul începerii simpozionului, respectiv ora 13.00 a zilei de 28 mai. Astfel că o mică întârziere – proverbialul sfert academic – a fost imposibil de evitat.

*

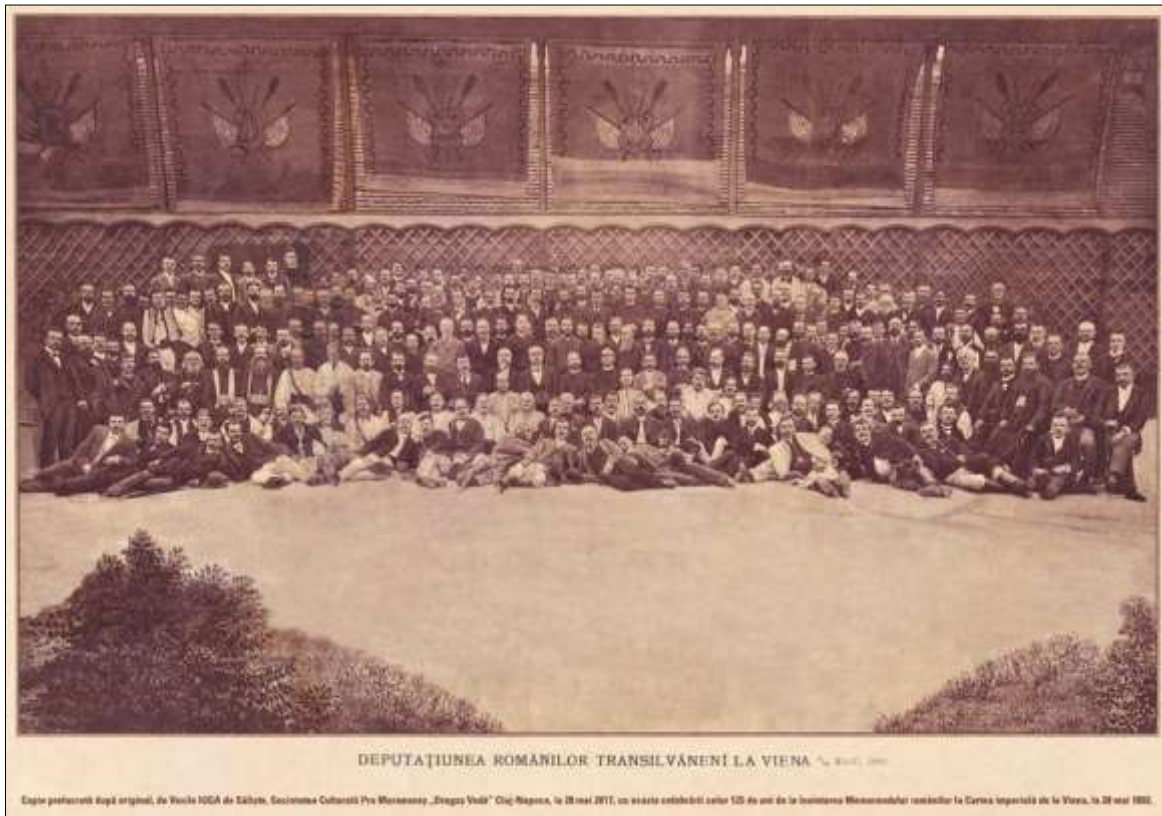
Prin mișcarea memorandistă trebuie să înțelegem toate acțiunile inițiate, organizate și conduse de către Partidul Național Român din Transilvania îndreptate împotriva încorporării Transilvaniei în Ungaria. Se întinde pe o perioadă de 30 de ani, din 1865 și până în 1895, cuprinzând următoarele momente importante:

- Protestul românilor transilvăneni din 18 decembrie 1865;
- Petiția românilor înaintată către Tron la 30 decembrie 1866, atribuită lui Gheorghe Barițiu;
- Pronunciamentul din 3/15 mai 1868 de la Blaj;
- Cererile pentru obținerea permisiunii organizării unui Congres al românilor din Transilvania – nu s-a obținut;
- Memorandul de la 1869 de la Miercurea-Ciuc;
- Memorandul din Brașov al lui Iosif Hodoș din 1870-1871;
- Memorandul din 1882 întocmit de Gheorghe Barițiu;
- Marele Memorand de la 1892;
- Procesul Memorandiștilor din 7-25 Mai 1894, desfășurat la Cluj.

Mișcarea memorandistă a fost inițiată, organizată și condusă de către Partidul Național Român din Transilvania și Ungaria, care a reprezentat interesele națiunii române trăitoare sub coroana Dublei Monarhii – împărătească și crăiască (*kaiserlich und königlich Doppelmonarchie* sau *k. u. k. Doppelmonarchie*), denumită și Monarhia Dunăreană, compusă din două Regate: *Cisleithania* (stat numit oficial *Austria* doar din 1915) și din „Țările Sfintei Coroane Ungare a lui Ștefan”, *Transleithania* (stat numit colocvial *Ungaria*). Acest compromis dintre împăratul Francisc Iosif I și nobilimea maghiară a fost parafat public prin încoronarea, la Buda, a suveranului ca rege al Ungariei, la data de 8 iunie 1867. Mișcarea a reprezentat cea mai importantă acțiune politică de afirmare a națiunii române din Ardeal și a fost cea mai grandioasă manifestare a luptei *pașnice și legale* a românilor din Transilvania și Ungaria înainte de Marea Unire. A fost o replică politică hotărâtă, obiectivă și necesară la compromisul austro-ungar care a instituit în anul 1867 dualismul ca formă de guvernare a imperiului și care, fără consultarea și acordul românilor, a ratificat alipirea Transilvaniei la Ungaria.

La Consfătuirea Comitetului PNR din 25-26 martie 1892, ținută la Sibiu, prezidată de către marele nostru tribun, Gheorghe Pop de Băsești, în calitate de vicepreședinte al Partidului Național Român (președintele dr. Ioan Rațiu era bolnav), s-a hotărât „*ubașternerea unui memorandum la tron* și decide ca acest memorandum să se prezenteze fără amânare¹, de către o delegație numeroasă.

Începând din 24 mai 1892, membrii delegației românilor au ajuns în Viena, în grupuri mici și cu trenuri diferite, pentru a nu oferi argumente poliției statale să zădărnicească sosirea lor în capitala imperiului. Badea George, dr. Vasile Lucaciu și dr. Ioan Rațiu au fost întâmpinați la gara Staatsbahnhof (Gara de Sud) din Viena, pe 26 mai, iar până în 28 mai, dată la care trebuia să aibă loc întâlnirea tuturor membrilor delegației, au sosit la Viena peste 300 de români.

De asemenea, trebuie subliniată importanța comunității românești din Viena de atunci, puternică și unită, care a fost în măsură să asigure cazarea a peste 300 de români din Ardeal și părțile ungurene. „Sâmbătă, în 28 Maiu, toți membrii delegației erau la Viena. Sara s-au putut întâlni pentru o cină comună în casina *Elterlein*”².

Memorandul, documentul aprobat la Sibiu, a fost trimis printr-un emisar deghizat și a fost predat lui Eugen Brote, vicepreședinte al PNR, sosit mai înainte la Viena, care s-a ocupat de traducerea și caligrafierea lui în limbile română, germană și maghiară. Emil Brote a realizat acest lucru *cu ajutorul iscusitului caligraf R. Pike, acesta scriind, pe foi de hârtie format folio (43/31 cm), petiția românească în trei limbi, română, germană și maghiară,*

¹ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau Luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Sibiu, Tiparul tipografiei Arhidiecezane, 1913, p. 501.

² *Ibidem*, p. 548.

toate trei versiunile fiind așezate una lângă alta, pe aceeași pagină, în mod perpendicular³.

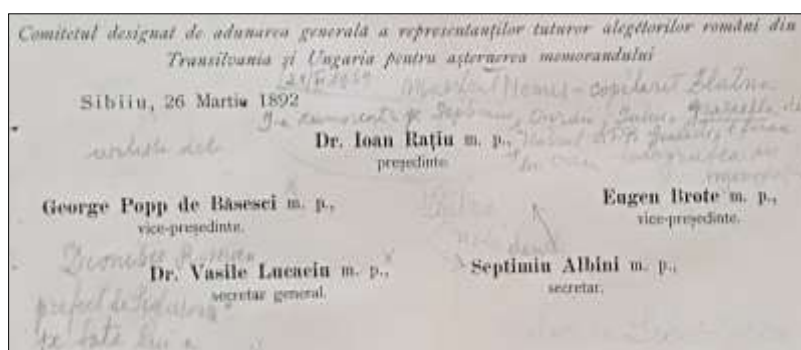
Prin Memorand, în mod explicit, s-a cerut: autonomia Transilvaniei; redeschiderea Dietei Transilvaniei, desființată la 1867; restabilirea validității legilor aprobate de Dieta de la Sibiu din 1863-1864 și recunoașterea națiunii române ca națiune de sine stătătoare, egală în drepturi cu celelalte națiuni din imperiu, precum și a religiei ei, ca religie „receptă”, adică oficială, în stat.

Exemplarul original al Memorandului, scris la Viena, a fost semnat de: dr. Ioan Rațiu, în calitate de președinte al Partidul Național Român din Transilvania și Ungaria, George Pop de Băsești, vicepreședinte, Eugen Brote, vicepreședinte, dr. Vasile Lucaciu, secretar general, Septimiu Albini, secretar, și Iuliu Coroianu, „referinte”.

Semnătura lor are ca suport reprezentativ faptul că acestea au fost persoanele ce au făcut parte din *Comitetul designat de adunarea generală a reprezentanților tuturor alegătorilor români din Transilvania și Ungaria pentru așternerea memorandului*. Dr. Iuliu Coroianu, prezent atunci la Viena, a fost îndreptățit să semneze acest important document, deoarece el a conceput și completat Memorandul, aducându-l la forma finală. Din aceste considerente în dreptul semnăturii sale se precizează cuvântul „referinte”.

Adunarea de întâmpinare a delegației memorandiste a fost stabilită pentru ziua de 29 mai 1892, zi de duminică, ora 9.00, în Sala de festivități din clădirea Altes Rathaus, adică Primăria Veche, ce are adresa în Wipplingerstraße 6-8, 1010 Viena.

Memorandistul Rubin Patiția, unul dintre membrii marcanți ai Comitetului PNR din Transilvania și Ungaria, prezent la Viena și participant direct la hotărârile ce s-au luat acolo în cadrul întâlnirilor de lucru ale conducerii partidului și, totodată, a delegației, ne mărturisește ce s-a întâmplat: *În loc de primire binevoitoare, cu ocazia convenirii deputațiunii române cu prietenii vienezi, în sala vechiului edificiu al Magistratului vienez, se comandaseră în jurul aceluși edificiu o ceată de 25 de polițiști, ca și când ar fi avut teamă de o bandă revoluționară. Comisarul polițienesc de la acea adunare, sub pretext de neobservare a unei forme (acesta a solicitat „lista celor invitați la adunare”, lucru imposibil de realizat atunci, n.n.), a respins adunarea și ne-a împrăștiat. Tratatamentul acesta cred că a rămas și va rămâne fiecărui român în minte, căci insultă mai mare nu se poate socoti, când astfel sunt răsplătite multele mii de morți ai neamului românesc de pe câmpurile de luptă, pentru patrie și tron...⁴*

...în sala vechiului edificiu al Magistratului vienez, se comandaseră în jurul aceluși edificiu o ceată de 25 de polițiști, ca și când ar fi avut teamă de o bandă revoluționară. Comisarul polițienesc de la acea adunare, sub pretext de neobservare a unei forme (acesta a solicitat „lista celor invitați la adunare”, lucru imposibil de realizat atunci, n.n.), a respins adunarea și ne-a împrăștiat. Tratatamentul acesta cred că a rămas și va rămâne fiecărui român în minte, căci insultă mai mare nu se poate socoti, când astfel sunt răsplătite multele mii de morți ai neamului românesc de pe câmpurile de luptă, pentru patrie și tron...⁴

Presa vieneză a fost cenzurată, niciun cotidian nu a scris pe larg despre această mișcare, iar știrile, la cunare, au fost dirijate pentru a discredita delegația românilor. Un singur exemplu: *Neue Freie Presse*, 30 mai – „Delegația Românească care a venit la Viena pentru a înmâna un memorandum despre starea românilor nu a fost primită de împărat. Vizita conducătorului delegației la șeful cabinetului pentru a cere audiența la împărat s-a lovit de un refuz. Domnilor li s-a dat de înțeles că au luat o inițiativă greșită și că în Viena nu este niciun factor care să fie favorabil vreunei conspirații împotriva guvernului constituțional al Ungariei. O astfel de conspirație este întâlnită doar printre cei tineri (referire expresă la gruparea iredentă a Tinerilor Cehi, n.n.) sau printre antisemiți (trimitere directă la Partidul Social Creștin din Austria, considerat atunci ca fiind un partid antisemit, n.n.), iar între mișcarea românească și antisemitismul internațional este o legătură care nu poate fi negată. Ziarul *Berlin Kreuzzeitung* este principalul organ al românilor transilvăneni și al României iredente (mențione de denigrare a presei românești din Viena, n.n.). Împăratul, pe care domnii Schneider și Lueger (membri ai PSC, ultimul va ajunge primar al Vienei, n.n.) au încercat să-l folosească pentru a-și atinge scopurile, va deschide poate ochii și altor cercuri pentru a vedea tendințele distructive pe care unii le urmăresc în secret. Întâlnirea programată pentru ieri, în care fraternitatea dintre români și antisemiți trebuia celebrată, a fost anulată de către autorități, deoarece ei nu au luat seamă de regulile dreptului de întrunire”⁵.

Împăratul n-a acordat audiența solicitată de delegația memorandiștilor, astfel că la 1 iunie 1892, în cuverta sigilată, dr. Ioan Rațiu a prezentat Memorandul la adresa *Exceleței Sale, a șefului Cabinetului Maiestății Sale, pentru a-l înmâna, pe calea sa, la locul destinațiunii*. Cancelaria imperială a înaintat Memorandul guvernului de la Budapesta, care, la rândul-i, l-a trimis intact (fără a fi deschis plicul), prin poștă, la 25 iulie 1892, doctorului Ioan Rațiu, pe adresa acestuia din Turda. Facem precizarea că autoritățile imperiale și ungare aveau cunoș-

³ Vasile Netea, *Istoria Memorandului*, Editura Europa Nova, București, 1993, p. 107.

⁴ *Ibidem*, p. 105.

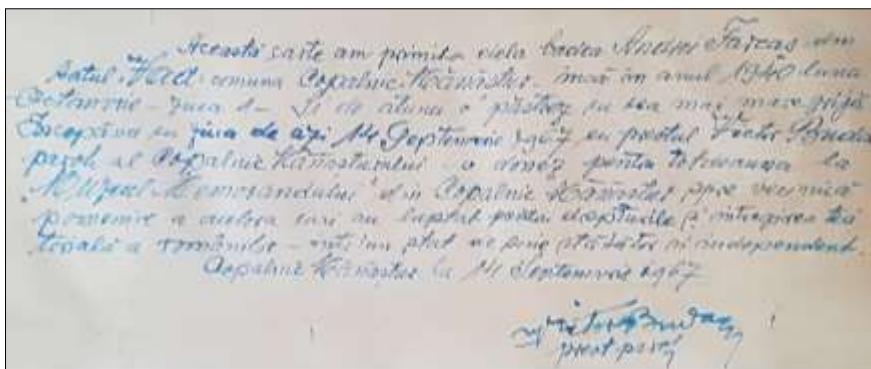
⁵ Cotidianul vienez *Neue Freie Presse*, din 30 mai 1892.

tință despre conținutul acestei petiții, deoarece anterior au fost distribuite o parte din cele 5.000 de exemplare comandate inițial, în luna mai, iar până la finele lui iulie 1892 au fost tipărite, apoi distribuite, aproximativ 10.000 exemplare ale Memorandului Românilor din Transilvania, dintre care 7.500 în limba română, 700 în limba franceză, 700 în limba italiană, 500 în limba germană și 500 în limba maghiară⁶.

Memorandul, tipărit la Sibiu în tipografia particulară a lui Eugen Brote, a fost distribuit în tot Ardealul, de către un număr de „78 de bărbați de încredere stabiliți de Comitetul Național Român”⁷. Vicepreședintele PNR, Pop Gheorghe de Băsești, a primit circa 80 de exemplare, dr. Teodor Mihali „aproximativ 40-50 exemplare”, dintre care 10 (8 în limba română, 2 în limba maghiară) le-a ascuns într-un sertar secret de la o masă de birou și au fost găsite, în mod întâmplător (s-a deteriorat biroul), de către urmașii acestuia abia în anul 1965. Nu știm câte au fost trimise părintelui dr. Vasile Lucaciu, deoarece în mod sigur acestea au fost confiscate de autoritățile maghiare, care-l urmăreau zi și noapte, precum și întreaga lui corespondență.

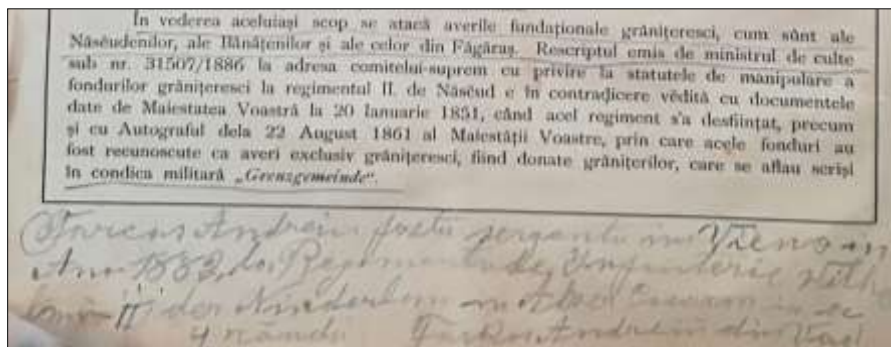
Ca noutate absolută arătam că un exemplar din acest Memorand se găsește în Muzeul „Anca” din Copalnic-Mănăstur.

Răsfoind acest exemplar și analizând adnotările făcute pe filele lui, am constatat că a aparținut, până la 1 octombrie 1940, lui Andrei Farcaș din Vad, comuna Copalnic-Mănăstur. Badea Andrei l-a predat preotului Victor Buda, parohul localității, care de atunci și până la 14 septembrie 1967 l-a păstrat cu cea mai mare grijă și care, la

această dată, l-a donat pentru totdeauna la „Muzeul Memorandului” din Copalnic-Mănăstur, spre vecinică pomenire a acelor care au luptat pentru drepturile și întregirea teritorială a românilor într-un stat de sine stătător și independent⁸. Muzeul Memorandului din Copalnic-Mănăstur era un proiect al părintelui Victor Buda și al muzicologului Leontin Anca, vis care n-a fost îndeplinit în timpul vieții lor. Așa se face că domnul Lucian Anca a desăvârșit proiectul, amenajând casa părintească într-un complex muzeal care a fost inaugurat cu ocazia lansării ultimului număr din 1919 al revistei *Vatra chioreană*.

Cine era acest Andrei Farcaș din Vad? Ne-o spune chiar el prin adnotările sale repetate și formulate la persoana I. Un exemplu: „Farcaș Andrei fostu sergentu în Viena în Ano 1882, la Regimentu de Infanterie Wilhelmu III der Ninderlem în Alzer Casarm în oc. (probabil, în octombrie, dar cele scrise ulterior ne dau impresia că s-a oprit din scris și a precizat de câte ori a fost acolo, n.n.) 4. rânduri. Farkas Andreiu din Vad”.

Urmările imediate ale acestei acțiuni memorandiste: casa dr. Ioan Rațiu din Turda a fost devalizată; membrii identificați ai delegației, în totalitatea lor, au fost atrași în odiosul Proces al Memorandului din 7-25 mai 1894, care s-a ținut la Cluj; persecuții, condamnări, emigrări în România sau în alte state Europene... La Cluj Sala

Redutei era arhiplină. Sus pe pedestal iau loc jurații, la mijloc președintele, având câte un judecător la dreapta și la stânga, iar la capul mesei pe procuror. Jos, în fața juraților la stânga, iau loc cei 17 apărători în frunte cu dr. Amos Frâncu și dr. Aurel Isac. Cei 300 de acuzați ocupă loc pe băncile lungi improvizate. În spate și la balcon se află publicul înghesuit ca sardelele. (...) Stabilirea identității acuzaților a durat două zile. Procurorul, primind ordin de sus, a scos din cauză 270 de acuzați, ridicând acuza numai contra a 30 de acuzați. Din[tre] aceștia, 4 au fost absenți, care urmau să fie judecați ulterior⁹.

⁶ Emil Lazăr, Dr. Teodor Mihali (1855-1934), unul din conducătorii mișcării memorandiste, în Muzeul de Istorie Baia Mare, *Memorandul Românilor – centenar (1892, 1894-1992, 1994). Contribuții la cunoașterea mișcării memorandiste*, Baia Mare, 1994, p. 89.

⁷ Ibidem.

⁸ Adnotare pe ultima filă a exemplarului existent la Muzeul „Anca” din Copalnic-Mănăstur.

⁹ Tiron Albani, *Leul de la Șişești*, ediție aniversară, 100 de ani de la Marea Unire, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2017, prin care s-a reeditat lucrarea Tiron Albani, *Leul de la Șişești*, Editura Cercul Ziariștilor Oradea, 15 august 1936, p. 174.

*

După cuvintele de deschidere rostite de colonelul Babiciu, primul invitat căruia i s-a oferit cuvântul a fost **dr. Mircea Gheorghe Abrudan**, cercetător științific la Filiala Cluj a Academiei Române, care a făcut o succintă prezentare a modului cum s-a desfășurat demersul românilor memorandiști de la Viena în anul 1892: „Delegația românilor din Transilvania și Ungaria, în frunte cu Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de Băsești, Eugen Brote, Septimiu Albini, Patriciu Barbu și Vasile Lucaciu, s-a deplasat la Viena, împreună cu 300 de români, dorind să înainteze împăratului și Curții de la Viena, în numele a 3 milioane de români din Imperiul Austro-Ungar de atunci, acest memoriu în care îi prezentau suferințele, nedreptățile, discriminările naționale. S-au decis să meargă la Viena pentru a înainta împăratului acest memorandum, acest document amplu în limbile română, maghiară și germană, prin care cereau autorității imperiale... de fapt ei făceau apel din nou – cum au făcut-o iarăși și iarăși – la suveran, așa cum au făcut-o din secolul al XVIII-lea, începând cu Inochentie Micu-Klein, și apoi trecând prin episcopii Ioan Bob și Gherasim Adamovici, care au înaintat *Supplex Libellus Valachorum* tot Curții de la Viena, tot așa și acum, fruntașii români s-au decis să facă apel la împărat peste autoritatea Guvernului de la Budapesta, sperând, nădăjduind că împăratul îi va ajuta... «drăguțul» de împărat va asculta și de această dată «gravaminele», cum spuneau ei atunci – astăzi am traduce prin plângeri-le, doleanțele, durerile –, românilor. Din nefericire, ei n-au fost primiți de către Curte, nici măcar de aghiotantul împăratului, poate și datorită faptului că au ales să organizeze această deplasare într-un moment puțin nepotrivit, deoarece împăratul atunci se afla la Linz și urma să organizeze o serbare amplă de aniversare a 25 de ani de când se afla în fruntea imperiului. Și astfel, se pare că împăratul a fost sfătuit de consilierii lui să nu îi primească pe români, pentru a nu-i supăra pe guvernanții de la Budapesta”.

„Să ne-aducem aminte că în 1867 imperiul se reorganizează și se naște acest stat dual, dublu, cu două guverne, la Viena și la Budapesta, iar marea majoritate a românilor, în cazul nostru al celor din Maramureș, Transilvania, Crișana și Banat, ne-am aflat sub administrația Guvernului de la Budapesta, iar frații noștri din Bucovina sub autoritatea directă a Curții imperiale. Deci, în 28 mai 1892, această delegație nu a fost primită și nici măcar memorandumul nu a putut să-l depună la Curte oficial, ci doar printr-un reprezentant, acesta ajungând, prin dr. Ioan Rațiu, la baronul Adolf Braun, șeful Cancelariei imperiale, sigilat, iar în acest plic sigilat baronul l-a înaintat apoi ministrului ungar de la Viena, Szögyény, care l-a trimis, la rândul lui, primului ministru maghiar. Deci, vedeți, cercul acesta al puterii a ocolit tronul imperial și, practic, împăratul s-a spălat pe mâini. [...] Procesul memorandiștilor de la Cluj, început în 1893, datorită presei britanice și franceze, a căpătat un ecou european și, la Londra și la Paris, mai ales, opinia publică a luat la cunoștință ce se întâmplă și datorită diasporei – micuță – de acolo, care a știut să facă lobby cauzei românilor transilvăneni și Guvernul de la Budapesta, totuși, nu s-a lăsat impresionat, ci, după cum știți, în 1894 ei sunt condamnați. Se încearcă o grațiere, și aici aș vrea, pentru că tot vorbim de Budapesta, să-l pomenesc pe Iosif Gal, un român născut la Cluj, în familia protopopului ortodox Gavril Gal și ajuns deputat la Budapesta, el este primul care intervine, pentru că avea relații bune cu Guvernul de la Viena și, prin intermediul soției sale, care era baroneasă și era o femeie foarte bogată, intervine și cere grațierea lor, dar știți că urmează intervenția direct la împărat a regelui Carol I și ei sunt grațiați”.

După o trecere în revistă a pelerinajului „Pe urmele memorandiștilor” din luna mai a anului 2018, când delegația română a fost întâmpinată, „spre deosebire de strămoșii noștri, cu multă bucurie, cu mult respect, atât de către autoritățile române, respectiv ambasadorul României la Viena, fiind primiți la Ambasada României în mod oficial, dar și la reședința veche a Primăriei din Viena, unde am fost primiți și cinstiți cu prezența viceprimăriei Vienei”, revine la evocarea momentului istoric de la 1892, de la care „ceea ce trebuie să se decanteze, mai ales pentru vremurile acestea pe care le trăim și noi și vedem că este multă vrajbă în societatea românească, oamenii aceștia, pe care i-am evocat, dar care au fost mulți și este fotografia celebră care circulă pe internet și o

Alături de ambasadorul României în Republica Austria,
Excelența Sa Bogdan Mazuru, 26 mai 2018

cunoaștem, erau avocați, erau medici, erau preoți, atenție, și ortodocși și greco-catolici, și în momentul în care cauza națională a fost pusă în față a primat această cauză. Deci ei au renunțat la orgolii personale, confesionale, și-au dat mâna și au încercat să facă ceva pentru prosperitatea, pentru dobândirea drepturilor, libertăților națiunii române din Transilvania și Ungaria. Așa cum s-a întâmplat și în toamna lui 1918, când, în ciuda gripei spaniole, care în Transilvania atunci – fiindcă suntem în pandemie, da? – bântuia în Transilvania; sunt sate întregi de unde avem rapoarte că au murit oameni, strămoșii noștri s-au dus atunci în număr

Isabelle Jungnickel, Mircea Abrudan și Gavril Babiciu, 25 mai 2018

bănățeni și de dincolo de munți – care, atenție, spre deosebire de politicienii de astăzi... eu nu sunt membru al niciunui partid politic, dar sunt istoric și trebuie să spun lucrul acesta, cei de-atunci și-au dat mâna și, mai mult decât atât, au băgat mâna în propriile lor buzunare: Alexandru Vaida Voievod, de pildă, și-a plătit el din banii lui proprii, atenție, șederea la Paris; nu i-a plătit-o statul român. Pentru că statul român ieșea dintr-un război foarte greu și avea trupele până la Budapesta, care trebuiau întreținute. Deci, oamenii aceștia au fost extraordinari! Și, la fel, o elită politică și culturală de primă mână. Am avut în acea delegație medici – uitați, Cantacuzino, că s-a tot pomenit numele lui după desființatul institut din București care sperăm că se va reface –, doctorul Cantacuzino a fost membru în această delegație și este cel care a semnat Tratatul de la Trianon împreună cu Titulescu. Deci, iată ce oameni deosebiți am avut, memorandiștii, cei care au făcut unirea, care s-au luptat și s-au jertfit pentru noi. Pentru ca noi, astăzi, să putem vorbi în libertate, fără să ne fie teamă că cineva ne dă în cap sau că ne închide în limba română. De aceea este bine să ne aducem aminte și vreau să-l felicit pe domnul Babiciu că a avut această inițiativă și pe toți dintre dumneavoastră care v-ați luat, uită, timp și ați intrat online!”

Menționăm că discursurile invitaților la simpozion au fost intercalate cu scurte înregistrări video realizate cu ocazia pelerinajului făcut „pe urmele memorandiștilor” din luna mai a anului 2018. A urmat la cuvânt lectorul universitar **dr. Ilie Gherheș**, de la Muzeul Județean de Etnografie și Folclor Maramureș, care a evidențiat faptul că „în secolul al XIX-lea națiunile s-au aglutinat și s-au orientat după alt azimut, fiind numit de către un savant austriac «secolul naționalităților». Din nefericire pentru el și pentru Austria lui, a fost o denumire și o realitate fatală. Aș vrea să vă spun că lumea se grupa acum și se aduna sub un alt drapel, sub un alt steag, unul etnic, un steag național, un steag în care fâlfâia sufletul întregii națiuni – române, de data aceasta. Dar, ce pericol exista: toți bărbații aceștia care au purtat acest steag și care, din fericire pentru noi, sunt poate printre cei mai importanți bărbați ai nației noastre din toate timpurile, toți bărbații aceștia aveau de deus un jurământ pe drapelul austro-ungar, în această perioadă a istoriei. Și atunci, ca să faci pasul de sub jurământul acela, adică să abjuri acel jurământ, nu puteai să te mânțuiești, nu puteai să faci așa ceva decât dacă te puneai sub o altă ocrotire și acea ocrotire putea fi asigurată, în primul rând, de către preoți și, în acest fel, noua religie a fost una națională, una etnică. Și preoții le-au dat lor posibilitatea să poată jura încă o dată, de data aceasta pe drapelul tricolor românesc. Astfel, acești bărbați au putut să ne reprezinte și, cum spunea foarte bine tânărul istoric Mircea Abrudan, și-au riscat totul și și-au cheltuit averile, deși le puteau cheltui și în alt mod. Având în vedere că ne apropiem de centenarul semnării Tratatului de la Trianon, să nu uităm, ca maramureșeni, că la Conferința de Pace de la Paris un mare rol l-a jucat și Gavrilă Iuga de Săliște, maramureșeanul nostru emblematic și drag. Niciodată nu spunem destule când e vorba de jertfa înaintașilor, dar îmi rezerv dreptul, dacă se va mai putea, de a interveni la sfârșit și vă asigur și vă mulțumesc că m-ați primit în această frumoasă adunare, fiindcă vă ascult cu mare, mare atenție”.

foarte mare la Alba-Iulia și au trecut peste toate aceste greutăți posibile, inclusiv la adresa vieții lor, cu scopul unirii, pentru dragostea pe care o aveau față de neamul românesc și față de unitatea pe care și-au dorit-o – și politică, nu doar culturală, lingvistică, etnică, religioasă/confesională cu frații de dincolo de munți. Și am vrut să subliniez acest aspect și pentru că, iată, peste câteva zile, așa cum știți, se vor împlini 100 de ani de la semnarea Tratatului de la Trianon, care consfințește la nivel internațional decizia de la 1 decembrie 1918 și este important să marcăm acest moment, pentru că și la Trianon am avut o serie de reprezentanți români extraordinari – ardeleni,

De la malul mării, din localitatea Mamaia, colonelul (rtr) **Aurel Butnaru**, membru al Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și Retragere din MAI, a rostit un mesaj colegial și cordial pentru participanții la simpozion: „Nu putem să uităm de colegii noștri, deși am absolvit Școala de Ofițeri acum mai bine de 50 de ani. Noi am fost întotdeauna uniți și am ținut să fim împreună la astfel de manifestări, mai ales când este vorba de eroii neamului. Ne-am întâlnit, bineînțeles, în principal, în Anul Centenarului, atât la Mă-rășești, cât și «Pe urmele memorandiștilor» și la Cimitirul Eroilor din Viena, la Alba Iulia și vom fi în continuare, sigur, de data aceasta în noile condiții. Bineînțeles că ofițerii români, fie că sunt ei activi, în rezervă sau în retragere, sunt principalii purtători ai mesajului de cult al eroilor neamului și sperăm să fim în continuare, să ne întâlnim nu numai pe internet, poate și în condițiile în care ne întâlnim până acum; așa să ne ajute Dumnezeu să ne putem vedea în continuare, să fim sănătoși!»

Partea a doua a simpozionului a fost marcată de lansarea pe piață cu foarte puțin timp în urmă a excepționalei lucrări închinată eroilor români care și-au jertfit viața pe câmpul de luptă, intitulată *Monumente din județul Maramureș închinare eroilor din Primul Război Mondial*, apărută la Editura Ethnologica, sub egida Consiliului Județean Maramureș și a Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan” Maramureș, având ca parteneri instituționali Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș și Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmăției și colaboratori primăriile județului și Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria” – Filiala Maramureș. Coordonatorul lucrării, **dr. Ștefan Mariș**, i-a revenit misiunea de a o prezenta în cele ce urmează: „Nu este vorba nicidecum de o lansare, doar două-trei lucruri vreau să amintesc despre această carte extrem de importantă, zic eu, pentru județul Maramureș. Și e importantă și din perspectiva a ceea ce înseamnă astăzi România în contextul Uniunii Europene. Volumul vine să sublinieze, încă o dată, un lucru esențial: doar patriotismul creează adevăratele națiuni. Fără jertfa acestor eroi, nu ar fi existat națiunea de azi. Sigur că, de multe ori, cuvântul acesta de patriotism începe să fie privit puțin ca învechit, e un termen desuet în ochii multora, însă, chiar dacă argumentele poate ar părea un picuț deplasate, trebuie să-l aducem și astăzi în discuție, într-o lume în care globalizarea tinde să ștergă orice identitate între națiuni. Chiar dacă astăzi suntem în Europa, mie mi se pare că noi trebuie să înțelegem foarte, foarte limpede că un mod de a ne exprima de genul «cetățean european» nu are o acoperire atât de mare cum are aceea de cetățean român. Noi, în primul rând, suntem români, și de aici trebuie să plecăm. Sigur că lumea globalizată va aduce o serie întreagă de schimbări profunde în viața socială și politică a țărilor care compun Uniunea Europeană, dar nu numai. La nivel internațional, lumea se schimbă. Și orice schimbare aduce și pericole. Iar în cazul nostru, al României, care e o țară mică comparativ cu alte țări ale lumii, pericolele acestea sunt extrem, extrem de mari. Și vom putea face față pericolelor doar atunci când națiunea își consolidează structura socială, politică, dar, mai mult decât atât, își știe foarte bine istoria și tradițiile. De aici plecăm și trebuie să reamintim acest lucru întotdeauna».

„Revenind la album, trebuie să spun că a fost o muncă extrem, extrem de serioasă și chiar foarte grea. În anumite momente am avut senzația că ne va fi aproape imposibil să parcurgem tot județul și să inventariem atâtea și atâtea monumente. Sunt în total 157 de monumente, în cele două municipii, zece orașe și cincizeci de comune. [...] Au fost eforturi mari, însă bucuria e că putem pune pe masă o lucrare necesară, un omagiu, dacă vreți, pe care-l aducem noi eroilor acestui ținut, celor care, de multe ori, nici măcar o clipă nu s-au gândit și nu și-au pus problema că ei își pun viața în pericol pentru țara aceasta. Exemplul pe care ni l-a dat la început și domnul Abrudan cu Vaida Voievod este unul cât se poate de important și ar merita să fie și astăzi urmat de politicienii țării”.

Au urmat apoi prezentările unor fotografii istorice, pe care col. **Gavril Babiciu** le-a comentat cu multă vervă și pasiune, dovedind cu prisosință că posedă un bagaj de cunoștințe foarte bogat în ceea ce privește acțiunea memorandiștilor de la 1892. Astfel, aduce unele observații legate de erori flagrante apărute pe internet, în speță pe binecunoscuta enciclopedie liberă Wikipedia, care prezintă fotografia celor „osândiți” în Procesul memorandumului ca ilustrându-i pe semnarii

documentului în discuție.

Chiar și Enciclopedia României (online) reproduce aceeași greșeală cu fotografia prezentându-i pe

ce se putea întreprinde ca Sălajul să contribuie decisiv prin numărul persoanelor participante în delegație, a făcut parte din Sfatul Țării, a făcut parte din comisia care a stabilit pe teren granițele de vest. Deci, Teodor Mihali a fost un maramureșean căruia e musai, musai să îi cinstim memoria și să-i aducem elogiile cuvenite”.

Primarul din Șişești, **Ioan Mircea Tentiș**, a mărturisit că „acest simpozion l-am fost gândit cu domnul Babiciu să-l facem la Șişești, după ce am fost la Viena de două ori, mai ales că la Șişești, la un simpozion istoric, participă multă lume, fiind o comună în care lumea chiar simte românește și pe oameni îi interesează acest subiect. Nu s-a putut în anul acesta din cauza pandemiei, dar sigur că nu ne lăsăm și, când vom putea, îl vom face, mai cu seamă că la Șişești, chiar în fața Primăriei, avem și un monument închinat eroilor memorandiști, cei care au plecat împreună cu Vasile Lucaciu din comuna noastră în acea delegație la Viena. Și dacă vorbim și de cinstirea memoriei lui Vasile Lucaciu și a acestor oameni, chiar acum suntem în discuții și vom face un proiect amplu acolo, la Muzeul «Vasile Lucaciu», de reabilitare, de punere în valoare, inclusiv să gândim cele două statui, ale lui Traian și Decebal – un vis de-al lui Vasile Lucaciu pe care să-l realizăm acum, în viitorul apropiat. Eu ce să zic? Vă așteptăm la Șişești și Doamne ajută în continuare!”

Colonelul (r) **Ioan Ceterchi**, președintele Filialei Maramureș „Pintea Viteazul” a Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și Retrageră din MAI, a adresat câteva cuvinte participanților: „Vreau să felicit colectivul care s-a ocupat de redactarea și organizarea acestui simpozion, în primul rând pe domnul colonel Gavril Babiciu, cât și pe ceilalți colaboratori care sunt prezenți cu dânsul și care au contribuit la buna desfășurare a acestei transmisiuni. [...] Apreciez această reuniune și, fiind prima de acest gen, sperăm ca viitoarea să fie mult mai reușită. Vă mulțumesc, la revedere!”

condamnații procesului ca fiind semnatarii, eroare căreia i se adaugă una la fel de mare, a însuși titlului documentului despre care vorbim: „Memorandumul Românilor din Transilvania, Banat și Ungaria”, în loc de corecta denumire „Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria”. Fotografii alăturate sunt grăitoare în acest sens. Colonelul Babiciu ne dă, însă, și explicația titlului eronat, prin faptul că „Alexandru Mocioni, care conducea filiala Partidului Național Român din Banat, împreună cu Andrei Mureșanu, care conducea filiala de la Brașov, nu au fost de acord să fie înaintat atunci Memorandumul, pentru că, spuneau ei, nu este momentul oportun. De acest moment oportun s-a legat și Majestatea Sa, regele Carol I, la vizita pe care Lucaciu și Coroianu i-au făcut-o și i-au prezentat conținutul Memorandumului, iar acesta i-a întrebat: «Este oportun să-l înaintați acum?»», iar cei doi – patrioți și ardeleni – i-au

explicat regelui nostru, al românilor, care sunt argumentele. El a «uitat» să le spună lor că peste numai o lună de zile va continua să semneze la Sinaia prelungirea tratatului secret pe care l-a avut cu Imperiul Austro-Ungar”.

După prezentarea altor câteva secvențe de la pelerinajul făcut cu două autocare la Viena, col. Gavril Babiciu a ținut neapărat să facă precizarea că „aportul maramureșenilor la această mișcare a fost unul deosebit. Au existat *trei* mari personalități, nu două, cum de regulă se afirmă acum: Gheorghe Pop de Băsești, dr. Vasile Lucaciu și dr. Teodor Mihali. Teodor Mihali a fost avocat, membru în delegație, și s-a ocupat de tot

În a doua sa luare de cuvânt, **dr. Ilie Gherheș** a mărturisit: „Mă simt emoționat de această reverență adusă istoriei și memorandiștilor. Este bine că am reușit să mai aducem o gură de oxigen istoric și etnic. Se spune că în Ardeal, fără să jignesc pe nimeni, noi avem un simț în plus. Acel simț se numește simțul istoric. Dar același lucru, în această perioadă a memorandiștilor, până și Dumnezeu a fost naționalizat. [...] În literatura sau poezia lui Petőfi Sándor se spune că Dumnezeu este un bun maghiar. În literatura ucraineană se spune că Dumnezeu este un bun ucrainean. Și în literatura noastră romantică, se spunea și se spune, peste tot și tot timpul, că Dumnezeu este un bun român. Acești oameni ne-au arătat că Dumnezeu atunci a fost și un bun român. N-aș vrea să închei fără a-l felicita pe domnul director Ștefan Mariș, pentru că a ieșit un volum cu adevărat monumental, cu adevărat reprezentativ, emblematic și să-i mulțumesc acum, de la acest microfon, că deja cinci volume au ajuns la noi la Muzeul Satului.”

A luat apoi cuvântul colonelul (r) **Eugen Rusu**, membru al Secției Maramureș a Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și Retragere din SRI, care a considerat că „este un eveniment... eu așa îl iau, ca pe un eveniment istoric, care trebuie să fie luat ca exemplu pentru tinerii de astăzi, care nu înțeleg filele istoriei. Încă o dată, felicitări, domnule colonel Babiciu, și tuturor celor care au contribuit!”

Profesorul de istorie **Adrian Bledea**, de la Colegiul Național „Mihai Eminescu” a afirmat: „E un moment important în istoria noastră națională, momentul luptei memorandiștilor. În al doilea rând, mă bucur că unii dintre elevii mei au avut dorința și răbdarea – sper eu și plăcerea și interesul – față de ceea ce s-a discutat aici, la acest simpozion, și doresc să transmit organizatorilor, domnului Babiciu și tuturor celor prezenți, că astfel de acțiuni sunt importante pentru noi, românii, și în special pentru tinerii din ziua de azi. În intervențiile antevorbitorilor mei s-a discutat puțin despre ce înseamnă sentimentul patriotic, despre conștiința națională. Și eu obișnuiesc, atunci când avem lecții de istorie care ating această temă, a conștiinței naționale, lecții care se referă, în special, la istoria modernă și contemporană, să le spun elevilor că, practic, conștiința asta națională, sentimentul patriotic înseamnă, de fapt, dorința românilor de a avea un viitor comun. Practic, poporul român, le spun eu elevilor mei, s-a transformat din popor în națiune – națiunea fiind pe o treaptă superioară de evoluție a societății umane, să zicem –, s-a transformat din poporul român în națiunea română în momentul în care românii s-au simțit români, înainte de a se simți moldoveni, sau ardeleni, sau munteni. Deci, în momentul în care identitatea națională a devenit mai importantă decât cea locală și în momentul în care și-au dorit să aibă un viitor comun. Practic, această dorință a unui viitor comun, de a trăi în același spațiu, de a avea aceleași instituții și principii, reguli de organizare, această dorință, practic, a determinat crearea statului român modern. Și aceste lucruri trebuie să le înțeleagă tânăra generație, pentru că această națiune va exista, ca oricare alta, atâta vreme cât noi, românii, ne vom simți români. Atâta vreme cât va mai exista această conștiință națională. Și, încă o dată, îi felicit pe tinerii mei elevi pentru că au avut dorința și interesul de a participa la simpozion în aceste condiții inedite”.

Un al doilea profesor invitat la simpozion este **Călin Morariu**, de la Colegiul Economic „Nicolae Titulescu”, care și-a exprimat gândurile astfel: „Sunt onorat că particip la această conferință. Vă urmăresc de mult și ceea ce faceți este un plus pentru întreg județul, pentru trezirea conștiinței române și a neamului românesc și vă felicit. Și mă bucur că avem în ziua de azi ocazia să participăm la astfel de evenimente!”

Din județul vecin Satu Mare ne-a fost alături în cadrul simpozionului un alt profesor de istorie, **Ștefan Bonto**, de la Școala Gimnazială din Livada, care ne-a adresat următoarele cuvinte: „Mulțumesc pentru invitația la acest eveniment, cred că mi-a fost foarte folositoare, pentru că lecția pe care o aveam eu la clasa a VI-a astăzi era «secolul naționalităților» și se lega excelent acum, numai că la modul în care le pregătisem eu introducerea pentru simpozion, mă așteptam să-mi fie umplute lacunele legate de toată documentația mișcării naționale a românilor din Transilvania din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, începând de pe la 1866, când regele Carol, în România, în Germania viitorul împărat al Germaniei, care îi ajută pe austrieci să întemeieze Imperiul Austro-Ungar, adică nu-i lasă să pice, să fie dărâmați de pe-atunci, înțelegându-se cu nobi-

limea maghiară și tocmai atunci startul acestei mișcări a românilor din Transilvania, cu Partidul Național Român, deocamdată scindat între cele două ramuri, din Ardeal și din Banat, dar care din 1881 va fi unificat, își are momentele cheie. Faptul că acel regim austro-ungar, partea maghiară, își intensifică opresiunea aceea cu, nu știu, vreo patru legi despre care aș fi dorit să aud de la specialiștii dumneavoastră și, implicit, să audă elevii mei... deci aceste lacune din cultura oricărui român cred că ar fi fost bine să fie reevocate. Fenomenul mișcării memorandiste e legat și de mișcarea amplă, românească, pentru unificare. Faptul că la 1877 românii își câștigă independența, frații lor de peste deal devin foarte atrăgători. Mult mai atrăgători și mai competitivi în a-i ajuta pe frații lor de peste munți. Apoi, aș mai fi dorit să aud mai multe lucruri legate de dr. Vasile Lucaciu, a cărui memorie cred că ar necesita să fie întărită mai mult pe partea științifică. [...] Vă mulțumesc!”

Decanul de vârstă al simpozionului, procurorul de 90 de ani **Ioan Bâtea**, ne-a onorat cu prezența și în aceste condiții mai puțin propice pentru organizarea unui simpozion, exprimându-și cu verva-i binecu-

noscută și cu emfază patriotică următoarele gânduri de susținere și îndemn: „Felicit pe organizatorii acestei frumoase lecții de istorie și am apreciat la ea două lucruri foarte valoroase, care au crescut calitatea prezentării ca atare, și anume munca în asociere, munca mai multor societăți culturale și instituții de profil, cu prezentarea sau vizitarea unor locuri istorice sau cercetarea unor documente istorice. Atunci când le prezentăm sau avem ocazia să citim un document original ori să mergem într-un loc în care s-a petrecut un eveniment istoric deosebit, posibilitatea noastră de cunoaștere este mult, mult îmbunătățită și ea ne va ajuta ca, la rândul nostru, să o putem prezenta altora. Deci imaginile din această lecție de istorie, documentele, personalitățile, eroii și martirii neamului românesc etc., este important să fie expuși și aduși în atenția publicului. Mișcarea aceasta memorandistă este o

Ioan Bâtea, Gabriel Stan-Lascu și Gavril Babiciu

continuare a manifestării, în mod concret, a conștiinței naționale a poporului român, așa cum anterior au fost cele două mari evenimente revoluționare sau, după acest eveniment al mișcării memorandiste, a urmat actul final, cum s-ar spune, când conștiința națională a poporului român s-a văzut într-o mare măsură împlinită. Așa spunem și așa vrem să se știe. Dar este necesar ca în acțiunile noastre să fim mai prezenți și în mod repetat acolo unde circulă anumite idei, teorii, cu nuanțe ascunse de șovinism, de iredentism și de alte reformări ale tratatelor și convențiilor internaționale și pe care trebuie să le combatem. Este necesar ca, sub acest aspect, al calității și al volumului acțiunilor noastre, să ne îmbunătățim activitatea de propagare și de răspândire a istoriei noastre, a istoriei poporului român, care este o istorie foarte frumoasă, obiectivă, reală și în concordanță cu umanismul și democrația, libertatea și fraternitatea între popoare. Poporul român a avut de suferit din cauza cinstei și corectitudinii lui și mai suferă și astăzi și nu trebuie să ne lăsăm. Aceasta este calea noastră: cinstea, corectitudinea, democrația și frățietatea. Vă mulțumesc pentru audiență!”

Colonelul (r) **Ioan Corcodel** ni s-a alăturat ceva mai târziu, reamintindu-ne că „astăzi este și Ziua Eroilor și în municipiul Baia Mare s-au depus coroane de flori din partea prefectului și din partea comandantului Centrului Militar Maramureș, a filialelor județene a Asociației Cultul Eroilor «Regina Maria», a Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și Retragere «Alexandru Ioan Cuza» și a Asociației Veteranilor de Război «Bogdan-Vodă», iar acolo a fost și domnul Morariu, nu știu în numele cui a depus și o coroană la Monumentul Ostașului Român din parc”.

Cristian Mareș, directorul Editurii Marist și vicepreședinte al Filialei Maramureș a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, a dorit să adreseze câteva cuvinte participanților la simpozion: „Țin să vă felicit și eu, domnule colonel Babiciu, și pe toți participanții, pe toți cei care au vorbit. Eu am o problemă la cameră, văd că, deci de aceea o să vă rog să mă scuzați, rămân cu imagine anonimă, dar e bine că ne auzim. Și, având în vedere că astăzi este și Ziua Eroilor, aș vrea numai să vă dau un citat: «Eroii sunt pentru neam ceea ce sunt profeții pentru religie și sfinții pentru biserică. Ei sunt verigile prin care se leagă lanțul veșniciei naționale». Deci, având în vedere că este Ziua Eroilor, să ne gândim preț de o clipă și la eroii noștri care nu mai sunt și care s-au sacrificat pentru ca noi să fim ceea ce suntem acum. Vă mulțumesc!”

Ioan Mircea Tentiș, Bogdan Mazuru și Gavril Babiciu

Primarului localității Șișești, **Ioan Mircea Tentiș**, i s-a oferit cuvântul de încheiere al simpozionului, acesta glăsuindu-ne după cum urmează: „Eu îi felicit pe toți organizatorii pentru acest eveniment, unul de reușită, care a punctat un moment istoric și sigur că, anul viitor, împreună – sper că toți laolaltă – să ne întâlnim la Șișești la un eveniment mai serios – ca să zic așa –, cu lume mai multă și să aducem noutăți despre mișcarea memorandistă. Deci, eu vă aștept de pe acum, fac o invitație împreună cu domnul Babiciu, fiindcă aveam în plan un lucru de genul acesta, iar la anul să facem un simpozion amplu, zic eu, și vă aștept de pe acum. Mulțumim tuturor pentru prezență și numai bine!”

Trebuie să facem precizarea că numărul total de participanți a fost de aproape 50, avându-i alături de invitații noștri și pe elevii care au răspuns pozitiv chemării profesorilor prezenți la simpozion. Desigur, unii dintre ei s-au conectat ceva mai târziu, iar alții au părăsit videoconferința înainte de încheierea ei, astfel încât numărul maxim de stații IT (*desktop, laptop, smartphone*) conectate simultan a fost de 34. Dincolo de însemnătatea momentului istoric comemorat, am trăit, prin simpozionul „Mișcarea memorandistă”, o experiență inedită, de „comuniune virtuală”.

*

Acum, la 128 de ani de la această acțiune energică a națiunii române din Imperiul Austro-Ungar, istoriografia română este unanimă în a aprecia însemnătatea istorică a mișcării memorandiste, care a constituit un avertisment sever dat împăratului privind atitudinea lui față de națiunea română. Problema națiunii române din Transilvania și întreg Imperiul Austro-Ungar sunt prezentate în fața Europei și a lumii întregi. Cooperarea frățască dintre națiunile din imperiu se instituționalizează. Conducătorul acestei mișcări a fost Partidul Național Român din Transilvania și Ungaria, care a devenit reprezentantul consimțit al întregii națiuni române din imperiul dualist. În această eferescență patriotică, națiunea română s-a deșteptat și a devenit o forță politică importantă, pregătită pentru Marea Unire din 1918.

Insistăm asupra faptului că, atunci, la 1892, ca și acum (iar românii trebuie să știe acest lucru, pentru a nu-l repeta), acțiunea fruntașilor PNR nu a fost unitară. Personalități marcante ale vremii au făcut ca zonele Brașov și Banat să se dezică; ba, mai mult, să critice acțiunea celor de la Sibiu, Alba, Sălaj și din părțile ungurene (Arad, Oradea, Satu Mare). Această atitudine a brașovenilor și bănățenilor a oferit autorităților maghiare un argument important pentru a cere împăratului, iar acesta să accepte solicitarea lor de a NU acorda audiența solicitată de către Delegația românilor. În memoriul „confidențial” înaintat împăratului și totodată rege al Ungariei, la 23 mai 1892, premierul maghiar, contele Szapáry Gyula, menționa, printre altele: „Față de această agitație, cred de a mea datorie de a raporta prea umil M.V. că această delegație nicidecum nu este îndreptătită a reprezenta pe românii din Ungaria, nici în ceea ce privește prezentarea M.V. a acestui Memorand; nici chiar comitetul nu este îndreptătit a face aceasta, și cu atât mai puțin delegații în chestiune, pentru că și partizanii fervenți ai ideii separatiste din acest Comitet, ca Mocioni, Babeș și mulți alții sunt contra acestui Memorand. [...] Astfel fiind, rugăm respectuos pe M.V. să nu acorde acestor agitatori neautorizați grația domnească de a prezenta M.V. acest Memorand”¹⁰.

Pentru maramureșenii de azi, este o mândrie că trei mari personalități ale vremii de la noi au contribuit decisiv pentru realizarea acestui proiect. George Pop de Băsești a prezidat consfătuirea PNR atunci când s-a hotărât *subașternerea unui memorandum la tron* și care să se *prezenteze fără amânare*; dr. Vasile Lucaciu, în calitate de secretar general și raportor la consfătuire, a prezentat forma hotărârii supuse spre aprobare și a coordonat plecarea delegației la Viena, recunoscut unanim a fi autorul moral al Memorandului, iar dr. Teodor Mihali (despre care se vorbește foarte rar și puțin), născut 15 martie 1855 într-o familie de țărani din Prislop, comuna Boiul Mare și care devine doctor în drept, avocat și director de bancă în Dej, a făcut parte din Comitetul celor 25 al Adunării alegătorilor români de la Sibiu și a contribuit și susținut completarea și stilizarea Memorandului pentru a fi supus aprobării. A fost unul dintre memorandiștii care s-au ocupat direct de mobilizarea și conducerea membrilor delegației din județul Szolnok-Dăbâca, colaborator apropiat al celor doi maramureșeni din fruntea PNR.

¹⁰ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 115.

Indiferentismul religios. O atitudine cutremurătoare a noilor generații

Dr. Vlad I. BONDRE

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Într-o societate postmodernă, caracterizată de fenomenul secularizării, se pot întrezări spațiile atemporalului, ale indiferentismului. Deși este evidentă consecința acestor spații create de om pentru a distruge valoarea și religiosul, cu siguranță va exista un moment istoric în care noile forme religioase și noile credințe vor avea parte de un declin. Constantin Cuciuc vede acest fenomen religios contemporan ca o formă care „va dispărea, atunci când omul, prin modul său de viață material și spiritual, nu va mai avea nevoie de iluzii, de această aromă spirituală”¹.

Indiferența religioasă este o stare, un declin provenit din lipsa cunoașterii lui Dumnezeu, o reacție egală cu ateismul, doar că, așa cum afirmă și părintele profesor Dumitru Megheșan, „indiferentismul este mai rău decât ateismul, fiindcă el este foarte distructiv, o maladie care anchilozează spiritul”². Dacă necredincioșii exclud prezența lui Dumnezeu, raportându-se la Dumnezeu, pentru că nu se poate constata o negație decât prin ceea ce se cunoaște, pentru cei indiferenți lucrurile se prezintă în aceeași măsură, sau poate chiar mai grav. Ei cunosc existența lui Dumnezeu, au capacitatea de a discerne evenimintele care au condus la apariția creștinismului, dar nu au nicio reacție în acest sens. Părintele profesor Petre Semen subliniază această diferență dintre ateism și indiferentism religios prin următoarea afirmație: „Conform *Bibliei*, necredinciosul nu îndrăznește să zică vreodată că n-ar exista Dumnezeu, precum acela pe care psalmistul îl numește nabal sau nebun, fiindcă îndrăznește să zică «nu este Dumnezeu», ci pur și simplu nu este pe deplin convins că Dumnezeu va lucra în viața sa personală conform promisiunilor”³.

Această greșală a indiferenței este asemănată cu păcatul. Omul nu știe dacă a păcătuit sau nu săvârșind un lucru, decât în momentul în care cunoaște valoarea faptei respective. Hugo Grotius în-deamnă, în acest sens, la o examinare a modului în care fiecare tânăr gândește, fără a se face o condamnare directă a erorilor doctrinare, deși ar trebui să fie condamnați, din moment ce cunosc Adevărul⁴.

Tinerii nu mai cunosc realitatea păcatului, nu mai fac distincția dintre păcat și greșală, considerând că, în marea Lui bunătate, Dumnezeu îi iartă oricum. Libertatea oferită ca dar omului poartă haina alegerii, măsura nefiind alta decât credința. Nu trebuie omis faptul că printre cele șase păcate împotriva Duhului Sfânt se află și necredința sau indiferența. Există, în mod cert, multe cauze ale indiferenței, dar Simona Ștefana Zetea se oprește la patru dintre acestea: ignoranța, mândria, pluralismul și secularizarea, motiv pentru care afirmă: „Dumnezeu este înlăturat din viața omului pe două căi: fie pur și simplu nu se vorbește despre El și astfel dispare din viața omului, fie se încearcă înlăturarea Lui prin argumente raționale”⁵. Sub aceeași numerologie, părintele profesor Claudiu Dumea prezintă formele indiferenței religioase dintr-o perspectivă a filozofiei religiilor, pornind de la ateism, ca o refulare în sentimentul protecției. Gnosticismul consideră mintea ca fiind incapabilă de a trăi fenomenul religios sau a cunoaște Adevărul absolut; relativismul prezintă religiile de pe picior de egalitate, iar sincretismul vede în trăirea religioasă o încercare de unire, motivația fiind aceea că toate religiile prezintă adevărul, dar sub forme diferite⁶.

¹ Constantin Cuciuc, *Fenomenul religios contemporan*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 92.

² Dumitru Megheșan, „Treii piedici existențiale ale omului modern”, în *Taina Cuvântului*, Editura Universității din Oradea, 2008, p. 5.

³ Petre Semen, „Atitudinea Bisericii față de problemele sociale actuale – integrare, globalizare, ateism, secularizare, trafic de persoane – o mare provocare pentru Biserică și societate la început de mileniu III”, în *Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza, Iași*, T. Ort., 3/2008, p. 176.

⁴ Hugo Grotius, *Natural Law Paper – The Truth of the Christian Religion*, Edit. Liberty Fund, Indiana, 2012, p. 283.

⁵ Simona Ștefana Zetea, *Biserica/Indiferentismul religios. Indiferentismul religios, un destin implacabil al Bisericii sau o chemare la reînnoire?*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2007, p. 257.

⁶ Claudiu Dumea, *Religii. Secte*, Editura Sapientia, Iași, 2002, pp. 86-89.

Indiferența, ca o consecință a atitudinii societății secularizate, sugerează un detașament total față de o prioritate existențială, ea produce probleme de ordin practic sau teoretic, pe care tinerii încearcă să le înțeleagă. Scott Charles consideră că „indiferentismul poate fi observat prin faptul că o persoană din exterior apare cerând efortul oamenilor sau când noi, suferind, vedem adevărata frumusețe detașată de propria durere ca o formă a identității noastre”⁷.

Postmodernismul a adus cu sine o serie întreaga de provocări, dar atitudinea tinerilor în acest sens trebuia să fie una de respingere totală, o atitudine fermă prin care să echilibreze starea societății. Cu precădere, tinerii trebuiau să învețe din efortul depus de Biserică, să balanseze în mod real talerele provocărilor și statornicia dreptei credințe. Misiunea Bisericii, prin exemplele sale, a arătat lumii că indiferentismul religios este o eroare, o pată pusă pe sufletul societății, de aceea a acționat în consecință. Proiectele și programele destinate tinerilor au constituit un moment de trezvie, un semnal de alarmă care să anunțe prezența adevărului în mijlocul societății. Tot ce rămâne de făcut este ca tânărul să se întoarcă spre vatra strămoșească, spre năzuința vie a sufletului, spre nădejde și rânduială.

Unii cercetători văd în actul indiferenței o reacție la acțiunea de propovăduire a misionarismului creștin, deoarece tinerii sunt interesați de ceea ce este nou, de ceea ce are în componență culoare sau chiar cântec, de religiile orientale. Anca Manolescu consideră în acest sens că „tinerii își potrivesc credințele după bunul plac, Europa se înfățișează ca o societate postcreștină... sentimentul că fiecare e responsabil pentru sănătatea lui religioasă face ca instituționalizarea să-și piardă din funcții”⁸.

În studiul său intitulat *Indiferentismul religios – maladie a contemporaneității*, Cristian Paraschiv consideră că acest curent modern și popular se află în contradicție cu planul lui Dumnezeu. Extremismul la care ajunge fenomenul, apărut între secolele XVIII-XIX, cuprinde concepții nihiliste, reducând din natura omului „componenta ontologică a relaționării cu Transcendentul”⁹. Afirmția prezentată reprezintă o incertitudine a evoluției instituțiilor religioase, motivul fiind acela că, în baza a ceea ce se oferă spre îndreptarea duhovnicească a lumii, apare o neîncredere fondată pe incapacitatea unora de a cuprinde cu mintea formele apriorice ale cunoașterii. Modelul care întrunește specificațiile prezentate aparține unor instituții religioase din Occident, care au prezentat o gândire eronată a ceea ce înseamnă Taina Bisericii lui Hristos. În acest context, părintele profesor Visarion Moldovan vorbește despre participarea tinerilor la Sfânta Liturghie după modelul *cinema-ului drive-in*, adică credincioșii stau în autovehicule și vizionează practica liturgică a liturghisitorului¹⁰.

Îndreptându-se spre practica liturgică, indiferentismul caută să se infiltreze în cadrul religios, în relația om-Dumnezeu. Într-adevăr, religia ține de starea personală a sinelui, de trăirile interioare, ea nu devine o știință care să aibă nevoie de formule pentru a se explica, așa cum ea nu ține de cultura generală. Lucia Iorga subliniază în acest context faptul că religia poate avea un progres, atâta vreme cât tânărul dezvoltă starea de comuniune cu Dumnezeu, pentru că altfel, dispus a pune accentul pe exterior, acesta va abandona latura sensibilă a valențelor duhovnicești și se va identifica cu indiferentismul¹¹. În aceeași notă, Marcel Ganchet afirmă: „Religia este tocmai această alegere de a poseda consimțind depozitățile tale, abătându-te de la intenția de a domina natura și de a legifera pe cont propriu în favoarea unei alte intenții, aceea de a te asigura de o identitate complet definită și stăpânită”¹².

Tinerii guvernează lumea, în mâna lor aflându-se soarta societății. Buna chiverniseală va aduce un progres, atâta vreme cât se va renunța la formula impusă de postmodernism: *προς πάντα αδιάφορα* – nu îmi pasă sau îmi e indiferent. Tinerilor trebuie să le pese de ceilalți, de cei care depind în mod vizibil de ei, de generațiile care le urmează. Societatea nu trebuie să fie în regres, pentru că astfel s-ar încălca porunca lui Dumnezeu (Facere 1, 28). Armonia este pacea lumii, dezvrăjbirea popoarelor și trăirea în comun. La toate acestea tinerii trebuie să răspundă afirmativ, să devină lucrători buni ai viei cerești, practicanți de seamă ai serviciilor liturgice. Teodor Baconsky consideră că absenteismul liturgic este o

⁷ Scott E. Charles, *Living With Indifference*, Bloomington, Edit. Indiana University Press, 2007, p. 61-62.

⁸ Anca Manolescu, *Europa și întâlnirea religiilor - Despre pluralismul religios contemporan*, București, Editura Polirom, 2005, pp. 13-14.

⁹ Cristian Mihail Paraschiv, *Indiferentismul religios - maladie a contemporaneității*, accesat la data de 27.05.2020, ora 14:03, la URL: www.bisericaalbabucuresti.ro/wp-content/uploads/2015/03/Artico-Cristi-Paraschiv-1.pdf.

¹⁰ Visarion Moldoveanu, *Ereziile apusului*, Thesalonic, Edit. Society of Orthodox Studies SPOUDON, 2007, p. 22.

¹¹ Lucia Iorga, *De la Ateism la sfințenie – O abordare psihologică a motivației comportamentului religios*, București, Editura Elena Francisc Publishing, 2007, p. 208.

¹² Marcel Ganchet, *Dezvrăjbirea lumii*, București, Editura Nemira, 2006, p. 292. *apud.*, Sandu Frunză, *Fundamentalism religios și noul conflict al ideologiilor*, Cluj Napoca, Edit. Școala Ardeleană, 2015, p. 37.

gradație pe scara indiferenței, arătând că „indiferentul este un tip socio-religios care nu-și manifestă prin niciun semn apartenența la religia sa, nu participă nici măcar la slujbele curente, nu are decât un contact accidental cu Biserica și comunitatea creștină, gândește și acționează cu un necatolic în afară de măsura în care suferă civilizației înseși”¹³. Sub același format, părintele profesor Mihai Himcinschi crede că „ceea ce caracterizează indiferența este dezinteresatul, acesta nu vrea să vadă într-un lucru sau un fapt o valoare particulară. Dezinteresatul poate să se raporteze la toate valorile; în acest caz este indiferent față de valorile religioase pentru că nu crede în ceva. El poate să se raporteze indiscutabil și singur la anumite valori sau la altele, dar va rămâne indiferent mereu față de valorile religioase, fie că crede în valorile profane, fie că rămâne robul unor concepții pur imanente sau relaționiste în același timp”¹⁴.

În anul 1934, episcopul Grigorie Comșa se afla în fața unei provocări majore pentru turma pe care o păstorea, fiind un observator al fenomenului indiferentismului. Căuta să înțeleagă motivul pentru care omul este posedat de dorința confortului, dar părea mult mai îngrijorat pentru lipsa de interes a serviciului liturgic din ziua duminicii sau de lipsa propovăduirii de către clerici a mesajului revelator¹⁵.

Ca urmare a dinamicii create, se poate observa o schimbare a percepției divinului în om, de aceea Preasfințitul Gurie Georgiu și părintele profesor Christian Tia consideră că rezultatul apărut pe fondul indiferentismului religios nu este altceva decât un act al relativismului, iar exemplul în acest sens este dat de raportul pe care tânărul îl are cu Dumnezeu. Unii tineri pot afirma că Dumnezeu este Iubire și Putere, Judecată și Dreptate, dar nu cred în profunzimea sufletului asta, deoarece mărturisirea lor nu are un fundament practic. Datorită conținutului emoțional și rațional, tinerii pot fi victime ale unor imagini ireale în ceea ce privește conținutul religios al vieții¹⁶. Dorin Ștefănescu vine să lămurească modul în care noul fenomen religios acționează: „Concepția potrivit căreia indiferența întoarce spatele lumii este o iluzie; în realitate ea stă cu fața spre lume, indiferentă față de tot ce există în zarea diferenței”¹⁷.

Alături de fenomenul desacralizării și secularizării, indiferentismul religios completează un trio al erorilor societății contemporane. Formulele de adresare sunt dintre cele mai evidente, ținta este bine aleasă, îndreptându-se spre orizontul nemărginit al tinerilor. Pornind de la o imagine deluzorie a lumii în care tânărul își desfășoară activitatea, desacralizarea, secularizarea și indiferentismul posedă un chip mai denaturat decât primele erezii ale veacurilor creștine. Ajutat de fenomenul globalizării, al pluralismului religios, acest trio eronat devine cea mai mare provocare a societății din toate timpurile, deoarece se adresează în mod direct celor ce își exteriorizează dorința trăirii în legătură cu Dumnezeu, iar în mod indirect celor ce vor a-L cunoaște pe Dumnezeu, dar nu au suficientă voință. Acest păcat trebuie smuls din rădăcina societății actuale, deoarece reprezintă spinii care înăbușă sămânța cea bună a Adevărului revelat. Tinerii trebuie să-și fundamenteze interesele personale doar în relație cu legea morală, ea fiind călăuză spre desăvârșire. Curajul luptei vine pe fondul a ceea ce Biserica propovăduiește prin misiunea ei, adică chemarea tuturor la mântuire. Desprins din chipul și asemănarea lui Dumnezeu, tânărul trebuie să dea dovadă că este un bun lucrător al viei cerești, părtaş al bucuriei Tatălui, iar acest fapt îl poate împlini în măsura coroborării sale cu Biserica. Proiectul misionar desfășurat în cadrul Patriarhiei Române „Hristos împărtășit copiilor” reprezintă, în acest sens, cheia relației dintre zburdălnicia tinereții și cunoașterea adevărilor de credință. Echilibrul nu este dat doar de multitudinea activităților ce se desfășoară în cadrul proiectului respectiv, ci și de responsabilitatea ce rezultă ca urmare a implicării.

Formarea tinerilor creștini este o datorie elementară a Bisericii, scopul fiind unul întreit: în primul rând, se garantează o generație de credincioși destoinici în a păstra cuvântul revelat; se asigură o structură socială incoruptibilă din punct de vedere moral și, în ultimul rând, se înlesnește rolul misionar al comunităților creștine care nu pot rămâne indiferente la problemele celorlalți. Din acest motiv, coborârea minții în suflet trebuie să fie mai presus de caracterul palpabil, deoarece credința este măsura tuturor lucrurilor făcute în Hristos.

¹³ Teodor Baconsky, *Iacob și Îngerul – 45 de ipostaze ale faptului religios*, Editura Anastasia, București, 1996, pp. 93-94.

¹⁴ Mihai Himcinschi, „Confruntări misionare – Indiferența religioasă și indiferentismul”, în *Credința Ortodoxă*, nr. 2/2002, p. 174.

¹⁵ Grigorie Gh. Comșa, „Lupta împotriva indiferentismului religios”, în *Biserica și Școala*, nr. 36/1934, p. 2.

¹⁶ Christian Tia, Gurie Georgiu, *Despre mântuirea sufletului în era post industrială*, Editura Info, Craiova, 2001, p. 19.

¹⁷ Dorin Ștefănescu, *Prezență și înțelegere*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000, pp. 166-167.

Sus sufletele! Cuvinte de duh pentru bunii creștini

Dr. Iulian BĂICUȘ
București

Antologia *Dăruind vei dobândi*, tipărită postum, adună predicile călugărului Nicolae de la mănăstirea Rohia, de altfel titlul cărții reia chiar deviza teologică a sfântului Nicolae, cel de la care viitorul călugăr și-a ales numele de botez creștin. Nu voi analiza aceste predică în contextul lor teologic, punând în discuție relația lor cu tradiția omiletică autohtonă, ci în relație cu cunoștințele acumulate de mine ca student la cursul de istorie a literaturii române vechi, predat de regretatul Dan Horia Mazilu, mai ales în contextul unei literaturi teologice destul de abundente.

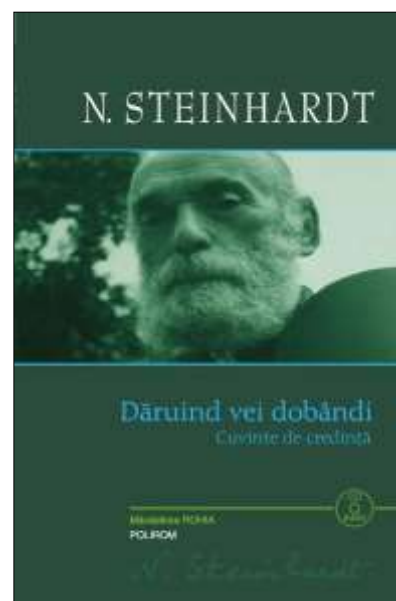
Trebuie să precizez de la bun început că nu avem de-a face cu predică ale unui mitropolit sau patriarh, cum erau cele ale lui Dosoftei sau Antim Ivireanul, ci ale unui simplu monah – vezi cazul mai special al unui preot reformat, Ioan Zoba din Vinț, care ne-a lăsat moștenire un florilegiu de astfel de predică, intitulat *Sicriul de aur*, o culegere de omiletică funebră, dar care conține numeroase sfaturi practice adresate celor care trebuiau să organizeze o înmormântare creștină și care conține un material destul de prețios pentru antropologi. I-ar fi fost foarte utilă și folcloristului Simeon Florea Marian. *Mutatis mutandis*, preotul Zoba este un Bossuet al românilor, dar fără structura întortocheată a frazelor dată de influența Barocului occidental.

Textele din *Dăruind vei dobândi* nu au fost scrise pentru a fi citite, ci au fost rostite direct din amvonul bisericii mănăstirii Rohia în perioada 1980-1989, perioadă de neagră amintire a istoriei noastre recente, în fața colegilor monahi sau a pelerinilor care vizitau mănăstirea, sosiți din Maramureș sau din alte colțuri mai îndepărtate ale țării ca să le asculte, predică care conțineau numeroase cuvinte de îmbărbătare și care nu aveau cum să nu ridice la Domnul sufletele ascultătorilor. În ele se amestecă cultura generală a autorului cu subtilitatea teologică la care ajunsese în urma propriului efort de desăvârșire spirituală, dat fiind că textele sunt presărate cu citate din Gide, Malraux sau alți mari scriitori ai literaturii universale, demonstrând faptul că literatura poate fi un accesoriu important, o cârjă a teologiei și invers, că marea literatură nu poate fi concepută în absența unei bune culturi teologice.

Le-aș putea considera un soi de introduceri la anumite pasaje din Noul Testament; de altfel, deși nu cred că autorul le cunoștea, există chiar în SUA o direcție de cercetare specială, care pune în evidență această dimensiune literară a *Bibliei*: mă gândesc la admirabila antologie *The Literary Guide to the Bible*, editată de Robert Alter și Frank Kermode¹, și la cele două studii ale unui important arhetipolog canadian, Northrop Frye², *The Great Code* și *Words With Power*, două cărți care au modificat percepția domeniului.

În ele Northrop Frye va respinge interpretările literare sau dogmatice ale *Bibliei*, celebrând totodată unicitatea textului revelat și încercând să-l distingă de toate textele sacre, din religiile cărții, de budhism, daoism sau chiar de Coran.

Northrop Frye, canadian de origine, a fost profesor emerit la Universitatea din Toronto, este unul dintre cei mai cunoscuți critici literari din secolul XX, pe care l-a dominat nu numai în spațiul anglo-saxon, unul dintre cei mai importanți mitologi ai lumii, începându-și cariera cu *Anatomia criticii*³, o carte foarte populară și la noi și o bornă în domeniul arhetipologiei, dar preocupările sale în materie de aplicare a unui *pattern* mitologic textului literar au vizat și poetica lui William Blake, în *Simetria îngrozitoare*.

¹ *The Literary Guide to the Bible*, edited by Robert Alter and Frank Kermode, The Belknap Press of Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1990.

² Northrop Frye, *The Great Code. The Bible and Literature*, A Harvest Book, Harcourt Brace, 1981, și *Words with Power. Being the Second Study of The Bible and Literature*, Harvest Book, 1990.

³ Northrop Frye, *Anatomia criticii*, traducere de Domnica Sterian și Mihai Spărișu, Editura Univers, București, 1971.

re⁴, un studiu exhaustiv al poemelor marelui scriitor englez preromantic, dar mai ales în cărți ca *Marele cod*⁵ sau *Cuvinte cu putere*, a căror complexitate depășește cu mult vulgata studiilor despre *Biblie* ca text literar. În absența unei traduceri românești, cititorii români pot consulta doar o conferință care rezumă cele trei cărți, *Dubla viziune*⁶, ținută cu puțin timp înainte de moartea sa, în anul 1991, care, de altfel, a pus punct oricăror alte proiecte editoriale de valoare similară.

În partea finală a studiului său intitulat *Cuvinte cu putere*, N. Frye va trece în revistă, pe urmele unui predecesor la fel de celebru, M. H. Abrams⁷, în *Oglinda și lampa*, studiu care se ocupă, însă, de imaginarul romantismului englez, patru imagini arhetipale din *Biblie*: muntele, grădina, peștera și cuptorul, cu toate implicațiile lor filosofice, studiul acesta fiind unul exhaustiv, trecând în revistă toate dimensiunile mitice, prin comparații cu teoriile lui James Frazer despre mit sau cu mitologia greacă, cu platonismul sau cu alte posibile surse intelectuale ale *Bibliei*. Sunt convins că un spirit religios ca N. Steinhardt ar fi fost încântat să citească aceste cărți și ar fi scris și un eseu entuziast pornind de la ele. Asta nu înseamnă deloc faptul că celelalte moduri de interpretare a Scripturii, consacrate de scholastica medievală, cele alegorice, tropologice sau morale și anagogice sunt lăsate la o parte în omiliile lui N. Steinhardt, textele sale fiind o țesătură foarte complexă de idei teologice sau laice puse în slujba unei bune orânduiri a sufletului omenesc și a pregătirii sale pentru marea trecere; cineva spunea chiar că moartea este marea temă a filosofiei și teologiei creștine, indiferent de confesiune, deci și monahul Nicolae Delarohia nu avea cum să o evite în aceste predici.

Aș spune chiar că, prin nivelul lor stilistic, pasajele din *Dăruind vei dobândi* depășesc cumva zona ultraspecializată a comentariilor teologice, consunând cu texte sau eseuri similare scrise de Simone Weil sau C. S. Lewis, care intră în spațiul de interferență dintre omul profan și teolog; de fapt, sunt niște texte de popularizare sau de vulgarizare a unor concepte deosebit de complicate și de greu de pătruns pentru omul de rând, cum ar fi de exemplu transsubstanțierea, dar traducerea este făcută cu maximă răbdare, iar translatorul are un soi de bunătate sufletească, este sfătos ca un dascăl de altădată, conștient că are în față niște învățați și este gata să le orânduiască pașii cu o răbdare infinită, să gloseze și să-și reia demonstrația ori de câte ori are senzația că cel din față nu a înțeles, că feedback-ul nu s-a produs.

Pe de altă parte, predicile sunt scrise în duh ecumenic, adică N. Steinhardt, care mânuiește foarte ușor citatul biblic, își împrumută argumentele și din teologia catolică sau protestantă, ca un veritabil istoric al religiilor. El compară și extrage părțile cele mai relevante pentru discursul său din cele trei confesiuni importante ale creștinismului, ba chiar preia mesajele iudaismului, cunoscute și frecventate în tinerețe, pentru a căuta urmele acestuia în poetica noii religii pe care o îmbrățișase într-un moment de restriște al vieții sale. Sunt absolut convins că monahul de la Rohia s-ar fi bucurat foarte mult dacă ar fi știut că papa Ioan Paul al II-lea a vizitat capitala României și că s-ar fi deplasat el însuși la București ca să-l poată primi cum se cuvine, recunoscându-i și meritul de a fi fost unul dintre cei câțiva oameni de stat din secolul XX care a contribuit la căderea comunismului în mod nemijlocit.

În general, Steinhardt își alege pasajele clasice din Noul Testament pentru a le interpreta, în paralel cu marile sărbători sau praznice ale Ortodoxiei, adică episodul Cinei din Cana Galilei, al femeii samaritence, al celei cananeence, pilda magilor și nepilda lui Irod, viața lui Nicodim, un soi de *alter-ego* biblic al intelectualului modern, vorbește auditoriului despre timpul smochinelor, femeia gârbovă sau alcătuiește un dosar ad-hoc al lui Zahau, vorbește despre Duminica Tomei și gestul de îndoială al lui Toma Necredinciosul, dar oferă ascultătorilor și o măiastră interpretare a simbolului luminii lumii, în care sunt puse față în față lumina divină și cea cosmică, preluată din teoria filosofului francez de origine română Stephane Lupasco, părintele teoriei interdisciplinarității. Nu vreau să insist, dar asupra acestui simbol al luminii din opera lui Eugen Ionescu s-a oprit și Mircea Eliade, în culegerea sa de studii *Briser le toit de la maison*⁸, netradusă încă în limba română.

Există câteva reluări și suprapuneri cu anumite pasaje din *Jurnalul fericirii*; mă gândesc la analiza povestirii lui Mircea Eliade, *O fotografie veche de paisprezece ani*, în care cuplul alcătuit din drept-credinciosul

⁴ Northrop Frye, *The Fearful Symmetry. A Study of William Blake*, 1947.

⁵ Northrop Frye, *Marele cod. Biblia și literatura*, traducere de Aurel Sasu și Ioana Stanciu, Editura Atlas, București, 1999.

⁶ Northrop Frye, *Dubla viziune, limbaj și semnificație în religie*, traducere de Aurel Sasu, Editura Fundației Culturale Române, 1993.

⁷ M. H. Abrams, *The Mirror and the Lamp : Romantic Theory and the Critical Tradition* (1953).

⁸ Mircea Eliade, *Briser le toit de la maison*, Gallimard, Paris, 1989.

Dumitru, un personaj paradigmatic al românilor, și ceva mai scepticul Dugay, un soi de Toma Necredinciosul dublat de un savant, stau mărturie relației dialectice dintre Sacru și Profan.

În privința considerațiilor pe tema morții, mi-a atras, în primul rând, atenția comparația dintre moartea prin cucută a lui Socrate, moarte zehiască, până la urmă, și moartea în chinuri a lui Iisus, care este condamnat la moartea prin crucificare și își asumă partea cea mai umană, prin celebra sa replică, *Eli, Eli, lama sabactani*.

Aș mai zăbovi asupra unui singur aspect foarte interesant, figurile exemplare de preoți pe care le întâlnește în literatura universală, preotul catolic polonez Maximilien Kolb, care a ales să moară alături de un grup de deținuți ai unui lagăr german de lângă Auschwitz, închiși într-o mină și lăsați să piară de foame, îndemnându-i să cânte imne creștine; de altfel, cu puțin timp înainte să moară, Eugen Ionescu a compus libretul unei opere pornind de la biografia acestui celebru preot, beatificat de papa Ioan Paul al II-lea și transformat în martir al carității. În galeria aceasta mai intră și un erou al romanului lui André Malraux, *Condiția umană*, pe nume Katow, pomenit și în *Jurnalul fericirii*, care printr-un gest semnificând sinuciderea altruistă cedează porția sa de cianură altor deținuți care urmează să fie asasinați, dar și episcopul Myriel din Digne din romanul lui Victor Hugo *Mizerabilii*, care, întrebat fiind de polițistul Javert dacă eroul romanului, Jean Valjean, i-a furat candelabrele de argint, îi răspunde că i le-a dăruit pentru a-l scăpa din mâinile lui.

Alți trei preoți i se par la fel de interesați, preotul de țară care își îndeplinește cu stoicism datoria, deși Dumnezeu i-a dat o cruce grea de dus, fiind bolnav de cancer, din romanul lui Georges Bernanos, *Jurnalul unui preot de țară*, părintele Francis Chilsom din romanul lui Cronin, *Cheile împărăției*, care vindecă chiar copilul unui chinez, dar îi spune că nu-i musai să îl boteze, căci vindecările nu se plătesc, iar botezul din obligație nu are nicio valoare, sau preotul bețiv și păcătos din romanul lui Graham Green, *Puterea și slava*, care nu-i deloc un suflet deznădăjduit, precum pare la prima vedere, ci un soi de Ivan Turbincă, trimis pe pământ să vindece lumea de demoni și să o exorcizeze în turbină cu puteri magice, apotropaice.

Despre prețuirea purtată lui Georges Bernanos îi va scrie câteva rânduri și lui Virgil Ierunca, într-o scrisoare expediată la Paris; de altfel, aceste scrisori, purtând titlul *Dumnezeu în care spui că nu crezi*⁹, sunt, de fapt, niște mici eseuri pe diverse teme culturale, în nuce, reluând idei dintre cele deja publicate sau introducând teme noi, perle de stil și capodopere ale stilului epistolar de la noi, mărturii ale unei prietenii literare trainice, care se califică printre primele asemenea opere de corespondență spirituală de la noi. Cine citește cu foarte mare atenție aceste scrisori poate descoperi mici perle ale eseistului și mă gândesc la reproșurile pe care i le aduce lui Tudor Gheorghe pentru modul în care acesta transformă folclorul nostru sau poezia în cântece țigănești, pronunțând într-un mod ciudat cuvintele, o judecată cam excesivă, în opinia mea, pasaje despre filmul lui Federico Fellini, *La Dolce Vita*, în care *il paparazzo* care o urmărește pe celebra actriță interpretată de Anita Egberg este considerat profund creștin, interpretare extrem de forțată, dintr-un film de dragoste care este transformat într-un film cu un mesaj creștin evident, pornind de la simbolul peștelui mort care apare la începutul filmului; eu aș spune chiar că Federico Fellini deplânge dispariția sau transformarea Sacrului, iar compararea Bisericii cu sânii planturoși ai actriței suedeze sună mai curând a sacrilegiu, din nou un paradox chestertonian este pus în operă, sau la pasaje reluate despre *Blow-up*, capodopera lui Michelangelo Antonioni.

Cred că dacă ar fi văzut *Călăuza* lui Andrei Tarkovski, eseistul ar fi avut aceleași cuvinte de laudă; de altfel, eseistul amintește în scrisorile către Ierunca de cealaltă peliculă, *Andrei Rubliov*, pornind de la biografia celebrului pictor iconar rus, pe care o declară o capodoperă a celei de-a șaptea arte, ca să nu uităm un alt film rusesc cu același mesaj, *Ostrov*, adică *Insula*.

Tot în categoria capodopere, Steinhardt va include și filmul lui Lucian Pintilie, *Reconstituirea*, în același flux epistolar, remarcând și rolul pe care Munții Bucegi îl joacă în economia tragică a filmului, neremarcant de nimeni altcineva. Nu aș uita să amintesc în acest context nici minunatul său volum de interviuri, un veritabil banchet de literatură și teologie, cu numeroase momente de epifanie a spiritului steinhardtian, cu numeroase pilde taoiste: este vorba despre *Primejdia mărturisirii*, realizat de preotul, poetul și diaristul Ioan Pinte, un altul dintre scriitorii pe care N. Steinhardt i-a și lansat.

Într-o recenzie a cărții *Dăruind vei dobândi*, publicată în revista *Ramuri*, profesorul american de

⁹ N. Steinhardt, Virgil Ierunca, *Dumnezeu în care spui că nu crezi*, Editura Humanitas, București, 2000.

origine română Virgil Nemoianu¹⁰, după ce evocă personalitatea lui N. Steinhardt, menționând că acesta a refuzat de la început să devină turnător în procesul intentat criticului literar Ion Negoitescu și că a continuat să corespundă cu N. Steinhardt chiar și după ce s-a mutat peste Ocean, recunoaște că N. Steinhardt a colaborat cu mai multe traduceri la o antologie a eseului englez îngrijită de el, dar că nu i-a prea gustat eseurile literare. Fiind, mai apoi, luat prin surprindere de publicarea postumă a *Jurnalului fericiții*, va remarca faptul că volumul nu aduna niște simple predici, o simplă doxologie sau comentarii ale Noului Testament, ci alcătuia o veritabilă mostră de eseistică religioasă, preluând comparația lui Ioan Pinteă cu Nikolai Berdiaev, Vladimir Soloviev sau alți esești ortodocși ruși la fel de celebri, dar adăugându-i și pe C. S. Lewis, G. K. Chesterton, pomeniți de noi mai devreme, dar și pe François Mauriac ori pe teologul catolic elvețian Hans Urs von Balthasar, despre care V. Nemoianu a scris un text de prezentare extraordinar, deși cred că-i cunoștea doar prima parte a operei, cea în care cred că mai pot fi citate câteva nume suplimentare, Teilhard de Chardin. De altfel, prin amabilitatea soților V. Ierunca și Monica Lovinescu, călugărul Nicolae Delarohia a primit în dar mai multe cărți ale acestui important teolog catolic francez. De fapt, ei făceau un schimb constant de cărți: N. Steinhardt le trimitea cărți publicate în țară, pe care cuplul Ierunca-Lovinescu le utilizau pentru cronici radiofonice, și primea în schimb cărți publicate în Franța, mult mai scumpe ca valoare comercială și simbolică, esența acestui troc fiind cea din *Eseul despre dar* al celebrului antropolog francez Marcel Mauss, adică schimbul inechitabil acceptat de ambele părți, pe baza principiului potlachului, adică al legăturii prin mana, fiecare scrisoare din acest ciclu fiind de fapt o transcriere a acestei energii sufletești. De aici provine poate și interesul stârnit de o atare corespondență. De altfel, Teilhard de Chardin s-a întâlnit, la un moment dat, și cu Mircea Eliade, întâlnire consemnată în jurnalul său, sau cu Paul Claudel ori Georges Bernanos, care au avut un impact la fel de puternic asupra călugărului scriitor, despre unii dintre aceștia vorbindu-i în termeni foarte admirativi chiar lui Virgil Ierunca în singurul ciclu de scrisori publicate până azi, dar pe viitor s-ar putea să avem unele surprize, dat fiind faptul că N. Steinhardt a corespondat și cu Toma Pavel sau Virgil Nemoianu, probabil și cu alți români din diaspora. Pe vremea studenției mele, am dat peste un studiu – menționat mai sus – care m-a fascinat: este vorba despre *Eseu despre dar*, scris de antropologul Marcel Mauss, cu titlul original *Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques*, pe care îl recitesc ori de câte ori am ocazia cu cea mai mare plăcere.

Pornind de la teoria potlachului, studiată pe unele triburi din America sau Canada, termenul provenind din limba indienilor Chinook, Marcel Mauss a dezvoltat o teorie foarte interesantă, care le-a deschis ochii, deopotrivă, antropologilor și istoricilor religiilor, cu aspecte etice, religioase sau economice destul de interesante. Dacă ideea lui Max Weber potrivit căreia acumularea de capitaluri ar fi fost influențată de etica protestantă, este unanim recunoscută teoria că potlachul ar sta la baza capitalismului și a apariției pieței, care mi se pare la fel de valabilă, și mult mai ortodoxă, dat fiind că în ortodoxie darul capătă o valoare specială.

De ce să arunci la gunoi hainele vechi, dar bune, ale unui mort, când mai bine le dai de pomană, iar cineva viu cu aceleași măsuri se poate bucura de ele o vreme – iată valoarea de potlach, deși unii cred că asta îi face pe cei care trăiesc de pe urma unor gesturi caritabile dependenți de pomenile respective. Dar nu este deloc așa; în fond, prin ajutorarea săracilor, o parte din surplusul economic este redistribuit celor în nevoie, iar inechitățile sociale sunt, astfel, ținute sub control. Operele caritabile ar trebui să devină parte integrantă din viața românilor și pun pariu că și sunt, în cele mai multe dintre cazuri.

În esență, eseistul Marcel Mauss explică faptul că darul nu implică doar aspectul economic, ci ar fi, în esență, un schimb de energii, de mana, în sensul că fiecărui dar pe care îl primești trebuie să-i răspunzi cu un cadou de valoare egală sau uneori cu un cadou simbolic, obicei care se păstrează în societatea japoneză, unde fiecare mic cadou primit este răsplătit obligatoriu cu un cadou egal în valoare de a zecea parte din suma inițială. De fapt, azi există o lege federală care interzice acele ceremonii de tip potlach, dar indigenii din Canada și SUA au păstrat obiceiul, oferind un foarte bun prilej pentru antropologii din toată lumea pentru a-l studia.

Despre aspectele economice ale potlachului am descoperit câteva considerațiuni foarte interesante la Georges Bataille, în eseul *La parte mândă*, tradus și la noi drept *Partea blestemată*, în care potlachul devine explicația principală a acumulării unor inegalități economice. Astfel, unii acumulează prin schimburi inechitabile averi uneori incomensurabile, în vreme ce alții sărăcesc cu totul, iar Bataille

¹⁰ V. Nemoianu, *O înțelepciune voioasă, părintele Nicolae Steinhardt*, în *Jocurile divinității*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 122.

reia observația că, *mutatis mutandis*, potlach-ul explică foarte bine apariția unei culturi a luxului, amintind faptul că până și în interiorul celor mai primitive triburi de pe planetă statutul social al șefului de trib sau al șamanului este marcat de diverse obiecte cu rol simbolic, diverse pene ale unor păsări rare, coliere de perle sau obiecte din aur etc.

Există și în cultura noastră română ecouri ale acestor discuții. Un bun exemplu ar putea fi eseul care închide cartea lui Virgil Nemoianu, *Simptome*, scris de magistrul Clarian; vă reamintesc, celor care nu aveți cartea proaspătă în minte, că acest volum este alcătuit din frânturi de eseuri, scrise sau orale, cu autori ca în *Țiganiada* lui Ion Budai-Deleanu, ascunși după diverse măști și care dezbat teme extrem de serioase, având uneori tentă morală. Pentru că Spiridanuk, Adelhio, Clarian, Pterodactilul sunt, în esență, niște moraliști, dimensiunea aceasta etică fiind o constantă în scrierile lui V. Nemoianu, poate și datorită apartenenței sale la greco-catolicism. În esență, autorul cărții îi avertizează pe cititori asupra caracterului bi-univoc și bi-telic al darului, transferul de proprietate realizându-se benevol, iar în acest act de sacrificiu el vede de fapt un act creator, valoarea morală și axiologică a darului fiind la fel de importantă ca cea economică.

Bătrânul Scrooge, personajul lui Charles Dickens din *Colinda de Crăciun*, care începe să dăruiască abia în momentul în care se întâlnește cu cele trei spectre, cel al Crăciunului care a trecut, cel al Crăciunului prezent și cel al Crăciunului care va veni, este un personaj simbolic în această discuție. În realitate, cadoul propriu-zis nu ar fi decât un pretext pentru a putea exprima niște sentimente; nu valoarea lui contează, ci gestul în sine sau, cum spune inspirat Virgil Nemoianu, darul e axioforic, este purtător de valoare umană și ține de zona denumită a secundarului. De altfel, acest mic eseu despre cadouri va da naștere unuia dintre capitolele cărții sale de maturitate, *Teoria secundarului*¹¹. Aici ideile sunt nuanțate prin exemplificare: lui Ralph i se dăruiește o vază de cristal foarte scumpă, încrustată cu aur, pe care o primește drept cadou de ziua lui de la o mătușă, dar o va vinde câteva luni mai târziu. Întrebarea care se pune este dacă Ralph avea îndreptățirea morală să facă acest gest, iar răspunsurile sunt și ele diferite: da, pentru că primitorul darului are liber arbitru și poate face exact ceea ce dorește cu cadoul primit; nu, susțin alții, pentru că darul provine de la mătușă și nu trebuie să fie înstrăinat.

Oricum, nu toți interlocutorii lui N. Steinhardt acceptau un asemenea schimb: Eugen Ionescu era mult mai zgârcit și mai rezervat și adesea îl refuza și nu îi trimitea cărțile personale, spre mâhnirea călugărului eseist, care le-ar fi depus cu plăcere în biblioteca de 20.000 de volume pe care a păstorit-o până la moartea sa la Mănăstirea Rohia, lăsând-o moștenire „urmașilor săi, Văcărești”...

Fiind de confesiune greco-catolic, autorul recenziei volumului *Dăruind vei dobândi*, profesorul Virgil Nemoianu nu uită să sublinieze tocmai ecumenismul acestor predici, în care sunt pomeniți sfinți ortodocși, catolici sau protestanți, dar care face și referințe la iudaism și la tradiția Vechiului Testament – aspecte care îl preocupaseră din tinerețe pe Steinhardt, sub influența vărului său, Manole. Uneori se face referire la religii total diferite, cum ar fi budismul. Îmi amintesc că citează, la un moment dat, într-un fragment din *Jurnalul fericirii*, pe Carl Gustav Jung, căruia un călugăr budist i-ar fi spus că nu, Buddha nu are cum să fie preacinstit, pentru că s-ar găsi deja în Nirvana, drept pentru care N. Steinhardt își pune sincer problema cum budhismul acesta plin de metafore a devenit una dintre cele mai răspândite religii ale lumii.

În *Dăruind vei dobândi*, Nemoianu identifică patru calități principale: accentul pus pe virtutea curajului, morala comună fiind integrată celei creștine, apoi generozitatea, considerată un nucleu al vieții creștine în genere, al treilea faptul că N. Steinhardt aprobă imanența, universul creat de Dumnezeu, acceptându-i diversitatea și fiind tolerant față de orice formă de manifestare a Sacralului, existând un soi de panteism în scrierile sale, care le animă și le dă acel sentiment de franciscanism plin de înțelepciune, orice creație a lui Dumnezeu fiind la fel de prețioasă, iar al patrulea lupta împotriva răului – *un creștin adevărat nu trebuie socotit un papă-lapte, căci pedeapsa și mânia își au rostul lor în economia teologică și etica religioasă*. Ar fi de analizat separat modul în care aluzia politică funcționează prin trimiteri permanente la realitățile epocii respective, Estera și Irod fiind considerați parabole prin care autorul se referă la cuplul dictatorial Elena și Nicolae Ceaușescu.

Venind în continuarea demersului estetic din *Jurnalul fericirii*, *Dăruind vei dobândi* este, în opinia autorizată a lui V. Nemoianu¹², care strânge în antologia *Jocurile divinității* eseurile proprii pe teme religioase, o carte de certă valoare estetică și de importanță politico-morală majoră.

¹¹ V. Nemoianu, *Teoria secundarului*, traducere de Livia Szasz Câmpeanu, Editura Univers, București, 1997.

¹² V. Nemoianu, *Jocurile divinității. Gândire, libertate și religie*, Editura Fundației Culturale Române, Iași, 1997.

Jeni Acterian, *Jurnalul unei fete greu de mulțumit*¹

Dr. Monica D. CÂNDEA
Baia Mare

Jurnalul unei fete greu de mulțumit nu a fost publicat din dorința autoarei, căci ea l-a considerat mereu prilejul unor însemnări exclusiv personale. Păstrate de Arșavir Acterian, fratele de care o lega o profundă afecțiune – cel care, de altfel, a și îngrijit-o pe Jeni Acterian pe parcursul bolii sale teribile –, caietele jurnalului au fost salvate de câteva ori de la confiscarea de către Securitate (la un moment dat, au fost chiar îngropate într-un cufăr de metal, pentru a fi în siguranță în timpul celei de-a doua detenții a acestuia, între 1959 și 1964).

Manuscrisul salvat conținea 40 de caiete, plus un număr de pagini volante, transcrise de autoare. Notațiile au acoperit intervalul 1932-1949, dar au fost publicate, prin cenzura efectuată de Arșavir Acterian, fără anii 1948 și 1949. Prima ediție a jurnalului a apărut la Editura Humanitas, în colecția „Memorii, jurnale, convorbiri”, sub titlul *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*, îngrijit de Doina Uricariu. El va fi

reeditat la aceeași editură, în 2007, cu titlul original, *Jurnalul unei fete greu de mulțumit*, pe care în 1991 editura îl modificase, la inițiativa lui Gabriel Liiceanu, pentru a nu stârni comentarii inadecvate sau caricaturale. Ediția a doua este adăugită cu scrisorile publicate în *Adenda*, precum și cu *Caietul Clubului „Penei Trăsnite”* – colecție de texte parodice la adresa mișcării legionare, semnate de autoare alături de prietenele sale Lucia Vasiliu, Nuni Dona și Alice Botez.

După părerea editoarei, pe lângă notațiile din 1948-1949, pe care speră să le poată introduce într-o viitoare ediție, din jurnal mai lipsesc anumite pagini, poate chiar un caiet întreg din 1943, cenzurat de autoare sau poate de fratele său, care se pare că ar fi conținut (în opinia lui Nuni Dona) notații despre perioada tragică a arestării și detenției lui Haig Acterian, celălalt frate. În ciuda acestor omisiuni, editoarea apreciază că jurnalul n-a pierdut „niciunul dintre darurile lucidității sau fervorilor. Numai *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, ținut între anii 1935 și 1944, și el cu niște pagini pierdute, mai are valoarea acestui periplu memorialistic și document magistral de cultură a anilor '30-'40. De fapt, Jeni Acterian și Mihail Sebastian sunt, în domeniul literaturii de frontieră, asemeni capului și pajurei unei

medalii de valoare unică. N-am spus monedă, ci medalie: cele două *Jurnale* sunt fiecare în felul său un unicat excepțional, atât prin mărturisirea despre sine, cât și prin cea despre o epocă”².

Consultând manuscrisele păstrate la Arhivele Naționale Române, Mirela Vișan³ semnalează că cenzura, în cazul publicării acestui jurnal, are fațete ascunse, altele decât cele deja precizate de editoarea lui de la Humanitas. Astfel, cercetătoarea constată că în manuscrise nu figurează nicidecum titlul de pe coperta volumului și că fiecare caiet este titrat cu sintagme (în limba franceză) de genul: *Journal intime*, *Carnet intime*, *Bachot intime*. De asemenea, constată că la Arhive nu există 40 de caiete, așa cum afirmă Doina Uricariu, ci doar 28, lipsind însemnările din 1948 și 1949, pe care aceeași editoare spera să le poată cuprinde într-o ediție ulterioară. De altfel, Doina Uricariu dactilografiasse manuscrisele jurnalului în anii '80, soarta acestora fiind pe urmă în mâinile lui Arșavir Acterian.

O altă inadvertență între manuscrise și textul publicat, pe care ni se pare necesar să o precizăm,

¹ Jeni Acterian, *Jurnalul unei fete greu de mulțumit*, Editura Humanitas, București, 2007. Ediția a doua revăzută. La această ediție vom face referire pe parcursul analizei.

² Doina Uricariu, „O revelație a memorialisticii românești”, prefață la Jeni Acterian, *op. cit.*, p. 12.

³ Mirela Vișan, *Jurnalul unei fete greu de mulțumit sau Journal intime?*, în *Observator cultural*, nr. 522/2010:

http://www.observatorcultural.ro/Jurnalul-unei-fete-greu-de-mulțumit-sau-Journal-intime*articleID_23611articles_details.html, accesat în 15 iunie 2015.

este aceea că textul original este redactat de către Jeni Acterian, mai ales în perioada 1933-1935, aproape integral în limba franceză. De altfel, edițiile de la Humanitas cuprind o mulțime de pagini în franceză, traduse la subsol de Doina Uricariu, care arată dexteritatea, firescul utilizării acestei limbi europene, în care își crease propriul stil de exprimare. Să fie oare un semn al unui „exil lingvistic autoimpus”⁴ sau doar un simptom al deplinei sincronizări cu lumea civilizată, a umanității *Micului Paris* interbelic? Cert este faptul că, deși trunchiat, *Jurnalul* spune deja mult despre o lume, iar acest joc al cenzurii spune altceva despre contemporaneitatea apariției sale, dar și despre faptul că autenticitatea și sinceritatea duse până la extrem pot fi, iată, deranjante și, în consecință, „sanctionate”.

În deschiderea textului, fratele Arșavir Acterian scrie câteva rânduri justificative, care merită a fi reproduse (ele făcând oarecum parte din retorica obișnuită a restituitorilor unor scrieri nedestinate publicării): „Jurnalul lui Jeni Arnotă era destinat focului, autoarea – după cum și scrie undeva – neînchipuindu-și, neacceptând să fie citit de ochi străini. După moartea autoarei, ea neputând să ardă caietele, am socotit că acest document, în multe privințe evocator și elocvent, ar merita să fie publicat. Vina dării în vileag a jurnalului îmi aparține întru totul, eu neștiind dacă fac bine sau rău”⁵.

Istoria literară și chiar cea culturală credem că este profund recunoscătoare acestui act legitim de restituire, care după trei decenii nu mai poate prejudicia, prin posibilele indiscreții ale jurnalului, imaginea cuiva. Dimpotrivă, așa cum afirma și Doina Uricariu, el devine o mărturie excepțională despre epoca în care a trăit autoarea. Faptul este subliniat și de Alex Ștefănescu, chiar în primele pagini ale *Istoriei* sale, în capitolul intitulat *Sfârșitul unei lumi*, subcapitolul *Cititori competenți*, unde, prin cazul Acterian, demonstrează superioritatea firească a atmosferei intelectuale și culturale interbelice. Scrierea lui Jeni Acterian, pentru că autoarea face parte din galeria unor personalități feminine puternice ale epocii, subliniază o dată în plus asocierea modernismului cu emanciparea feministă: „Efervescența vieții literare se explică și prin existența unor cititori competenți, capabili să identifice valoarea, să o salute și să o susțină, chiar și atunci când li se propun formule literare de o noutate stupefiantă. Numărul lor crește o dată cu emanciparea femeilor. Ne putem face o idee despre nivelul de competență pe care îl putea atinge o cititoare în perioada interbelică parcurgând *Jurnalul* lui Jeni Acterian”⁶.

De asemenea, jurnalul este o revelație a literaturii memorialistice, pe care o înobilează, atât prin autenticitate, cât și prin acuitatea percepției, prin luciditate și hipersensibilitatea creionării lumii și a universului interior. Jurnalul, în forma care s-a păstrat (facem aici referire mai ales la ceea ce s-a publicat), începe cu o stingheră notație din decembrie 1932, singura salvată din acel an, căci, așa cum însăși autoarea mărturisește, a ars primul caiet „într-un moment de luciditate”. Aceiași soarte îi vor fi promise și următoarele caiete, dar, din diferite motive, diarista va amâna de fiecare dată acest gest radical de securizare a intimității. În 1932 autoarea avea 16 ani și, înaintea pasajului de care am pomenit, jurnalul său avea deja o istorie. Fapt prin care ea se înscrie, alături de Eliade, de exemplu, în categoria acelor conștiințe precece, care încă din adolescență manifestă preocupări intelectuale serioase și grave. De-a lungul celor 15 ani de însemnări, jurnalul surprinde o gamă largă de nuanțe ale devenirii intelectuale, afective, de conștiință, a unei *fete*, așa cum se autoproclamă autoarea, extrem de exigente și de dezinhibate din punct de vedere al atitudinii și al mentalității. Exigență față de sine și față de ceilalți, de la marii scriitori și intelectuali pe care îi citește sau cu care intră în contact direct, până la lumea burgheză sau la universul familial în care trăiește.

Elevă de liceu, studentă apoi, funcționară la CAFA, asistentă de regie sau traducătoare de teatru, Jeni Acterian are o permanentă preocupare pentru autoanaliză, pentru scrutarea propriului sine în oglinda fragmentară și imperfectă a paginii scrise. Notațiile sunt ritmice, aproape zilnice, în perioadele mai puțin accidentate ale existenței sale, chiar dacă uneori nu are de spus decât, de exemplu, că e bolnavă, sau că nu are altceva de spus decât că a fost la cinema și a văzut un film, căruia îi aplică succint o

⁴ *Ibidem*.

⁵ Doina Uricariu, *op. cit.*, p. 13.

⁶ Alex Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane: 1941-2000*, Editura Mașina de Scris, București, 2005, p. 16.

analiză, dar uneori trec luni întregi sau mai multe zile în șir în care abandonează scrisul, pentru a se întoarce, cu un sentiment de culpă uneori, la notație, încercând în egală măsură și o rezumare a timpului care s-a scurs fără să scrie.

Notațiile acoperă, în anii '30, aproape uniform cele douăsprezece luni ale anului, marcând, astfel, preocuparea constantă de a se confesa jurnalului, spre deosebire de anii 1942, 1943, 1944 și 1947, când notațiile sunt mai dispartate și mai lapidare, fapt ce poate fi înțeles, atât prin prisma contextului istoric, cât și prin aceea a parcursului biografic al autoarei.

Nu de puține ori datarea însemnărilor este însoțită de mențiuni referitoare la ora și locul în care scrie, ancorând astfel puternic notația în cotidian, în biografia obiectivă, fără ca acest lucru să însemne că subiectivitatea e mai puțin prezentă, că în pagină nu va fi imortalizată clipa în forma pe care o modelează sensibilitatea și percepția individuală. „Data înscrisă în susul paginii atrage atenția că te afli în fața unui timp: timpul vieții unui om [...] timpul realității, apăsător, vorace, timpul care nu se poate răscumpăra decât sacrificând o existență umană”⁷. Este ceea ce consideră autoarea însăși atunci când, antrenată bezmetic în cotidian, notează totul telegrafic, doar pentru a nu pierde din vedere anumite zile cu toată încărcătura lor sufletească pe care nu o mai exprimă: „Reîncep jurnalul, după cum fusese vorba, cu tot ce umple material zilele. Titluri de cărți, nume de oameni, filme, plimbări etc. etc. Va face funcție de memorie. În felul ăsta, având

drept puncte de reper faptele materiale ale zilei, îmi va fi relativ ușor să reconstitui restul” (22 iunie 1940, sâmbătă) sau „Voi fi obiectivă ca un cronicar. Faptele, numai faptele. Simt că e necesar. Nu mai am încredere în memoria mea” (18 noiembrie 1946). La 20 septembrie 1938, diarista nota: „Ieri am cumpărat un carnet pentru a-mi pune în aplicare ideea de acum câteva zile. Să-mi notez adică lenevia, ca să-mi pot da seama cât căscat intră în viața mea. E ceva mai complicat decât vroiam, pentru că am început să notez și numele oamenilor pe care îi văd, și cărțile, și toate lucrurile exterioare care îmi umplu zilele. Are să cam rivalizeze cu caietul ăsta”. Construirea carnetului rival este o dovadă în plus a preocupării pentru obiectivarea propriei experiențe, dar și pentru consemnarea unor fapte exterioare conștiinței, care umplu golul de trăire reflexivă.

Notațiile de mai sus rezonază, prin aceeași preocupare pentru însemnarea faptului banal, a detaliului cvasinesemnificativ, care însă contribuie într-un mod inefabil la creionarea reliefului clipelor trăite, realizând acea funcție de *aide-mémoire* a jurnalului intim. De altfel, pe parcursul confesiunii există secvențe destul de substanțiale care conțin astfel de notații seci. Ele au caracterul unei liste, al unei înșiruiți de fapte, redată uneori în scurte enunțuri eliptice. Coordonarea prin juxtapunere, perfectul simplu redus la participiu, absența oricărui comentariu caracterizează însemnările din timpul studenției, când entuziasmul studiului, mondenitățile camaraderesti nu-i mai lasă suficient timp pentru reflecție și însingurare.

Golurile din însemnări sunt recuperate, însă, rezumativ, atunci când se întoarce la scris după o perioadă de tăcere. Este ca o încercare de compensare a unui timp trădat prin neconsemnare, trăit, dar nemărturisit. Mărturisirea la cald se transformă, astfel, în narațiune retrospectivă, în care eul se redescoperă pe sine prin distanțare temporală. Notațiile de revenire funcționează ca niște relee temporale, o încercare de reînnoțare a firului cronologic al existenței. Iată câteva exemple: „Mi-am întrerupt iar jurnalul. Imposibil să-l țin regulat. Nu sunt un om nici disciplinat, nici harnic. Peste acest fapt nu se poate trece. Chiar cât am scris n-am scris zilnic. Le completam o dată pe săptămână din memorie (26 octombrie 1940, sâmbătă)” sau „Iar un hiatus în acest caiet. Câteva zile în care n-am avut chef să-mi înregistrez nimicurile vieții. Astăzi revin (*on revient toujours*)”.

Timpul reținut în scris este, în ciuda lapidarității notațiilor, un timp investit cu semnificație. Scriitura diaristei evoluează între oglinzi paralele, mai ales atunci când timpul mărturisirii se îndepărtează de timpul trăirii. Astfel că putem considera drept valabile, în cazul autoarei noastre, afirmațiile lui Mircea Mihăieș conform cărora „scrisul nu se suprapune niciodată trăitului, pentru că e reflectarea unei realități. [...] Orice formă a scrisului există doar în perspectiva unui timp recapitulativ. [...] Timpul narat și timpul

⁷ Mircea Mihăieș, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*, ediția a II-a revăzută, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 190.

narațiunii [...] nu se întâlnesc decât simbolic, în spațiul paginii, unificate arbitrar prin formula literară care le conține și le potențează”⁸.

Există alteori episoade în care autoarea se sforțează să scrie ceva, când are dramatica revelație a imposibilității de a nota, de a spune ceva important, interesant, care să depășească mediocritatea și banalitatea. Senzația de repetiție, de vicioasă rotire în cerc este cea care traduce o anumită blazare și vacuitate a trăirilor, care nu este însă cu nimic mai puțin autentică decât analizele debordante, prin care se despică firul în patru. Aceste pasaje fac parte dintr-o retorică a spontaneității și a sincerității necosmetizate, care completează, prin linii depresionare, figura intimă a eului confesiv. Scrierea despre neputința de a scrie, scrierea despre acest gol de sens care se ivește în fluxul conștiinței, paradoxal, conduce spre perfecta suprapunere a timpului scriiturii cu timpul trăirii, oferind astfel un moment zero al scriiturii de tip diaristic: „Nu mai pot scrie nimic (și totuși scriu ceva, precum se vede). De câte ori iau tocul în mână, am senzația că fraza pe care am s-o scriu am scris-o de nu știu câte ori sau au scris-o, în tot cazul, alții. Sunt obsedată de banalitatea oricărui lucru pe care-l fac sau spun. Ce scriu în clipa asta face evident parte din cele mai crâncene banalități (23 februarie 1939)”. Această senzație continuă și în însemnările din 14 martie 1939, respectiv în cea din aprilie 1939, vineri, fără precizarea zilei, unde nuanțează, în completare, ideea: „Chiar când aparent dădeam importanță lucrurilor pe care le scriam, în fond știam că bluffez și, știind că bluffez, continuam, totuși, să scriu. Desigur, însă, că asta are foarte mică importanță (ca să nu spun că nu are niciuna)...”

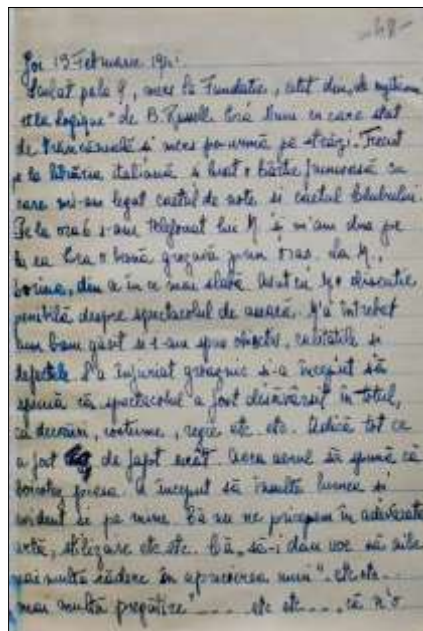
Așadar, tortura banalității și a superficialității, în contrapondere cu notarea lapidară a faptului divers. Cele două modalități ale notației, aparent ireconciliabile, sunt complementare și fac parte din retorica autenticității specifice jurnalului intim, ba chiar, am putea spune, au un aer tipic feminin. Prin acest joc al gratuității exprimării confesive, involuntar, jurnalul se transbordează în teritoriul literaturii subiective.

Adevărata calitate a jurnalului intim – aceea de numitor comun al contrariilor unei vieți – se relevă în spațiul dintre astfel de segmente. Unite pe dedesubt, ochiuri ale aceleiași plase, fragmentele de jurnal formează o țesătură imposibil de izolat, imposibil de redus la un singur sens. [...] Faptul divers transcris se desparte de sine, decupându-se în evenimentul temporal care-l determină, dobândind o existență și forme proprii.

Orientată predilect spre timpul prezent, scriitura jurnalului nu este indiferentă nici la celelalte două dimensiuni ale timpului. Trecutului, recuperat rezumativ și semnificativ prin memorie, i se adaugă, ca o nouă oglindă, viitorul, timpul incert pentru care se scrie. Prin scris se eternizează ceea ce a fost, se prelungește prezentul, se recapitulează trăitul pentru a fi epuizat de semnificații: „Privite prin ocheanul memoriei, evenimentele vieții se văd așa cum n-au fost niciodată: explicabile, firești, logice, pline de sens”¹⁰. Ele reclamă, astfel, timpul viitor al lecturii, de care Jeni Acterian este conștientă și asupra căruia meditează nu de puține ori.

De la funcția mnemotehnică, la aceea gratuită de sursă a unei plictiseli viitoare, jurnalul încă nu și-a epuizat sensurile. În 12 mai 1934, ora 6, diarista nota: „Mă plictisesc și cum, când te plictisești, cauți cu disperare să plictisești altă persoană [...] am luat în mână acest caiet și m-am apucat să plictisesc eul meu viitor. Urez eului meu viitor să nu se plictisească ca eul meu prezent, căci asta l-ar putea determina să citească aceste pagini și atunci ar avea de ce să moară de plictis”. Această meditație, oarecum ludică, este definitorie pentru temperamentul adolescenței greu de mulțumit, care în răgazul dintre învățat și alte activități cotidiene, se plictisește enorm, în așteptarea unei revelații a sensului vieții.

Analiza notațiilor mai vechi se realizează periodic prin lectură, moment de recapitulare și reevaluare, atât a scrisului, cât și a trăitului, dar și de meditație continuă spre viitor, cum se întâmplă în însemnarea din 25 aprilie 1934: „Am recitit jurnalul august 1933-februarie 1934. Să fiu sinceră? Mi-a plăcut. Nu știu dacă mai târziu voi avea aceeași impresie. Cred că voi reîncepe să-mi scriu jurnalul. Mă simt

⁸ Ibidem, p. 193.

⁹ Ibidem, p. 198.

¹⁰ Ibidem, p. 195.

prea singură de când l-am abandonat. Când scriu am impresia că fac asta pentru o altă Jeni, mai în vârstă cu câteva zile, luni sau ani și care e mulțumită să știe cum era ea cu câțva timp înainte”. Alteori notațiile nu-i plac, nu o mulțumesc, tocmai datorită aerului lor de banalitate: „Am citit câteva pagini din jurnalul meu. Ianuarie-august. Multe stupidități, dar sunt și câteva pagini bune”.

Deși fragmentarismul, ca lege de construcție a discursului diaristic, presupune condensarea trăirii, pentru că un diarist care ar vrea să surprindă cinematografic clipa, instantaneele vieții, n-ar mai putea face altceva decât să scrie, nerămânându-i timp pentru trăire (o exemplificare a acestei aspirații este *Jurnalul* lui Amiel, ajuns la aproape 17.000 de pagini, relatând despre formele nonacțiunii), există, totuși, momente în care autoarea își propune astfel de „transmisiuni directe” ale clipei, conștientă de absurditatea lor. Tentativa revine de câteva ori de-a lungul notațiilor, având o coloratură profund romantică, datorită faptului că senzațiile pe care aspiră să le capteze prin cuvinte, în fenomenalitatea lor directă, au ca principal suport natura, atmosfera exterioară, timpul ca fluctuație meteorologică. Instantaneu, de asemenea, intervine consemnarea neputinței de a realiza acest deziderat (10 august 1940). „Încerc uneori să prind clipa. Mi se întâmplă asta destul de des. Ziceam să încerc uneori să prind clipa, ca acum, de pildă: e ora 5 și 25, soarele e în față, un glob roșu la orizont. [...] Am văzut construindu-se dimineța asta, am fost tot timpul lucidă, mi-a venit de câteva ori să plâng fără lacrimi. Ei, și? Clipa: asta e clipa. (Din momentul în care am început să scriu despre ea au trecut deja multe)”.

Relația ce se instituie între *timpul subiectiv al trăirii și al confesiunii* și *timpul obiectiv al istoriei* pe care o traversează destinul acestei tinere intelectuale vizează două decenii tulburi ale istoriei noastre interbelice, atingând un apogeu în plan cultural, dar marcând începutul și apoi desfășurarea unei crize mondiale care schimonosește chipul civilizației umane prin atrocitățile războiului. S-au făcut multiple remarci privitoare la opacitatea față de istorie a însemnărilor diaristice ale lui Jeni Acterian, într-o epocă în care mai toți intelectualii sunt implicați în politică, militând pentru anumite cauze, mulți dintre ei fiind partizani ai mișcării legionare.

Relația acestui text cu istoria este departe de simpla oglindire sau mărturie din care o mulțime de jurnale (majoritatea masculine) își fac titlul de glorie: pe de o parte, notațiile par să eludeze în bună măsură evenimentialul terorizant, pe de alta, jurnalul de față funcționează ca o lupă empatică de înțelegere a complicatelor evoluții interbelice. [...] Prezența terorii cotidiene e obnubilată aici de bogăția enormă a vieții interioare, de o rescriere a priorităților existențiale în ordinea culturii, a creației spirituale, a vitalității în toate formele ei. Totul e combinat cu o explicită oroare „de toată această barbarie care planează, care ne amenință”¹¹.

Tânăra diaristă se ține la distanță de viața și discuțiile politice, pentru că, pur și simplu, afirmă ea de câteva ori în jurnal, nu o interesează. De altfel, se simte oripilată de câte ori aude discuții ale unor femei, prea puțin inteligente, despre politică și război. Totuși, găsim în perioada de dinaintea izbucnirii războiului, și după aceea, notații, de obicei pasagere, despre această stare de criză, generând în sufletul fetei care suferă acut teama de moarte, stări de panică și revoltă. Faptul care o face să-i pese ceva mai mult de această dramă colectivă e sfârșitul tragic al fratelui Haig, arestat mai întâi pentru instigaționism și apoi trimis pe front în linia întâi, unde își va găsi moartea în 1943.

Atitudinea ei distantă față de război ar mai putea fi justificată și prin ceea ce constata Alex Ștefănescu, în *Istoria* sa, și anume faptul că nici măcar după 1941, când România devine parte beligerantă în al Doilea Război Mondial, stilul de viață nu se schimbă în mod considerabil: „România se desprinde foarte greu din starea de normalitate (pentru că a avut parte de ea foarte rar de-a lungul istoriei), pe care o trăiește ca pe o reverie”¹². Jeni Acterian pare a privi istoria de la înălțimea unui turn de fildeș (ea însăși folosește sintagma „turn de ivory” pentru a-și desemna detașarea față de cotidian), de unde coboară episodic în perioada războiului total ’42-’45, forțată parcă să ia seama la evenimente. Văzând un film de război, în 1933, anticipea-

¹¹ Mihaela Ursa, *Un jurnal esențial*, în *Apostrof*, anul XVIII, 2007, nr. 7 (206). <http://www.revistaapostrof.ro/articole.php?id=395>, accesat în 10 iunie 2015. Alex Ștefănescu, *op. cit.*, p. 17.

¹² Alex Ștefănescu, *op. cit.*, p. 16.

ză tema: „Sunt foarte fricoasă. E un fapt de câțva timp: ideea războiului e un punct obscur al inimii mele; de îndată ce pun degetul, tremur... am o frică atroce. E ceva îngrozitor. Simplă barbarie. Și mai au și nerușinarea de-și zic *Civilizații*” (15 octombrie 1933). Putem interpreta această atitudine și prin prisma feminității, căreia îi repugnă teroarea și spectacolul morții.

În 26 martie 1935 consemnează, din nou, revoltată și panicată, atitudinea generală, oarecum inconștientă, a celorlalți despre războiul ce se prefigurează iminent la orizont: „Am oroare, da, oroare, de tot ce se vorbește, de toată această barbarie care planează, care ne amenință. Și toată lumea acceptă, toată lumea rămâne calmă, dacă nu indiferentă. [...] Și, totuși, e vorba de război. Ce cuvânt oribil! Războiul e iminent. [...] Și eu simt cum devin nebună de angoasă, de panică, de groază”. În decembrie 1938 notează despre patrulele de stradă care opresc seara trecătorii pentru a-i legitima, atmosfera fiind definită ca îngrozitoare.

În vara lui 1940 sunt câteva notații lapidare ale evenimentelor politice, care lasă o urmă de neli-niște în sufletul tinerei: vestea cedării Basarabiei, mobilizarea generală, zvonul ultimatumului dat de unguri. Pe 28 august 1940, fiind la mare, consemnează alte zvonuri de război: „Alarmiștii vorbesc iar de război”. Notațiile din 4, 5 și 6 septembrie 1940, foarte succinte, consemnează evenimentele politice majore: „Generalul Antonescu a fost numit prim-ministru și se așteaptă abdicarea cu adâncă resemnare (4 sept.). [...] Deziluzie. Regele nu a abdicat (5 sept.). [...] A abdicat Carol II. Lumea a respirat adânc (6 sept.)”. În ianuarie 1941 notează luptele de stradă, care o iau pe nepregătite, deoarece nu era informată, necitind ziarele, despre starea de asediu și perchezițiile care se fac în tot cartierul. Este obligată să se întoarcă acasă devreme, cu regularitate, deoarece tramvaiele circulă doar până la ora 9, iar mașinile sunt greu de găsit.

Dincolo de aceste evenimente, Jeni Acterian trăiește paroxistic teama, panica, amplificată de hipersensibilitatea mamei bolnave, pe care trebuie să o vegheze singură: „La fiecare împușcătură mai mare calculam exact dimensiunea rezonanței în mintea și în corpul mamei și creștea panica în mine. Era ceva îngrozitor” (21 ianuarie 1941). Pe 30 ianuarie, Arșavir îi dă vestea arestării lui Haig, fapt care amplifică senzația de absurd pe care i-o crease războiul și provoacă o meditație duioasă și plină de compasiune despre fratele său. Își exorcizează spaimile prin îndeplinirea unor banale sarcini cotidiene, certificând nevoia, exprimată în altă parte, de a fugi de suferință.

Exterioritatea este, apoi, din ce în ce mai estompată, în toată această atmosferă apăsătoare, în care alarmele sună disperant în miez de noapte, iar bombardamentele sunt iminente, tânăra încercând să-și continue existența, cât de firesc posibil, în noua postură de referență la CAFA. La 1 august 1945, revoltată împotriva limitărilor și trăind un nou puseu al fricii de moarte, Jeni face o analiză a impactului negativ uriaș pe care l-a avut războiul asupra generației sale: „Porcăria asta de război care a distrus totul pentru generația mea. Suntem niște ratați, la fel de sigur ca și cum ne-ar fi ucis pe toți. Epave ce suntem, târând după noi o luciditate sterilă și inutilă și încercând să demarăm într-un mod mai puțin neplăcut, dacă se poate”.

Anii războiului creează breșe destul de consistente în jurnal, justificabile, fie prin lipsa stării necesare pentru scris, fie prin distrugerea, chiar postumă, a unor notații. În paralel cu drama războiului, diarista trăiește și o complexă dramă personală, lăsată și aceasta într-un colț stingher și obscur al notațiilor, reconstituind uneori după intervale mari de timp, în clipe de retrospecție dramatică: moartea tatălui și a lui Nae Ionescu în 1940, arestarea lui Haig în 1941 și moartea acestuia pe front, în 1943, an în care moare și mama, despre boala căreia punctase tangențial în anii precedenți. Golurile de scriitură din această perioadă rămân enigmatice. Poate e o încercare de uitare a întâmplărilor tragice, care, trăite până la capăt, n-au mai avut nevoie de expresie, de confesiune pentru a fi immortalizate. Viața merge mai departe, iar ambițioasa Jeni este hotărâtă să o trăiască cu frenezie, fapt demonstrat de revenirea prolifică la notație în anii 1946 și 1947, ultimii care au fost publicați, dar cu siguranță nu ultimii din aventura diaristică a autoarei.

Cel mai iubit dintre pământeni – vedere de pe ghețar

Mihai COTEA
Baia Mare

Fiecare lucru se face la timpul său, se spune. Există un timp al iubirii, al ne iubirii, al morții, al vieții fără de viață, al vieții fără de moarte, al Vieții sau al lecțiilor. Dacă am lăsa timpul să ne învețe tot ce avem de asimilat prin simpla sa trecere, păstrându-ne ochii larg deschiși, poate am ajunge la acea detașare de dramele vieții necesară și am sta deoparte, luând notițe și neuitând când și cum se năruie microuniversurile din jurul nostru. Așa ca Victor Petrini, personajul principal al acestui roman cu titlu extraordinar de bine ales, ironic, amarnic, dar, pe undeva, cu un zâmbet reținut.

Povestea filosofului Victor Petrini se desfășoară pe mai multe axe. Avem o axă temporală, un timp cascădă în care povestea sa se petrece și se întoarce, precum un val, la momente cheie din trecut (în ultimul volum, acțiunea începe să se concentreze mai mult pe timpul prezent, cu introspecții mai puține). O axă a iubirii și a experiențelor prin care a trecut de-a lungul relațiilor și căsniciei sale, o axă cu totul specială, axa paternității, bine accentuată de relația cu fiica lui, Silvia, și, nu în ultimul rând, o axă a relației sale cu libertatea, o legătură foarte capricioasă.

Marin Preda a fost un scriitor care a prezentat fără echivoc elementele componente ale comunismului românesc, în toată splendoarea lor, prin intermediul mai multor opere din bibliografia sa, *Cel mai iubit dintre pământeni* numărându-se printre ele. Lansat în anul 1980, într-o perioadă de relativă liniște și așezare a comunismului în România, după multiplele procese traumatizante de aducere cu forța a acestuia în rândul românilor, la scurt timp după război, temporal, romanul se îndreaptă tocmai spre perioada de început a experienței comuniste. Acel moment când românii făceau cunoștință cu „procesul de creare a omului nou”, perioada obsedantului deceniu (1947-1958).

„Toți oamenii, nu numai rușii, se nasc cu puțin nihilism în ei: este partea de revoltă irațională a ființei umane împotriva puterii condițiilor care o înlănțuie încă din fașă și nu o eliberează decât în moarte. La ce bun atunci totul? Privești chipul unui prunc înfășat și o să vedeți cum apare pe el suferința că i se paralizază astfel mișcările lui libere; trăsăturile lui inocente se crispează de revoltă și neputință. Și el încă nu știe nimic, dar mai târziu va fi silit să afle, începând din școală. Trecând prin căsătorie, prin robia zilnică a luptei pentru existență, că totul îl înlănțuie, ierarhia socială, nedreptățile oricărei orânduiri, imperfecte de la natură, legile dezvoltării economice, condițiile de existență ale țării sale în relație cu alte țări, care adesea dau naștere la războaie, unde e trimis, el sau copiii lui, să lupte și să moară. De aceea ia parte adesea cu frenezie la revolte, războaie și revoluții, când vrea să nimicească toate acestea. Caracteristica sufletului e aspirația spre libertate, dar sensul vieții tot nu-i apare cu limpezime: da, libertate totală, dar ce să faci cu ea, dacă într-o zi tot trebuie să mori? Scriitorii ruși au numit asta «blestemata chestiune insolubilă». Și pe această incertitudine, pe această ispită a lui *nicevo* (nimic), apare *sil* (putere) și îl prinde în arcane”¹ (vol. II, pp. 78-79).

Trilogia, întinsă pe mai mult de o mie două sute de pagini, prezintă, prin intermediul mai multor prisme, descompunerea și reconstrucția unui caracter. Schimbările psihologice și sufletești prin care trece Victor Petrini, personajul narator, se petrec la un nivel subtil, dar ele există fără doar și poate, fără ele personajul convertindu-se într-un simplu damnat. Din acest punct de vedere, am putea susține că avem de-a face cu un bildungsroman în care ni se prezintă diferite etape ale vieții unui om situat la confluența dintre excepțional și comun. Victor-tânărul și naivul neexperimentat din primul volum al trilogiei, Victor făcând cunoștință cu căsnicia și ipostaza sa paternă și, mai apoi, Victor-încarceratul fără drept de apel. Viața lui Victor și a „carcerei” de după carceră, în „libertate”, lipsit de drepturi și de o mare parte a celor din jur, Victor taratul (de tată, de prietenul său Ion Micu, de nevastă) și devenirea unui alt Victor prin suferință. „Ehei, Victoraș, ne-am pricopsit”. *Mai crezi că ești cel mai iubit dintre pământeni? Dar cine îți spune asta?* Pe acest fond se cristalizează relația sa cu bizara și absconsa Suzy Culala și tot acum, experiența încarcerării revine în viața personajului nostru. *Quae nocent docent*.

¹ Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*, Editura Cartea românească, București, 1984.

Generos ca întindere și bine dozat, romanul descrie până în cele mai mici detalii relația unui om cu timpul și oamenii timpului său. Complicatele legături de familie, în care dragostea sa imensă pentru mamă contrastează cu perioadele de respingere din adolescență (când Victor are oportunitatea să vadă și să discearnă între imaginea de cuplu a părinților săi și imaginea fiecăruia dintre cei doi, luată separat) și mult mai complicatele sale relații de amor – Căprioara și moartea sa suspectă, oportunista Nineta, isterica și oportunista Matilda și tenebroasa Suzy.

„Mă interesează plimbarea în libertate, fără gânduri și fără țință și mai ales fără reverie, fiindcă într-o astfel de stare de obicei nu mai vezi lucrurile din jur... Când singura bucurie de care ești conștient constă în însuși faptul ca atare, că mergi, restul, că auzi, vezi și miroși, constituind doar, din când în când, o surpriză liniștită; vezi un om alunecând și căzând, surâzi sau chiar râzi, cineva țipă, te întorci să vezi ce e, o boare de vânt îți aduce în nări miros de pâine caldă sau de ceva care se prăjește, ceapă în untdelemn sau jumări de porc, ți se face, pentru o clipă, foame... În noi înșine, dar fără să ne dăm seama, încetează să bată ceasul trecerii, al devenirii, al scurgerii, ceasul care a fost întors pentru noi chiar din secunda în care am fost scoși din neant, acolo în pântecul matern, și a cărui durată este înscrisă chiar pe el, ora opririi fatale, pe care n-o concepem, dar pe care o știm, *la maladie mortelle*, de care vorbea danezul... gând de oprire care nu e moarte, gând intim acoperit zilnic de bătaia vulgară a ceasului genetic...” (vol. I, pp. 198-199).

Depart de a crea un personaj demn de milă ori unul tânguitor, Preda creează o aură de demnitate puternică în jurul lui Victor Petrini care, grație lucidității sale și capacității de deciptare a realității prin intermediul filosofiei, reușește să meargă mai departe cu capul sus, nu fără a-și trăi propriile îndoieli și a se întreba, căutând, cercetând. Valsând între două istorii – istoria iubirii și istoria timpurilor, oprindu-se mereu la prima, căci „dacă dragoste nu e, nimic nu e”.

„Farmecul unei ființe străine pe care o iubim întâia oară e farmecul primordial la care ar trebui să ne oprim. E cel pur, numai el ne redă o libertate despre care nu știam că e prizoniera unei melancolii adânci, a cărei euforie ne poate chiar face să ne credem fericiți... Găsisem nu numai firești și proprii ființei mele bucuriile apropierei de moarte, dar începusem chiar să cred că această apropiere e singura care avea valoare și durată, singura care scoate ființa noastră din intemporal, sporind, prin refuzul corpului nostru de a muri, plenitudinea vieții din noi și a scurgerii armonioase a clipelor... Ar fi trebuit deci să plec, să părăsesc acel trup asemeni omului de odinioară, care, zărind în pădure o femelă, o fugărește, o prinde, o posedă flămând, apoi, fără gândul că o părăsește, o părăsește totuși, cum părăsim fără gând ceea ce nu ne aparține... Întâlnirea în mijlocul naturii sălbatice e voința divinității și ceea ce ne aparține e doar libertatea noastră, un sentiment atât de firesc și de total, încât nici gândul, nici impulsul inconștient nu ne vin de a o stingheri pe-a altora... Suntem toți zeițăți ale acestui pământ...” (vol. III, p. 57).

Lucian Blaga ar fi spus următoarele cuvinte – „cine nu cade, nu se poate înălța”, iar acestea mi se par mai mult decât oglinditoare pentru realitatea romanului. În fond, micile mari eșecuri ale oamenilor, văzute de deasupra ghețarului istoriei, care duce viețile noastre încet, dar sigur, spre o destinație doar de El știută, pot părea ridicele de sus, iar Petrini știa asta, Preda fiind conștient de tot melanjul poveștilor de fond de pe perdeaua lumii, „o lume plină de dipsomani, parchinsoniști și torționari”.

Saga în 7 volume *Turnul Întunecat*

Autor Stephen King, Editura Nemira, București, 2009-2015 (ed. rom.)

Ștefan-Adrian BĂRBULESCU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Țineam de multă vreme să îmi dovedesc, prin scris, pasiunea de-o viață pentru opera Regelui încoronat (și astfel, incontestabil) al genurilor reunite horror, SF/Fantasy, suspansului supranatural și psihologic, nimeni altul decât Stephen King, elogiindu-i una dintre cele mai reprezentative piese de rezistență de care acesta s-a făcut capabil: saga de mare întindere *Turnul Întunecat* (un „monstru” de aproape patru mii de pagini, dacă ne referim doar la cele 7 volume: *Pistolarul*, *Alegerea celor trei*, *Ținuturile pustii*, *Vrăjitorul și Globul de Cristal*, *Lupii din Calla*, *Cântecul lui Susannah*, *Turnul Întunecat*; dacă adăugăm și *Vântul prin gaura cheii*, un roman situat între volumele 4 și 5 și care poate fi citit cumva independent, fiind vorba de un soi de poveste în poveste în poveste, trecem de 4.300 de pagini!). Este considerată *magnum opus* (operă fundamentală și definitorie a scriitorului), părere contestată de unii, care n-o văd ca fiind singura calificată la o asemenea titulatură.

Se cer mai întâi o serie de lămuriri suplimentare, pentru a ne introduce în mod corespunzător în atmosfera necesară care va conduce cititorii înspre achiziționarea (măcar cu împrumut de la bibliotecă a) volumelor și de a începe, astfel, dragi iubitori de carte, o călătorie cum rar v-a mai fost dat să faceți.

O chestiune ce trebuie neapărat clarificată (chiar într-un cadru extins) este cea legată de percepția publicului larg vizavi de anumite genuri (sau subgenuri) literare, considerate nu o dată cu mult mai de nișă decât ar fi ele în realitate. Eroarea se produce, probabil, din cauza faptului că acestea par să vizeze un *target* (public-țintă) specific, și cam atât. Nimic mai greșit. Așa se reușește doar crearea unui vid, a unui gol ce trebuie cât mai curând re-umplut cu cititorii lipsă, odată ce aceștia se vor fi lămurit că oricine poate citi (și *înțelege* cu ușurință) cărți aparținând genurilor SF, fantasy sau altele asemănătoare – exact la fel cum se citește un thriller psihologic sau un roman de dragoste, unul polițist ori unul clasic! Deseori genurile și subgenurile ajung să se întrepătrundă, chiar în mod fericit, atrăgând astfel cititori diferiți. Concluzia este simplă: renunțați la preconcepții și dacă auziți din surse avizate de o carte cu adevărat bună, nu vă sfiți să vă apucați de ea, nu numai pentru că e diferită față de ceea ce citiți de obicei, *ci tocmai de aceea*. La urma urmei, o carte bună, minunată, genială și scilipitoare, extraordinară, de neuitat, recomandabilă și de cumpărat neapărat și de făcut cadou și de vorbit despre ea cu orele poate fi de orice gen (sau subgen) ori o combinație a acestora, în cele mai uluitoare, ba chiar incredibile, încălcate, dar și delicioase moduri cu puțință.

(Și) Stephen King este considerat de (prea) mulți un scriitor de nișă. Antisubscriu vehement la o atare categorisire atât de nemeritată. Greșala mai poate veni și din cauza percepției majorității – fiind, totuși, un scriitor extrem de popular –, aceasta considerând că asemenea cărți sunt „gustate” doar de unii. Dar în scrierile lui, chiar dacă tușele principale sunt cele care vizează relația supranaturalului cu obșnuitul (și felul în care cele două se întrepătrund, cu specificația că relația are loc *doar* în spațiul literar), vom găsi din belșug și tendințe înspre psihologie, dragoste, umor sau scene și elemente tragice, plus nelipsita dihotomie *bine versus rău*. De altfel, autorul a și declarat în nenumărate rânduri că este profund interesat de omul simplu, obșnuit – acela este pus în fața încercărilor care, în cazul lui King (dată fiind construcția psihologică și [auto]educația cultural-literară, cu influențele filmelor anilor '50 ai secolului trecut și compozițiile cel puțin stranie ale lui E. A. Poe și H. P. Lovecraft), nu puteau avea decât o puternică înclinație supranaturală.

Câteva cuvinte despre Stephen (Edwin) King, imaginându-mi (cu reală neîncredere) că ar mai fi cineva în sistemul ăsta solar care să nu aibă habar de aceste atât de banale cunoștințe primare despre Rege. ☺ Născut în 1947 în Portland, statul Maine, USA. Tăticul își va părăsi familia pe când micuțul Stevie avea doar doi anișori, habar n-având ce faimos va deveni cea de-a doua odraslă a lui, cam vreo trei decenii mai încolo. Dacă ar fi știut, probabil că n-ar mai fi plecat, daaaar..., dacă n-ar mai fi plecat, poate că viitorul scriitor ar fi avut o altfel de viață, mult mai liniștită, de nu chiar anostă, și așa poate că geniul lui de *povestitor-născocitor* ar fi rămas adormit, adânc îngropat în subconștient. Aceste jocuri de cuvinte, de genul *cum ar fi dacă ar fi* și *cum era dacă era* au fost dintotdeauna instrumente zilnice pentru S. K.; de aceea le vom tot întâlni în viitoarele lui compuneri libere și literare.

Până să se apuce de scris de-adevăratelea, din '62 până-n '66 frecventează liceul Lisbon Falls High, iar între '66 și '70 e student la Universitatea Maine din Orono. Lucrează ca bibliotecar la facultate și cam tot pe-atunci publică ceva povestiri în revista *Maine Campus*, cu rubrică permanentă (denumită *King's Garbage Truck* – Camionul de Gunoi al lui King).

Băiat serios, în 1971 își pune pirostriile, luându-se pe viață (putem liniștiți presupune asta acum, în 2020) cu poeta Tabitha Jane Spruce, făcându-și-o regină și ajutând la creșterea demografică cu trei copilași, o ea (Naomi) și doi de el (Joe și Owen).

Că avea să scrie, toată lumea din jur știa. Unii credeau și că va deveni faimos. Dintre cei care nu erau chiar convinși încă de asta era odată unu' pe numele lui Stephen (Edwin) King care, dacă vă vine să credeți, aruncă la gunoi manuscrisul la care se blocase și care nu dădea semne de revitalizare. Soția sa i-a iubit-oare ia hârțoaga din coș și i-o pasează înapoi (nu vom ști niciodată cât de subtil), dându-i clar de înțeles că nu așa merge treaba și că niciun editor nu va căuta vreodată prin tomberonul familiei King după manuscrise geniale. (Bine că nu i-a dat foc...) Impulsul a fost dat și sugestia clar înțeleasă; astfel, omenirea va ajunge să citească cu uimire *Carrie*, povestea cu accente horror, tristă și emoționantă, a unei adolescente telekinetice, pentru care va primi un avans inițial minuscul, de doar 2.500 \$ (odată cu recunoașterea potențialului de vânzare, drepturile vor fi vândute cu o sumă record: 400.000 \$!). Dar între timp și răul a fost făcut, căci până să dea cu adevărat lovitura sau, mai corect spus, până să se dedice în totalitate scrisului, Stephen va face cunoștință și cu abisul din care (poate că) izvorăște și creația, dar și consumul abuziv a diverse substanțe toxifiante. Iată ceva interesant: dacă tot s-a holbat îndelung la abis, abisul răspunzându-i cu aceeași monedă, printre altele, a fost suficient de inspirat să preia din zbor destule idei și imagini despre și dinspre tenebre, încât să-i ajungă de-o prolifică și lungă carieră literară. *Long story short*, suntem la aproape jumătate de secol de când King scrie și încă nu s-a oprit. Din fericire. Romanele celui ce poartă predestinat un nume de familie atât de lipsit de echivoc sunt vreo 50, sute de povestiri, ecranizări cu nemiluita, nu la fel de încântătoare (cu rare, dar notabile excepții) – iar pentru el, totul pare o joacă! *Pare*.

Dovada că nu e doar un scriitor vandabil (cu un venit anual de vreo patruzeci de milioane amărâte de dolari) vine prin acordarea prestigioasei *Medalii pentru Contribuții Deosebite în Domeniul Literaturii Americane*, oferită de *National Book Foundation*. Pe lângă această importantă recunoaștere literară, a mai câștigat (sau a fost nominalizat de nenumărate ori la) o multitudine de premii de profil, cum ar fi: Locus, Hugo, Bram Stoker și multe, multe altele.

Atipic, cumva, nu voi vorbi (prea mult) despre saga în sine. Descrierea v-ar ține departe de o aventură literară ce cu greu își găsește echivalent. Aș accentua mai degrabă simbolistica generală a seriei, încercând astfel să ajut mai ales non-fanii unui scriitor de gen(i)ul lui Stephen King să fie introduși într-o „minunată lume nouă”, sugerându-le niște „chei” în a înțelege o parte din mesajul de ansamblu al poveștii, restul urmând să-l facă singuri, descoperind pagină după pagină uimitoare revelații de care, după cum atât de bine știm, este capabilă literatura de ficțiune.

Maestrul a vrut (și se consideră că a și reușit) să se înscrie în galeria acelor scriitori profesioniști care au produs o operă de mare întindere, o creație cu adevărat *epică*, o saga într-atât de inconfundabilă pe cât este Partenonul, Colosseum-ul, Poarta Brandenburg, Turnul Eiffel sau Statuia Libertății (asta ca să ne referim, întâmplător și pe sărite, la domeniul arhitectural, exemplificând *icon-uri* cunoscute de toată lumea; imaginați-vă, dacă doriți, alte domenii artistice, precum pictura, sculptura sau muzica, unde tot atât de ușor putem găsi în doar câteva secunde simboluri universale). În domeniul literar se pot găsi, la fel de ușor, destule repere literare definitorii: de la *Iliada* și *Odissea*, la *Război și pace*, de la *Roșu și Negru* la *Muntele Vrăjit*, de la *Stăpânul Inelelor* la *Edda* – iar exemplele ar tot putea curge...

Ca și destui alți colegi de breaslă, nu numai că nu a ezitat să se inspire din operele altor mari oameni de literă (sau alți artiști, de regulă muzicieni sau cineaști), și nu doar citând diferite pasaje – ceea ce a făcut a fost să folosească simbolistica acestora în propriile-i cărți, dar, atenție!, nu din lipsă de inspirație, o, nu!, așa reușind o dublă lovitură de maestru: unificarea culturii artistice la nivel universal, arătând astfel originea singulară a geniului creator uman și, totodată, oferirea unui tribut binemeritat unei cărți, povești, poezii, unei *memo culturale* și autorului lor. Prin fiecare poveste nouă ajungem să reținem povești vechi; nimic nou sub soare, iar poveștile se tot spun, răspun și așa va fi, până la Sfârșit. Și e foarte bine așa cum e.

Eroul acestei lungi călătorii (desigur, inițiatice și revelatoare) este *Roland*. Niciodată nu ar fi reușit să facă nici pe sfert din câte a izbutit, *singur*. Roland este arhetipul, Omul din fiecare dintre noi, cu toții ne identificăm în strădaniile lui cu sinele, tentațiile, obsesiile, dușmanii și obstacolele; tot așa, nici noi, singuri, n-am fi supraviețuit nici măcar copilăriei. Astfel, primii ghizi ne vor fi fost părinții pe care prea ades îi dezamăgim, ucigându-i încet din prea multă iubire strâmb (și deci impropriu) exprimată. Profesori și prieteni, camarazi și iubite, rămân cu toții-n urmă, în față întinzându-se pustiul doar... și-un vis. Acela de-a recupera totul și a-l reține mai bine, mai prezent, mai înțelept. Drumul lui Roland este drumul umanității, al întregii specii, căutarea sensului care devine scop urmat fanatic – la capătul drumului fiind Turnul Întunecat. Același drum îl urmărim noi toți, și dacă știm (sau vrem) și dacă nu. Himeră oare?

Povestea lui Roland și a companiilor săi are un cadru neobișnuit: un straniu decor *cyberpunk*, o lume de după o Apocalipsă provocată de oameni-corporații cu ajutorul roboților și a altor mașinării malefice, unele supraviețuind cumva, amintind rămașilor un trecut teribil. Regulile postapocaliptice sunt de tip western, iar Roland este un pistolar (printre altele, Clint Eastwood nu e străin de inspirația indusă subliminal autorului...). Cuvântul *pistolă* are o grea conotație, căci aici e vorba de mai mult decât un tip cu două pistoale grele, cu mâner de santal, agățate șmecherește la brâu; Roland, după cum îi destăinuie și proorocește până și numele, e un cavaler, un păstrător al Ordinii și Sensului într-o lume, altfel, de mult dezghioacă și care dă să se sfârșească și mai și, spre finala dezintegrare. Astfel, Roland devine agentul ultim, *anti-distrugeătorul lumilor*. La polul opus *pare* să fie Turnul Întunecat care, prin forța lui uriașă, atrage tot, toate energiile, Răul și pe Roland însuși. E reprezentarea extraordinară, literar vorbind, a unei găuri negre, a dincolo-de-orizontul-evenimentelor, a haosului, deci, dar și a unui posibil răspuns. Geniul lui Stephen King se va vedea în toată grandoarea lui, prin sfârșitul incredibil al poveștii – singurul răspuns posibil, atât de minunat, logic, frumos, superb, sublim, scânteietor.

De-a lungul înșiruirii timpului cât povestea a fost scrisă (1982-2012, plus lungile perioade dintre – când acțiunea trena sau subiectul, cu complexele-i implicații *trebuia* să stea la „macerat” într-un sertar, în manuscris, sau vreun adânc cotlon al minții scriitorului, „obligat” fiind de povestea însăși), s-au întâmplat destule, în viața lui, și-n lume, de asemenea. Stephen King a scris multe alte cărți, în paralel, câtă vreme destinul lui Roland se „cocea” la foc mic, în furnalele Creației.

De la venerabile doamne, temătoare că nu vor apuca în viață sfârșitul tipărit al epopeii lui Roland și a prietenilor săi, până la deținuții ce-și așteptau execuția în vreun penitenciar american de maximă securitate, destui au fost aceia care l-au implorat la propriu pe King să le destăinuie *doar lor* ce va fi, cum va fi, va ajunge Roland la Turn, singur, sau..., și **ce** va găsi acolo – dar cum să le răspundă, de vreme ce *nici el* nu știa?! Cum să facă una ca asta, cum să-și trădeze cohorte de fani înfrigurați, să grăbească povestea, ca și cum ar putea, ca și cum ar ști cum... Pur și simplu, imposibil. Și n-a făcut-o. Sunt unele limite: și regi, și zei au granițe uneori peste care numai Timpul e stăpân absolut.

Multe ar mai fi de spus, prea multe... dar nu vă așteptați să vă destăinui totul, nu-i așa? La treabă, deci. Avem o poveste luungă de citit, așa că asigurați-vă că nu aveți nimic pe aragaz sau termene-limită de predat, ori copilași de culcat... Nimic nu va mai fi la fel.

Nimic și nimeni, niciodată, nu va fi în stare să reducă până la zero absolut puterea pe care o poate avea o poveste bine spusă (sau scrisă, în cazul nostru) – impactul ei durând milenii. Cu siguranță că această veșnic neostoită foame de povești e înscrisă *adeneic* în noi toți și, de aceea, spectacolul merge mai departe, păstrându-și valorile intacte. Saga lui Stephen King, unică în felul ei, este una dintre multele dovezi – o asigurare că întotdeauna va mai fi ceva de spus, că mai există povești de născocit și că cei ce au nevoie de ele, mai ceva ca de aer, nu sunt puțini. S-a tot repetat, sunt atât de dese momentele în care greșim, nouă și altora, și e păcat. Dar *Povestea* ne mai spune și că putem simți *fizic magia*, și așa imposibilul devine posibil, iar visul realitate. Din nou. Dintotdeauna.

Titi Damian – harul lecturii și harul scrierii

Aurel ANGHEL
Buzău

Motto:

Sufletul celor care și-au perindat pașii prin sălile de clasă rămâne mereu tânăr și trăiește cu gândul la acel ATUNCI irepetabil al tinereții. Normaliștii sunt purtătorii unui însemn nobiliar, care nu le dă drepturi în plus, ci doar sfânta îndatorire de a răspândi lumina cunoașterii..., rostesc eu cu emoția firească a curgerii anilor la cele paisprezece întâlniri de promoție de la Pedagogica Buzăului.

Aurel Anghel

Unul dintre acești normaliști este și scriitorul, omul de cultură buzoiano-urzicenean, profesorul **Titi Damian**, coleg de școală dintr-o promoție mai tânără. Sunt, cred, unul dintre cei care i-au citit rând cu rând tot ce a scris, adică nouăsprezece volume de proză, publicistică, eseu și critică literară, începând cu *Fagul* (primul roman pe tema colectivizării, din tetralogia *Muscelenii*, mai cuprinzând și *Umbra*, *Norul*, *Ruina*, iar dacă luăm în calcul și recentul volum, *Sisif coborând muntele*, avem, de fapt, o pentalogie), un roman de aproape 2.000 de pagini care i-a adus un bine-meritat succes, recunoașterea unanimă a cititorilor și a celor care trudesc asupra cuvântului. Un volum de 350 de pagini, intitulat *Cronicele „Muscelenilor”*, a adunat, doar până în 2014, cronicile apărute în reviste de prestigiu din țară cu impresii ale criticii literare contemporane sau ale simplilor cititori despre cărțile sale.

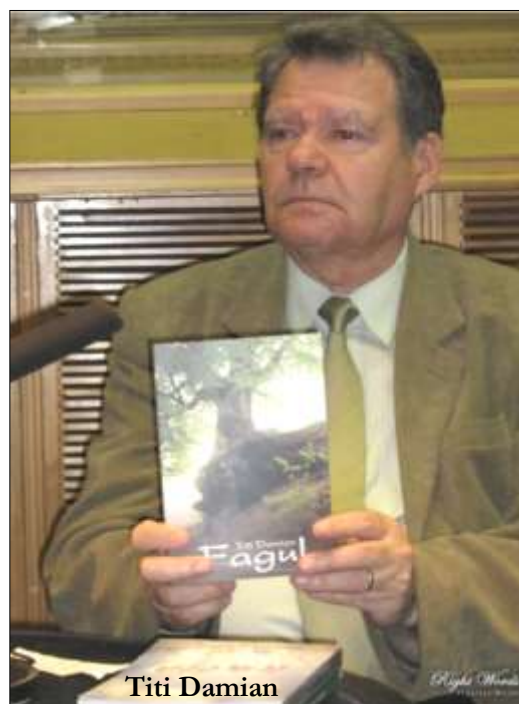
Cele două cărți recent publicate, *Exegeze contemporane* și *Lecturi la miezul nopții*, fiecare de câte 300 de pagini, mi-au fost oferite cu puțin timp în urmă, în chiar ziua ridicării lor de la Editura Editgraph din Buzău, la începutul lui februarie 2020. Am reușit să le citesc, dar nu îmi pot explica de ce, față de alte dați când am scris despre cărțile acestui mare scriitor, nu am reușit să mă apuc imediat să fac un comentariu. M-a obsedat o întrebare la care abia astăzi i-am găsit răspuns. Ar fi putut profesorul Titi Damian să ocupe o catedră în învățământul universitar? Și răspund fără ezitare: Da, aceste două cărți de critică literară, de istorie literară, de cultură, de estetică și eseistică îl recomandă cu prisosință. Prima carte, *Exegeze contemporane*, poate constitui, în opinia mea, o lucrare pentru obținerea unui doctorat *magna cum laude*. O privire asupra titlurilor și apoi o adâncire în lectura lor poate lămurii pe orice cititor despre munca uriașă și investiția de inteligență depuse pentru strângerea materialelor documentare, sute de ore de lectură, întocmirea de fișe, un adevărat model de muncă și redactare pentru studenți, pentru cei care doresc să abordeze acest domeniu. „Cultura faliei și modernitatea românească” este primul eseu referitor la o carte semnată de reputatul profesor constănțean Angelo Mitchievici, unul dintre cele mai temeinice studii, introducând și teoretizând două noțiuni din domeniul teoriei literare pe mai bine de 400 de pagini: falia și modernitatea. Al doilea eseu este o amplă analiză a problematicei criticii literare, prin prezentarea cărții unuia dintre cei mai valoroși teoreticieni și critici literari contemporani, Radu Voinescu – un nume care spune multe în puține cuvinte –, „Printre primejdiile criticii”, în care autorul realizează o excelentă radiografie a criticii literare românești din preajma anului 2000, elaborând nu mai puțin de șaisprezece critici cu cărțile lor, având problematice extrem de diverse. Din prezentarea minuțioasă a cărților și din evidențierea ideilor, autorul se vedește a fi o adevărată enciclopedie a criticii, adică oferă absolut toate informațiile despre autori și cărți, într-un stil care-l trădează pe scriitorul, pe creatorul de sintagme și metafore care să-l apropie pe cititor de acest domeniu destul de arid. Aspecte pe care, cu inteligență, har și modestie Titi Damian ni le transmite și nouă, cititorilor.

Descopăr, mai departe, altă cronică la un jurnal care se transformă într-un roman, „Încercarea scriitorului”: un hoinar îndrăgostit de muzică, pictură, lecturi devine scriitor, Tudor Țopa, în opera căruia găsim portrete, descrieri, splendidul zbor spre lumină, vise, coșmaruri, nopți bahice, treziri, călătorie

și căutarea drumului spre creație și perfecțiune. Defilează în cele două cărți ale lui Titi Damian oameni – creatori și caractere, intelectuali fini – înzestrați de Dumnezeu cu talent, cu imaginație, cu putere de muncă, cu nesațiu de frumos și adevăr, precum Ion Roșioru – maestru al poeziei cu formă fixă –, cu volumul *Își pierde urma Inorogul*, poezia modernă de bună calitate a poetului Petre Rău, din volumul *Îndrăgostirea de zmeu*. Se oprește și asupra satului românesc, la creațiile referitoare la acesta ale lui Costel Suditu în volumul *Terra nobilis*, dar nu-i scapă nici poezia unui tânăr, mort prematur cu poezia în brațe, Inuleț Bălan, cu volumul antologic *Dragostea în limba română*. Găsim prezentată și creația unui senior, Corneliu Antoniu, cu al său splendid *Căutătorul de nisip*, înălțând un cântec din pustiul sufletului către pustiul universului. Aflăm totul despre scriitorul unic din literatura română, *Mateiu I. Caragiale*, semnată de seniorul criticii, Barbu Cioculescu. Meritoriu este faptul că Titi Damian se oprește și asupra prozei și poeziei autoarelor (femei), printre care găsește scriitoare talentate care surprind realitățile vieții și vremii, cu ne-numărate nuanțe, cu sensibilitate, limpezime și profunzime: Nicoleta Cristea Ifrim, cu romanul pe tema misandriei, *Mama Mia*, Camelia Ardelean – poetă, cu volumul *Ecouri din tenebre*, și Elena Bolănu – literatură pentru copii. *Tronul străbunilor din Țara Hațegului*, de prof. dr. ing. Romeo Ioan Mânzală ne aduce în atenție informații interesante despre centrul energetic din Țara Hațegului, cu cele șapte puncte energetice principale și active ale tărâmului sacru, România. Instructive sunt și cele două cărți-eseu ale lui Dumitru Tiberiu Costăchescu despre diplomație, *Diplomație și protocol*, alta despre religia din mileniul III, *Religie și globalizare*. Teatrul este reprezentat și el, prin dramaturgia lui Dumitru Istrate Rușețeanu, *Libertatea de apoi*, precum și poezia de dragoste își găsește locul prin volumul lui Vali Nițu, ba chiar și un traducător, târgovișteanul George D. Piteș. Proza fantastică actuală este reprezentată prin două nume constănțene: Diana Dobrița Bîlea și Ovidiu Dunăreanu, prin excelențele romane *Omul dintre două lumi* și, respectiv, *Lumina îndepărtată a fluviului*. Am savurat cronică de întâmpinare făcută micului (ca întindere), dar mare (ca profunzime) roman-parabolă, semnat de ialomițeanul Gheorghe Dobre, *Și au trăit ani mulți, fericiți*. Adaug alte nume de scriitori consacrați care-și găsesc locul în cele două volume: eseistul Firiță Carp, cunoscuții poeți buzoieni Theodor Cabel, Ștefan Dima-Zărnești, Nicolae Gâlmeanu, dar și scormonitorul în arhivele Academiei, Ilie Mândricel, filosoful teolog Nicolae Mușat, neobositul pârscovean publicist Gheorghe Postelnicu, talentații povestitori Marian Rădulescu și consăteanul muscelan Petre Rotaru-Colți, apoi Iulian Moreanu, Lucreția Elefterescu și regretatul îndrăgostit de aviație Mircea Dumitriu. Nu puteam să nu aflu câte ceva și despre Zaharia Stancu, văzut de Silvia Ioana Sofîneti în mileniul III, sau despre cercetările distinsului cărturar roșiorian Stan V. Cristea, cu scrierile vieții sale referitoare la biobibliografia lui Marin Preda.

Cărțile cu tematică extrem de diversă prezentate în cele două volume au un numitor comun, la pătrat, talentul și munca, sunt citite și studiate de către Titi Damian pentru cititori – balsam sufletesc în aceste momente de durere națională. Pentru că autorul splendidelor eseuri trece în finalul fiecărei cărți prezentate și numărul de pagini, nu mi-a fost greu să adun. Știți câte pagini a citit, a fișat acest muncitor autor pentru noi, cititorii, ca să ne dea opțiuni de lectură? Mai mult de 12.000 de pagini, mai precis 42 de autori cu 51 de cărți, dovedind posibilitățile autorului de a se adapta la o tematică diversă: proză scurtă, roman, poezie clasică și modernă, eseu, critică, teatru, cărți pentru copii, proză fantastică, literatură științifică, teologie, globalizare, diplomație și protocol. N-ai cum să te plictisești. Citindu-i cărțile, devii mult mai interesat de fenomenul literar actual. Mă tot întreb: Câte ore de muncă? Câte nopți nedormite? Câte ore în fața calculatorului? Cărțile își justifică motto-urile, foarte inspirate, din Marin Preda și, nu se putea altfel, din Dostoievski: *Lectura. Știm. O formă de fericire*. M-ai făcut fericit, Titi Damian, citind pentru mine 51 de cărți semnate de 42 de autori!

Toate articolele sunt publicate în cele mai titrate reviste literare, începând cu revista noastră de suflet, *Helis* (Slobozia), dar continuând cu *Ex Ponto* (Constanța), *Litere* (Târgoviște), *Bucureștiul literar și*

Titi Damian

artistic, *Tribuna* (Cluj-Napoca), *Arena literară* (București), *Bibliotheca septentrionalis* (Baia Mare), *Boema* (Galați), *Familia* (Oradea) și încă vreo 30 de reviste de cultură.

Din motive subiective, mă voi opri și asupra unui eseu referitor la cartea de peste 600 de pagini, *Prin subteranele dostoevskiene*, semnată de reputatul scriitor și critic Ion Fercu, și el fost normalist, apoi profesor de filosofie. Am fost profesor și am predat limba rusă la Colegiul Național „B. P. Hasdeu” din Buzău. Am citit Dostoievski și în original, am avut interesante discuții cu elevii, cu cei interesați, chiar și cu un profesor de fizică. Am o viziune proprie pe această temă pe care nu o dezvolt acum. Articolul scris de Titi Damian a spulberat imaginea pe care mi-o construisem în atâția ani despre Dostoievski și a stârnit în mine dorința de a citi cartea lui Ion Fercu, pe care Damian o denumeste în eseuul său „un monument românesc de cultură pentru F. M. Dostoievski”. Sper să găsesc cartea, să o citesc și să scriu, la rândul meu, dar sigur sunt ca nu voi reuși acest proiect la nivelul universitar la care a scris Titi Damian.

Îi sunt recunoscător pentru atenția acordată cărților mele, recenzate în reviste, în cărțile de cronici și în articole de întâmpinare. Mă simt onorat să mă aflu la p. 165 în *Exegeze contemporane*, cu prezentarea romanului *Pârnod*, în finalul articolului Titi Damian făcând următoarea remarcă: *Aurel Anghel, cu talentul său incontestabil de mare povestitor, se ridică, împreună cu romanul său, deasupra vremurilor potrivnice atât lui, cât și satului, pentru că el iubeste Bărăganul din adâncul ființei sale, iubeste Cocora lui dragă pe care o introduce în literatură pe ușa din față, situând-o alături de alte localități rurale blagoslovite de Dumnezeu cu câte un scriitor care să le ducă mai departe nemurirea: Lancrăm, Hordou, Salcia, Siliștea-Gumești, Humulești, Florica, Pârscov, Muscelu-Cărămănești...*

Carpe diem – clipa de față

Rostire de dragoste și salut la sărbătoarea Școlii Normale din Buzău din Decembrie 2004.

Întâlnirea de promoție se încheiase. O liniște dureroasă s-a așezat în sufletul meu, ca o zăpadă ce te surprinde, undeva departe de casă. Încet, frigul pune stăpânire pe mine. Senzația că ceva se pierde și se topește în învâlmășeala fulgilor din sufletul meu îmi dădea pentru prima oară o stare de sfârșit apropiat. Să fie oare clipa aceea neașteptată, necunoscută, pe care nimeni nu o programează și nu o așteaptă?

Au trecut câteva secunde și din nou echilibrul și luciditatea s-au reinstaurat. Realizam că ceva neasemuit de frumos se încheiase, eram iar singur, îmbătat o clipă de bucuria regăsirii colegilor, a câtorva profesori care au venit să ne vadă. A câta oară? Refuzam să răspund la întrebare. Terminasem școala cu 35 de ani în urmă, de la 15 ani, cu dragii mei colegi Gheorghe Dudu și Nicolae Fășie am chemat la fiecare 5 ani colegii, să ne vedem, să trecem iar în bănci, să retrăim acel timp atât de drag nouă când, fără motive speciale eram veseli și fericiți. În minte îmi răsună sonata din poezia lui Nichita: „Amintiri are numai clipa de față/ Ce a fost, ce va fi nu se știe...” Clipa, iată cuvântul ce m-a obsedat o lungă perioadă de timp după întâlnire, clipa de o zi care deja trecuse și clipa ce se va repeta, pentru a câta oară?, peste încă 5 ani... Din nou starea aceea de rău apărută din senin m-a cuprins, o durere surdă s-a așezat undeva înăuntrul meu. Am simțit nevoia să mă așez pe o bancă și să stabilesc locul de unde venea durerea atât de neașteptată, care mă putea pierde. M-am așezat pe o bancă, liniștea Crângului din jur m-a adus din nou în stare de control ferm al trupului și al gândurilor răvășite.

Am văzut numeroase întâlniri de promoție, ale unor generații de absolvenți, unii de vârsta tatălui meu, alții mai apropiați de vârsta mea. Mă integram o clipă emoției grupului... Îi vedeam cum se apropiau, unii impetuos și zgomotos, alții liniștit și calm. Pe fețele lor era aceeași bucurie a revederii, dar și o mirare căreia nu-i puteau găsi explicația... Multora memoria le propunea un joc nou; de fapt, vedeam cum se sperie de ceva la care nu se așteptau... Tu ești, Pufi? Bravo, ai ghicit, eu sunt Pufi. Uite-l pe Sarma! Sarma eram eu, dar Gogoasă n-a venit? Unde e Gogoasă? Gogoasă stătea deoparte să se mai umfle o lecuță.

Dar Ninela n-a venit? Ninela, se apropie de cel întrebat, răspunzând cu chipul lui ușor îmbătrânit și îl îmbrățișă pe Părintele Mihăilă, un fel de tartor al clasei noastre, nelipsit de la toate năzdrăvăniile, dar și de la toate întâlnirile. Această clipă a revederii e greu de prezentat, ea nu poate fi povestită, ci doar trăită. Cineva anunță: „Vine, uite, vine domnul Beldescu!” Toți își îndreaptă privirea spre intrarea principală, pe care tocmai intrase domnul nostru de română, cu același chip unic, de om născut să fie profesor. Emoția ne cuprinde pe toți în același fel; profesorul Beldescu se apropie și, cu aceeași voce egală și fermă, ne ia pe rând, ne întreabă, ne îmbrățișează...

Iată, dragii mei, frânturi din emoțiile unor clipe ca și cea de astăzi, pentru care am împărțit timpul dintr-un an în două. Înainte și după Sf. Spiridon, când voi fi iar la Școala noastră cea dragă, această zi din preajma Sărbătorilor, când ne întâlnim să vedem cu uimire că doar noi ne schimbăm, suntem mai maturi cu un an, să vedem această revărsare de candoare și tinerețe, tot o clipă a tinereții de o zi, care se manifestă atât de liber și tumultuos ca bătaia ritmică a unei inimi perfecte. Școala noastră, cea veche și cea nouă, cea cu atâtea nume, Normală, Pedagogică, Medie 3, și iar Pedagogică și iar Normală și Colegiu și Institut, dar mai are vreo importanță ce nume poartă sau faptul că încă un *Carpe diem* ne face iar ce am fost, tineri și fericiți prin generoasa perseverență a actualilor profesori și elevi de a menține o tradiție, această dulce punte prin care ne legăm de trecut și de viitor. A spune doar mulțumesc organizatorilor e o formalitate. A vă îmbrățișa, dragii mei, pe toți cei prezenți aici e o bucurie pe care nu o pot ascunde, a rosti *Vivat, Crescat, Floreat* e dorința căreia îi dau glas, eu cel venit azi la sânul celei de-a doua mame.

Prof. Aurel Anghel, în numele colegilor seriei 1955

Omagiu înaintașilor

Fiecare dintre noi a avut un mare dascăl, un model care i-a marcat existența și i-a rămas în memoria afectivă, nu atât prin existența sa didactică, cât mai ales prin spiritul său, prin omenia sa. Marea mea șansă a fost să întâlnesc la Școala Pedagogică din Buzău o galerie întreagă de dascăli și colegi, față de care îmi fac o sfântă datorie de a le pune chipul, după puterea mea, în lumina nemuririi. A trebuit să mă lupt cu neputința vorbelor, cu stângăcia exprimărilor, cu banalitatea unor fapte relatate. Am fost susținut însă de permanenta emoție, de gândul curat pe care l-am avut pe parcursul scrierii cărții. Poate nu voi fi crezut că, de multe ori, cu gândul la acei ani, am fost cu adevărat fericit.

Aurel Anghel,
absolvent al seriei 1955

Liceul Pedagogic din Buzău este o școală a destinelor și o școală a școlilor. (...) Istoria sa ne răsfrîă în serii de individualități care, oriunde ar fi, nu ezită să-i invoce emblema dătătoare de teme pentru primul impuls al căutării tainelor învățării continue.

Prof. univ. dr. Lazăr Vlăsceanu,
absolvent al Școlii Pedagogice

Cu inegalabilă emoție consemnez marea recunoștință și nestrămutată admirație a Madrigalului Românesc pentru tot ce a fost și va fi între zidurile acestei minunate școli – cea Normală din Buzău...

Marin Constantin, dirijorul Corului Madrigal,
absolvent al Școlii Normale, 04.11.1999,
consemnare din Cartea de Onoare a școlii

*Cine-au fost ei? iubire și credință,
o treaptă către artă sau știință
sădind în noi, elevi de-odinioară,
iubirea de copii, de cărți, de țară.*

*Sunt nume ca o flăcără de vie:
Spui Țane și-nțelegi pedagogie,
Spui Cucu, Bordea spui-traduci minune,
Rigoare, iscusință, pasiune.*

Fragment din *Balada întoarcerii*,
de Passionaria Stoicescu, fostă elevă,
consemnare din Cartea de Onoare a școlii, 21.05.1988

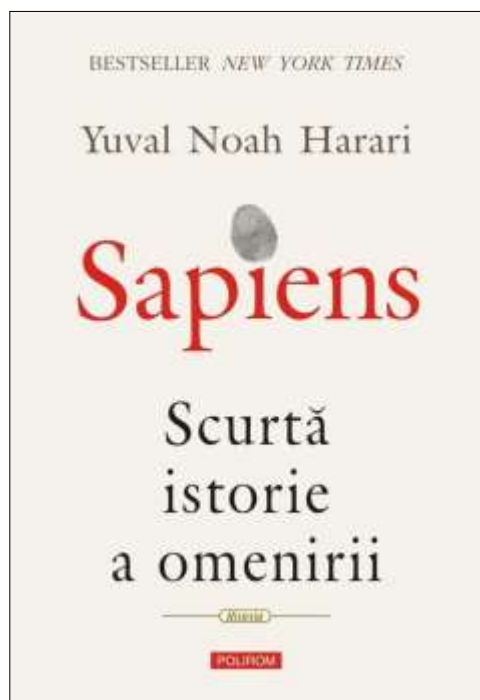
Yuval Noah Harari despre macroistorie, asumarea prezentului și înțelegerea viitorului

Stanca Ioana URSU

Baia Mare

Yuval Noah Harari scria în anul 2018 că omul secolului XXI avea să se confrunte în doar câteva decenii cu provocări de neînchipuit pentru înaintașii săi. Autorul nu a prevăzut criza mondială pe care o traversează astăzi omenirea, însă a prevăzut schimbările pe care această criză ni le impune ceva mai repede decât estima el. Cele trei volume semnate de Harari se numără printre lecturile de care avem nevoie în momentul de față.

Yuval Noah Harari este profesor în cadrul Departamentului de istorie al Universității Ebraice din Ierusalim și a primit titlul de doctor al Universității Oxford. *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii* este prima

carte din seria care i-a adus recunoașterea internațională și se numără printre lecturile recomandate de președintele Barack Obama, Bill Gates și Mark Zuckerberg. Invitat la Live Talks Los Angeles¹, autorul declara că a scris-o cu gândul la studenții săi, fără să își imagineze că aceasta ar putea să prezinte interes dincolo de granițele Israelului. Cartea a fost tradusă în limba engleză în 2014, apoi în alte 50 de limbi. Autorul este solicitat pentru dialoguri organizate de prestigioase universități și publicații din întreaga lume. Organizatorii Forumului Economic Mondial de la Davos l-au invitat să țină discursul de deschidere la edițiile din anii 2018 și 2020.

Cărțile lui Harari aparțin unei specii rare, care adaugă conținutului științific talent literar și umor. Harari optează pentru un registru accesibil și prietenos cu publicul neavizat, apelează la surse literare, colorând textul cu expresii ludice. Atunci când vorbește despre mutația genetică responsabilă de revoluția cognitivă, cea care i-a conferit speciei *Homo Sapiens* poziția de lider al planetei, autorul o denumește după elementul biblic „mutația copacului cunoașterii”. Proiectul care va face din *Homo Sapiens* un *Homo Deus* este eradicarea bătrâneții și a morții

sau „proiectul Ghilgamesh”, după numele eroului antic care a căutat nemurirea. În demersul său, Harari ne învață să respectăm știința, păstrând mereu mintea deschisă pentru teoriile viitoare, care le vor contrazice pe cele de azi, să privim cu respect trecutul, cu atenție prezentul și să fim preocupați de ceea ce ne rezervă viitorul, dând frâu liber imaginației. Contrazicând imaginea prăfuită pe care științele umaniste au căpătat-o pe măsură ce avansarea tehnologică a accentuat importanța științelor exacte, Harari ne spune că lumea tot mai tehnologizată va avea nevoie de filosofi care să lucreze în echipele de cercetare alături de oamenii de știință. Aceștia ar putea să prevadă pericolele de ordin etic ce se ascund în proiectele științifice.

Sapiens. Scurtă istorie a omenirii descrie călătoria speciei umane, jalonată de cinci revoluții: revoluția cognitivă (cu 70.000 de ani în urmă), revoluția agricolă (cu 12.000 de ani în urmă), revoluția științifică (începută acum 500 de ani), revoluția industrială (acum 200 de ani), revoluția informațională (în plină desfășurare). Vorbind despre *Homo Sapiens* ca despre specia iubită de soartă, Harari nu uită să prezinte felul în care aceasta a înțeles să relaționeze cu ceilalți locuitori ai planetei. Autorul este un pasionat apă-

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=q-KG9POMV7I>.

rător al drepturilor animalelor, despre care vorbește pe larg în paginile volumului. Experimentele medicale, creșterea animalelor pentru carne, distrugerea habitatelor și vânătoria până la extincție a unor specii sunt subiecte controversate, pe care nu ezită să le însoțească de imagini incomode. Intenția este de a-l face pe cititor conștient de locul și rolul speciei din care face parte în complicata țesătură a vieții pe planeta Pământ.

În *Homo Deus. Scurtă istorie a viitorului*, Harari amintește progresul extraordinar pe care l-a făcut omenirea pe parcursul secolului XX, reușind să învingă cei trei dușmani cu care s-a confruntat de la începutul existenței sale: foametea, bolile infecțioase și războiul și numește ficțiunea drept motiv principal pentru care *Homo Sapiens* a câștigat cursa pentru supremație. Religiiile și ideologiile politice sunt ficțiuni a căror menire este aceea de a coagula mase mari de oameni. Narațiunile construite în jurul unor personaje fictive atotputernice sau al unor idei convingătoare motivează cooperarea flexibilă în grupuri foarte mari de indivizi, iar rezultatele precum agricultura, construcțiile gigantice, imperiile și descoperirile geografice au făcut din modesta specie *Homo Sapiens* stăpâna planetei.

În *21 de lecții pentru secolul XXI*, Harari propune scenarii posibile pentru un viitor apropiat bazate pe teoriile emise de oamenii de știință, dar își avertizează cititorii în legătură cu fragilitatea acestor teorii și imprevizibilitatea evenimentelor care vor modela lumea de mâine, refuzând astfel să-și asume rolul de prevestitor. Printr-o răsturnare dramatică de situație, cea mai mare amenințare cu care se va confrunta specia umană în viitorul apropiat este, în viziunea lui Harari, realizarea supremă a minții omenesti: inteligența artificială. Perfecționarea ei va avea drept consecință înlocuirea oamenilor cu computere, care vor executa mult mai eficient orice muncă. Istoricul crede că pericolul care îi pândește pe descendenții noștri în doar câteva decade nu este extincția ca urmare a conflictului cu entități non-biologice inteligente, ci inutilitatea omului depășit de propriile sale creații. Autorul susține că viitorul va aparține indivizilor care se vor adapta noilor provocări impuse de evoluția galopantă a tehnologiei și îi îndeamnă pe cititori să fie pregătiți să se reinventeze de mai multe ori pe parcursul vieții.

Yuval Noah Harari

Jucătorul, de F. M. Dostoievski

Titu DAMIAN

Urziceni

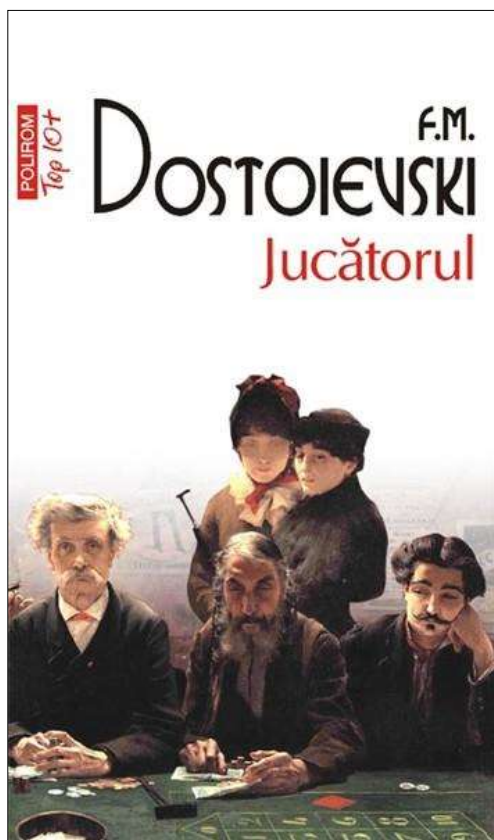
Romanul *Jucătorul*¹, publicat în 1866, a fost scris de F. M. Dostoievski în doar patru săptămâni, în paralel cu redactarea romanului *Crimă și pedeapsă* și reprezintă un admirabil exercițiu de disecare psihosociologică a pasiunii jocului de ruletă, un demers interpretativ de mare profunzime. Aceasta pentru că scriitorul a trăit întreaga viață cu viciul, devenind dependent de ruletă. Romanul este rezultatul unei experiențe personale negative acumulate în 1863, în cazinourile germane. Aflat la odihnă în Baden-Baden, a pierdut, în câteva zile, toți banii pe care îi avea, dar și pe ai prietenei sale, Polina Suslova – prototipul Polinei Alexandrovna din roman.

Romanul folosește confesiunea la persoana I ca tehnică narativă, fixând, încă din debut, prin informații sumare, indicii de timp și de spațiu: *Iată-mă întors după o absență de două săptămâni. Ai noștri se aflau de trei zile la Ruletenburg*. Naratorul, Alexei Ivanovici, preceptorul copiilor (Mișa și Nadia) unui general rus, aflat în voiaj în Germania, este și personajul central al romanului. Următorul personaj pe care autorul îl introduce în scenă și care va avea un rol extrem de important în marcarea intrigii și a derulării ulterioare a evenimentelor, vizând destinul lui Alexei Ivanovici, este Polina Alexandrovna, o tânără din anturaj care nu-i era deloc indiferentă, dar care, de fiecare dată, evită o întâlnire directă cu Alexei. Mai degrabă, atitudinea ei îl derutează prin ambiguitate și, ca orice femeie care se știe curtată, cheamă, reproșându-i că a întârziat, și refuză în același timp, întorcându-i spatele, culpabilizându-l cu un scop anume: *Când m-a văzut, Polina Alexandrovna m-a întrebat de ce am pregetat atât până să mă întorc și, fără să mai aștepte răspunsul meu, a dispărut*. Generalul, care trecea în fața lumii ca un milionar rus, îi plătește lui Alexei simbria – o sută de taleri – și îl îndeamnă să nu cumva să joace la ruletă. Din anturaj mai făceau parte Maria Filipovna, mademoiselle Blanche, pe care o curta asiduu generalul și cu care spera să se căsătorească, și, desigur, madame Blanche de Comminges, mama ei. Apropiati ai generalului mai erau și un englez, mister Astley, *o prezență plăcută și potolită, un om timid, de o timiditate dusă la prostie*, posibil îndrăgostit de Polina, la fel ca și marchizul francez Desgrieux: *Francezul arată mai bine, dar e mai pramatie, englezul e onest și de zece ori mai bogat*. Generalul este îndrăgostit de mademoiselle Blanche, dar Alexei Ivanovici îl compătimește: *Bietul general! E pierdut cu totul. Să te îndrăgostești până peste cap de o asemenea femeie când tu ai 55 de ani, ești văduv cu trei copii, plin de datorii, ruinat, nu cred să existe o nenorocire mai mare*. Mademoiselle Blanche e frumoasă, observă naratorul prin ochii lui Alexei: *M-am temut întotdeauna de genul acesta de frumusețe. Să tot aibă vreo 25 de ani, e înaltă, cu umeri largi, pieptul generos, pielea oacheșă, părul negru ca pana corbului și foarte bogat, atât de bogat, că ar ajunge să împodobească două capete nu unul, ochii negri cu albul puțin gălbui, privirea trufașă, dinți albi ca laptele și buze vopsite. Moscul e parfumul ei favorit. Se îmbracă scump și cu gust. Are mâini și picioare încântătoare, iar glasul îi este de contralto, puțin răgușit. Izbucnește uneori în râs și atunci își arată toți dinții*. Mister Astley se pare că este și el îndrăgostit de Polina: *Câte se pot citi uneori în privirea unui timid când îl atinge aripa iubirii!*

Alexei Ivanovici este îndrăgostit de Polina, dar răspunsurile acesteia ambigue îl derutează și-l țin departe de ea: *I-am aruncat o privire Polinei, dar ea nu m-a luat în seamă*. Întâlnindu-se pe bancă, în parc, Polina i se destăinuiește: *Am nevoie de bani, altfel sunt pierdută! Nu pot să te sufăr, cu atât mai mult, cu cât am nevoie de dumneata. Și, fii pe pace, atâta timp cât o să-mi fii necesar, o să te ocrotesc* (p. 17). Polina se află la originea deciziei lui de a juca la ruletă: *Iată 700 de florini. Ia-i și du-te de-i joacă la ruletă, câștigă-mi cât poți mai mult, pentru că am mare nevoie de bani* (p. 18). Frământările lui Alexei: *Și din nou mi-am pus întrebarea. O iubesc sau nu? Și a suta oară mi-am răspuns: o urăsc. [...] Oricum, într-un fel sau altul, trebuie să se sfârșească. Își dă seama nemaipomenit de bine de tot ce se petrece în sufletul meu. Știe că am conștiința imposibilității de a se împlini a visurilor mele care încep și se sfârșesc cu ea. Și asta o bucură nespus. De aceea este atât de sinceră și de intimă cu mine: e ca o împărăteasă din vechime care s-ar dezbrăca în fața unei slave. Pentru că un preceptor nu e important. Cu toate acestea, mă trimit să-i câștig la ruletă* (p. 19).

¹ Editura Niculescu SRL, 1993, 218 p., traducere de Mircea Alexandrescu, după ediția Garamond, Paris, *Le Joueur*.

Alexei intră pentru prima dată într-un cazinou, nu din imbold propriu, ci pentru a-i satisface dorința Polinei, care, la rândul ei, avea extremă nevoie de bani. Prin gestul său răspunde, de fapt, unui șantaj sentimental al acesteia: *Când am intrat – era pentru prima oară în viața mea – nu m-am putut hotărî să joc. Îmi bătea inima și nu mă puteam stăpâni. Trebuia să se petreacă ceva decisiv în soarta mea și se va petrece. Poate că o să fie ceva ridicol. Nu-mi pasă! Oricum, banul nu e niciodată ridicol* (p. 21). Este hotărât să pună în aplicare cunoștințele teoretice acumulate prin studiu în legătură cu jocul la ruletă: *În pofida tuturor tratatelor despre ruletă pe care le parcurseam cu nesaț, toate regulile și combinațiile jocului nu le-am priceput decât atunci când a trebuit să le pun în aplicare eu însumi* (p. 22). Intrat pentru prima dată în sala de jocuri, este scârbit de fauna întâlnită: *În ce mă privește, mi s-a părut urâtă și abjectă toată adunătura care alcătuieste publicul ruletei și insuportabilul aer de gravitate pe care îl abordează cei care iau loc la mese*. Sentimentele trăite sunt cele de dispreț. Când urmărește jocurile, constată: *Sunt două feluri de a juca: al gentlemanului și al lepădăturii. Pentru gentleman, jocul este prilej de amuzament. Lepădăturile joacă murdar. Crupierii, în capul mesei, verifică mizele și fac plățile: alte lepădături! Gândul că intram pentru prima oară în joc pentru altcineva mă tulbura, îmi dădea o senzație foarte neplăcută și aș fi vrut să se termine cât mai repede. Mi se părea că, jucând pentru Polina, îmi ruinam propriul noroc. Își face curaj și intră în joc. Câștigă 800 de florini. Îi duce Polinei, dar îi declară că nu va mai juca pentru ea. Fata aproape că îl obligă să mai joace: Oricât de stupid ar părea, nici eu n-am altă speranță decât tot ruleta. Așa că trebuie să joci pentru mine. Iar câștigul îl împărțim. Țin la asta și așa ai să faci!* (p. 27). *Mă mai îngăduia, fiindcă avea nevoie de mine* (p. 28), constată el cu amărăciune, simțind că nu mai poate ieși din caruselul în care a intrat.

Ajunge în sala de joc dimineața. Astley doar îi dă fel și fel de sfaturi, dar el nu joacă, nu se aventurează niciodată. Alexei a mizat, a pierdut. A câștigat de trei ori. Nu s-a oprit. A pierdut toată suma. Primul șoc: *M-am ridicat de la masă buimac și lefter*. Polina îi mărturisește că are datorii, împingându-l, indirect, să mai joace. Motivația lui Alexei de a continua să joace este alta: își joacă la ruletă dragostea pentru Polina: *Sunt convins că dacă joc pentru tine, câștig. Sunt fericit să-ți fiu sclav*. Acum Alexei trăiește o dublă suferință, însoțită de aceleași eșecuri: în dragoste și la ruletă, dar ajunge la concluzia că *suferința trebuie să ne înalțe, nu să ne înjosească* (p. 49). *E de-ajuns să mă gândesc la foșnetul rochiei dumată ca să-mi vină să-mi frig degetele. Fă ce vrei din mine. S-ar putea să teucid într-o bună zi* (p. 51). Merge mai departe cu reflecțiile, care-i adâncesc suferința: *Prin natura lui, bărbatul este despot, iar femeia călău. Dumitale îți place să mă chinuiești* (p. 53). Ca să-i testeze dragostea, îl pune să o jignească pe baroana Wurmerhelm, însoțită, desigur, de baron: *Am cinstea să fiu sclavul dumneavoastră!*, o salută, scoțându-și pălăria în văzul lumii. Povestea a stârnit zarvă, urlete și, desigur, nemulțumirea generalului. *Mi-am dat seama că Polina mă disprețuiește parcă mai mult,*

iar disprețul ei merge până la dezgust. Din acest motiv, este concediat de general și trebuie să trăiască acum pe propriile-i picioare, dar totuși să-și păstreze demnitatea de om: *Nu voiam decât să-mi bat joc de toți și, după câte s-au întâmplat, să rămân om* (p. 68). Desgrioux încearcă să medieze și-l sfătuiește: *Dumneata nici nu aștepti să-ți se dea satisfacție, dumneata vrei scandal* (p. 7). Primește o scrisoare de la Polina în care descoperă același șantaj sentimental care-i dă, totuși, speranță: *Am nevoie de dumneata și ai jurat să nu-mi ieși din cuvânt. Te rog să mă ascuți și, la nevoie, îți poruncesc. Dacă te-am supărat, iartă-mă!*

În Ruletenburg apare și baboulinka, Antonida Vasilievna Taraseviceva (75 de ani), mătușa generalului, spre stupoarea tuturor, căci toți o doreau moartă, pentru a-i moșteni averea, pe care însă o va juca, în mare parte, la ruletă, spre disperarea celor din jur. Îl angajează consilier la ruletă pe Alexei Ivanovici. La început câștigă jucând pe zero, câștigă jucând pe roșu, în total, 12.000 de ruble, apoi pleacă satisfăcută, purtată în căruciorul ei. A doua zi, *Babușca parcă nici nu se mai putea stăpâni*. N-o mai interesa nimic afară de ruletă. Cazinoul o aștepta ca pe o victimă sigură. Pierde din ce în ce mai mult, spre stupoarea tuturor din anturaj, care se vedeau ruinați. Joacă în neștire, de parcă și-ar fi pierdut mințile. Pier-

de, nu ține cont de sfaturile celor din jur, tot mai îngrijorați. Conștientizează: *Blestemata asta de ruletă m-a ușurat de 15.000. Făgăduisem să ridic o biserică de piatră la noi acasă. A doua zi a mai pierdut 50.000 de ruble. Părăsește Ruletenburgul.*

Polina și Alexei se mai întâlnesc în parc, doar protocolar, fapt care-l determină să analizeze mai profund raporturile dintre ei, totul căpătând o dominantă psihologică: *Mi-a răspuns la salut dând din cap. M-am întors la mine în cameră foarte iritat. Eu făceam pe omul plin de mândrie, dar, pe măsură ce timpul se scurgea, deveneam tot mai furios. Că nu ținea deloc la mine, fie, dar de ce să mă calce așa în picioare și să arate atâta dispreț față de pornirea mea afectivă pentru ea! Știe prea bine că o iubesc, mi-a îngăduit chiar să-i vorbesc de dragostea ce i-o port. Dacă dragostea mea nu-i face plăcere, atunci de ce m-a lăsat să-i vorbesc despre ea? Ea, însă, nu numai că mă lăsa, dar mă întărâta să-i vorbesc. Îi place să mă vadă cum îmi ies din fire, ca să mă doboare dintr-o lovitură, cu câteva vorbe usturătoare și o nepăsare disprețuitoare. Adineauri, când am întâlnit-o în parc, inima a început să-mi bată cu putere. Nici Polina nu poate trăi fără mine! Are nevoie de mine! În viața ei există o taină* (p. 154). Pentru el, Polina începe să devină o enigmă: cu cât îi crește dorința de a intra în posesia banilor câștigați de el la ruletă, în aceeași proporție crește și disprețul ei pentru persoana lui. Faptul nu-l derutează, ci îl îndârjește.

Întors în cameră, o găsește pe Polina, care-l informează că are nevoie de 50.000 de franci, șantajându-l din nou sentimental: *Tu vrei să te las și să mă duc la englezul acela? Alexei Ivanovici merge fulger la cazinou: M-am năpustit spre cazinou cu speranța neclintită, aproape o certitudine, de a câștiga. Pierde. Câștigă. Psihologia jucătorului începător, care, înhămat la hazardul câștigului, își pierde simțul realității, devenind prada inconștienței: Din această clipă nu-mi mai amintesc de niciun fel de calcul, de nicio mișcă: nu mai simțeam nimic, nu aveam nicio emoție, așteptam și reacționeam mecanic, fără să mă gândesc la ceva: tot ce-mi aduc aminte este că aveam dinaintea mea grămezi de aur. Nu știu dacă trecuse o jumătate de oră de când am venit. Crupierii m-au înștiințat că eram, la un moment dat, în posesia unui câștig de 30.000 de florini și că ruleta se închidea până a doua zi. Am luat toate piesele de aur și am dat fuga la altă ruletă, dintr-o altă sală. Am început să mișc la voia întâmplării. Uneori simțeam că cifrele îmi joacă în fața ochilor, mișcam inconștient. Pe tâmpile îmi apăruseră broboane de sudoare, iar mâinile îmi tremurau. Norocul nu mă părăsea. În jurul meu explozii de urale, auzeam: „Pleacă, domnule!” Atunci mi-am burdușit bine buzunarele și mi-am adunat toate piesele de aur. Totul s-a petrecut într-o clipită. Inconștiența jucătorului se rostogolește agresiv, încercând să evadeze în conștient. Mergând pe aceleași urme ale hazardului, merge la jocul de cărți, „trente et quarante”, unde juca o lume mai aristocratică. Nu cunoștea jocul, știa doar combinațiile de roșu și negru. A mers pe ele. Cineva din spate anunță: Domnul a câștigat 100.000 de florini! Se trezește ca dintr-un leșin. Iese din cazinou cu buzunarele bălăbănindu-se. Doi evrei îl sfătuiesc: Pleacă repede, cât poți de repede, din orașul acesta, altfel pierzi tot. Începe să se teamă de hoți, de vreun asasinat: Deodată mi-a apărut în fața ochilor hotelul, scăldat în lumină. Polina era acolo unde o lăsasem, pe divan, cu brațele încrucișate. M-am postat în fața ei și am început să scot de prin buzunare toți banii pe care-i aveam. Masa era încărcată de teancuri de bancnote și de fișicuri. Polina stătea nemișcată: Polina, uite aici 25.000 de florini – 50.000 de franci. Aruncă-i în față mâine dimineață! L-a privit pe sub sprâncene. Replica ei îl contrariază: Nu primesc bani de la dumneata – mi-a spus plină de dispreț. „– De ce? De ce, Polina?” „– Nu am nevoie de pomană. Te urăsc! Da, te urăsc!” Polina ajunsese prada unei crize de nervi: Stăteam îngenuș în fața ei. Părea că i se încețoșează mintea. Când mă strângea la piept, când mă alunga, sărutându-mă cu disperare. Când râdea, când plângea. Un fel de delir se instăpânise. „Tu ești fericirea mea, tu mi-ești credincios... Mă iubești? Ai să mă iubești?” În timp ce râdea, a început din nou să mă îmbrățișeze și să mă strângă la piept într-un elan de duioșie. A doua zi de dimineață, îi cere cei 50.000 de franci. „Sunt ai mei, nu-i așa? Ei bine, ia-ți cei 50.000 de franci”. Mi i-a zvârlit în față și a ieșit ca o furtună* (p. 178). Polina ajunge la Astley, foarte bolnavă. Acesta îl sfătuiește pe Alexei să plece cu banii: *Când un rus dă de bani, unde se duce el? La Paris! mi-a spus mister Astley, de parcă ar fi vorbit ca la carte. Este înduioșat de suferința Polinei și, într-un moment de luciditate, constată că dragostea pentru Polina a trecut pe planul al doilea. Deja ruleta pusese stăpânire pe destinul lui: Recunosc că, încă de ieri, din clipa în care m-am așezat la masa de joc, dragostea mea pentru ea trecuse pe planul al doilea.*

Este întâmpinat de mademoiselle Blanche, logodnica generalului, care se arată foarte drăgăstoașă, aflând că a câștigat 100.000 de florini. *Hai să ne distrăm! îl îndeamnă. Desigur că banii aduc la început depravare, iar apoi pierzanie: Am intrat în dormitor. Era întinsă sub cuvertura de satin roz. Se vedeau doar umerii frumos rotunjiți, strălucitori și magnifici, abia acoperiți de o cămașă vaporosă de dantelă care se potrivea de minune cu tenul ei cald. „Mon fils, as-tu de cœur? Ți-e frică? Te iau cu mine la Paris. O să fim împreună și o să te fac să visezi cu ochii deschiși”. Peste o jumătate de oră erau toți trei în vagon: mademoiselle Blanche, Alexei Ivanovici și madame de Comminges. La Paris, banii îi ținea la ea. Cântata sută de mii nici n-am mai văzut-o, notează*

Alexei. Cai, trăsuri, baluri, serate, șampanie, modă... *În capul meu nu era decât să se termine repede. Suta de mii a durat o lună și nu m-a mirat deloc.* Sosește și generalul la Paris, căci plecarea domnișoarei îl scosese din minți. Alexei devine nepăsător la cheltuiala banilor. Află că babușca este pe moarte, așa că generalul este singurul ei moștenitor. Mademoiselle Blanche nu scapă ocazia, așa că cei doi se căsătoresc. Îl abandonează pe Alexei fără niciun scrupul: *Adio, rămânem prieteni și dacă mai câștigi, treci pe aici și o să te simți fericit.*

Pleacă din Paris, având în buzunar vreo 500 de franci, un admirabil ceas, butoni cu diamante pentru cămașă... Parcă îl cheamă din nou ruleta, dar *se zice că nu e bine să-ți încerci norocul de două ori la aceeași masă.* După peregrinări prin mai multe orașe din Germania, a ajuns mai rău decât un cerșetor. Constată că *sunt un om pierdut!* Este băgat la închisoare din cauza datoriilor. Ajunge lacheu. Joacă iar.

De data aceasta cititorul urmărește psihologia jucătorului care pierde la ruletă: *Această seară în care aduceam la masa de joc 70 de florini știam că va fi importantă pentru mine. Am o preferință superstițioasă pentru passe. Am pus 10 florini pe passe. Am pierdut. Îmi rămăneau 10 monede de argint. M-am decis să merg pe zero și am pus cinci florini. La a treia mișcă a ieșit zero. Am crezut că mor de bucurie când mi s-au dat 175 de florini. Nici când câștigasem o sută de mii, nu fusesem atât de fericit. Am pus imediat o sută de florini pe roșu și am câștigat. Două sute pe roșu. Am câștigat. Toți patru sute pe negru. Am câștigat. Toți cei opt sute pe negru și am câștigat. Aveam 17.600 de florini câștigați în câteva minute. Mi-am riscat viața, am câștigat și acum mă simțeam un alt om. S-a mutat la Hamburg: Sunt în plină agitație. Joc sume mici și tot aștept ceva care nu se mai întâmplă. Îmi petrec zile întregi la masa de joc și observ. Când joc, parcă aș visa. Se întâlnește cu Astley. Îi dă de înțeles că el l-ar fi scos din pușcăria datornicilor: Da, ai dreptate, omului îi place întotdeauna să-și vadă prietenul cel mai bun stând umil în fața lui și pe umilința asta se întemeiază cele mai trainice prietenii (p. 208). Astley devine vocea rațiunii: Spune-mi, n-ai vrea să renunți la ruletă? Nu mai visezi decât rouge et noir. Îl informează că Polina este prin Elveția, la tratament, că generalul a făcut apoplexie. Alexei are de gând să dea o fugă până în Elveția. Iese din cazinou și în buzunarul vestei dă peste un florin: Am cu ce să mănânc. Și n-am făcut o sută de pași că m-am și întors în sala de joc. Câștig. Peste 20 de minute ieșeam din cazinou cu 170 de florini în buzunar. Asta e realitatea. Era ultimul meu florin. Și ce s-ar fi întâmplat cu mine dacă n-aș fi avut curaj?*

Finalul romanului are mare încărcătură psihologică și filosofică, prin căderea de cortină pe care o sugerează: *Măine, da, mâine... vor sfârși toate...* (p. 217). Această propoziție marchează restrîngerea jucătorului de ruletă, singurul dintre personajele romanului aflat în această situație. Sugerează ideea că jucătorul este destinat s-o ia mereu de la capăt, împlinindu-și destinul implacabil. La un moment dat, eroul se întreabă: *Chiar așa: acum din partea mea pun o întrebare superfluă: Ce-i preferabil – fericirea ieftină sau suferința sublimă? Ei, ce-i preferabil?* Eroul devine propriul său tiran și, aruncându-se în prăpastia viciului, conștientizează suferința pe care și-o cauzează, dar preferă statutul de prizonier al „suferinței sublime”. Dependent de joc, devine sclavul acestuia: *Numai apropiindu-mă de sala de joc, când mai am de străbătut doar două încăperi, de îndată ce aud zămzetul banilor împrăștiati, aproape că mă apucă tremurul.* Altădată, întărește mărturisirea: *Când mă apropiu de sala de jocuri de noroc intru în convulsii, îndată ce aud sunetul banilor pe masă.*

Pentru Alexei Ivanovici, jocul nu este doar o pasiune trecătoare sau un mijloc de îmbogățire. El nu-și aruncă doar banii pe masa de joc, ci propria-i viață. Hazardul este pentru el un mod de a trăi intens și de a se mistui în patima ruletei. În viața lui mai există și această femeie-blestem, cumnata generalului, Polina Alexandrovna. Pendulând între pasiunea pentru femeia iubită și ruletă, o va alege pe cea din urmă. „Din perspectivă filosofică și psihologică, jucătorul nu joacă pentru a câștiga, ci pentru a învăța să spere. Nu-și aruncă numai banii la ruletă, ci propria-i existență. Riscul devine un mijloc de ființare, o filosofie de viață. Pasiunea oarbă nu poate fi gestionată cu resursele rațiunii”. Acesta este mesajul sublim al cărții pe care-l sintetizează admirabil distinsul cărturar Ion Fercu².

Cu certitudine, cititorul descoperă în romanul *Parada norocului* al lui Damian Stănoiu unul dintre cele mai bune romane din literatura română pe această temă, întrucât în analiza psihologiei jucătorului de ruletă rivalizează cu *Jucătorul* lui Dostoievski, cu toate că între cele două romane se numără aproape 100 de ani. Se poate pune întrebarea dacă cumva Damian Stănoiu a cunoscut capodopera dostoievskiană. Este posibil să fi citit-o, căci, într-una dintre schițele din *Camere mobilate*, același personaj, Liță Soare, în inventarul din valiza cu lucruri intime are și șase cărți, printre care și un volum de Dostoievski.

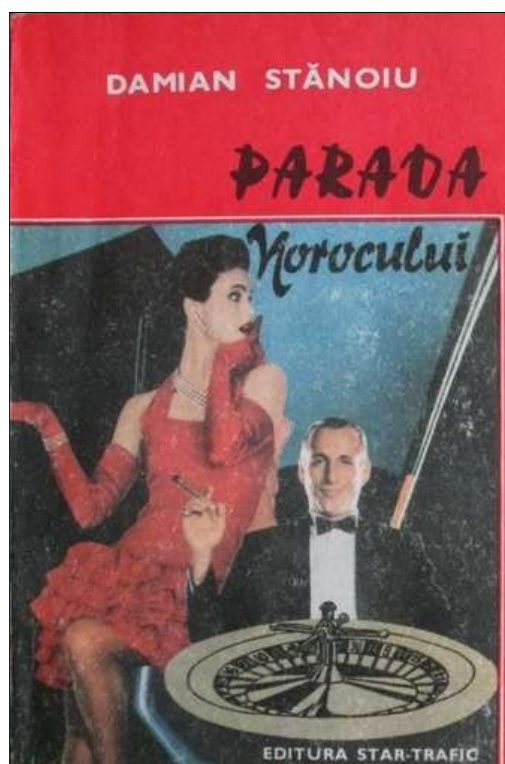
Sunt și multe elemente care apropie cele două romane, dar și mai multe care le distanțează. Mai întâi, *Jucătorul* este scris la persoana I, fapt echivalent cu autenticitatea, trimițând la o mai profundă analiză psihologică, mai ales că scriitorul rus folosește categoria estetică a tragicului, ghemuind în sufletul

² Ion Fercu, *Prin subteranele dostoievskiene*, Editura Junimea, Iași, 2019.

personajului său, Alexei Ivanovici, în finalul romanului, o uriașă zbatere și neputință: nu joacă să câștige, ci joacă să spere. Nu femeia este zvâcnirea care-l împinge spre masa de joc, ci femeia pentru care joacă, crezând c-o poate cuceri, alegându-se doar cu dispreț din partea ei. S-a obișnuit deja să trăiască în abis. Pentru el, jocul de ruletă este deja absolutul care devorează. Pornește să coboare în Infern cu două pasiuni: dragostea pentru Polina, izvorul prim al pasiunii pentru jocul de ruletă, acesta devenind, odată cu trecerea timpului, pasiune devoratoare a celei dintâi, dar și a sufletului său. Alexei Ivanovici se instalează „confortabil” în Infernul deloc convenabil.

Chiar dacă *Parada norocului* este scris la persoana a III-a, romanul, în toate elementele sale esențiale, păstrează o mare doză de autenticitate. Și Damian Stănoiu își alege protagoniști o pereche: cei doi, Liță Soare și Ioana Pârvulescu, întâmplător au același drum și aceeași motivație (el să se recreeze, ea să creeze), aceeași intenție de a se apropia, mereu amânată de împrejurări minore. Ajung întâmplător în cazinou, curiozitatea fiind cea care-i împinge să joace, pornind de la o mică rivalitate dintre ei. De aici încolo, Stănoiu se desparte de Dostoievski, căci îi este la îndemână categoria estetică a comicalului. Își lasă eroii să decadă, apoi să se analizeze, trecându-i doar prin Purgatoriu, căci intenția lui este să dea o direcție morală, să prevină pe cititor, ținta sa, asupra acestei patimi devoratoare de suflete și de bani. Finalul *Jucătorului* este așteptat, firesc, eroul nu mai poate fi salvat, pe când în *Parada norocului* ambii sunt salvați în ultima clipă. Mi-aduc aminte de două personaje dintr-o nuvelă de Eugen Barbu, când el și ea înnoată fericiți în mare, jucându-se prin ascunderea sub valuri. La un moment dat, intrând alternativ sub apă, la ieșirea deasupra apei nu se mai regăsesc. Se instalează spaima pentru soarta celuilalt, care nu mai apăsă sincron. Până la urmă, după mult timp de căutări disperate, își zăresc capetele... Și cititorul răsuflă ușurat...

Mai este ceva ce-i desparte: Dostoievski are în vedere sufletul abisal al nației sale, asupra căruia face dese referiri de-a lungul romanului, pe când Damian Stănoiu are în vedere psihologia românului. Acțiunea din *Jucătorul* se desfășoară pe pământ străin (german), dându-i posibilitatea scriitorului să-și extragă eroul din mediul lui, pentru a-l analiza fără alte intervenții, dându-i o mai mare forță de generalizare, pe când Damian Stănoiu își altoiește eroii care se îndreaptă umăr la umăr spre „prăpastie”, pe pământ românesc (citește mentalități), păstrând întâmplări suculente, expresii savuroase care trezesc zâmbetul, aducând parfumul „colorii locale” (Kogălniceanu). Povestirea întâmplărilor în ambele romane curge ireproșabil. Mesajul *Jucătorului* este că pasiunea jocului la ruletă devorează suflete, pe când cel din *Parada norocului* este că aceeași pasiune ar putea devora. Și într-unul, și în celălalt roman, dominantă este analiza psihologică, realizată de către fiecare scriitor cu mijloace specifice limbii și mentalităților poporului său. Dostoievski folosește categoria estetică a tragicului spre a grăbi coborârea în prăpastie a individului cu pasiunea sa, condus implacabil spre pierzanie, pe când lui Stănoiu îi este convenabilă categoria estetică a comicalului, în forma sa primară, umorul, prin el salvându-și personajele, adâncind, astfel, componenta morală, avându-l drept țintă pe cititor.

Colecționarul

Editura Vremea, București, 2019, 264 p.

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

La baza acestei lucrări biografice, scrise de istoricul de artă Natalia Semenova și adaptată de André Delocque, stă o muncă asiduă de cercetare asupra vieții unuia dintre cei mai mari colecționari de artă impresionistă și postimpresionistă franceză, Sergei Șciukin (24 iunie 1854-10 ianuarie 1936). Acest vizionar a avut intuiția să cumpere picturi pe care marii colecționari de atunci le desconsiderau, orbiți doar de condițiile precare de existență ale celor care le-au creat, majoritatea deveniți celebri abia după moarte, când timpul le-a redat prețuirea pe care o merită.

Cele 258 de tablouri, deosebit de valoroase, care au decorat pereții casei sale din Moscova, au fost însușite de guvern după Revoluția din 1917, prin Decretul Consiliului Comisarilor Populari, semnat de Lenin pe 8 noiembrie 1918, perioadă în care Serghei Șciukin a reușit să se salveze la Paris, unde a și murit în anul 1936. În timp, celebrele tablouri, semnate de Monet, Degas, Renoir, Cézanne, Van Gogh, Gauguin, Picasso au devenit operele cele mai de preț ale Muzeului de Arte Plastice „Pușkin” și ale Muzeului Ermitage de Stat din Sankt Petersburg. Multă vreme, lumea nu a știut cine era omul din spatele acestor capodopere absolute, ale artei internaționale de la începutul secolului al XX-lea. Autoritățile au dorit dintotdeauna să planeze un mister asupra lor, din dorința de a nu se găsi pe undeva vreun moștenitor care să tulbure „armonia creată”.

Întâmplarea face ca, în anul 1960, șefa Departamentului manuscriselor de la Muzeul de Stat al Artelor Frumoase „Pușkin” din Moscova, Alexandra Demskaia, să fie atrasă de misterioasa comoară de artă oferită administrației publice în muzeul la care lucra. La acea perioadă, arhivele muzeului dețineau doar un album de fotografii care semnalau detalii ale interiorului fostului conac al lui Șciukin. Pentru a găsi informații legate de fostul posesor al valoroaselor lucrări de artă, aceasta a început să culegă informații de la moscoviții contemporani. Prin anul 1971, muzeografa a primit-o ca asistentă pe Natalia Semenova. Aproximativ dintre cele două a dat naștere unei pasiuni comune în elucidarea originii adevăratului proprietar al tablourilor. Între timp, viața a avut alte planuri cu Natalia Semenova, ea devenind jurnalistă și una dintre primele editoare de artă independente din epoca *perestroiciei*, specializându-se în saga colecționarilor ruși, vechi și moderni.

Reîntoarsă, în anul 1988, să o revadă pe Alexandra Demskaia, o anunță că reia cercetările asupra lui Șciukin. Impresionată de gestul ei, bătrâna arhivistă i-a încredințat două cutii de lemn cu fișe: toate sursele catalogate, referitoare la colecționarii ruși, pe care le căutase cu perseverență de-a lungul anilor.

Astfel au luat naștere cele trei biografii scrise de ea și apărute la Moscova: *La Șciukin pe Znamenka*, în colaborare cu Alexandra Demskaia, în 1993, *Viața și colecția lui Serghei Ivanovici Șciukin*, în 2002, și *Misterul Șciukin*, în 2010.

Din nou, destinul face ca nepotul lui Serghei Șciukin și fiul Irinei Șciukina, André Delocque, să ducă această colaborare mai departe, reunind cele trei opere și traducându-le în limba franceză. Inițial, el nu a știut nimic despre colecția bunicului său, decedat în 1936, la Paris, departe de Rusia lui iubită. Abia după anul 1991, adevărul a ieșit la iveală și meritele acestui iubitor de frumos au ajuns să fie cunoscute și apreciate. Mai apoi, nepotul colecționarului, André Delocque, dar și coautor al acestei lucrări, a primit din partea președintelui Vladimir Putin, pe 13 iunie 2019, cetățenia rusă.

Am putea conchide că această cercetare științifică, atât de bogată în emoții, a celor doi pelerini de pe banca de la Iașul Patriarhilor, istoricul de artă și moștenitorul, porniți pe urmele pasiunii colecționarului Serghei Ivanovici Șciukin, se prezintă, deci, ca un duo în căutarea unui om, patron al artei timpului nostru!

Ansamblul operelor din colecția Șciukin pot fi vizualizate pe www.collectionchtchoukine.com.

Moisei, comună-martir

Liana POP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Moisei – denumiri:

1365 – Moyse

1450 – Mayze

1495 – Mayzyn

1913 – Mojszén

(cf. **Suciu, Coriolan**, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, Editura Academiei R.S.R., 1966-1968, vol. 1, p. 405).

„Moisei este numele unui vechi sat din Maramureș, care în vremea noastră a dobândit o rezonanță tragică, acea rezonanță a locurilor unde se petrece vreuna din[tre] fărădelegile războiului, menite să umple de revoltă conștiința contemporanilor și să-și poarte ecoul de-a lungul multor generații.

Acolo au fost împușcați în toamna anului 1944, când în spațiul carpatic soarta fascismului fusese pecetluită, douăzeci și nouă de țărani maramureșeni, pentru că încercaseră să dobândească mai devreme cu câteva clipe o libertate ce venea în mod inexorabil. Legați de mâini și de picioare, îngrămădiți în două case de la marginea satului, au fost uciși cu focuri de mitralieră trase pe fereastră. Dar, cum s-a întâmplat de multe ori în asemenea sinistre împrejurări, unul dintre ei a scăpat, acoperit de trupurile celorlalți, aducând prin viu grai mărturie asupra josnicei crime.

Și, astfel, în perimetrul Maramureșului, Moisei a dobândit rezonanța pe care o au, în conștiința lumii, nume ca Guernica, Lidice sau Oradour. [...]

Adeseori m-am gândit la soarta acelor falnici și mândri țărani din Maramureș – niciodată nu-mi pot închipui altfel țărani din Maramureș – care, în clipa unui mare revărsat de zori, au fost coborâți cu atâta brutalitate în întunericul morții. [...]

O întreagă copilărie și o întreagă tinerețe fusesem întristat de moarte, de acele simulacre de monumente care, în satele sau orașele noastre încercau să glorifice, atât de nefericit, atât de lugubru, iar uneori chiar hilar, faptele de arme ale soldaților care și-au dat viața pentru reîntregirea națională. [...]

Din șoseaua principală care leagă Maramureșul de Bucovina peste Prislop, o alee pornește spre

zona păduroasă a unor coline din apropiere, transformându-se la poalele primei înălțimi într-o scară monumentală cu trepte de granit. Deasupra, pe locul netezit și prefăcut în vatră, sunt așezați în cerc doisprezece stâlpi masivi de stejar, sculptați în felul măștilor maramureșene care reprezintă lupta dintre viață și moarte. În mijloc, o lespede de piatră, ca un altar, cu o inscripție în memoria celor uciși. Totul e sobru, sever, plin de simboluri și semnificații profunde, scoțând de sub tristețea cimentului și reîntegrând în nobilele tradiții ale Maramureșului amintirea celor douăzeci și nouă de fii ai săi uciși de cea mai rea fiară

ce și-a purtat vreodată pașii pe acolo.

Autorul acestui monument, inspirat din sanctuarul dacic de la Grădiștea, este sculptorul Gheza Vida, a cărui faptă merită lauda întregului nostru popor. [...]

Pentru mine este un prilej de emoție în plus și de satisfacție pe un înalt plan al conștiinței că artistul care a cioplit trunchiurile de stejar de la Moisei, în forma măștilor maramureșene ce reprezintă lupta dintre viață și moarte, a luptat cândva cu arma în mână pe unul dintre cele mai patetice fronturi ale demnității umane”. (Geo Bogza)

Atestare documentară

Conform *Dicționarului onomastic românesc*, întocmit de N. A. Constantinescu, reiese că numele *Moisei* vine de la numele biblic Moise. Tit Bud, fost vicar al Maramureșului, susținea, de asemenea, că numele localității provine de la Moise Coman, „un fiu al comunei, un om bogat și iubitor de Dumnezeu”.

Moisei, una dintre cele mai vechi și mai mari comune din Maramureș, care a făcut parte din cnezatul de vale al Bogdăneștilor, este situată în nordul județului, pe cursul superior al râului Vișeu, între orașele Borșa și Vișeu de Sus. Comuna nu are sate componente, centrul localității se situează pe Lunca Vișeuului, iar laturile se întind pe văile Izvorul Dragoș și Izvorul Negru și pe dealurile din jur.

Prin Legea nr. 241/2008, localitatea Moisei din județul Maramureș a fost declarată comună-martir a neamului românesc, deoarece aici, în toamna anului 1944, a avut loc unul dintre cele mai sângeroase masacre: uciderea a 29 de români de către trupele maghiare aflate în retragere pe Valea Izei. În 1958, organele raionale au construit un obelisc de tip sovietic, cu o placă ce avea următorul conținut: „Aici au fost împușcați 29 de maramureșeni care au luptat împotriva fascismului”. De fapt, doar trei dintre ei erau maramureșeni, doi clujeni și 24 mureșeni. Ulterior, această placă a fost înlocuită cu una care reflecta realitatea.

Din punct de vedere geografic, localitatea este amplasată la poalele Munților Rodnei, cu masivul Pietrosul în partea de sud, și Munții Maramureșului în partea de nord. Rețeaua hidrografică a comunei este densă, având o lungime totală de 44 km, înscrisă în bazinul râului Vișeu, care străbate Moiseiul.

Depresiunea Maramureșului în care e localizată comuna Moisei are un climat cu temperatura medie de 6°C, iar repartiția precipitațiilor în cursul anului este neuniformă.

În localitate există aproape 1.500 de specii de plante cu flori, ceea ce reprezintă circa 40% din totalul plantelor care cresc în România. Variate sunt și speciile de animale din zona pădurilor de conifere și foioase: ursul, cerbul carpatin, râsul, jderul, mistrețul, vulpea și altele.

Locuitorii comunei au lucrat la minele din Baia Borșa, precum și în ramura forestieră, la exploatarea lemnului.

Datorită peisajului natural pitoresc, cu dealuri împădurite, cu o floră și faună variate, cu un aer curat și izvoare cristaline, Moiseiul poate fi asemănat cu o stațiune climaterică căutată de iubitorii de excursii, drumeții și plimbări în aer liber.

Începuturile învățământului în localitatea Moisei se leagă de existența spirituală a Mănăstirii Moisei. Prima școală a fost înființată pe lângă mănăstirea din localitate, în anul 1694. Școala confesională de pe lângă mănăstire a funcționat neîntrerupt, cu dascăli veniți de la Săliștea Sibiului, de la mănăstirile Putna și Voroneț, până în 1912, când a fost mutată în centrul comunei, aparținând bisericii din centru (localul actual al poștei). Paralel cu școala religioasă, începând din 1856, s-a înființat Școala cu Clasele I-IV pentru fiii de poporeni, în centrul comunei, într-o clădire de piatră la Mocirău (în spatele Dispensarului Uman). După Marea Unire din 1918 și reforma învățământului, școala a devenit cu șapte clase, iar între anii 1960 și 1962 s-a construit localul cu opt săli de clasă și laborator.

În urmă cu 20 de ani, în comuna Moisei existau 4 școli cu peste 1.400 de elevi, dar azi numărul elevilor s-a înjumătățit. Două dintre școli au personalitate juridică, cu peste 300 de elevi fiecare. Celelalte două s-au desființat, în sensul că una s-a închis (Școala Nr. 4 „Lunca Păroșii”), iar Școala Gimnazială „Ioan Horea” a devenit structură a Școlii Gimnaziale „Dragoș-Vodă”. În prezent, Școala Gimnazială Nr. 1 Moisei are 352 de elevi, iar Școala Gimnazială „Dragoș-Vodă” 335 de elevi.

Activitate culturală

Biblioteca comunală. Primele semne de formare a unor biblioteci au apărut destul de târziu în Moisei, abia în anul 1958, când în cadrul Căminului Cultural s-a înfiripat o mică bibliotecă. Bibliotecarul plătit cu normă întreagă apare doar în anul 1959, când numărul volumelor era de 666, iar cel al cititorilor de 89.

În 2008, biblioteca s-a mutat într-un sediu nou, unde își începe activitatea culturală în colaborare cu Casa de Cultură Moisei. În prezent, beneficiază de două camere cu sală de lectură. Biblioteca comunală oferă gratuit accesul la resurse, prin achiziția de cărți și alte tipuri de documente, informarea prin

servicii de bibliotecă specifice, prin programe culturale și educative, promovând interesul pentru lectură și învățare a comunității pe tot parcursul vieții.

În anul 2010 s-a implementat Programul „Biblionet – lumea în biblioteca mea”, când biblioteca a fost dotată cu calculatoare conectate la internet pentru public, facilitând accesul la informație și deschizând, totodată, calea spre noi servicii de bibliotecă pentru comunitate.

Biblioteca comunală asigură accesul la informații pentru utilizatorii din Moisei (800 utilizatori activi), punând la dispoziție un fond de carte de 9.501 volume, precum și 5 calculatoare conectate la internet.

Serviciile oferite de bibliotecă vin în întâmpinarea nevoilor comunității, sprijinind progresul educației: desfășoară activități culturale în parteneriat cu unitățile de învățământ din Moisei; organizează mici expoziții de carte (la diverse aniversări ale unor autori, cu tematici diferite); proiecte de parteneriat cu alte instituții sau grupuri din cadrul comunității; lansări de carte; ateliere de pictură pe sticlă cu tematică religioasă ș.a.

Corul din Moisei a luat ființă în toamna anului 1946, condus de dirijorul Zoltán Kárpáty, sub bagheta căruia au fost învățate primele cântece patriotice și a evoluat, cu preponderență, în contextul acțiunilor de culturalizare locală, participând la toate manifestările acelor vremuri, concursuri și festivaluri zonale maramureșene. Din toamna anului 1966 a fost transferată la Moisei o tânără absolventă a Școlii Pedagogice din Sighetul Marmăției, cu o bună pregătire muzicală, învățătoarea Maria Fechet. Sub conducerea sa, corul a cunoscut o vertiginoasă ascensiune: și-a înnoit repertoriul și s-a impus prin costumația locală tradițională. În toamna lui 1971, formația corală a fost preluată de Gheorghe Popilean, absolvent al Institutului Pedagogic din Timișoara, care a reeditat numeroase succese prin memorabile momente de evocare a jertfei celor 29 de eroi împușcați în 1944 în localitate, contribuind la realizarea unor filme documentare și artistice. Din 1977 corul este luat în primire de două tinere profesoare de muzică, Maria Stoica și Nastasia Mihalca, refăcând cu grație echilibrul vocal în structura grupării.

Corul din Moisei, condus de prof. Maria Stoica (și în medalion)

Ansamblul „Junii Moiseiului” a luat naștere în anul 2008, sub denumirea de „Doina Maramureșului”, și are în componență un taraf format din 3 viori, saxofon, tobă, zongoră și contrabas, un corp de dansatori pe 3 grupe, în funcție de vârstă, care sub îndrumarea coregrafului Tomoiagă Vasile valorifică varietatea dansului diferitelor zone etnofolclorice. Ansamblul are ca scop valorificarea bogatelor tradiții folclorice ale moiseienilor, păstrate din generație în generație într-o formă nealterată până în zilele noastre și are numeroase colaborări cu ansambluri folclorice din țară și cu diverse televiziuni.

Festivalul datinilor și obiceiurilor locale de la Moisei încearcă să cuprindă toate tradițiile și obiceiurile satului de la naștere până la moarte, cu participarea formațiilor artistice din localitate și județ.

Biserici și monumente istorice

Monumentul martirilor români de la Moisei, cunoscut datorită evenimentelor care s-au petrecut aici, în anul 1944, a fost realizat de sculptorul Vida Gheza și amplasat pe o colină, la marginea localității. Edificiul comemorativ, declarat monument istoric de interes național, cuprinde 12 figuri din lemn, dintre care două sunt chipuri omenești, iar zece reprezintă măști tradiționale maramureșene, dispuse în cerc, în jurul unei mese de piatră. Ulterior, artistul a refăcut monumentul în piatră, deoarece lemnul a început să putrezească. Ca să ajungi la monument trebuie să urci 44 de trepte, număr ce simbolizează anul în care s-a petrecut masacrul.

Casa-muzeu de lemn a martirilor asasinați în 1944 a fost inaugurată în anul 1983 și ilustrează tristul episod desfășurat la Moisei pe data de 14 octombrie 1944, prin intermediul fotografiilor, documentelor și obiectelor personale ce au aparținut celor uciși.

Parohia Ortodoxă 1, centru, cu hramul „Cuvioasa Parascheva”, este din piatră și a fost zidită între anii 1840 și 1848 pe locul celei vechi. De la an la an, biserica din centrul satului a cunoscut o serie de îmbunătățiri precum: în anul 1912, sub păstoria preotului Alexandru Coman i s-a adăugat tinda cu turn-clopotniță; în anul 1964, prin grija preotului Mihai Oprișan a fost zugrăvită în interior și exterior; în 1972, după venirea preotului Toma Păunescu, i s-a vopsit acoperișul de tablă, s-a realizat pictura de pe bolți, s-a zidit Sfânta Masă și s-a recondiționat iconostasul; în anul 1974, preotul paroh Toma Păunescu a realizat o poartă maramureșeană la intrarea în biserică, sculptată în lemn de stejar masiv de către Gheorghe Popolean și dulgherul Vasile Tomoiagă.

Parohia Ortodoxă 2, Izvorul Dragoș, cu hramul „Înălțarea Domnului”, a fost făcută din lemn, prin anul 1948, iar după venirea preotului Tomoiagă Ioan Paul, datorită înmulțirii credincioșilor, s-a considerat că e nevoie de o nouă biserică și s-au demarat construcțiile în jurul celei vechi. În anul 1992, biserica a fost sfințită de Patriarhul Teoctist, înconjurat de un mare sobor de arhierici și preoți.

Mănăstirea Ortodoxă cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” are o interesantă legendă redată de Tit Bud în cartea *Date istorice despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911*. Potrivit acesteia, prima mănăstire a fost ridicată de credincioșii Moisei Coman și soția sa, Dochia, în jurul anului 1599, în memoria fiului lor. Sfințirea Mănăstirii Moisei a avut loc pe data de 15 august 1672 de către Mitropolitul Sava Brancovici, eveniment important pentru istoria așezământului monahal și, ca atare, în fiecare an, la această dată se fac pelerinaje cu participarea a mii de credincioși. Complexul monahal de azi include biserica veche de lemn și biserica de zid. Aceasta din urmă este construită din piatră și cărămidă și are formă de cruce. Pictura bisericii a fost executată în frescă, iar deasupra coloanelor pridvorului este zugrăvită icoana „Adormirea Maicii Domnului”, ocrotitoarea sfântului lăcaș. Mănăstirea Moisei a avut rol de cetate apărătoare a dreptei credințe din Maramureș, a avut strânse legături cu Mănăstirea Putna din Moldova și în cadrul ei a funcționat o școală, încă din secolul al XVII-lea, în care se învăța scrisul și cititul în limba română, rugăciuni și rânduieli bisericesti.

Parohia Ortodoxă 3, Izvorul Negru, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, este cea mai nouă parohie din Moisei și este supranumită „Moldovița Moiseiului”. Piatra de temelie s-a pus la

data de 24 iunie 2007 de către Preasfințitul Iustin Sigheteanul, în timpul păstoriei arhimandritului Ioan Horea, stareț al mănăstirii Moisei. De altfel, pe atunci biserica aparținea de mănăstire, dar ulterior a devenit de sine stătătoare. Biserica are dimensiuni destul de generoase, cu o lungime de 30 metri și o înălțime de 38 metri. Structura este din zidărie și beton, iar acoperișul în stil moldovenesc acoperit cu țiglă smălțuită, compusă dintr-un joc de culori, imitând forme geometrice și motive populare ce se regăsesc în portul popular românesc. Biserica are la intrare pridvor muntenesc, iar ușa este din lemn de stejar sculptat, pe care se regăsește icoana hramului. Acoperișul este, într-

adevăr, spectaculos, ca formă respectând stilul bisericilor din Moldova secolelor XV-XVI. Forma de solzi a țiglelor este foarte asemănătoare șindrilei tradiționale.

Parohiei Ortodoxe 4, Lunca de Jos, cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh”, i-a fost pusă piatra de temelie în august 1994, de către Preasfințitul Justinian Chira al Maramureșului și Sătmăruului. De-a lungul timpului, biserica a fost tencuită în interior, i s-a realizat pictura în tehnica frescă și s-au in-

stalat iconostasul și candelabrele. Biserica s-a sfințit la data de 28 august 2005, de către Preasfințitul Iustin Hodea Sigheteanul, înconjurat de un numeros sobor de preoți.

Alte culte religioase

Advențiștii de ziua a șaptea au apărut în Moisei după Primul Război Mondial. Primii au venit din Rusia, unde au fost prizonieri. După statisticile Bisericii Greco-Catolice, numărul lor a ajuns la cifra de 99 în anul 1941 și de 490 în anul 1992. La început, ei s-au rugat prin casele credincioșilor. Abia în 1946 și-au construit prima casă de rugăciune pe ulița hrișcenilor, din lemn. În anul 1958 a fost reconstruită din cărămidă, iar în anul 1987 s-a mărit ca urmare a creșterii numărului de credincioși.

Cultul penticostal a apărut în comună în anul 1963, iar **cultul mozaic**, cultul religios al evreilor, a apărut odată cu venirea acestora în Moisei, la începutul secolului al XIX-lea.

În 1990, înmulțirea credincioșilor a dus la întemeierea altor case de rugăciuni. Astfel, în anul 1990 s-a construit una la Izvorul Dragoș, iar în anul 1993 la Lunca Păroșii (Lunca de Jos). Cea de la Dragoș e construită din cărămidă, iar cea de la Lunca din lemn. Tot în anul 1993 s-a construit o altă casă de rugăciuni la Izvorul Negru, tot din lemn, pentru advențiștii de ziua a șaptea, mișcarea pentru reformă.

Personalități locale

Artur Coman, unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai silviculturii române, s-a născut în 1881 în Vișeu de Jos, unde tatăl său era preot. Școala primară a urmat-o la Botiza, iar studiile liceale le-a început la Sighetul Marmăției, dar le-a finalizat la Iglo, în Slovacia. După liceu a urmat cursurile Academiei Regale de Mine și Silvicultură din Schelmetz. A scris numeroase lucrări despre flora Maramureșului. S-a considerat „fiu al satului”, deoarece bunicul său, Coman Gheorghe, a fost moiseian, iar tatăl său a fost preot la Moisei și Vișeu de Jos.

Gheorghe Coman, profesor de biologie, s-a născut la 10 septembrie 1931, în comuna Moisei. A terminat Liceul Pedagogic din Năsăud, în anul 1951, după care a urmat Facultatea de Științe ale Naturii și Agricultură din Cluj-Napoca, în anul 1970. A ocupat, pe rând, profesiile de învățător, secretar în cadrul primăriei, profesor și director de școală. Ca o continuare a monografiei scrise de Artur Coman, a publicat lucrarea *Moisei – străvechea noastră românească* (Cluj-Napoca, Limes, 2004). Preocupat de istoria comunei Moisei, a mai publicat volumele *Pe urmele eroilor de la Moisei*, *Cronica de la Moisei*, *Adu-ți aminte*.

Vasile Danci, poet și jurnalist, născut în anul 1962 în Moisei, absolvent al Universității de Jurnalism și Științele Comunicării, a lucrat ca bibliotecar la Biblioteca Municipală „G. R. Melidon” din Roman, județul Neamț. Poetul Vasile Danci a fost mai puțin remarcat de critica literară, în schimb, cronicarul Cristian Livescu i-a dedicat o pagină integrală în revista de cultură *Asachi* din Piatra-Neamț.

Ioan Horea, arhimandrit, a condus Mănăstirea Moisei timp de 27 de ani. În anul 1974 a absolvit Institutul Teologic de Grad Universitar din Sibiu, iar din anul 1980 a slujit ca preot la Mănăstirea Nicula, după care este numit stareț la Mănăstirea Moisei, reînviind viața monahală din acest lăcaș de cult. S-a implicat în conservarea și promovarea tradițiilor și obiceiurilor din Moisei, iar în anul 2008 a luat ființă Festivalul Național de Colinde și Obiceiuri de Iarnă „Ioan Horea”. Ioan Horea, un adevărat părinte spiritual al Moiseiului, s-a stins din viață în anul 2009.

Pavel Horj, jurist, fost deputat de Maramureș în legislatura 2008-2012, din partea Partidului Național Liberal, s-a născut în Moisei, la 28 martie 1964. În anul 1988 a absolvit Facultatea de Silvicultură din Brașov, în 2003 a obținut licența în Drept și Științe Juridice la Universitatea București, iar în 2007 a devenit doctor în Silvicultură al Universității „Transilvania” din Brașov. A publicat lucrările *Istoria gospodăririi pădurilor de pe Valea Vaserului* (Cluj-Napoca, 2006) și *Ecosistemele forestiere și rolul lor pe Terra* (Baia Mare, Proema, 2008).

Teofil Pop, arhimandrit, a urmat cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă, specializarea pastorală, în cadrul Universității din Pitești. Din data de 20 aprilie 2007 a fost numit stareț la Mănăstirea Mo-

sei. În anul 2019, Preasfințitul Părinte episcop Iustin i-a conferit Ordinul „Crucea Justinian Arhiepiscopul” și Medalia Omagială „Justinian Arhiepiscopul”.

Lupu Șușca Coman s-a născut în anul 1933 în Moisei. A urmat cursurile școlii primare din Moisei, cursurile gimnaziale la Vișeu de Sus și Liceul Pedagogic din Sighet. Urmează timp de un an Facultatea de Drept la Cluj apoi este trimis la studii în Uniunea Sovietică, la Sverdlovsk, unde a absolvit Facultatea de Drept. Stă un an la Brașov în calitate de judecător, apoi merge la Universitatea Lomonosov din Moscova, devenind doctor în științe juridice. A fost procuror la Procuratura Generală, apoi cercetător la Institutul de Criminalistică. Moare în anul 1978, cu gradul de locotenent-colonel.

Toader Ștețcu s-a născut în comuna Moisei, la 27 aprilie 1945. Urmează cursurile școlii primare din localitate, iar studiile liceale le-a absolvit la Vișeu de Sus. A urmat apoi Institutul Pedagogic la Cluj, fiind profesor și apoi, timp de 10 ani, director (1970-1980) la Școala Nr. 3 Moisei, după care director coordonator la Școala Nr. 1 Moisei (1980-1998). Începând din 2004 și până în prezent ocupă funcția de primar al comunei Moisei. De-a lungul activității sale, atât în învățământ, cât și în administrație, s-a implicat în viața comunității, realizând lucruri mărețe și atingând obiective ambițioase, prin care și-a câștigat un prestigiu binemeritat, atât la nivel local, cât și la nivel județean și chiar național.

Bibliografie selectivă

Almaș, Dumitru, *Monumentele de la Moisei*, „Contemporanul”, nr. 49, 5 dec. 1975, p. 2.

Andreica, Ștefan, 1944, octombrie – Moisei... *Dosu Tăului*, „Graiul Maramureșului”, 20, nr. 5658, 23 oct. 2008, p. 11.

Andreica, Ștefan, 11 oameni împușcați la Dosu' Tăului : 1944, octombrie, 13 – *Dosu Tăului... Moisei...*, „Graiul Maramureșului”, 21, nr. 5953, 14 oct. 2009, pp. 1, 9.

Băințan, Valentin, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, pp. 296-301.

Băncescu, Iuliana, *Procesiunile de la Mănăstirea Moisei*, București, Coresi, 2013.

Bârsan, Gabriel, *Mănăstirea Moisei, întemeiată sub patronajul Putnei. Conform legendei locale*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 2058, 16 ian. 2004, p. 11.

Bodea, Gheorghe I., *Moisei*, revista „Vatra”, Târgu-Mureș, 1982.

Bologa, Mihail, *Oameni și locuri de prin Moisei*, „Graiul Maramureșului”, 3, nr. 53, 23 aug. 1934, p. 1.

Bogza, Geo, *Moisei*, „Contemporanul”, nr. 2, 13 ian. 1967, p. 1.

Buda-Tețu, Ioan, *Martirii de la Moisei, comemorați odată cu Sfinții Mărturisitori Ardeleni. Remember 14 octombrie 1944*, „Glasul Maramureșului”, 17, nr. 5019, 14 oct. 2013, p. 9.

Burnar, Ion, *Moiseiul aspiră la titlul de cea mai frumoasă și civilizată localitate din zonă. Deși a fost afectată de inundații*, „Cronica maramureșeană”, nr. 8, 13-23 apr. 2001, p. 15.

Burnar, Ion, *Un poet și jurnalist din Moisei. Vasile Danci*, „Informația zilei de Maramureș”, 6, nr. 1368, 28 mart. 2006, p. 5.

Buzșor, Ligia Greta, *Rituri de trecere – Moisei*, Baia Mare, Editura Casei Corpului Didactic „Maria Montessori”, 2017.

Chișu, Ioan, *La biblioteca din satul Moisei*, „Pentru socialism”, 10, nr. 1636, 16 apr. 1959, p. 3. *Biblioteca căminului cultural din comuna Moisei desfășoară o vie activitate de popularizare a cărții. Cele 1.600 de volume de literatură politică, beletristică, agrozootehnică sunt citite de către tot mai mulți țărani muncitori. De o mare apreciere se bucură cartea și în cele 15 cercuri de citit. Pentru popularizarea cărții au fost organizate 3 lecturi în grup, pe teme: „Viața și opera lui Ion Creangă”, „Baltagul” de Mihail Sadoveanu.*

Coman, Artur, *Monografia comunei Moisei*, 1911.

Coman, Gheorghe, *Școala din Moisei în cei 25 de ani de existență*, „Pentru socialism”, 22, nr. 5879, 23 dec. 1972, p. 2.

Coman, Gheorghe, *Pe urmele eroilor de la Moisei*, Cluj-Napoca, Limes, 2000.

Coman, Gheorghe, *Cronica de la Moisei*, Cluj-Napoca, Limes, 2002.

Coman, Gheorghe, *Moisei – străveche vatră românească*, Cluj-Napoca, Limes, 2004.

Coman, Gheorghe, *Primarii Moiseiului*, Cluj-Napoca, Limes, 2006.

Condrat, Alina, *Tabăra de pictură de la Mănăstirea Moisei a reînviat tradiția școlii de iconari. Cu ajutorul elevilor din Moisei, Vișeu de Sus, Săcel, Petrova și Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 14, nr. 4043, 29 iul. 2010, p. 5.

Crișan, Mircea, *70 de ani de la masacrul de la Moisei*, „Gazeta de Maramureș”, 13, nr. 605, 18-24 oct. 2014, p. 6.

Crișan, Mircea, *Moiseiul dă tonul manifestărilor dedicate Centenarului Unirii*, „Gazeta de Maramureș”, 16, nr. 759, 25 nov.-1 dec. 2017, p. 7.

Dohotaru, Adrian, *Casa martirilor din Moisei*, „Flacăra”, 32, nr. 2, 14 ian. 1983, pp. 1, 2.

Dragoș, Daniela, *Moiseienii au horit și au jucat cu-adevărat moroșenește. De ziua comunei lor*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3160, 27 aug. 2007, p. 4.

Fărcaș, Andrei, *Hramul Mănăstirii Moisei*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4372, 17 aug. 2004, p. 9.

Fărcaș, Andrei, *Președintele Academiei Române s-a rugat la hramul Mănăstirii Moisei*, „Graiul Maramureșului”, 27, nr. 7725, 19 aug. 2015, pp. 8-9.

Filip, Marinela T., *Episcopul greco-catolic Alexandru Rusu i-a poruncit ploii să stea. În 1948, la Mănăstirea Moisei*, „Glasul Maramureșului”, 4, nr. 1195, 9 mart. 2001, p. 3.

Gherheș, Ilie, *Regele României, Mihai I de Hohenzollern, naș la Moisei*, „Graiul Maramureșului”, 9, nr. 2169, 2 iun. 1997, pp. 1, 4.

Gherheș, Ilie, *Moisei, 14 octombrie 1944 – o dată de referință în istoria celui de-al Doilea Război Mondial*, „Informația zilei de Maramureș”, 4, nr. 925, 16 oct. 2004, p. 9.

Gherman, Vasile, *Mii de pelerini au participat la Sfânta Slujbă de la Mănăstirea Moisei*, „Informația zilei de Maramureș”, 2, nr. 265, 16 aug. 2002, p. 9.

Gherman, Vasile, *Starețul Mănăstirii Moisei a fost numit paroh*, „Informația zilei de Maramureș”, 7, nr. 1689, 17 apr. 2007, p. 7.

*** *Ghid turistic al comunei Moisei.*

Ghilezan, Aurel, *Șezătoare în satul meu natal – Moisei*, „Informația zilei de Maramureș”, 23, nr. 6402, 2 apr. 2011, p. 2.

Ghilezan, Aurel, *Obiceiuri de nuntă la Moisei*, „Informația zilei de Maramureș”, 24, nr. 6739, 9 mai 2012, p. 9.

Ghilezan, Aurel, *Moisei. Dumnezeu să-i odihnească pe martirii neamului românesc*, „Informația zilei de Maramureș”, 24, nr. 7183, 23 oct. 2013, p. 3.

Goja, Anca, *Martiriul de la Moisei, după 60 de ani*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4424, 16-17 oct. 2004, p. 3.

Goja, Anca, *Moiseienii pot accesa Internetul gratuit la noul Centru Biblionet*, „Graiul Maramureșului”, 23, nr. 6373, 28 febr. 2011, p. 9.

Hojda, Dragoș, *Parada militară la Moisei, în memoria eroilor uciși în casele morții*, „Glasul Maramureșului”, 18, nr. 5620, 22 oct. 2015, p. 2.

Hojda, Dragoș, *Eroii de la Moisei, comemorați în 21 octombrie*, „Glasul Maramureșului”, 19, nr. 5921, 22 oct. 2016, p. 3.

- Hojda, Dragoș**, *Moiseiul a devenit oficial stațiune de interes local*, „Glasul Maramureșului”, 19, nr. 6015, 22 febr. 2017, p. 7.
- Hojda, Dragoș**, *Manifestări comemorative în amintirea celor 29 de români uciși în 1944. Moisei*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6517, 23 oct. 2018, p. 5.
- Hojda, Dragoș**, *Cascadă descoperită de autoritățile locale în zona Măgura, Moisei*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6469, 28 aug. 2018, p. 3.
- Hojda, Dragoș**, *Distracție și voie bună la ediția a X-a a „Zilelor Moiseiului”*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6470, 29 aug. 2018, p. 20.
- Hojda, Dragoș**, *75 de ani de la Masacrul de la Moisei. Comemorarea eroilor martiri de la Moisei*, „Glasul Maramureșului”, nr. 6809, 15 oct. 2019, p. 8.
- Horea, Ioan**, *Mănăstirea Moisei Maramureș*, 1994.
- Hossu-Longin, Valentin**, *Moisei – istorie și destin*, „Luceafărul”, 18, nr. 15, 12 apr. 1975, p. 8.
- Hossu-Longin, Valentin**, *File din istoria patriei*, „România pitorească”, nr. 5, mai 1987, pp. 14-15.
- Ilea, Marian**, *Monumentul de la Moisei*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3524, 26 apr. 2013, p. 1.
- Ilea, Marian**, *La Moisei a început restaurarea Monumentului*, „Informația zilei de Maramureș”, 11, nr. 3619, 23 aug. 2013, p. 1.
- *** *Localitățile județului Maramureș*, Baia Mare, 1971, pp. 182-185.
- Manolache, Dumitru**, *Moisei, locul din Maramureș unde trăiești prezentul timpului mitic*, „eMaramureș”, 1, nr. 17, 9-15 aug. 2013, p. 15.
- Mândru, Adrian**, *La Moisei s-a inaugurat drumul spre Parcul Național Munții Rodnei*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2119, 9 sept. 2008, p. 20.
- *** *Moisei ; Copalnic Mănăstur*, „Force Tourism. Business & Tourism Magazine”, 2009, p. 32.
- Moldovan, Emilia-Ioan**, *Tabăra de vară și pictură Sfântul Sava Brancovici de la Mănăstirea Moisei sau locul în care înveți cum să trăiești frumos și creștinește*, „Gazeta de Maramureș”, 15, nr. 692, 23-29 iul. 2016, p. 9.
- Moldovan, Silvestru, Togan, Nicolau**, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*, Sibiu, 1909, p. 146.
- More, Ioana**, *Moisei sau comuna martir*, „Informația zilei de Maramureș”, 11, nr. 3163, 15 febr. 2012, p. 13.
- More, Ioana**, *Mănăstirea Moisei, loc înconjurat de sfîntire*, „Informația zilei de Maramureș”, 11, nr. 3207, 6 apr. 2012, pp. 8-9.
- Nan, Ioan**, *Moiseiul de ieri și de azi*, „Pentru socialism”, 10, nr. 1723, 29 iul. 1959, pp. 1-2.
- Pârja, Gheorghe**, *Moisei – vatră de jertfă și împliniri*, „Pentru socialism”, 28, nr. 6790, 23 aug. 1977, pp. 1, 3.
- Peter, Gheorghe**, *Monografia comunei Moisei*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4524, 14 febr. 2005, p. 2.
- Peter, Gheorghe**, *O nouă carte despre Moisei. De același autor, Gheorghe Coman*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4659, 22 iul. 2005, p. 9.
- Petruț, Anton**, *Elevi lăpușeni au comemorat eroii de la Moisei*, „Graiul Maramureșului”, 22, nr. 6268, 25 oct. 2010, p. 13.
- Petruț, Anton**, *Comemorarea eroilor martiri de la Moisei*, „Graiul Maramureșului”, 30, nr. 8678, 29 oct. 2018, p. 9.
- Piciu, Radu**, *Moisei – locul unde eroii nu mor niciodată*, „România liberă”, 43, nr. 12599, 7 mai 1985, p. 2.

Portase, Alec, *Legenda Mănăstirii Moisei*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4449, 15 nov. 2004, p. 6.

Prut, Constantin, *Moisei*, „Contemporanul”, nr. 46, 10 nov. 1972, pp. 1, 8.

Roșca, Nuțu, *Istoria bisericii ortodoxe române din Maramureș*, Baia Mare, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, 2015, pp. 262-276, 322.

Roșca, Nuțu, *Mănăstirea Moisei*, Sighetul Marmăției, 2012.

Ruja, Alexandru, *68 de ani de la masacrul de la Moisei*, „Glasul Maramureșului”, 16, nr. 4721, 15 oct. 2012, p. 9.

Sabău, Angela, *Masacrul din 14 octombrie 1944 de la Moisei – în amintirea „acelor” maramureșeni*, „Informația zilei de Maramureș”, 10, nr. 3062, 12 oct. 2011, pp. 8-9.

Sabău, Angela, *Moisei vatră de istorie, cultură și spiritualitate a Țării Maramureșului*, „Informația zilei de Maramureș”, 11, nr. 3395, 16 nov. 2012, pp. 8-9.

Ștef, Dorin, *Dicționarul etimologic al localităților din județul Maramureș*, Baia Mare, Ethnologica, 2016, pp. 152-153.

Tomoiață, Gheorghe Hovrea, *Arhaisme și regionalisme din Moisei*, Petrova, Editura „Țara Maramureșului”, 2016.

Trifoi, Mihai, *Meșterii Moiseiului*, „Pentru socialism”, 19, nr. 4840, 14 aug. 1969, p. 2.

Tucă, Florian, *Coloanele-statui de la Moisei*, București, Editura Militară, 1975.

Vischi, Cătălin, *Adevărul despre masacrul de la Moisei*, „eMaramureș”, 1, nr. 13, 12-18 iul. 2013, pp. 6-7.

FILE DIN CRONICA COMUNEI MOISEI

1465 – Ladislau Mare și Simion Bizo, comiți ai Maramureșului, introduc din nou pe Ambroziu de Dolha în posesiunea moșiei Moisei.

1553 – Moiseiul era stăpânit de familiile Coman și Tomoiagă din Vișeu de Mijloc cu câte 44 de nume, Ivașcu – 9, Luska – 16, Gosztalya – 17, Dancsul – 9.

1600 – s-a zidit Mănăstirea Moisei; zugravi din școala locală de pictură de la mănăstirea din Moisei au realizat opere artistice nu numai la monumentele din Maramureș, dar și pe valea Someșului, în Țara Năsăudului sau în ținutul Lăpușului; mănăstirea era înzestrată de localnici cu păduri și izlazuri pentru a susține o școală pentru dascălii satelor din comitat.

1672 – Mănăstirea din Moisei a fost făcută filială a Mănăstirii Putna din Moldova de către înșii ctitorii ei, și acest raport dintre mănăstirile Moisei și Putna s-a păstrat până târziu. Mănăstirea a fost întemeiată de protopopul Ion Coman din Moisei cu sprijinul fiului său, Hioret, și al fivelor Lupa și Mărințuța.

1682 – egumen al mănăstirii din Moisei este popa Timotei Brașoveanu de la Berezuț.

1692 – a fost confirmat de cancelaria comitatului actul donațional al averilor în folosul mănăstirii și școlii Moiseiului.

1694 – a luat ființă în școala din cadrul Mănăstirii Moisei prima școală confesională ortodoxă cu predare în limba română.

1720 – în Moisei existau 24 de familii nobiliare românești.

1737 – episcopul Varlaam al Rădăuților dăruiește Mănăstirii Moisei un *Minei*.

1751 – Mănăstirea Putna dăruiește Mănăstirii Moisei o *Psaltire* de Iași.

1759 – Moiseiul, prin mănăstirea existentă aici, a fost un centru de rezistență împotriva Unirii românilor cu biserica Romei.

1778 – s-a cumpărat pentru Biserica din Sus din Moisei un *Strașnic* de Blaj.

1781 – pe baza edictului de toleranță „Norma regia” apar școli la Moisei și Ieud.

1802 – se cumpără o *Biblie* a lui Bob din 1795 pentru biserica din Moisei.

1840 – se zidește biserică de piatră în satul Moisei.

1856 – în Moisei s-a înființat o școală confesională pentru „fiii de poporeni”.

1900 – după recensământul din acest an, populația localității Moisei era următoarea: 3.482, dintre care 2.551 români.

1909 – prima consemnare despre Izvorul lui Dragoș din Moisei este făcută în acest an.

1910 – se reclădește turnul bisericii din Moisei, se repară școala de piatră și se zidește o casă parohială; localitatea avea 2.600 locuitori români.

1911 – s-a sfințit mănăstirea cea nouă de la Moisei construită din banii proveniți din vânzarea brazilor de pe 80 jughere de pădure, proprietatea mănăstirii.

1912 – Despărțământul Vișeu-Iza al „Astrei” ține prelegeri la Moisei.

1913 – comună mare cu parohie veche. Biserică de zid cu hramul Sf. Paraschiva, edificată în 1840. Casa parohială de zid. Școala de zid. Matricole din 1813. Mănăstirea Moiseiului – biserică de zid cu hramul „Bunei Vestiri”, edificată în 1910. Mănăstire de lemn.

Selecție din **File de cronică** : *ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș*. Vol. 1 : *din paleolitic până în 1918* / Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan... ; Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Baia Mare : Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 7, 39, 41, 68-70, 77-78, 86, 103, 106, 110, 135, 139, 142, 167-170, 174, 206, 213-214, 220, 222, 224, 228, 230, 242, 244-245, 247-248, 254, 258, 262, 266, 272, 275, 280, 291, 294-295, 301, 308-310, 316, 323, 327, 332, 338, 348-349, 366, 377, 379, 397, 455, 483, 521, 523-525, 532, 566, 577.

Din folclorul comunei Moisei

Cântece de petrecere

*Zilele mele trecute,
De jumătate mai multe,
Săracă, inima me,
Apă limpede nu be
Și ȝace c-așa-i tigne
Tăt cu apă turbure.
Inimioara mi-e cernită
De băut apă mulită,
Inima me-i învățată
De băut apă sărată
Și de trăit supărată.*

Cântece de leagăn

*Haba, haba, puișor,
Până mâni la prânzișor
Să crești mare, mărișor,
Să sii mamii de-ajutor.
Haia, haia, pui micuț,
Să crești mare și mândruț.
Unde mama te-a mâna
Tu să nu întorci vorba.
Haia, haia, puiiț mnic,
Să crești mare și voinic
Și când a cânta cucu
Să-ntorci brazda cu plugu.
Să crești mare și frumos
Și mămuchii de folos.*

Henri Coandă – celebru inventator, membru al Academiei Române, savant de reputație mondială

Petre GIGEA-GORUN

Craiova

Motto: *Sunt mândru că sunt cetățean al României.* (Henri Coandă)

L-am cunoscut pe Henri Coandă personal, în luna septembrie 1969. Venise la Craiova și avea dorința de a ajunge în comuna Perișor, aci unde își petrecuse o parte a copilăriei. La acea dată îndeplineam funcția de prim-vicepreședinte al Consiliului Popular al Județului Dolj și coordonam activitatea administrativă a tuturor localităților din județ, printre care și comuna Perișor.

Am primit un telefon de la Consiliul de Stat, în care mi s-a comunicat că savantul Henri Coandă este invitatul președintelui României și că în program s-a prevăzut și o vizită în comuna Perișor, aci unde a copilărit. Mi s-a indicat să-i asigur o primire corespunzătoare și toate condițiile ca vizita să se desfășoare în cele mai bune condiții. Eram bucuros, desigur, că aveam posibilitatea să-l cunosc pe marele savant român de renume internațional.

Despre Henri Coandă știam ce activitate științifică a desfășurat, unele date biografice, dar nu-l cunoscusem personal. Eram, de altfel, de generații diferite. Acum aveam acest prilej și, în sinea mea, eram fericit. Într-o zi frumoasă de septembrie, împreună cu distinsa sa soție, a ajuns la Craiova.

L-am primit în Salonul de protocol al Consiliului Popular Județean – azi Prefectura Județului Dolj, avându-i alături de mine pe ing. Gabriel Ciupagea, vicepreședinte al Consiliului Popular, și pe Petre Poroineanu, secretar al Consiliului Popular. I-am urât „bun venit” în Cetatea Banilor și ne-am așezat confortabil în fotolii. Am exprimat bucuria mea și a Olteniei de a-l avea printre noi și i-am prezentat pe scurt județul Dolj din punct de vedere economic, social-cultural și științific.

Orașul Craiova a ocupat un loc aparte în expunerea mea în fața distinsului oaspete. Savantul român a ascultat cu atenție, cu o față deschisă și zâmbitoare, parcă o lumină se așternuse peste chipul său. Îi stătea frumos, dându-i o anumită eleganță bărbătească. Parcă îl văd și acum... Un om înalt, robust, prezentabil, impunător, autoritar și, totuși, atât de normal și modest în comportamentul său în societate. Era îmbrăcat în costum de culoare gri, cu cravată viu colorată față de celelalte nuanțe vestimentare. La acea dată avea vârsta de 83 de ani, împliniți cu trei luni în urmă.

Distinsul oaspete a mulțumit pentru primirea ce i s-a făcut și s-a declarat fericit că are posibilitatea de a fi

Henri Coandă în 1969, la București

prezent în Oltenia și să poată vedea locurile pe care le cunoscuse în tinerețe. Deși trecuseră câteva decenii de când lipsea din țară, iar aspectul arhitectural fusese schimbat, totuși, recunoaște Craiova, care i-a fost oraș ospitalier în tinerețe. Ne-a prezentat câteva aspecte ale preocupărilor sale mai recente, afirmând că este frământat de cunoașterea mai în amănunt a apei, care are încă multe necunoscute și posibilități de folosire în viitor, o amintire despre cererea făcută de NASA de a participa, împreună cu savantul Werner von Braun, la restabilirea legăturii cu sonda spațială „Mariner 3”, care pierduse contactul cu Centrul Spațial. Apoi ne-a vorbit despre posibilitățile de a ajuta România cu unele invenții ale sale, precum transportul prin conducte la distanță prin vacuum, înființarea la Perișor a unei fabrici care să producă instalații de încălzire centralizată pentru țăranii comunei și altele.

Vorbea cursiv și muzical, cu ton plăcut, încântându-i pe cei prezenți. Un om minunat, ale cărui zâmbet și lumină de pe chip nu i-au dispărut nicio clipă. Consider că destinul mi-a surâs, fiindcă am avut posibilitatea ca, în acea zi frumoasă de septembrie a anului 1969, să pot fi gazda ilustrului savant.

Am luat apoi toate măsurile ca oficialitățile comunei Perișor, respectiv primarul, directorul școlii generale și președintele cooperativei agricole de producție din comună să pregătească o primire de excepție (deși cei de la București mi-au spus la telefon să nu exagerez), să fie bune gazde, dând dovadă de ospitalitate oltenească, despre care voi vorbi la timpul potrivit.

Scurtă biografie

Henri Coandă s-a născut la 7 iunie 1886 în București și a decedat la 24 noiembrie 1972, în București, la vârsta de 86 de ani. Este fiul generalului Constantin C. Coandă (1857-1932), născut la Craiova și elev la Gimnaziul de Băieți din Craiova, fost președinte al Senatului, ministru al Afacerilor Externe, ministru al Industriei și Comerțului, președinte al Consiliului de Miniștri. Fiul său, Henri Coandă, și-a petrecut copilăria la Craiova și în comuna Perișor, județul Dolj, unde bunicul său era administrator de moșie.

A urmat cursurile Liceului „Sfântul Sava” din București și apoi ale Liceului Militar din Iași. Aici, ca urmare a preocupărilor sale pentru creația tehnică și științifică, a construit macheta unui avion propulsat de o rachetă. De la Iași revine la București, înscriindu-se la cursurile Școlii de Artilerie, Geniu și Marină, pe care o termină în anul 1905, cu gradul de sublocotenent.

În această perioadă, tatăl său era general de brigadă și inspector general al Artileriei (1904-1910). Probabil că influența tatălui său de a urma o școală de artilerie a fost decisivă pentru Henri Coandă. Astfel că, în anul 1906, când ia ființă Școala Superioară de Aeronautică și Construcții Mecanice din Paris, prima de acest fel din lume, Henri Coandă îi urmează cursurile și obține cele mai bune rezultate, absolvind ca șef de promoție.

Fiind legat de ingineria în domeniul aviat, s-a perfecționat la Institutul de Electricitate Montefiore din Torino (Italia), apoi la Technische Hochschule de la Charlottenburg (Germania) și la Universitatea din Liege (Belgia). Se angajează apoi, pentru a căpăta experiență tehnică, la șantierele din orașul Nisa (Franța), care erau conduse de Gustave Eiffel, creatorul vestitului Turn Eiffel, devenit între timp simbol al Parisului. Se dedică studiului pentru noi tipuri de avioane. Astfel, la Salonul expoziției organizat în Palatul Sporturilor din Belgia, în anul 1907, Henri Coandă a expus pentru prima oară în lume macheta unui avion fără elice, care a devenit viitorul avion cu reacție din zilele noastre.

În anul 1908 revine în țară, unde se dedică studiilor pentru avioane moderne propulsate de rachetă. În acest scop, a realizat macheta unui avion echipat cu un motor-rachetă cu combustibil solid, lucrând la Arsenalul Armatei din București. Participă la cel de-al doilea Salon Internațional de Aeronautică de la Paris din anul 1910, unde a expus un avion bazat pe propulsie prin reacție.

La 14 decembrie 1910, Henri Coandă a realizat primul zbor aeroreactiv din lume, cu un avion construit de el și propulsat cu un motor-reactor cunoscut sub numele de „Coandă 1910”, experimentat lângă Paris, în localitatea Issy-les-Moulineaux. În anul 1911 a prezentat în orașul Reims primul avion bimotor din lume, cu prilejul unui concurs de avioane militare.

Ca inginer în construcția de avioane, Henri Coandă devine un nume binecunoscut în lume. Ca urmare, în anul 1911 a fost angajat ca inginer la Uzinele de Avioane din orașul Bristol (Anglia), unde, în anii 1911-1912, a construit primul avion bimotor „Bristol-Coandă”. Cu trecerea timpului, acesta s-a construit în diverse variante cerute de companiile de aviație din mai multe țări ale lumii.

În timpul Primului Război Mondial, începând din anul 1914, lucrează la uzinele „Delauney-Belleville” din orașul St. Denis (Franța). Aici, în anul 1916, a construit un avion echipat cu două elice propulsoare, montate la extremitatea posterioară a fuselajului.

În anul 1934, s-a descoperit „Efectul Coandă”, brevetat ca fenomen aerodinamic, caracterizat ca un „procedeu și dispozitiv pentru devierea unui fluid într-un alt fluid”¹.

Henri Coandă a avut preocupări multiple, iar capacitatea sa creatoare a făcut să realizeze peste 250 brevete cu aplicații în diverse domenii. Printre acestea se numără un material folosit la construirea de prefabricate pentru locuințe, crearea unui nou sistem de transport tubular de mare viteză, instalații de desalinizare a apei marine, realizarea unui tun fără recul destinat echipării avioanelor, rezervoare pentru hidrocarburi construite din beton armat ș.a. Rezultatele cercetărilor și le-a prezentat într-o serie de lucrări științifice, printre care: *Sur les ailes comme machines et réaction* (1910), *Étude de la résistance de l'air par la chromophotographie* (1911), *L'énergie solaire* (1954), *L'Air, source de progrès* (1961) ș.a.

A fost membru de onoare al Centrului Internațional de Cercetări Biologice de la Geneva (1956), Doctor Honoris Causa al Institutului Politehnic din București (1967). A primit medalia de aur pentru invenții la Padova (1930), Medalia Aeronautică, Paris (1961), Comandor al Ordinului de Merit pentru Cercetare și Invenție (Paris (1960), Diploma de onoare „Harry Diamond Laboratories”, New York (1965), a fost distins cu premiul „Meritul Științific” (1970). La 16 decembrie 1970 este ales membru titular al Academiei Române.

Un liceu din Craiova poartă numele de „Henri Coandă”.

În comuna Perișor, județul Dolj, unde în copilărie și-a petrecut un număr de ani în casa bunicului său Mihalache Coandă, care era administrator de moșie, școala generală îi poartă numele și în cadrul acesteia s-a organizat un mic, dar interesant muzeu legat de viața și activitatea marelui savant. Pe frontispiciul școlii s-au amplasat două plăci memoriale, una din partea Filialei de aviație din Craiova, iar alta de către Fundația „Scrișul Românesc” din Craiova, cu textul următor: *În aceste locuri a trăit, o perioadă, HENRI COANDĂ (1886-1972), savant de*

renume mondial, proiectant și constructor al primului avion cu reacție din lume, inventatorul efectului care îi poartă numele.

Recent, s-a înființat un muzeu de sine stătător cu numele Muzeul „Henri Coandă”¹.

Așa cum am spus, Henri Coandă a realizat peste 250 de brevete cu aplicare în diferite domenii de activitate. Se cuvin amintite câteva dintre acestea, cunoscute și recunoscute pe plan internațional.

- Printre cele mai interesante invenții ale sale se numără o platformă mobilă pentru experimente aerodinamice, având un dispozitiv care era montat pe un tren, iar experimentele se desfășurau în mișcare, la o viteză de 90 km/h, pe linia Paris-Saint Quentin. În acest fel Coandă a putut face determinări cantitative aeronautice, folosind un tunel de vânt cu fum, o balanță aerodinamică și o cameră fotografică specială, de concepție proprie. Prin aceste experimente a stabilit un profil de aripă funcțional pentru viitoarele sale avioane.

- În anul 1911, la Reims, Henri Coandă prezintă un aparat de zbor cu două motoare cuplate ce acționau o singură elice.

- În calitatea sa de director tehnic al Uzinelor Bristol, Henri Coandă proiectează mai multe aparate de zbor clasice (cu elice), cunoscute sub numele de Bristol-Coandă. În anul 1912, unul dintre ele câștigă premiul întâi la Concursul Internațional al Aviației Militare din Anglia.

- În perioada 1914-1918, Henri Coandă lucrează la Saint-Chamond și *SLA-Delaunay-Belleville* în Saint Denis, unde proiectează trei tipuri de aeronave, dintre care cel mai cunoscut este Coandă-1916, cu două elice apropiate de coada aparatului. Acesta este asemănător cu avionul de transport Caravelle, la proiectarea căruia, de fapt, a și participat.

- Coandă a inventat un nou material de construcție, beton-lemnul, folosit pentru decorațiuni (de exemplu, Palatul Culturii din Iași, ridicat în 1926, este decorat în totalitate cu materialul lui Henri Coandă).

- În anul 1926, în România, Henri Coandă pune la punct un dispozitiv de detecție a lichidelor în sol, care e folosit în prospectarea petroliferă.

- Inventatorul român construiește, în Golful Persic, un rezervor din beton subacvatic pentru depozitarea petrolului.

- Numele marelui savant este legat de „Efectul Coandă”, cunoscut pe plan mondial ca una dintre marile descoperiri științifice. Astfel, primele observații le face cu ocazia studierii primului avion cu reacție din lume, Coandă 1910. După ce avionul decola, Henri Coandă observă că flăcările și gazul incandescent ieșite din reactoare tindeau să rămână pe lângă fuzelaj. După mai bine de 20 de ani de studii, ale lui și ale altor savanți, inginerul român a formulat principiul din spatele așa-numitului „Efect Coandă”, numit astfel de profesorul Albert Métral. La baza efectului Coandă a stat construirea *aerodinei lenticulare*, un aparat în formă de lentilă.

În anul 1934, Henri Coandă obține un brevet de invenție francez pentru *Procedeu și dispozitiv pentru devierea unui curent de fluid ce pătrunde într-un alt fluid*, care se referă la fenomenul numit astăzi Efectul Coandă, constând în devierea unui jet de fluid care curge de-a lungul unui perete convex, fenomen observat prima oară de el în 1910, cu prilejul probării motorului cu care era echipat avionul său cu reacție. Această descoperire l-a condus la importante cercetări aplicative privind hipersustentația aerodinamelor, realizarea unor atenuatoare de sunet și altele.

Savantul Henri Coandă revine definitiv în țară în 1969, ca director al Institutului de Creație Științifică și Tehnică (INCREST), iar în anul următor, 1970, devine membru al Academiei Române.

*

Savantul român avea mare respect față de om. Iată cum definea rolul omului în cadrul galaxiei în care se află și pe Pământul pe care trăim: *Într-unul dintre brațele uneia dintre galaxii se găsește o stea dintre cele mai mici. I se zice „Soarele”. În jurul acesteia se învârtete o bucată mică de materie zisă „Terra”. Pe aceasta există un înfinit de mic viețuitor, zis „Omul”. În creierul acestuia sunt 10 miliarde de particule, zise „neuroni”, și una dintre acestea este capabilă să înregistreze și să înțeleagă ce se petrece în jurul ei. Ce mare este omul! Sau, mai bine zis, creierul omului!*

Vizita la comuna Perișor

În comuna Perișor au avut loc mai multe manifestări închinare lui Henri Coandă, la cele mai multe fiind și eu prezent. De altfel, sunt onorat pentru faptul că autoritățile comunei Perișor mi-au acordat înaltul titlu de „Cetățean de Onoare” al comunei Perișor, județul Dolj.

În perioada 1968-1977, cât timp am îndeplinit funcția de prim-vicepreședinte al Consiliului Popular Județean Dolj, am vizitat frecvent comuna, pe care, în limita posibilităților bugetului local și a competenței mele, am sprijinit-o cu ocazia mai multor solicitări ce mi-au fost adresate de către autoritățile locale de atunci. Sunt bucuros că oamenii nu au uitat aceste lucruri, deși timpul s-a așternut între timp peste noi.

În anul 2004, am participat la o manifestare închinată lui Henri Coandă la Școala Generală din comuna care îi poartă numele. Cu acest prilej, fiind prezent la Perișor, am cules mărturii de la cei ce l-au întâmpinat pe

¹ Vezi Petre Gigea-Gorun, Antonie Solomon, *Aleea Marilor Personalități din Craiova*, Fundația „Scrișul Românesc”, Craiova, 2007, pp. 41-43.

marele savant cu soția sa, cu prilejul vizitei făcute în comună în luna septembrie 1969. Profesorul Gheorghe Dascălu, pe atunci directorul Școlii Generale din Perișor, și profesorul Romică Bucățea și-au manifestat bucuria, prin mărturisirile lor, să răscolească în amintirile din acel an memorabil pentru perișoreni. De aceea, ne facem o datorie de conștiință a le consemna aici. Începem cu spusele directorului Gheorghe Dascălu: *Când familia Coandă a oprit în fața Primăriei din Perișor, a fost întâmpinată de un grup masiv de cetățeni, între care primarul, președintele C.A.P.-ului, directori de școli și ai altor instituții de pe raza comunei. Școala, situată alături de Primărie, era împodobită cu covoare viu colorate, confecționate de mâinile harnice și talentate ale femeilor din Perișor. Primarul comunei i-a adresat, emoționat și cu vocea tremurândă, un călduros bun venit pe meleagurile copilăriei; în același timp, un bătrân i-a întins o pâine mare și o ploscă cu vin de buturugă. Oaspeții, impresionați de gestul amfitrionilor, au gustat din pâinea și vinul oferite, mulțumindu-le gazdelor pentru primirea ce le-a fost rezervată. Oaspeților le-au fost înmânate numeroase buchete de flori de către elevii, profesorii și cetățenii din comună prezenți.*

Un grup de pionieri i-a înconjurat cu prietenie și respect, în timp ce profesoara Camelia Bucățea le-a legat la gât cravate roșii de pionieri, declarându-i pe Henri Coandă și pe soția sa „Pionieri de Onoare ai comunei Perișor”.

Doamnei Coandă, un grup de tineri i-a oferit o frumoasă ie brodată cu motive naționale și i-a așezat pe cap și umeri o maramă de borangic deosebită. Henri Coandă, impresionat de călduroasa primire ce i-a fost rezervată, avea ochii în lacrimi de bucurie. În aplauzele celor câteva sute de locuitori ai comunei prezenți la întâlnire, Henri Coandă, ștergându-și mărgăritarele ce i-au apărut în colțul ochilor, s-a adresat celor prezenți folosind cuvinte simple, dar pline de căldură sufletească. Mulțumind în numele său și al soției sale pentru primirea deosebită, extraordinară, ce le-a fost rezervată, a afirmat că trăiește cele mai emoționante clipe din viața sa. A mărturisit că nu se aștepta ca locuitorii comunei să-l întâmpine într-un număr atât de mare, într-o atmosferă sărbătorească și se bucura că nu l-au uitat.

Aici, la Perișor, a trăit cele mai plăcute zile ale copilăriei și adolescenței sale și mulțumește lui Dumnezeu că a trăit clipea reîntâlnirii cu aceste locuri dragi. Se putea observa că și soția sa îi împărtășește gândurile și este bucuroasă de această primire prietenească. Savantul a rememorat câteva dintre amintirile sale din anii sfârșitului de secol al XIX-lea afirmând: „Sunt mândru că sunt cetățean al României”. Și le-a promis oamenilor că-i va mai vizita în viitor: „Voi reveni curând în România”. A strâns mâna tuturor cetățenilor prezenți, zâmbind și adresându-le cuvinte de apreciere.

Referitor la această întâlnire, profesorul Romică Bucățea își amintește: *Figura savantului român era întipărită în conștiința mea ca fiind una legendară. Îl credeam așezat într-un castel de fildeș, acolo unde nimeni nu-l poate atinge. Dar acum, dând mâna cu noi, bucurându-se sincer, constatam că era un om obișnuit, simplu, cu comportament normal, deși purta o aureolă de legendă... Bărbat înalt, prezentabil, impozant.*

L-am ascultat atent pe interlocutorul meu. O spunea sincer, cu admirație, repetându-se: Auzi dumneata. Un om atât de important pentru omenire să dea mâna cu toți cetățenii prezenți la întâlnire. Formidabil. Oamenii mari sunt modești. Dragostea noastră pentru el a crescut în acele momente și mai mult... îl iubeam și îl admiram.

Mărturisesc că mi-a plăcut cum a fost realizată această evocare, marcată de sentimentul de mândrie în calitate de locuitor al comunei Perișor. Profesorul Gheorghe Dascălu a relatat și alte momente ale acestei întâlniri și manifestări de suflet. Mi-a mărturisit despre acea atmosferă de neuitat: *Doamna Coandă era o femeie distinsă. Ne-a rostit că este înrudită cu Mihail Kogălniceanu, iar soțul său prin bunică era legat de Tudor Vladimirescu de pe meleagurile Gorjului. Totodată, mi-a exprimat admirația pentru faptul că sălile de clasă ale școlii noastre aveau portretele unor mari înaintași ai neamului: Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Horia, Cloșca și Crișan, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Tudor Vladimirescu și alții, care ne priveau din înălțimea ramelor fixate pe pereți.*

Apoi, oaspeții au vizitat vechea casă a lui Mihalache Coandă, bunicul său, lacul de acumulare, Dispensarul Medical, Cooperativa Agricolă de Producție și s-au plimbat pe șoseaua principală. De o parte și de alta a traseului erau grupuri de localnici care, cu mic cu mare, îi salutau cu vădit respect și afecțiune, întinzându-le flori proaspăt rupte din grădinile lor. Henri Coandă le răspundea cu bunăvoință și era bucuros că poate să strângă mâinile întinse de oameni. Privea cu atenție la bătrâni, în așteptarea unei posibile întâlniri cu vreo persoană pe care a cunoscut-o în copilărie. Aș spune, mărturisesc profund, că toată suflarea din Perișor venise în întâmpinarea ilustrului oaspete. Era înălțător, încântător.

După vizita oaspeților la unitățile din sat, s-au îndreptat spre Școala Generală, unde au participat la o masă prietenească, unde le-au fost oferite tot felul de preparate specifice, pregătite de localnici, precum și nelipsita țuică de prună și vinul din soiurile căpșunică și zăibăr. La intrarea în școală, gazdele au făcut un impozant arc de triumf din florile toamnei ce abia își arăta fața. S-au rostit călduroase alocuțiuni de către primarul comunei, I. Ghigă, de către directorul școlii, Gheorghe Dascălu, la care, cu emoție, a răspuns Henri Coandă.

În timpul mesei, Henri Coandă și-a amintit de recoltele bogate pe care le dădea câmpia Perișorului, de drumurile cu cereale pe care le făcea bunicul său la Calafat și la Bechet, acolo unde se încărcau pe vapoare pentru export. Atunci se vorbea de România ca fiind grânarul Europei.

² Petre Gigea-Gorun, revista *Războiul*, anul VI, nr. 80-83/2004.

Pe cartea *Proiectile și focoase*, scrisă de generalul Constantin Coandă, tatăl savantului, când a vizitat comuna Perișor, acesta a scris:

Cu plăcere am citit această carte. Vă mulțumesc pentru dovada de prietenie ce ne-ați dat!

Henri Coandă

Perișor, septembrie 1969

*

În legătură cu venirea sa acasă, în România, revista *Magazin istoric* a publicat articolul „Henri Coandă reîntors acasă”, semnat de Grigore Aldea-Aldescu, consemnând unele amintiri despre savant, pe care îl denumeste *un as al aeronauticii mondiale*. Deoarece cuprinde unele amănunte din viața lui Henri Coandă mai puțin cunoscute de cititori, îmi îngădui să-l reproduc în continuare:

Izbuclirea celui de-al Doilea Război Mondial l-a surprins pe H. Coandă în Anglia. După încheierea acestuia, s-a stabilit în Statele Unite ale Americii. Trăia în statul Connecticut, într-o casă pe malul Atlanticului, nu departe de New York. Cum în fiecare an, la 23 August, Misiunea noastră diplomatică pe lângă O.N.U. cu sediul la New York organiza o recepție, noi, diplomații mai tineri, eram contrariați că nu erau invitați și români mai cunoscuți care se stabiliseră în S.U.A. Și erau destui: medici, ingineri, arhitecți etc. Singurul care venea era un inginer, John Podea. Dar el făcea parte din a doua generație, adică se născuse în America! Mai veneau și doi muncitori, Cioc și Luftig, stabiliți la New York prin 1920. Este adevărat că românii veniți în timpul sau după al Doilea Război Mondial se fereau de noi ca de ciumă.

După aprilie 1964, situația se mai relaxase. La recepția din 1965, au răspuns invitației noastre John Mateescu, președintele Comitetului parohial al Bisericii Ortodoxe a Românilor din New York, un avocat, Nichita Tomescu, stabilit în Canada, doamna Victoria Mowat, bucureșteancă măritată cu un american de la firma General Electric și care în tinerețe făcuse parte din anturajul victorului Nicolae, Paul Austerlitz, profesor la Universitatea Columbia, și alte trei-patru persoane.

În martie 1965 veniseră la Misiune vreo 20-25 de români din New York și împrejurimi care semnaseră în cartea de condoleanțe deschisă cu ocazia încetării din viață a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

La Henri Coandă s-a gândit colegul nostru Constantin Nedelea. Era la Misiune din 1961 și se ocupa de probleme juridice în cadrul Comisiei III a O.N.U. El i-a propus ambasadorului să-l invite la recepția din august 1966 și tot el a mers la savant acasă pentru a-i înmâna invitația. H. Coandă l-a primit cu amabilitate, mărturisindu-i că era pentru prima dată, după război, când avea o întâlnire cu o persoană oficială din țară. A acceptat invitația.

A venit printre primii la recepție și a plecat printre ultimii. S-a întreținut cu ambasadorul Gh. Diaconescu și cu alți membri ai Misiunii. Întrebat de Nedelea dacă nu dorea să facă o vizită în țară, a răspuns afirmativ, precizând că nu mai fusese în România de prin anii 1938-1939. De acord cu ambasadorul, Nedelea l-a invitat la un prânz, pentru a putea discuta toate detaliile vizitei, procurându-ne astfel și răgazul... de a informa Ministerul Afacerilor Externe.

În continuare, se fac referiri cu privire la demersurile făcute și sosirea savantului român în țară și atitudinea sa față de starea existentă la acea dată.

Ministerul a răspuns repede și pozitiv, precizându-ni-se, totodată, că musafirul va fi invitatul Academiei Române. Când i s-a comunicat, H. Coandă s-a arătat încântat și la începutul toamnei era în țară. A fost întâmpinat cu deosebită afecțiune de conducerea Academiei și i s-a propus un program de 25 de zile, timp în care, în discuții, și-a exprimat dorința de a reveni definitiv în țară, dacă era posibil. Nu solicita casa părintească din Bd. Lascăr Catargiu, unde se afla sediul unei ambasade, ci accepta orice locuință corespunzătoare.

S-au făcut informații la cel mai înalt nivel. Ceaușescu a aprobat repatrierea și s-a hotărât să-i fie atribuită o casă de la Protocolul de stat și salariu de la Academia Română. Aflând rezultatul cererii sale, Henri Coandă s-a arătat foarte mulțumit, afirmând că, după atâția ani de peregrinări, i se îndeplinise un vis, putea să se întoarcă în țară.

S-a dus în S.U.A. pentru a-și încheia afacerile pe care le mai avea și a revenit la București.

La sesiunea din decembrie 1970, Academia Română l-a primit în rândurile membrilor săi.

Peste doi ani, la 24 noiembrie 1972, inima a încetat să-i mai bată. Avea 86 de ani.

Dezvelirea bustului în bronz al lui Henri Coandă, în comuna Perișor

În cursul zilei de 4 iunie 2009, în comuna Perișor, în prezența autorităților locale, a unor invitați și cetățeni ai comunei a avut loc dezvelirea unui bust, realizat în bronz, al lui Henri Coandă (1886-1972), savant de renume mondial, membru al Academiei Române. Bustul respectiv este amplasat în fața Muzeului Comunal „Henri Coandă”, lucrarea fiind realizată de sculptorul Emilian Popescu. Cu acest prilej, Maria Chipirlin, primar al comunei Perișor, în cuvântul său, a evocat personalitatea savantului român și legăturile sale cu comuna.

A luat apoi cuvântul Ion Prioteasa, președinte al Consiliului județean Dolj, care, în numele autorităților județene, a adresat felicitări, atât Consiliului Local, cât și Primăriei Comunei Perișor, pentru această inițiativă laudabilă de a cinsti numele marelui savant român. Totodată, s-a referit la personalitatea și activitatea celui omagiat, subliniind rolul său în dezvoltarea aviației mondiale și a considerat că ar fi potrivit ca localitatea Perișor să poarte numele de „Henri Coandă”, în acest sens urmând a se face demersurile necesare la forurile centrale competente.

În cuvântul său, Petre Gigea-Gorun, ambasador, scriitor, Cetățean de Onoare al comunei Perișor, a mul-

țumit pentru invitația ce i s-a făcut de a participa la această manifestare culturală, sentimentală, patriotică. După ce a amintit unele aspecte esențiale ale personalității sale, a activității științifice, vorbitorul a relatat faptul că l-a cunoscut personal pe marele savant român. De asemenea, a menționat că în vizita pe care a făcut-o la Centrul de Cercetări N.A.S.A. (S.U.A.), ca ministru de Finanțe al României, gazdele i-au prezentat machete și documente privind marii înaintași ai aviației românești: Henri Coandă, Aurel Vlaicu și Traian Vuia.

S-a subliniat faptul că în comuna Perișor școala generală și muzeul local îi poartă numele, în municipiul Craiova o stradă, un liceu și o placă memorială și un bust în bronz pe „Aleea Personalităților” sunt închinare savantului Henri Coandă, iar în București numele său este atribuit aeroportului internațional al țării. Au mai luat cuvântul reprezentanții APIA Dolj, Emilian Popescu, sculptor, realizatorul bustului în bronz de la Perișor, alți invitați care au subliniat importanța și semnificația evenimentului.

La manifestările organizate au participat numeroși cetățeni ai comunei, precum și oficialități locale și ju-

Dezvelirea bustului acad. Henri Coandă din comuna Perișor (Dolj), 4 iunie 2009

dețene, printre care se mai numără, în afara celor deja menționate: medicul prof. univ. dr. Ion Țolea, ing. Florin Diaconu, Barbu Bohoreanu, secretar general al Fundației „Scrisul Românesc”, reprezentanți APIA-Dolj, M. Nicola, director general al Societății Tour Impex „Mapamond”, Emilian Popescu, sculptor, ing. Stamatoiu, ing. Dumitrescu, reprezentanți ai radioului și ai televiziunii ș.a. În cuvântul său, inginerul Stamatoiu a anunțat că va proiecta și realiza în mărime naturală avionul lui Henri Coandă și va fi prezentat în 2010 la împlinirea unui secol de la primul zbor efectuat la Paris³.

La această manifestare omagială un rol important l-a avut și Rotary Club Craiova, susținând financiar, atât realizarea bustului de către sculptorul Emilian Popescu, cât și întreaga desfășurare a manifestărilor legate de dezvelirea bustului savantului de renume mondial Henri Coandă, ori-

ginar din această așezare doljeană, manifestare de largă rezonanță pe plan local și național, ce va rămâne pentru totdeauna în memoria oamenilor locului.

*

Ar fi multe de spus despre personalitatea savantului român Henri Coandă, un om de mare valoare, multilateral, modest, corect, cinstit și patriot.

Amintesc în încheiere că vibrez din tot sufletul când mă gândesc la vorbele sale, ca un crez al vieții lui: *Sunt mândru că sunt cetățean al României.*

Mărturisesc încă odată că sunt un om fericit de a-l fi cunoscut personal și să-i fiu gazdă temporară unui mare savant cum este Henri Coandă, om de știință și inventator prolific, cu peste 250 brevete și 700 invenții.

Este cel care a realizat și un proiect al viitorului, complex și interesant, care ar fi putut fi un mare centru de cercetare cu un computer central ultraperformant și cu laboratoare importante.

Petre Gigea-Gorun povestind întâlnirea sa cu Henri Coandă cu prilejul vizitei acestuia la Perișor, în anul 1969 (4 iunie, 2011)

³ Revista *Rațiunea*, anul XII, nr. 158-160, 30.07-30.10.2009. Ediție Specială.

Anca Irina Ionescu – portretul subiectiv al unui dascăl de excepție

Iulia Mihaela TĂMAȘ
Baia Mare

Reîntâlnirea cu Anca Irina Ionescu, profesoara mea de dactilografie din liceu, a fost unul dintre acele momente necesare sufletului meu, momente pe care fiecare dintre noi le simțim că, în mod fericit, completează anumite etape din viața noastră.

A revenit în Baia Mare anul trecut, în 4 iunie, cu ocazia lansării volumului autobiografic *În inima vârtejului*, invitată fiind de Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, prilej cu care am văzut expuse câteva dintre cărțile ei. Mi-am dat seama, abia atunci, cât de puține știam despre unul dintre cei mai dragi dascăli pe care i-am avut, dascăl care și-a pus amprenta asupra personalității mele, la fel cum a influențat viața și cariera atâtor tineri.

Nepoată a distinsului filosof, logician, jurnalist și profesor universitar Nae Ionescu, cel care a format generația de aur a literaturii și gândirii românești din perioada interbelică, a publicat aproximativ nouăzeci de articole în reviste din țară și străinătate, optsprezece cursuri și manuale universitare, șaptesprezece cărți la edituri centrale, a realizat douăzeci și patru de editări de texte, dicționare și ghiduri de conversație multilingve, un manual de stenografie în limbile română, franceză, engleză, germană și spaniolă. A tradus din beletristica europeană aproape două sute de lucrări, fiind traducător – interpret de conferință și traducând pentru numeroase personalități precum François Mitterand, Richard Nixon, Václav Havel, Nicolae și Elena Ceaușescu, Nicu Ceaușescu și mulți alții¹.

Cum a ajuns o atât de bună traducătoare, cunoscătoare a atâtor limbi străine (nouă la număr!), doctor în științe filologice al Universității din București, o tânără cu o strălucită carieră universitară în față, să predea dactilografia la Liceul Industrial Nr. 9 din Baia Mare este o întrebare pe care eu, elevă fiind, nu mi-am pus-o niciodată. Pentru că nu știam cine este, de fapt, profesoara noastră!

Extrem de serioasă, foarte exigentă, nu mi-o amintesc aproape niciodată zâmbind. Așa cum povestește și autoarea în autobiografie, când eu eram în clasele a XI-a și a XII-a, făceam orele într-o sală extrem de mică, situată la parterul internatului de fete care ținea de liceul nostru. Băncile erau aranjate înspre fereastră și cu spatele către ușă, iar profesoara ne-a pus să întoarcem mesele în așa fel încât lumina să nu ne intre în ochi, ci să cadă pe textul la care lucram. Îmi amintesc că în zilele de după revenirea din vacanța de iarnă, era atât de frig încât degetele ne înghețau pe tastatură. Și atunci ne puneă în picioare, să facem câteva exerciții de încălzire, inclusiv a degetelor de la mâini. A fost, probabil, unul dintre puținele momente când am văzut-o zâmbind. Citindu-i rândurile, mă impresionează câte schimbări a făcut pentru a amenaja „clasa” în care și-a desfășurat orele câțiva ani, de la tăierea picioarelor meselor pentru ca acestea să nu aibă mai mult de 60 de cm și până la reparația celor douăzeci de mașini de scris, primite de la instituții și întreprinderi ca donație „după ce fuseseră scoase din inventar din cauza uzurii și a vechimii”.

E extrem de ciudat să văd cum profesorii pe care i-am avut, precum și unele dintre elevele liceului, una din chiar clasa mea, devin personaje în cartea Ancăi Irina Ionescu. Iată două exemple: Doina Rogojan și Cornelia Brândău, prima profesoară de stenografie și reductibil gramatician, format la școala de filologie de la Cluj, și cea de-a doua – directoarea liceului, fără de care eforturile celor două de a iniția Olimpiada națională de stenodactilografie și de a integra liceul în circuitul sesiunilor de comunicări științifice nu s-ar fi putut concretiza.

Anca Irina Ionescu

¹ Aceste informații au fost preluate din broșura oferită cu ocazia lansării cărții *În inima vârtejului*, prilej cu care au fost expuse și câteva dintre cărțile Ancăi Irina Ionescu.

E de admirat felul în care profesoara a știut „să miște” lucrurile în liceul în care venise și faptul că, în loc să se autoexileze în sala impropriu folosită drept clasă pentru dactilografie, a știut să facă echi-pă cu profesorii, în beneficiul elevilor și al școlii. Am învățat de la ea să dactilografiez cu toate degetele, prin metoda „oarbă”², fără să privesc tastatura. Câteva dintre colegile mele au ajuns, datorită ei, cele mai bune dactilografe din județ, găsindu-și locuri de muncă în secretariat, pe la fabrici, întreprinderi sau alte instituții, iar pe mine scrisul la mașină m-a ajutat să-i redactez lucrarea de grad tatălui meu, care avea să se concretizeze, mai apoi, într-o carte, iar după terminarea facultății mi-a ușurat substanțial munca de tehnoredactare a unor lucrări pe care le-am avut de făcut.

Am mai învățat ceva de la Anca Irina Ionescu. Aici, însă, trebuie să fac o paranteză. Doi profesori mi-au marcat drumul de mai târziu: primul a fost mama, care m-a învățat să citesc un text și să fac primele compuneri și care în primii ani ai copilăriei mi-a pus în mână primele povești, la care trebuia să le fac un mic rezumat, însoțit de desene, ca să nu fie chiar plictisitor – eu preferând întotdeauna joaca – și care mi-a fost și prima profesoară de română. Al doilea a fost Ioan Moldovan, dragul nostru profesor de română din liceu, căruia îi și spuneam „Blândul Ben”, poet, eseist, acum redactor-șef al revistei *Familia* și de care îmi amintesc întotdeauna cu duioșie. Lor li s-a adăugat Anca Irina Ionescu.

Nu voi uita, de exemplu, când într-o pauză a intrat în clasa noastră să ne întrebe dacă vrem să participăm la o sesiune de comunicări științifice pentru elevi. Mirată, pentru că nu o văzusem niciodată în liceu până atunci, am ridicat mâna. Am fost iarăși un pic descumpănită când mi-a spus că trebuie să fac o lucrare care să aibă o temă ce ține de limba și literatura română. Doar știam că e profesoară de dactilografie! A fost prima mea lucrare științifică, având bibliografie și note de subsol. Tema era generoasă: *Motivul iubirii în literatura română*. Am obținut la sesiunea de comunicări științifice, la care participam pentru prima oară, premiul I, iar bucuria mea a fost fără margini, deoarece era primul premiu I din viața mea și, până acum, și singurul. E foarte adevărat că niciodată nu am putut să iau mai mult de locul al doilea la o competiție, dar nici nu m-am străduit vreodată să fiu pe primul loc. În următorul an, am participat cu o lucrare care avea ca subiect motivul casei în literatura română. Și, cu lucrarea aceasta, am obținut locul al treilea. Privind în urmă, îmi dau seama că nu întâmplător mi-a sugerat să fac o lucrare având ca subiect motivul casei, ea fiind foarte legată de casa părintească, tema propusă ajutând-o să păstreze legătura cu Bucureștiul în perioada în care a fost obligată să stea la Baia Mare.

Revenind la participarea mea cu prima lucrare, la sesiunea de comunicări pentru elevii de liceu, îmi amintesc că un singur lucru umbrea bucuria mea: faptul că, spre deosebire de alți profesori, în sala extrem de mică, unde erau înghesuiți zeci de elevi și dascăli, la înmânarea premiilor, profesoara mea nu era acolo. Nu mi-am pus problema atunci de ce nu venise, dar acum, privind în urmă, îmi dau seama că trebuia să fie discretă, să nu iasă în evidență, și chiar dacă avea merite nu trebuia să fie premiată. Totuși, reușea să se facă remarcată prin faptul că știa să-i facă pe elevi să-și descopere talentul, arătându-le faptul că au calități pe care până atunci nu bănuiau că le au. Poate pe mine de aceea m-a impresionat atât de mult, pentru că a reușit să fie un dascăl adevărat, modelând și dând aripi unor adolescenți fără să se folosească de clișee, dând tuturor posibilitatea de a-și găsi drumul prin descoperirea propriilor resurse.

Acum îmi pare ciudat felul în care vedeam lucrurile atunci. Se știe că tinerii sunt extrem de atenți la vestimentația profesorilor, analizând gesturile și comportamentul acestora în cele mai mici detalii. Eram o clasă de fete, doar cu opt băieți. Iar noi, fetele, dincolo de frica sau bucuria de a avea ore cu unul sau altul dintre profesori, eram atente la gesturile și la ținuta lor. Profesoara de franceză, de exemplu, pe lângă faptul că era extrem de înaltă, ieșind în evidență și pe stradă, fiind cu cel puțin două capete peste ceilalți trecători, ne fascina prin machiajul și ținutele extravagante, care pe vremea aceea ieșeau din tipar, ca să nu mai spun de inelele și mulțimea de brățări pe care avea obiceiul să le facă să scoată sunete cristaline când își urca sau cobora mâinile. Ca să nu mai vorbesc de unghiile extrem de lungi, vopsite într-un roșu aprins. Ei, bine, Anca Irina Ionescu nu-mi atrăsese atenția cu nimic. Avea unghiile tăiate scurt, extrem de scurt, și nici nu se putea altfel, pentru că nu ar fi putut să scrie la mașină cu unghii lungi! Era însă o femeie foarte frumoasă, brunetă, cu ochii mari, albaștri, care uneori îmi păreau obosiți. Acum lucrul ăsta nu mă miră, pentru că începuse, spune ea în carte, să citească „pe rupte” cărțile de la biblioteca județeană, fiind lăsată în depozit și permițându-i-se accesul la manuscrise.

Orele de dactilografie erau atât de încărcate, încât nu prea aveam timp să ne uităm la profesoară. Odată așezați la mașini, eram preocupați de tastatură și de suporturile pe care erau așezate hârtiile cu

² Vezi *În inima vârtejului*, Editura Oscar Print, București, 2019, p. 304.

grupurile de litere pe care trebuia să le dactilografiem, suporturi așezate în stânga noastră. Și, totuși, într-o bună zi, am privit-o cu alți ochi. A fost a doua oară când mi-a atras atenția. Mama venise în oraș și, cum eu stăteam la internat, făcând ore inclusiv sâmbăta, mama mi-a zis să o rog pe profesoară să mă învoiască o oră să mergem să-mi cumpere pantofi. Am fost uimită să văd că-mi dă voie, fiind convinsă că nu va accepta. Când ne-am întors, era pauză. Mama ar fi vrut să-i mulțumească, dar profesoara mergea din internat spre liceu. Curtea care era și teren de sport era plină de elevi. I-am arătat-o mamei, dar nu a reușit să o vadă, fiindcă era cu spatele spre noi. Dar atunci am privit-o cu alți ochi, văzând-o într-o altă lumină. Era foarte înaltă și, deși avea o ținută athletică, părea incredibil de slabă și era îmbrăcată cu totul altfel decât celelalte femei din anul '87. Avea o bluză mulată, o fustă în carouri până la genunchi și cizme strânse pe picior. Mi s-a părut teribil de demodată și cred că i-am și spus mamei lucrul ăsta, fiindcă ea, care a apreciat întotdeauna eleganța și cochetăria, nu a răspuns nimic, iar eu cred că m-am rușinat de observația făcută, deoarece în timpul pe care l-am petrecut la liceu nu m-am mai gândit la asta. Dar, după ce am terminat liceul, când rememoram anii petrecuți acolo și-mi aminteam de profesoara Anca Irina Ionescu, una dintre întrebările care îmi reveneau în minte era cea referitoare la felul în care se îmbrăca. Motiv pentru care, la reîntâlnirea cu ea, atunci când am schimbat două-trei vorbe în timp ce îmi puneam autograful pe cartea ei, m-am trezit întrebând-o de ce se îmbrăca atât de demodată în timpul cât a stat la Baia Mare. Mi-am reproșat că nu am găsit un cuvânt mai potrivit. Întreaga ei apariție era ușor anacronică: felul în care era tunsă, cu părul scurt, cu bretonul care încadra fruntea înaltă cu ochii mari și frumoși o făcea să semene cu femeile pe care le văzusem în revistele de modă ale mamei din anii copilăriei mele. A rămas puțin uimită de franchețea întrebării, dar dându-și seama că trebuia să răspundă curiozității elevei de liceu și nu femeii din fața ei, mi-a spus: „De fapt, obișnuiam să fiu foarte elegantă și să mă îmbrac foarte modern, dar singurul mod de a-mi exprima revolta față de ceea ce mi-au făcut era să rămân așa cum eram înainte. A fost modul meu de a protesta și de a mă opune lor”.

Aveam să aflu abia acum, după mai bine de treizeci de ani, cine era și, mai ales, care era motivul pentru care ajunsese să predea dactilografia. Ne-a povestit că, însoțindu-l pe Nicu Ceaușescu în calitate de traducător, făcuse parte din cercul lui de prieteni, iar după o ceartă cu fiul ei, Elena Ceaușescu, vrând să-i „spargă” acestuia anturajul, i-a împrăștiat în diverse colțuri ale țării, cât mai departe, neținând cont de pregătirea lor, de cariera – a celor mai multora – în plină ascensiune, și nici măcar de familiile lor.

Așa s-a întâmplat și cu profesoara noastră de dactilografie, pe atunci asistent titular la Catedra de limbi slave a Universității din București și care, peste noapte, s-a trezit transferată prin Ordinul Ministrului Învățământului pe o catedră de limba română la un liceu industrial din Baia Mare. De fapt, primul care primise ordinul de transfer a fost soțul ei, medic veterinar.

Pe mine mă impresionează, citindu-i cartea, faptul că nu s-a dat bătăută, contestând în instanță hotărârea Ministerului, lucru care pe atunci cred că era o adevărată sinucidere. Povestește despre intimidările și persecuțiile la care a fost supusă, izbutind să și-i pună în cap pe toți lucrătorii Securității, toți acei oameni „cu chipuri lipsite de expresie sau fără față” din coșmarurile ei de mai târziu, până când, neavând încotro, a venit la Baia Mare. M-a mișcat, de asemenea, făcând să mi se umezească ochii, felul în care vorbește despre acest „domiciliu obligatoriu” în nordul țării, faptul că „șederea în sine nu a fost deloc neplăcută”, dar că „senzația de oprimare, de limitare a drepturilor” a marcat-o pentru „tot restul vieții”. Și acest lucru îmi explică faptul că, prin vestimentația ei, a vrut să oprească timpul sau să-l dea înapoi. Atunci când a fost ridicată din tren și oprită de Securitate să meargă la București, pentru a-și aduce „lucrurile personale necesare” la Baia Mare, fiindcă venise fără nimic, explicația pe care a dat-o comandantului Miliției din Baia Mare a fost că „nu am decât hainele de pe mine și o singură pereche de pantofi. Dacă aceștia se rup, voi fi nevoită să merg la liceu în picioarele goale! Și nu cred că va fi o privilegiu prea plăcută pentru trecători și că aceștia nu-și vor pune anumite întrebări!”

Abia acum, citindu-i cartea, îmi dau seama că Anca Irina Ionescu a vrut ca și prin ținuta ei să convingă oamenii să-și pună întrebări. Nu putea s-o facă în alt fel. O profesionistă desăvârșită, un caracter puternic, profesoara noastră a fost omul care nu s-a plâns, ci „a sfințit” locul, înfruntând cu stoicism neajunsurile și depășindu-și condiția, ajutând atâția și atâția elevi și marcându-le destinul și cariera. A fost un om despre care colega ei – și profesoara noastră de filosofie – Maria Pirău, făcând trimitere la Karl Jaspers, a spus: „Hotărâtor pentru om este modul în care își trăiește eșecul. A știut să transforme un dezastru al vieții ei într-o mare realizare”³.

³ Scurtele citate sunt preluate din Anca Irina Ionescu, *op. cit.*, pp. 302-319 (capitolul „Liceul Industrial Nr. 9 Baia Mare”).

Narayama noastră

Ion FERCU
Buhuși

Ați auzit de „Balada de la Narayama”, plâsmuirea literară a japonezului Shichiro Fukazawa? (Editura Univers, 2009, 240 p.). Există și ecranizarea romanului, în regia lui Shôhei Imamura. Scriitorul

imaginează o comunitate fictivă, un sat izolat de lume, de prin Japonia, în care există o tradiție crudă: cei care împlinesc 70 de ani, întrucât ar deveni o povară pentru semenii lor, sunt duși și părăsiți pe vârful muntelui Nara... Conform tradiției, fiul cel mai mare trebuie să-și ducă părinții spre infernul Nara. Copleșit de durere, fiul, Tatsuhei, îl duce în cârcă pe bătrânul Orin, cel care nu este doar resemnat, ci-și privește și cu seninătate sfârșitul apropiat. În drum către moarte sunt escortați, cu pofte croncănitoare, de mii și mii de corbi. Hitchcock ar fi invidios pe acest decor. În vârful muntelui, cimitirul cu schelete și cadavre în putrefacție, toate aflate la vedere... Fiul, asediat de lacrimi, aruncă în corbi cu pietre – gest inutil, ca și cum ar vrea să sfideze soarta –, și tot merge, merge, merge... Simți că n-ar vrea să se mai oprească. E ca și cum ar dori să dea cu tifla tradiției, morții. Orin îl zgâlțâie repetat și-l obligă să oprească. Relativ sprinten, coboară din cârcă, își așterne un *tatami* printre schelete și corbii hulpavi și se așază pentru a aștepta moartea... Fiul, după ce-i oferă o desagă cu alimente și apă, refuzată categoric, îl cuprinde într-o îmbrățișare pe care o vrea eternă. Și tatăl își lipește sufletul de el. E un fel de simfonie nemaivăzută, nemaiauzită, ză-

mislită din viațamoarte. Deodată, simțind slăbiciunea fiului, osânditul se desprinde și-l palmuiește. Îl trezește, cu dragoste, la realitatea tradiției... Și corbii croncâne, croncâne, croncâne... Și scheletele, mii și mii, parcă spun: „Bun venit!”...

Decizia guvernanților noștri de a-i arunca în carcera ființării pe cei eufemistic numiți +65 mi se pare a fi inspirată din spiritul fictivei societăți care a fost plâsmuită de scriitorul japonez. Am rugat câteva spirite de referință să-mi spună dacă-n percepția mea locuiește și ceva adevăr... Iată răspunsurile lor:

Petre Isachi, critic și istoric literar

„Pe vârful Muntelui Narayama”

Adevărul din percepția ta, prietene, este pe cât de sublim, pe atât de tragic și de absurd în același timp. Japonezul Fukazawa confirmă teza că orice operă de artă este expresia unei (i)realități de fiecare zi; altfel spus, a unei realități incomunicabile. Pot fi comunicate trăirile sublime ale Bătrânului – să reținem, omul timpului prezent – mândru și mulțumit de sine și de ceilalți că a atins vârful Muntelui Nara, mulțumit de Fiul său, care-i continuă eroic absurda și tragica tradiție, încântat pentru forța de a se învinge pe sine, pentru puterea de a-și palmui la cea mai mică ezitare Fiul, pentru că nu a înțeles că orice om moare singur și că așteptarea este o stare activă. Înțelepciunea Bătrânului atinge absolutul. El știe că nimeni nu este vinovat de condamnarea lui la „așteptare”. El însuși l-a învățat pe Fiul său să respecte legile și tradiția satului.

În cazul nostru, oare nu Noi, profesorii, preoții, părinții, bunicii etc. i-am învățat în ultimii 70 de ani – vârsta Bătrânului din parabola japonezului – pe cei ce astăzi ne conduc/guvernează (fiii, elevii, studenții, nepoții noștri) să uite tradiția creștină, să uite de Muntele Tabor și să adopte „legi” absurde, tragice, străine de spiritul și de morala neamului nostru? Cine-i „palmuiește” și-i „trezește cu dragoste” pe ai

noștri Fii, la tradiția românească/europeană? Vinovați sunt guvernanții sau guvernații? Pentru a judeca drept, să medităm la înțelepciunea și cumințenia Fiului...

Prof. univ. dr. Ștefan Munteanu, scriitor

„Trăiesc lupta dintre gândire și simțire ca pe o dramă”

Nu cred despre mine că aș fi un bun judecător. Trăiesc lupta dintre gândire și simțire (simțire și gândire) ca pe o dramă. Pe de altă parte, nici nu pot refuza provocarea prietenului Ion Fercu, deși știu că îmi asum o sarcină dificilă. Aceasta înseamnă că tot ce voi spune se află sub semnul ipoteticului. Mai ales datorită faptului că nu cunosc bine datele problemei.

Nu îmi este clar, mai întâi, cum aș fi procedat dacă, în urmă cu mii de ani, aș fi fost comandantul unui detașament militar aflat în război. Probabil că aș fi dispus ca morții, pe cât posibil, să fie înhumați. Dar cu răniții, care constituiau o povară, ce aș fi făcut?

Venind spre zilele noastre, nu îmi este clar ce ar trebui să fac dacă aș fi medic, chemat să tratez pacienți infectați cu Covid-19, dar am numai două instalații de ventilare, pe care trebuie să le repartizez la trei-patru pacienți.

În sfârșit, îmi imaginez că aș fi un politician, chemat să ia decizii la nivel național. Aici ar fi și mai complicat, întrucât, pe lângă motivația umană și morală, va trebui să iau în calcul și motivația politică. Oricum, oricare ar fi situația concretă, nu cred că medicul A. Streinu-Cercel are o înțelegere mai puțin umanistă decât politicianul L. Orban.

Viorel Savin, scriitor

„E timpul să deschidem ochii!”

Fac parte dintre cei cărora li s-a decis, așa-zis „dictatorial și criminal”, orarul circulației în aceste vremuri de pandemie – merg deocamdată bine și lucid, către optzeci de ani!

Și eu resimt disconfortul „carantinării” la domiciliu, al purtării măștii și al obligației de a mă ține departe, la doi metri măcar, de semenii mei. Dar, constatând că măsurile acestea „au fost dictate” spre binele meu – spre a nu mă infecta și a nu infecta pe alții! –, am bunul simț de a accepta cu stoicism interdicțiile și de a medita; cu tristețe, totuși.

Alții se izmenesc și, ca să-și exorcizeze frustrările, strigă ca din gură de șarpe că le-au fost încălcate libertățile. Asta-i o altă greșală a naivului intelectual român, cu inteligența dată în pârg la soarele „teoriei conspirației”!

Spre binele nostru, să ne venim în fire! Nu decizia guvernanților ne-a aruncat cu premeditare în „carcerele ființării”. Ei gestionează fatal cum pot, această situație – pentru mulți previzibilă –, la înălțimea minților lor! Însă, departe de ei cinismul ideii *decimării necesare a populației*. Doar malthusienii și darwiniștii sociali o pot justifica, folosindu-și cu brio argumentele. Iar niște demenți pot propune *ideea* decimării chiar ca soluție oportună pentru perpetuarea speciei.

„Situația prezentă” nu se interpretează și nu se explică atât de simplu, precum o fac „echipele de zgomote” ale partidelor. Dar nici ultimele soluții, „de avarie”, ale guvernanților nu sunt șansa noastră! Ca de obicei la noi, unii își văd de misiunile lor mici, gargarisind voioși și plini de ei adevăruri de cârciumă de cartier, derutându-ne și depărtându-ne de adevărata cauză a declinului nostru medical, social și economic, obligându-ne să nu vedem sorginta declinului și încetoșându-ne perspectiva efectelor lui, cu urmări dintre cele mai drastice.

Cauza tragediei care acum *bântuie lumea* se află în deșănțata curiozitate „științifică” a oamenilor, în pofta lor de a și-o împlini și în trufia de a-l concura pe Atotputernic, inventând însăși viața: adică, alcătuiind noi ființe sau „moduli activi”, fără să se gândească la consecințe!

Una dintre aceste „alcătuiiri” este Covid-19! Ce poate face un biet guvern cu puteri limitate la granițele sale? Mai nimic! Însă poate să le cheme pe celelalte la stabilirea unui cod de supraviețuire cu prevederi ferme de eradicare a acțiunilor nocive asupra Planetei – care, iată, cât de crunt se răzbună: acuși, acuși ne va „cadorisi” și cu o secetă cumplită!

Guvernul nostru, dacă are cu adevărat „simț al istoriei”!, trebuie să ceară urgent Organizației Națiunilor Unite să treacă la obținerea consensului asupra: interzicerii poluării de orice gen, trecerii la folosirea energiei regenerabile, interzicerii cercetărilor de laborator ce aduc atingere perpetuării vieții existente, instaurării păcii generale în lume și... *educării omenirii în spiritul cinstei, iubirii, bunătății și generozității!*

Astfel, înlăturând cauzele criminalului tratament pe care îl aplicăm Planetei, vom rezista. „Covidul” nu este decât unul dintre semnalele de alarmă! Guvernăm? Nu au, bieții de ei, decât vina că tragedia i-a găsit în scaune înalte! Se impune să deschidem ochii și „să cerem” de la ei ceea ce este de folos urmașilor noștri, nu ceea ce, trecător, ne mângâie vanitatea sau ne este de stupid folos!

Prof. Ion Dinvale, scriitor

„Ultima ascensiune”

Bolnavi de suspiciune, obișnuiți să sufle și în iaurt, flecari și cârcotași, mulți s-au precipitat să taxeze măsurile prevăzute în ordonanțele militare referitoare la programul restrictiv impus persoanelor în vârstă, ca măsuri discriminatorii, „inumane”, fascistoide („Doctorul Mengele se întoarce”) etc. Și cum eu sunt „suflet din sufletul neamului meu”, vorba poetului, având un borcan cu iaurt (de la supermarket!) dinainte, mi-am zis: dar dacă se întoarce?!...

Dureroase sunt indiferența, cruzimea și cinismul vârstelor imature, cu lipsa lor, inconștientă, de empatie, însă cele ale adulților, ale factorilor de decizie sunt înspăimântătoare, prin raționalitatea glacială, prin detașarea grea, prin încordarea lucidă, nevrotică, ce pot prefigura pericolul unei lumi zidite pe indiferență și neomenie, în care moartea ar putea fi judecată, exclusiv, după criteriile statistice, probabilistice, tehnice, „curățată” de toată încărcătura tradițională: psihologică, morală, metafizică, religioasă; într-un cuvânt, umană.

Când s-a vehiculat ideea selecției, a priorităților inevitabile în condițiile de penurie a mijloacelor tehnice, a spațiilor de spitalizare, a medicamentelor și echipamentelor de protecție, „părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă”, lăsând să se întrezărească, o clipă, și de departe, culorile și contururile unei realități stranie, cu trista revelație a unor cutume – intransigente, inflexibile, metalice – pe care le credeam apuse pentru totdeauna. M-am gândit cât de ușor și grabnic s-ar trece în condițiile unei pandemii, cu milioane de victime, de la bătrâni și bolnavi cronici, la cei cu dizabilități, la cei fără asigurare (și fără apărare!), la cei de altă rasă, neam, religie, cetățenie etc.

În societățile primitive, caracterizate printr-o mare precaritate a resurselor, abandonul sau uciderea celor vârstnici era o cutumă – nici vorbă de legendă! – acceptată ca fatalitate, aidoma legilor firii, fără dramatismul indus de sentimentalismul umanismelor târzii. Sfârșitul – previzibil, sigur, inexorabil – excludea deliberarea, răspunderea, dramaticele probleme de conștiință. Prin urmare, rațional, moral și uman ar fi ca bătrânii să urce singuri – cât timp îi mai țin picioarele – muntele Narayama, pentru a-i scuti pe fiii sau pe nepoții lor de această dureroasă ascensiune, cu ei în spate.

Mai mult decât un sacrificiu, ar fi o eliberare de cea mai grea povară, de cea mai mare umilință care este bătrânețea: amurg al sufletului, umbra răcoare a sfârșitului de toamnă. Cât de deșarte sunt speranțele și toate proiectele de fericire, amânate toată viața pentru „când vom ieși la pensie”?!... Și cât de indecentă, ridicolă și penibilă prelungirea, peste marginile firești, a cochetăriei, flirtului și a comportamentului pueril al celor pentru care vârsta „e doar un număr”!...

„Să nu ieșiți din casă!”, „Aveți grijă de voi!” erau cuvintele cu care începeau și se sfârșeau toate convorbirile telefonice pe care le-am avut, lunile acestea, cu copiii noștri. Înduioșătoare, până la lacrimi, această afecțiune!... Albiți de ani, noi suntem acum copii – mici, fragili, vulnerabili –, iar ei își întind, deasupra noastră, aripa ocrotitoare. Numai pentru atât, și merită să trăiești: „Cu șah etern, cu mat, în ultimele runde,/ De-o resemnare blândă, ființa-mi se pătrunde/ Și sub a ei povară, conced să mă înclin:/ A dăinui ca tremur, ca freamăt, ca suspin!...”

Mihai Botez-Stîncaru, scriitor

„Alegoric, apropiieri se pot face; de ce nu?”

Bănuiesc că scriitorul japonez S. Fukazawa, ca orice om de cultură, se va fi inspirat în alegerea peisajului alegoriei sale narative, la propriu, din spusa lui André Malraux: *Mourir le plus haut possible*, aceasta fiind ținta demnității personale a oricărei ființe umane demne de acest nume. Firește, la nivel de conștiință comună, faptul că tradiția, fie ea și una ficțională, obligă pe un descendent să-și conducă părinții aflați discreționar *in articulo mortis* să-și dea obștescul sfârșit pe vârful unui munte poate friza mai mult decât drama unei cutume inclemente și presupus barbare. Aceasta deoarece vârstnicii în cauză sunt duși în singurătate și lăsați pradă corbilor încă din timpul vieții, știind dinainte că acesta le va fi capătul destinului. Firește, ei sunt conștienți încă din timp că așa le cere tradiția locală de a sfârși, iar, de voie, de nevoie, ei i se conformează ritualic. Și din rezumatul prezentat rezultă că își acceptă acest mod de a se despărți de lume și de viață. Și probabil că înțelepciunea le spune că maniera aceasta de a dispărea, la propriu, nu face decât să restabilească un echilibru natural. Și anume: ai mâncat carne de pasăre din cele sacrificate din propria gospodărie ori cumpărate sau vâdate, atunci dator ești a înapoia naturii, prin mijlocirea corbilor hoitari, ceea ce tot de la ea ai împrumutat pentru a viețui pe pământ!

Nu cred, însă, că aceasta este teza cărții în discuție, pe care nu am citit-o până acum. Dar este un mod de a privi lucrurile dintr-o perspectivă oarecum de „dincolo de bine și de rău”. Din câte știu, corbii nu atacă viețuitoare în care mai pulsează viața, fie și slab de tot, ci doar cadavre destinate oricum descompunerii. Însă perspectiva de a fi părăsit de viu pentru știutul ospăț este una mai mult decât dramatică, aproape infamantă după simțul comun. Dar elefanții bătrâni de ce oare preferă să meargă singuri în necropole doar de ei știute pentru actul final? La fel somonii, după ce și-au încheiat periplul vieții și au transmis ștafeta descendenților speciei... Acuma, că după moarte preferă unii oameni să ajungă aliment viermilor sau altor nesățioși carnivori este o finalizare care nu propune mari diferențe de reîntoarcere în circuitul naturii. Acesta este prețul viețuirii, dacă este să fim lucizi. Față de a fi decedat în casa ta și în patul propriu ori cel de spital poate fi o perspectivă oarecum umanizantă, este o ieșire din scenă care ne induce o perspectivă mai puțin patetică, însă finalul va fi oricum cam același... De unde deducem că, poate, nu atât cum și unde mori este cel mai important fapt de existență, ci cum ai viețuit sub soare până la acel soroc implacabil...

Cred că este cam forțată comparația dintre ce ni se întâmplă nouă acum, celor covidabili marcați de +65, cu ceea ce li se aplică japonezilor ficționali marcați de +70 în răbojul vârstei. Prea sunt mari, totuși, diferențele de tratament cetățenesc. Dacă e să stăm strâmb și să judecăm la obiect... Alegoric, însă, apropiieri se pot face; de ce nu?

Mariana Zavati Gardner, scriitoare, Londra

„Blestemul eternității...”

Cum ne învăluie întunericul... Suntem înghesuiți în adăposturi. Virusul lovește nevăzut tăcerea. Nu ne ia în seamă. Se întinde pe toate continentele. Evit să mă gândesc la familia mea; fiecare încuiat în casă...

Caisul pe care-l spionez dinăuntru și-a scuturat petalele. Soarele se petrece pe un cer albastru virgin.

Nu mai sunt oameni pe străzi, nu mai simt pulsul străzii, pământul se regenerează îngrășat de cadavre, care erau oameni în altă lume. Acum sunt pierduți pe o listă în lupta cu eternitatea din seara trecută.

La ore precise, câte un bătrânel ezită în drum, ignorând pericolul.

Cei rămași și-au pierdut lumina din ochi. Totul e frică – continuu confirmat online și TV –, peste ceea ce-a fost înainte, ce-ar fi putut să fie și ce este acum... Un univers terifiant à la George Orwell?...

Eternitatea atârână mândră în sârma ghimpată a memoriei, aud sunetul trist al unei ambulanțe și visez că nu mă scufund în noroiul eternității!

O călătorie prin Vișeu de Sus și Borșa

Alina ILIEȘ

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Vișeu de Sus se află situat între dealurile Rădeasa, Ciunca și Arșița, într-o parte, Poieniței, Horean, Osoi, Poduri, pe de altă parte. Orașul este străbătut de două râuri: Vișeu și Vaser. Vișeu izvorăște din muntele Pietrosu și trece prin Borșa și Moisei, unindu-se în afara orașului cu râul Vaser.

Vecinii localității sunt: în nord-vest culmea Pietrosul Maramureșului sau Bardău (1.850 m), în est, culmea Toroiaga, la sud-vest dealurile Maramureșului. Localitățile învecinate ale Vișeuului sunt: în partea de sud-est Moisei și Borșa, în vest, localitatea Vișeu de Jos și în nord localitatea Poienile de Sub Munte.

Orașul are un aspect patriarhal care – deși în ultimele decenii au fost construite câteva blocuri de locuințe și magazine – a păstrat mult din autenticitatea vechiului oraș Vișeu, renumit pentru decorul deosebit și peisajul de care este înconjurat¹.

În această zonă funcționează, din anul 1932, trenurile de producție cu aburi, alimentate cu lemn și cărbuni, ce transportau bușteni de pe Valea Vaserului la fabricile de prelucrare a lemnului din Vișeu de Sus. Este ultima cale ferată forestieră cu abur din Europa, care, în prezent, se mai folosește pentru transportarea lemnului. Începând cu anul 2002, pe Valea Vaserului circulă regulat trenuri cu abur pentru turiști. Se pot admira diverse locomotive cu valoare istorică fabricate în secolul trecut sau unele moderne, funcționale. Traseul Mocăniței începe din stația CFF Vișeu de Sus și străbate pădurile de-a lungul râului Vaser, traversând poduri și tuneluri, printr-o zonă împădurită greu accesibilă, cu un peisaj mirific. Spre pădure, vreo 8 km, drumul este neasfaltat, cu case spre Stația Novăț, iar la Delta-Novăț apare o bifurcație spre Valea Novăț. Apoi, se continuă călătoria de-a lungul râului Vaser, trecând printr-o zonă cu peisaje spectaculoase, traversând regiuni înguste, stânci și văi ale defileului. Se face o pauză scurtă pentru a se alimenta cu apă locomotiva, după care se trece de Stația Cozia, iar apoi urmează finalul traseului la Stația Paltin. În cadrul călătoriei cu trenul tras de o locomotivă cu aburi, turiștii, la stația Paltin, au oportunitatea să servească masa în natură. Picnicul poate fi luat în pavilioanele de lemn sau în aer liber. Există servicii de catering ce oferă mâncare diversificată și se poate vizita Muzeul Paltin, cu informații despre istoria liniei de cale ferată îngustă și fotografii cu locomotivele și vagoanele istorice ale Căii Ferate Forestiere Vișeu de Sus. Construcția din lemn a muzeului este realizată în stil tradițional, iar în interior punctul de atracție este o machetă cu un tren în miniatură.

Mocănița

Casa-muzeu „Elefant”

Trenul se reîntoarce în Vișeu de Sus după aproximativ două ore, iar în incinta gării Mocăniței se pot vizita Casa-muzeu „Elefant” și Satul Maramureșean. Casa-muzeu „Elefant” este o casă evreiască tradițională din lemn, care s-a inaugurat ca muzeu în 13 iunie 2011. Aceasta prezintă secvențe din viața evreilor din oraș și este dotată cu o cafenea-bibliotecă, unde vizitatorii pot admira obiecte aparținând comunității evreiești din zonă și au posibilitatea de a savura o cafea. Alexander Elefant a fost proprietarul uneia dintre cele mai importante fabrici de cherestea de pe Valea Vaserului, până la exilarea acestuia, în 1940, după Dictatul de la Viena și cedarea Ardealului de Nord către Ungaria. În Satul Maramureșean din autogara Mocăniței, cei prezenți vor putea admira o expoziție de case în stil maramureșean, o grădină de vară cu produse

¹ Petru Ulian, *Drumeție în căutarea paradisului terestru. Vișeu de Sus și împrejurimi*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2008, p. 20.

tradiționale și pot comanda mâncare specifică satului românesc. De asemenea, turiștii vor putea asista aici la anumite evenimente și spectacole folclorice. În apropierea gării se află și trenul-hotel staționar „Carpatia Express” cu 20 de compartimente, fiecare cu două paturi. Acest tren oferă cazare, iar la cerere organizează cine la lumina lumânărilor în vagonul-restaurant.

Ieșind din Vișeu de Sus pe DN 18 și trecând prin comuna Moisei, după 25 de kilometri am ajuns în orașul Borșa. Este așezat în partea estică a județului Maramureș, în partea de nord a României, la 147 kilometri de Baia Mare și la 21 km față de Vișeu de Sus. Orașul se află la poalele Munților Rodnei și se întinde azi pe 20 kilometri pe văile Vișeuului, Pietroasei, Repezii, Țișlei, pe Valea Fântânii, pe Cercănel și Negoiescu, în șesul Poienii, pe Gârlea și Suhorca, pe Izvor, pe valea Hotarului, pe Valea Caselor, pe Valea Poienii, în Bobeica, pe Valea Rea, în Rotundu sau chiar pe valea Sârca. Localitatea este înconjurată de un lanț muntos ce se aseamănă cu un zid natural de cetate, creând o depresiune. În partea de sud, Borșa are hotarul pe culmile munților Rodnei, pe vârful Pietrosul, pe vârful Negoiescu Mare, pe vârful Repezii, iar în partea de răsărit se află Carpații Răsăriteni, iar pe Râul Țibou are hotar cu Bucovina, mai exact cu Județul Suceava. În partea nordică, dincolo de vârful Toroiaga, are hotar cu Ucraina, iar spre NV cu Vișeu de Sus pe vârful Vaser – Valea Râului și în rest cu comuna Moisei pe Izvorul lui Dragoș. Munții Borșei cuprind întinse pășuni alpine pe care pasc numeroase turme de oi și vaci.

Poziția geografică la poalele munților Rodnei în sud și a munților Maramureșului în partea de nord legitimează orașul ca un puternic centru turistic, unde se regăsește liniștea caracteristică orașelor de munte... Peisajul sălbatic, elvețian, cu locuri minunate și pitorești în plină împărăție a pădurilor, conferă stațiunii calități terapeutice de odihnă și recreere atât de necesare turistului bulversat de începutul unui mileniu din era supersonică a tehnicii².

Urcând pe DN 18 înspre Pasul Prislop, după 10 kilometri, în apropierea cartierului Valea Fântânii, ajungem în stațiunea turistică Complex Borșa, unde există numeroase hoteluri, pensiuni și case particulare ce oferă condiții moderne de cazare și tratamente terapeutice și recreative. Aici se pot trata afecțiuni cardiovasculare, pulmonare, anemii și maladiile sistemului nervos periferic. Borșa Complex este în primul rând o stațiune pentru practicarea sporturilor de iarnă, cuprinzând trei pârtii și o trambulină olimpică de schi, cu înălțimea de 90 metri, fiind cea mai înaltă trambulină naturală din Europa. Plimbarea cu telescaunul durează 20 de minute, după care se poate începe traseul spre Cascada Cailor și Lacul Știol. De la telescaun, se merge înainte până la bifurcația care arată că, la dreapta, se intră pe traseul ce duce la Cascada Cailor și, la stânga, începe traseul spre Lacul Știol.

Cascada Cailor se află situată la o jumătate de oră de mers pe jos de la vârful pârtiei din Complexul turistic. Apa rezultată din topirea zăpezii și acumulată în urma ploilor se adună într-un circ glaciatic, de unde se prăvălește în jos, formând o spectaculoasă cascadă. Numele se trage de la o herghelie ce a fost atacată de urși, caii aruncându-se în gol, în adâncimile prăpastiei, cu speranța deșartă de a se salva. Înainte de a se ajunge la Lacul Știol și jnepenișul dimprejur, se poate admira o pădure deasă de molid. Lacul Știol este un lac glaciatic (tău) cu păstrăvi și are forma unei inimi. Este situat în Munții Rodnei, la poalele Vârfului Gărgălău și s-a format în urma încălzirii climei și topirii ghețarilor de pe versantul Gărgălău. Se mai numește și Lacul Izvorul Bistriței Aurii, fiindcă de-aici izvorăște râul Bistrița.

Pe perioada iernii, Complexul turistic întrunește toate condițiile pentru practicarea sporturilor de iarnă, iar perioada de vară este ideală pentru drumeții, în puncte de interes precum: Cascada Cailor, cariera de piatră, vârfurile Pietrosul Rodnei, Toroiaga sau Puzdrele, lacurile Iezer, Măgura, Știol, Lala sau Buhăescu, cabana meteorologică și izvoarele cu apă minerală din Baia Borșa.

Peisajele de la Borșa sunt mirifice, desprinse din raiul planetei și aruncate pe pământ să le admirăm. O poiană de rododendron înflorit, o stâncă pe care au ieșit la lumină florile de colț, toate sunt demne de privirea și încântarea ochiului³.

² Nicoară Mihali, *Cartea Munților : Borșa – Schiță monografică*, Editura Fundației Culturale „Zestrea”, Baia Mare, 2000, p. 48.

³ Tinuța Grec, Nicoară Mihali, *Rădăcini. O istorie a Borșei în imagini: (1911-2011)*, vol. 1, Editura Eurotip, Baia Mare, 2011, p. 102.

Personalități feminine care au marcat istoria lumii: Sofia Ionescu-Ogrezeanu și Sarmiza Bilcescu

Paula ROMAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Vă invităm să descoperiți, în rândurile care urmează, portretele a două celebre românce, deschizătoare de drumuri în domeniile lor de activitate (neurochirurgie și drept juridic), care au făcut cunoscută România în lume. Este vorba de Sofia Ionescu-Ogrezeanu (1920-2008), prima femeie neurochirurg din lume, de la nașterea căreia se împlinesc 100 de ani, și Sarmiza Bilcescu (1867-1935), prima femeie din lume doctor în drept, de la moartea căreia se împlinesc 85 de ani.

Sofia Ionescu-Ogrezeanu, supranumită „doamna neurochirurgiei românești”, s-a născut la Făl-ticeni, în anul 1920, într-o familie modestă. A absolvit Școala Centrală și Facultatea de Medicină din București. În anul 5 de facultate, în 1944, a făcut prima sa operație pe creier unui copil care fusese victima unui bombardament. Intervenția a fost recunoscută ca premieră mondială de Congresul Mondial al Femeilor Neurochirurg din 2005. Reușita a îndemnat-o să facă o carieră în neurochirurgie. În anul 1945 a absolvit Facultatea de Medicină și a lucrat, încă din timpul facultății, la Spitalul Nr. 9 din București, unde a activat până în 1990.

În 1976, a obținut gradul de medic primar neurochirurg II. În recomandarea dată de conducerea spitalului, s-a menționat că a contribuit la instruirea noilor medici, lăsându-și amprenta profesională asupra acestora, prin „rapiditatea, găsirea tehnicii celei mai bune, potrivită fiecărui caz”. A făcut parte din prima echipă neurochirurgicală, considerată echipa de aur, alături de prof. dr. Dimitrie Bagdasar, întemeietorul neurochirurgiei românești, și doctorii Constantin Arseni și Ionel Ionescu (care i-a devenit ulterior soț). În fiecare dimineață, ea făcea operații pe creier, iar după-amiaza pe coloană, unele operații fiind realizate în premieră, cu tehnici inedite, inventate ad-hoc, dar care au salvat sute de vieți. Fiecare soluție găsită a fost urmată de o comunicare științifică făcută în străinătate și, implicit, de o recunoaștere internațională.

A avut pacienți celebri, precum soțul Mariei Tănase, soția lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, una dintre soțiile șeicului ZaedBin, sultan al Nohaian din Abu-Dhabi, artiști, prinți, poeți. A primit o serie de distincții pentru succesele sale.

Sofia Ionescu-Ogrezeanu a fost o personalitate distinsă, cunoscută în întreaga lume pentru contribuțiile sale remarcabile în domeniul neurochirurgiei, în special pentru operațiile pe măduva spinării și creier, și pentru lucrările sale științifice apărute în numeroase publicații internaționale de prestigiu.

În anul 1867, s-a născut la București **Sarmiza Bilcescu**, cea care avea să devină prima femeie avocat din Europa și prima din lume cu un doctorat în Drept, o profesie care, până la acel moment, era considerată rezervată exclusiv bărbaților. A obținut licența în științe juridice în anul 1887, la Universitatea din Paris, iar trei mai târziu, în 1890, a intrat în istorie, devenind prima femeie din lume care, după ce și-a susținut teza de doctorat la Facultatea de Drept, a obținut titlul academic de doctor în Drept al Universității din Sorbona, cu teza „Despre condițiunea legală a mamei în dreptul român și francez”. La

acea vreme, accesul femeilor în domeniul dreptului era aproape de neconceput, dar prin munca, demersurile, acțiunile și personalitatea ei a ajutat la emanciparea femeii, deschizând noi drumuri.

În 1891, ca urmare a unei campanii derulate în favoarea sa de renumitul jurist român Constantin Dissescu, Sarmiza Bilcescu a fost admisă în Baroul Ilfov (care, la acea vreme, includea și Bucureștiul, și era prezidat de renumitul avocat și om politic Take Ionescu). Totuși, Sarmiza Bilcescu nu a practicat niciodată avocatura, dar a fost o prezență activă în cercurile feministe. S-a numărat printre fondatoarele Societății Domnișoarelor Române care își propunea să lupte pentru creșterea gradului de educație în rândul femeilor.

Dacă doriți să aflați mai multe informații despre aceste două personalități feminine, sau să faceți cunoștință și cu altele, vă invităm să parcurgeți următoarele surse bibliografice pe care le regăsiți în colecțiile Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”.

Avram, Arina, *Femei celebre: mică enciclopedie* : [O sută de femei pentru eternitate], prefață prof. dr. Neagu Djuvara, Editura Allfa, București, 2002.

Avram, Arina, *Femei celebre din România: mică enciclopedie*, prefață prof. dr. Neagu Djuvara, Editura Allfa, București, 2005.

Favili, Elena, Cavallo, Francesca, *Povești de seară pentru fete rebele: 100 de vieți de femei extraordinare* (vol. 1+2), traducător: Justina Bandol, Editura Litera, București, 2017.

Ignotofsky, Rachel, *Femei în știință: 50 de femei temerare care au schimbat lumea*, Editura Nemira, București, 2018.

Marcu, George, *Femei de seamă din România: de ieri și de azi*, cuvânt-înainte: Alex Ștefănescu, Editura Meronia, București, 2017.

Cronica de ieri și de azi a unui sat românesc – *Gazeta de Groși*

Csilla TEMIAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

„Anul omagial al satului românesc” (al preoților, învățătorilor și primarilor gospodari), decretat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (2019), a prilejuit comunităților rurale să analizeze cu mai mult spirit critic realitățile satelor noastre în secolul XXI, să înregistreze efectele negative remarcate în condițiile unei agriculturi de subzistență, ale emigrării masive a forței de muncă spre alte țări și, ca urmare, ale scăderii drastice a natalității și ale îmbătrânirii populației. Cei aleși spre a-i conduce s-au dovedit a fi, de cele mai multe ori, neputincioși, lipsiți de perspectivă, curaj, voință și experiență. Dar sunt și cazuri aparte, când primarii și consilierii locali s-au zbatut, s-au implicat cu tot elanul și au reușit să dea comunităților păstorite condiții de existență normale, un aspect al satului de toată frumusețea și, mai ales, speranța într-o viață pentru care merită să trăiești.

Un astfel de model îl oferă comuna Groși din vecinătatea Băii Mari, o comună despre care se vorbește cu respect în județ, în țară și peste hotare. Despre ce se întâmplă aici, despre realizările, proiectele și speranțele locuitorilor, dar mai ales despre trecutul, prezentul și viitorul comunei vorbește, începând din martie 2017, *Gazeta de Groși*, inițiativa apariției acesteia datorându-i-se primarului comunei, dr. ing. Florin Boltea, și viceprimarului, prof. Gavril Ardușatan, ambii făcând parte din tânără generație de politicieni.

Primul număr al gazetei se deschide cu interviurile date sub titluri ce vorbesc de la sine despre idealurile lor la conducerea comunei Groși: „Cetățenii își doresc condiții de oraș, dar identitate și cultură tradițională”, afirmă primarul, iar viceprimarul completează: „Comuna Groși trebuie să beneficieze de condițiile, prestigiul și promovarea pe care le merită”.

Tot ceea ce se întâmplă în comună este prezentat întocmai în paginile gazetei. Un loc aparte îl ocupă evocarea trecutului, paginile de istorie locală cu întâmplări și evenimente, cu relatări despre faptele deosebite ale localnicilor, ale celor care s-au jertfit pentru mai bine și mai frumos. Elocvente sunt articolele: *La umbra „copacilor groși” ai istoriei și eroismului*, *Școala din Groși – o frumoasă poveste de 150 de ani*, *Biserica din Groși – 140 de ani de la edificare*, *Pentru credință și neam – câteva consemnări ale participării groșenilor la efortul de emancipare națională în secolul al XIX-lea*, *Istoria unui drapel de luptă*, *istoricul Parohiilor ortodoxe din Groși*, *Satul Nou de Jos*, *Ocoliș*, *Flăcările credinței și patriotismului de pe „Habrul”*, *Despre apariția elitelor intelectuale în Transilvania – cazul comunei Groși* ș.a. Sunt deosebit de bine reliefate și fapte ale groșenilor care s-au impus de-a lungul vremii: *Amintirile mele ca stegar al legiunii „Horea”* – Dumitru Horgea, *Emil Berindan – „Sufletul unui sat...”* – povestea unui profesor dedicat localității Satul Nou de Jos, *Episcopul Alexandru Rusu și Groșii*, *Niculita Bolte – memoria vie a Groșului*, *„Aripile” lui Dumitru Fărcaș*, *A mai căzut o stea! Dumitru Fărcaș – un Mozart al Groșului, s-a ridicat la ceruri...*, *Domnița Retegan – o viață în slujba locuitorilor comunei Groși* etc.

Cronica vie a satului, evenimentele cele mai importante ale fiecărei clipe, ale fiecărei zile și ale fiecărui an sunt descrise cu obiectivitate, cu mândrie și responsabilitate. Astfel, rețin atenția articolele: *O generație „jos pălăria!”*, *„2018 – un an cât o istorie! Pompierii voluntari din Groși, mai mult decât o echipă* – despre Grupul de pompieri voluntari Groși; evenimentele culturale de excepție: *Festivalul Danțului la Șură – Groși, ediția a X-a*, *Sărbătoarea toamnei la Groși*, *Revista și Tabăra de literatură și arte plastice ARCHEUS (la Ocoliș)* – *puncte vî pe harta culturală a României*, *Clacă de coasă la Muzeul Satului* ș.a. Nu sunt uitate nici manifestările sportive: *Unirea face puterea – manifestare dedicată iubitorilor de sport din Groși*.

Interesante sunt interviurile despre viața satului cu cei mai vârstnici locuitori: *Cât mai suntem, cât mai sunt... cei mai bătrâni oameni din satul Groși*, *Amintiri de altădată – cu VĂSĂLICA din Ocoliș*.

Despre realizările edililor aflăm că în perioada 2017-2019 au pus în operă proiecte importante, cum ar fi: reabilitări și modernizări de instituții, reabilitări și asfaltări de drumuri, realizarea unor rețele de canalizare, modernizarea iluminatului public (*Proiecte, priorități și vițiune; 2018: gânduri și fapte, în imagini...; Împreună pentru un mediu mai curat și o comună europeană; 2019 – O dare de seamă! Gânduri și fapte în imagini...*).

Gazeta de Groși este o adevărată cronică vie menită să vorbească generațiilor viitoare despre zilele de azi. Realizată color, împodobită cu multe imagini, este dovada grăitoare că în Groși, un sat cu o natură binecuvântată, oamenii trăiesc frumos, iar cei pe care i-au ales să-i reprezinte o fac cu înțelepciune și dăruire, având precizate cu claritate principiile dezvoltării locale: transparență, implicare, vițiune și curaj.

S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului *Pentru socialism*)

Lavinia ARDELEAN
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Marti 6 ianuarie 1970 – Înființarea Centralei Minelor și Metalurgiei Neferoase Baia Mare

Ieri, la Baia Mare, a avut loc festivitatea înființării Centralei Minelor și Metalurgiei Neferoase din Baia Mare. La festivitate au participat tovarășii Mihai Marina, secretar al Comitetului județean Maramureș al P.C.R., Ioan Vijdeluc, prim-secretar al Comitetului municipal de partid, inginer Ioan Mineu, adjunct al Ministrului Minelor, conducătorii exploatărilor miniere și ai uzinelor chimico-metalurgice aparținătoare centralei, ai Institutului de Cercetări și Proiectări Miniere pentru Minereuri Neferoase, numeroși specialiști minieri și metalurgiști, secretari ai unor comitete de partid din unitățile aparținătoare, invitați. [...]

Joi 8 ianuarie 1970 – Stațiunea experimentală pomicolă Baia Mare – un nou obiectiv pe harta județului

Ca o necesitate obiectivă, în această parte a țării, în mijlocul unor zone pedoclimatice reprezentative, foarte favorabile pomiculturii, a luat ființă Stațiunea experimentală pomicolă Baia Mare. Pe baza rezultatelor experimentale și de producție, pe cele 300 ha plantații pomicole și arbuști fructiferi, stațiunea va elabora tehnologia principalelor culturi pomicole și măsurile de combatere a eroziunii solului în livezile amplasate pe terenurile în pantă.

Reprezentând principala ramură la mai bine de două treimi din unitățile socialiste ale agriculturii Maramureșului, cele peste 10.000 ha plantații de pomi fructiferi, dintre care cca 6.000 ha livezi tinere, constituie baza materială pentru un câmp vast al cercetărilor științifice aplicate. [...]

Marti 13 ianuarie 1970 – Un gânditor în lemn: Meșterul popular Gheorghe Borodi

În apropiere de podul Izei, la hotarul dintre municipiul Sighetul Marmăției și comuna Vadul Izei, în partea stângă a șoselei se vede o veche casă țărănească, cu o poartă nouă, sculptată. Aici locuiește meșterul popular Gheorghe Borodi. L-am găsit acasă, în mijlocul familiei sale: soția și cei cinci copii.

Tăcut din fire, după ce s-a familiarizat, însă, cu interlocutorul vorbele-i curg domoale, ca și apa Izei, depănându-și firul amintirilor, gândurilor și crezurilor sale. De origine, după bunici, din comuna Budești, și-a însușit meșteșugul cioplitorului și al „împistritorului” în lemn de la tatăl său, Vasile Borodi. [...]

Joi 15 ianuarie 1970 – Permanența lui Eminescu

La împlinirea celor 120 de ani de la nașterea marelui Eminescu, primul autor al constelației poeziei românești, simțim cu acuitate dominația spiritului său în veac și peste veacuri.

S-a ridicat în universalitate prin puterea geniului său creator care l-a sorbit din poporul nostru cum soarele soarbe un nour de aur din marea de amar, prin frumusețea inegalată a scrisului său de o originalitate nealterată, concentrând înalte cugetări despre sensurile profunde ale existenței și farmecul dureros de tulburător al iubirii, despre tragismul unor năpăstuiți ai vieții sau despre măreția trecutului acestui neam. [...]

Sâmbătă 17 ianuarie 1970 – Bruxelles : O seară culturală organizată de „Asociația mondială a prietenilor lui Mihai Eminescu”

La Bruxelles a avut loc o seară culturală organizată de „Asociația mondială a prietenilor lui Mihai Eminescu”, la care au participat numeroase personalități culturale și artistice belgiene.

A asistat, de asemenea, ambasadorul României în Belgia, Alexandru Lăzăreanu.

Cu această ocazie, poetul de origine română Mihail Steriade, președintele Asociației, a vorbit despre opera lui Mihai Eminescu, iar M. Hebette, consilier în Ministerul Culturii din Belgia, șeful Direcției Artelor Muzicale și Lirice, a prezentat unele aspecte ale relațiilor culturale româno-belgiene. S-au recitat poezii de Mihai Eminescu în limba română și în traducere franceză.

Marti 20 ianuarie 1970 – Liceul Economic în anul primei promoții

Pentru Liceul Economic din Baia Mare, 1970 va constitui anul primei promoții de absolvenți de la înființarea sa, al primului mare examen în fața cerințelor practice impuse acestui profil de specializare de către dezvoltarea economică a județului nostru. Examenele de bacalaureat, intrarea în producție, concursul de admitere în învățământul superior sunt primele trepte ale punerii în valoare de către absolvenți a pregătirii lor în cei 4 ani de școlarizare și, totodată, un prilej de demonstrare a gradului de realizare a aspirațiilor școlii și elevilor săi. [...]

Joi 22 ianuarie 1970 – Aniversare

Școala Generală Nr. 10 din Baia Mare a sărbătorit de curând împlinirea unui deceniu de activitate. Situată într-un cartier periferic al municipiului – pe strada Mihai Eminescu –, școala aceasta a răspuns dintru început unor cerințe și năzuințe legitime ale locuitorilor, ale copiilor care înainte erau nevoiți să parcurgă câțiva kilometri până la cea mai apropiată școală.

Încă prin 1934, un ministru liberal promitea, cu prilejul unei campanii electorale, crearea pentru copii din această zonă a unui local de școală. Din promisiunea acestuia n-a rămas decât amintirea.

Prin 1959 s-a descărcat primul camion de material de construcție. Locul actualei școli era ocupat de o baltă, pentru dispariția căreia părinții elevilor și cadrele didactice au depus multă strădanie. Organele orășenești de partid și de stat, Întreprinderea „Băimăreana” și altele au sprijinit consecvent edificarea acestui lăcaș de cultură. [...]

Vineri 23 ianuarie 1970 – Dramaturgul Eugen Ionescu ales membru al Academiei Franceze

Cunoscutul dramaturg Eugen Ionescu a fost ales joi, cu 18 voturi, membru al Academiei Franceze. Romancierul Jules Ray, care a candidat pentru același post, nu a obținut decât 9 voturi ale celor 34 de academicieni prezenți.

Duminică 25 ianuarie 1970 – Centenarul Societății de lectură a elevilor români din Baia Mare

Se împlinește un secol de când elevii români de la Liceul din Baia Mare au luat inițiativa să înființeze o Societate de lectură sau „Societatea de bibliotecă”, cum se mai numea. Actul era lăudabil și plin de curaj.

Apariția societăților de lectură ale elevilor români din secolul al XIX-lea a fost înlesnită de aprobarea de către Viena, în 1851, de a se înființa catedre de limba română în cadrul liceelor maghiare din Ardeal. Așa s-au creat catedrele de pe lângă liceele din Oradea (1851), Satu Mare (1859), Baia Mare (1862) și apoi alte centre – Șimleu, Zalău etc.

Societatea elevilor români din Baia Mare, deși a durat puțin (1869-1877), a jucat un rol deosebit de important și a reușit să dea culturii românești un scriitor valoros care a fost Petre Dulfu. [...]

Duminică 25 ianuarie 1970 – În memoria lui Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii – Dezvelirea unei plăci comemorative pe clădirea hotelului „Europäischer Hof”

La Heidelberg, orașul în care a încetat din viață Alexandru Ioan Cuza, și unde, la 24 ianuarie 1969, a fost dezvelită o placă comemorativă pe clădirea hotelului „Europäischer Hof”, ce a găzduit pe domnitorul român în ultimele sale zile, a avut loc o reuniune la care au participat personalități marcante ale vieții publice universitare și culturale din localitate. Ministrul Culturii landului Baden-Württemberg, prof. dr. Hahn, rectorul Universității din Heidelberg, prof. dr. Conze, primarul general al orașului, dr. Zundel, prorectorul Universității din București, prof. dr. Boris Cazacu, precum și ambasadorul României la Bonn, Constantin Oancea, au evocat în cuvântările rostite cu acest prilej personalitatea lui Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii și relațiile bogate în tradiții dintre străvechea universitate din Heidelberg și oamenii de cultură români.

Rectorul universității a oferit un dineu în cinstea oaspeților români.

Joi 29 ianuarie 1970 – Centenarul primei biblioteci naționale românești din Transilvania

„Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român”, prin activitatea sa complexă pusă în slujba ideii de unitate spirituală a tuturor românilor, a adus o contribuție dintre cele mai însemnate la înviorarea și stimularea progresului cultural românesc. Între realizările sale de extremă importanță, cum sunt acordarea de burse pentru studii, înființarea de școli, răspândirea cunoștințelor practice, cercetarea trecutului istoric al poporului, interesele preocupării editoriale, se situează și aceea a înființării primei biblioteci publice românești – Biblioteca „Astra” din Sibiu.

Vastul orizont de probleme pe care „Astra” îl cuprindea în domeniul științific și în acela de culturalizare a poporului nu putea fi conceput și realizat fără tezaurul care să adune, să păstreze și să difuzeze în popor cartea. Așezământul acesta a fost Biblioteca Centrală din Sibiu a „Astrei”. [...]

Sâmbătă 31 ianuarie 1970 – 130 de ani de la apariția revistei *Dacia literară*

O revistă trebuie judecată prin ceea ce reprezintă ea într-o literatură și, prin urmare, nu se poate face abstracție de climatul cultural în care publicația ia naștere și se răspândește. Când primul tom al *Daciei literare* (ianuarie-iunie 1840) ieșea de sub tipar, presa noastră era încă la începuturile ei modeste, abia depășind un deceniu de la data când, după mai multe încercări nereușite, două ziare de pionierat (*Albina românească* și *Curierul românesc*) izbutiseră să declanșeze, fiecare în provincia sa, interesul pentru cuvântul tipărit în românește. Acestea aveau însă un conținut prea regional și acordau un spațiu exagerat elementului politic, publicând literatură puțină, scăzută ca valoare, de cele mai multe ori lipsită de originalitate.

În astfel de împrejurări ia Kogălniceanu hotărârea de a împlini o mare lipsă, concepându-și revista ca o tribună literară a condeierilor de talent din toate provinciile țării. [...]

Miercuri 4 februarie 1970 – Încetarea din viață a savantului Bertrand Russell

Cunoscutul filosof, scriitor și om politic englez, Bertrand Russell, a încetat din viață luni seara la loquinta sa din Penrhynedeudraeth (Țara Galilor). El este considerat unul dintre cei mai mari oameni de știință ai secolului XX și unul dintre cei mai înflăcărați susținători ai cauzei păcii în lume.

Născut la 18 mai 1872, Russell „descoperă” la 11 ani matematica. Acesta a fost unul dintre marile evenimente ale vieții sale, „tot atât de răscolitor ca și prima dragoste”, după cum avea să mărturisească mai târziu marele filosof. Punctul culminant al carierei de matematician îl constituie publicarea, în 1910, a lucrării *Principia Mathematica*.

În timpul Primului Război Mondial devine un luptător activ pentru pace, motiv pentru care a și fost arestat. În perioada detenției scrie *Introducere în filosofia matematică*, una dintre cele mai importante opere ale sale, prin care pune bazele logicii și raționamentului matematic. [...]

Miercuri 11 februarie 1970 – Biblioteca municipală din Sighetul Marmăției: Un colectiv de oameni harnici

Întâlnirea noastră cu Biblioteca Municipală din Sighetul Marmăției a coincis cu un moment în care ea se afla în reorganizare, iar localul care o adăpostea era în renovare. Senzația era autentică de șantier, iar oamenii care muncesc aici poartă nume simple: Mărioara Pop, Ildikó Bledea, Adela Podină, Margareta Dismacek, Ivone Lany. Un colectiv de lucrători în care ultimul nume e însoțit de atributul de bibliotecar-șef.

Înființată în 1952, având o zestre de 1.400 de volume, biblioteca deține actualmente un fond de carte ce se ridică la 55.000 de volume, dintre care 13.000 constituie colecția de carte veche. Cu un caracter enciclopedic, biblioteca posedă cărți din variate domenii: beletristică (40 la sută), social-politic, științific etc., la care se adaugă periodicele (ziare și reviste), al căror număr de titluri atinge cifra 98. [...]

Sâmbătă 14 februarie 1970 – 130 de ani de la nașterea lui Titu Maiorescu

Există ceea ce am putea numi „opțiunea istoriei”, fenomen care se face simțit în modul în care posteritatea păstrează imaginea înaintașilor. Pentru conștiința publică timpul estompează trăsăturile profilului, le înconjoară într-un abur tot mai dens odată cu trecerea anilor. La început se pierd amănuntele, apoi câmpuri întregi. Se păstrează adesea doar umbrele profilului său – nu de puține ori rămâne legenda. În cazul marilor creatori, rămâne opera, iar omul se pierde îndărătul monumentului, îndărătul creației. Homer – rapsodul orb: aceasta e legenda, fiindcă Homer e „Iliada și Odiseea”. Shakespeare e aproape exclusiv „Othello”, „Romeo și Julieta”, „Regele Lear”, „Macbeth”, „Hamlet”.

Aceasta, coborând adânc în istorie. Mai aproape de zilele noastre putem surprinde acest proces de opțiune în plină desfășurare. Dintre multiplele fațete ale unei personalități, unele se pierd, altele se umbresc, persistând ceea ce – fiindcă istoria „crede așa” – este esențial.

Și, iată, „cazul Maiorescu”: el ni se păstrează în primul rând ca animator al „direcției noi” construite în jurul „Junimii” și a „Convorbirilor literare”, deci ca piatră de hotar a criticii literare moderne. Aceasta deși însuși Maiorescu s-a considerat cu precădere om politic, deținând sub acest aspect importante funcții în statul român. [...]

Duminică 1 martie 1970 – Vizita astronautilor americani la București

Astronauții americani Charles Conrad, Richard Gordon și Alan Bean, membrii echipajului navei spațiale „Apollo-12”, împreună cu soțiile, sunt, începând de sâmbătă la amiază, oaspeții capitalei României.

Avionul special cu care călătoresc cosmonauții în turneul pe care îl întreprind în mai multe țări din America Latină, Europa, Asia și Africa a aterizat la ora 13.15 pe Aeroportul Internațional Otopeni. Aici se aflau numeroși cetățeni veniți să-i salute cu tradiționala ospitalitate românească pe temerarii astronauti care au străbătut itinerariul Pământ – Lună – Pământ pe nava spațială „Apollo-12”. [...]

Marti 10 martie 1970 – Echipa de handbal a României a treia oară campioană mondială

Marele spectacol sportiv rămâne în amintirea noastră prin clipa urcării pe podium a celei mai merituose echipe. O astfel de clipă am trăit-o duminică seara împreună cu toți iubitorii sportului, urmărind so-

lemnitatea înmânării „Cupei Mondiale” la handbal. Clipa a fost savurată pe viu de peste 7.000 de parizieni prezenți pentru a-și reconfirma valoarea superlativelor adresate de ei în ultima vreme echipei de handbal a României.

Cu atenție încordată, am asistat încă de la începutul turneului final al Campionatului Mondial la debutul echipei noastre cu reprezentativa Franței. A urmat serialul victoriilor românești obținute în dauna elvețienilor, suedezilor, danezilor, și mai puțin în „strategica” partidă cu R. F. a Germaniei. Și, astfel, am izbutit să ajungem pentru a treia oară într-o finală de Campionat Mondial, performanță unică în lume. [...]

Duminică 22 martie 1970 – Manifestări consacrate celei de-a 150-a aniversări a nașterii lui Alexandru Ioan Cuza

Cu prilejul celei de-a 150-a aniversări a nașterii lui Alexandru Ioan Cuza, Facultatea de Litere și Științe Umane și Institutul de Studii Române din Paris au organizat o manifestare la Sorbona. Academicianul Constantin C. Giurescu, profesor la Universitatea din București, a conferențiat despre formarea statului național român. A luat, de asemenea, cuvântul istoricul Pierre Renouvin, decan onorific la Sorbona. Conferința a fost urmărită cu viu interes de asistența formată din istorici, profesori universitari, studenți, membri ai „coloniei române” din Paris.

Tot vineri a avut loc, sub auspiciile Ambasadei române la Bonn, o seară consacrată celei de-a 150-a aniversări a nașterii domnitorului Alexandru Ioan Cuza. La manifestare au luat parte ambasadorul României în R.F.G., Constantin Oancea, numeroși oameni de știință și cultură, respectiv ziariști.

Profesorul Gheorghe Pușcaș, prim-secretar al Ambasadei române, a evocat personalitatea domnitorului român. A fost prezentat, apoi, un filmul documentar românesc, „Monumente istorice”.

Duminică 5 aprilie 1970 – Decernarea medaliei „Gauss-1970” savantului Elie Carafoli

Societatea „Carl Friederich Gauss” din R.F.G. a decernat medalia „Gauss-1970” savantului român de renume mondial Elie Carafoli.

Medalia, care poartă numele marelui matematician, fizician, geodez și astronom german, a fost atribuită până acum unui număr de numai 21 de savanți din lume.

În expunerea de motive cu privire la decernarea medaliei lui Elie Carafoli se scoate în evidență că savantul român a elaborat metode originale pentru trasarea profilelor aerodinamice și pentru studiul privind executarea aripilor de avioane supersonice. Lucrările sale „Aerodinamica aripilor de avion”, „Aerodinamica” și „Aerodinamica vitezelor mari” se subliniază în expunerea de motive care l-au consacrat pe Elie Carafoli în rândul marilor savanți ai lumii contemporane. [...]

Maria POSTELNICU / Arhiva istorică AGERPRES

Joi 9 aprilie 1970 – Inaugurarea Aeroportului Internațional „București-Otopeni”

Miercuri a avut loc inaugurarea oficială a Aeroportului Internațional „București-Otopeni”, cea mai mare poartă aeriană a României.

În fața complexului aeroportuar oaspeții sunt întâmpinați de un mare număr de lucrători ai navigației aeriene – piloți, mecanici, navigatori, radiotelegrafiști de bord, ingineri și tehnicieni din sectoarele de deservire la sol, de veterani ai aviației civile românești – precum și de realizatorii acestei construcții – muncitori, tehnicieni și proiectanți din întreprinderi și institute de specialitate.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu taie panglica inaugurală în puternicele și îndelungatele aplauze ale celor prezenți.

În holul mare al aerogării, oaspeților le este prezentat cu ajutorul unor machete și grafice ansamblul de obiective care alcătuiesc aeroportul. [...]

Miercuri 15 aprilie 1970 – Aselenizarea navei spațiale „Apollo-13” a fost anulată – Echipajul se va reîntoarce vineri pe Pământ

După toate neplăcerile care au precedat lansarea sa, aselenizarea navei „Apollo-13” a trebuit să fie anulată. Marți, la ora 5.30 G.M.T., situația celor trei astronauți, în urma unei pene în sistemul de aprovizionare cu curent electric, părea să fie foarte gravă. În timp ce Lowell și Haise treceau rapid în modulul lunar, care, dintr-o șalupă de debarcare pe Lună, s-a transformat într-o navă de salvare, John Swigert rămânea singur în cabina de comandă. La acea oră, planul Centrului de control de la Houston era de a utiliza modulul lunar drept „barcă de salvare” și de a folosi motorul acestuia – mai puțin puternic decât cel al cabinei de comandă – pentru a smulge trenul spațial de pe orbita sa „hibridă” și a-l replasa pe traiectoria de „întoarcere liberă” spre Pământ.

Echipajul lui „Apollo-13” pare să dispună de o provizie de oxigen suficientă care să-i garanteze întoarcerea spre Pământ, programată pentru vineri după amiază la ora 17.13 G.M.T. Modulul lunar, potrivit experților, a luat cu el la plecare 48 de litri de oxigen. [...]

Joi 14 mai 1970 – Vizita președintelui Republicii Zambia, Dr. Kenneth David Kounda, oaspete al municipiului Baia Mare

În cursul zilei de miercuri, președintele Republicii Zambia, dr. Kenneth David Kounda, și soția, și-a continuat vizita în țara noastră în orașul Baia Mare. În această localitate, devenită în anii construcției socialiste un puternic centru industrial, în care frumusețile naturale se îmbină armonios cu realizările înfăptuite pe plan economic și edilitar-urbanistic, oaspeții au vizitat întreprinderi ale industriei mineritului, ramură de activitate ale cărei începuturi sunt atestate în Maramureș încă de acum două milenii.

Oaspeții au fost informați, printre altele, de faptul că alături de străvechile exploatare miniere Săsar, Baia Sprie, Căvnic, Băiuț au apărut noi mine, care s-au dezvoltat, cum sunt cele de la Șuitor, Ilba, unități moderne de preparare a minereurilor, uzine constructoare de utilaj pentru această ramură industrială. [...]

Sâmbătă 16 mai 1970 – Tovarășul Nicolae Ceaușescu în mijlocul cetățenilor din zonele calamitate de inundații

După cum se știe, ploile abundente care au căzut zilele trecute în unele zone ale țării și topirea bruscă a unei mari cantități de zăpadă au făcut ca râurile să iasă din matcă și să se reverse în proporții neobișnuite, inundând întinse suprafețe. Au fost inundate numeroase sate, mari zone agricole, apele au năvălit pe străzile unor orașe – Dej, Alba Iulia, Târgu-Mureș, Satu Mare, Gherla și altele – și astfel s-au înregistrat însemnate pagube materiale și chiar victime omenești.

Împotriva furiei apelor s-a dus o luptă hotărâtă, la care au participat mii și mii de cetățeni din localitățile aflate în zonele inundate, militarii forțelor armate, gărzile patriotice. În unele împrejurări acțiunile de limitare a forțelor distructive ale apei au relevat adevărate acte de eroism, individual și colectiv.

Pentru a cunoaște la fața locului amploarea acestor calamități și a stabili măsurile ce se impun cu prioritate, pentru ca efectele inundațiilor să fie în cât mai scurtă vreme lichidate și lucrurile să reîntre pe făgașul lor normal, tovarășul Nicolae Ceaușescu, însoțit de tovarășii Gheorghe Pană, Virgil Trofin, Ilie Verdeț, János Fazekas și Iosif Banc, întreprinde o vizită operativă de lucru în câteva dintre zonele afectate de revărsări. [...]

Martți 19 mai 1970 – Ion Țuculescu – Culoare și geniu

Exegeți scrupuloși ai artei consideră că 1910 reprezintă momentul nașterii expresionismului, începutul afirmării acestei mișcări care avea să devină una dintre cele mai de seamă căutări de înnoire estetică din secolul XX. Desigur, datarea conține mult adevăr, dar și suficientă relativitate, fenomen caracteristic oricărei periodizări din domeniul artelor.

Pentru Ion Țuculescu, a cărui creație este în genere încadrată expresionismului, datarea de mai sus ocazională o interesantă coincidență, întrucât anul 1910 este și anul nașterii sale. Deși critica de artă nu ne-a

oferit încă un studiu care să aibă ca obiect implicațiile expresioniste ale picturii lui Țuculescu, apropierea noastră este departe de a fi doar un gest spectaculos. Cu atât mai mult cu cât creația lui Țuculescu, ridicată la treapta genialității, și-a depășit epoca, iar înscrierea ei în coordonatele unei formule artistice pretinde cu necesitate infinite nuanțări. [...]

Joi 21 mai 1970 – 90 de ani de la nașterea lui Tudor Arghezi – Șapte decenii de poezie

Benjamin Fundoianu, cel care în 1924 a inițiat, cu un grup de tineri, strângerea în volum a *Agatelor negre*, surprindea noutatea, iar la începutul anului 1923, spunea: „Cu Arghezi intră în poezia românească o sobrietate, o cinste lirică, un dispreț pentru oina rimei și ritmului, o sumedenie de lucruri simple” (v. *Antologia literaturii de avangardă*, E. L., 1969, p. 258).

Într-adevăr, Arghezi este cel care rupe zăgazurile clasicismului, nesocotindu-i „legislațiunile”; el nu este preocupat de rigorile formale, ci preferă versul liber, așa cum în *Agate negre* va uza de aliterații și asonanțe, nesupunându-se (deși teoretic le susținea) formelor de „gheață”, limbii matematice a versului”. [...]

Vineri 29 mai 1970 – O conștiință dăruită cu fervoare idealului libertății de creație – Mihail Sebastian

La împlinirea a 25 de ani de la moartea scriitorului, amintirea lui Mihail Sebastian este aceea a unei personalități care se impune în mod deosebit prin sensibilitatea cu care a reflectat, într-o manieră lirică agreabilă, aspecte din existența frământată și aspră a intelectualității dinaintea ultimului război.

Critic literar și eseist de o mare finețe, publicist de remarcabil talent polemic, cu încercări meritorii în roman și cu realizări depline în teatru, Mihail Sebastian reține atenția în egală măsură prin exemplul existenței sale de scriitor consacrat cu pasiunea literaturii și printr-o splendidă dăruire către interesele majore al vieții noastre literare, ale breslei scriitoricești.

O cultură există prin valorile ei, dar și prin marile prietenii și admirații ce se nasc între slujitorii acesteia. În publicistica dinainte de război, ca și în amintirile contemporanilor, Sebastian este o conștiință dăruită cu fervoarea idealului de prietenie literară între scriitori și artiști, prietenie care într-o epocă de agresivitate culturală nu era o simplă formulă idealistă, ci un mijloc de rezistență și de supraviețuire a ideii de artă și a profesiei de scriitor. Pentru câțiva dintre confrății generației sale, și chiar pentru unii mai vârstnici – Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Alexandru Rosetti, editorul pe atunci al atâtor cărți de au făcut epocă în cultura noastră, pentru Camil Baltazar, Geo Bogza, ca și pentru mulți alții – Mihail Sebastian întruchipa nobila idee a solidarității scriitoricești, a sensibilității și reacției colective în fața cataclismelor momentului. [...]

Sâmbătă 27 iunie 1970 – Sosirea în țara noastră a Majestății Sale Imperiale, Șahișahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr

Începând de vineri, la invitația președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și a soției sale, Elena Ceaușescu, sunt oaspeți ai țării noastre Majestățile Lor Imperiale Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, Șahișahul Iranului, și Împărăteasa Farah.

Ceremonia primirii înalților oaspeți a avut loc la Aeroportul Internațional București-Otopeni. Drapelele de stat ale României și Iranului sunt arborate pe fațada impunătorului edificiu al aerogării, deasupra salonului de onoare dominat de portretele președintelui Consiliului de Stat și al Șahișahulului. Sunt înscrise în limbile română și persană urările: „Bun venit în România Șahișahulului Aryamehr și Împărătesei Iranului” și „Trăiască prietenia dintre poporul român și poporul iranian”. [...]

Lansare de carte: Volker Wollmann, *Patrimoniul preindustrial și industrial în România*

Editura Honterus, Sibiu, 2019, vol. VII

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Luni, 27 mai 2019, Sala de conferințe

Evenimentul acestei lansări de carte a fost organizat din rațiuni de „prietenie academică”, cum scrie pe invitația la manifestare, prietenie față de un colaborator statornic al Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, profesorul, muzeograful și cercetătorul științific **Volker Wollmann**, absolvent al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, cel mai important cercetător al patrimoniului tehnic românesc, cel care, prin contribuțiile sale științifice, suplinește la noi lipsa unui institut de cultură materială, deși România se înscrie printre țările cu un bogat patrimoniu tehnic. Volumul face parte dintr-un ciclu editorial mai cuprinzător, numărând până în prezent șapte volume, lansate în Sala de conferințe – de fiecare dată, arhiplină – a bibliotecii, într-o atmosferă distinsă, în prezența unor persoane interesate de cultura industrială (ingineri, profesori, ziariști, bibliotecari etc.). Acest lucru se explică, probabil, și prin faptul că autorul acordă, încă din primul volum, un interes deosebit patrimoniului preindustrial și industrial din Maramureș, documentându-se minuțios și observând la fața locului o serie de complexe de tehnică țărănească, dotate cu instalații acționate, mai ales, hidraulic: vâltori, pive, batoze, mori, pălincii etc. Toate acestea folosesc în mod ingenios resursele locale, precum lemnul și apa pentru diferite activități specifice traiului zilnic: spălarea și îndesarea țesăturilor de lână, treieratul sau măcinatul cerealelor, prepararea băuturilor alcoolice etc.

În momentul lansării celui de-al șaptelea volum al lucrării *Patrimoniul preindustrial și industrial în România*, Academia Română deja luase decizia de a propune lucrarea domnului Volker Wollmann pentru Premiul „Henri Coandă” pentru Științe aplicate, acordat în parteneriat cu Marea Lojă Națională a României.

Directorul dr. Teodor Ardelean, în calitate sa de moderator, a dat cuvântul cercetătorului științific dr. Ștefan Vișovan pentru a prezenta recentul volum, care a considerat necesar să facă o scurtă trecere în revistă a volumelor anterioare, pentru ca cei de față să se familiarizeze cu principalele direcții de cercetare științifică ale autorului.

Primul capitol al volumului lansat este consacrat cinematografiei, ca o mare realizare a tehnicii secolului al XIX-lea, cea care a revoluționat viața cultural-spirituală pe întregul continent, ajungând destul de timpuriu și pe teritoriul țării noastre, la București (1896), Oravița (1897) sau Alba Iulia (1898).

În repertoriul întocmit pe județe, orașul Baia Mare ocupă un loc însemnat cu cinematografele care au funcționat în fostul „Cazinou” (ulterior, „Minerul”) și mai ales cu cinematograful „Dacia”, care, printr-un miracol, a păstrat întreaga dotare tehnică (nefolosită, însă, fiind substituită cu proiecția DVD-player) – lucru cu atât mai important, cu cât, după închiderea sistematică a cinematografelelor, au dispărut aproape în întregime la nivelul țării numeroase bunuri de patrimoniu industrial specifice acestui domeniu. Repertoriul include și alte cinematografe de tradiție din Maramureș – cel din Șomcuta Mare (în așteptarea unei reabilitări), respectiv cinematograful „Mara” din Sighetul Marmăției, care nu s-a bucurat nici el de o soartă mai bună.

Referindu-se la autor, vorbitorul îl definește ca fiind un avid cercetător în domeniul industrial și preindustrial, meticulos și responsabil, ale cărui investigații reprezintă o remarcabilă activitate științifică bazată pe resurse documentare certe și constatări proprii pe teren. Astfel, a reușit să identifice în incinta cinematografului „Dacia”, depozitate și făcând parte din patrimoniul Institutului Național al Cinematografiei, 4 aparate de proiecție – 2 fabricate în R.D.G., iar celelalte de proveniență cehoslovacă, toate fiind produse în intervalul 1968-1972.

Volumul face referire la peste 50 de localități din aria județului Maramureș în care autorul a descoperit elemente de patrimoniu preindustrial și industrial.

Baia Mare este reprezentată prin Turnul Măcelarilor, Turnul lui Ștefan, Turnul de Muniție (cu sediul pe locul fostei Monetării de Stat din secolul al XV-lea, care a funcționat până în anul 1827), Întreprinderea Minieră de Nisip și Cuarț, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Biserica Reformată, Cadranul Solar de la Muzeul Planetariu, Inspectoratul Superior Minier (inițiat în anul 1748), Uzina de Apă (din 1900), precum și printr-o serie întreagă de exploatare miniere, cum sunt cele de la Usturoiul, Dealul Crucii, Valea Borcutului etc. Sunt identificate și descrise detaliat utilaje miniere (vatra de spălat, cuva, gurile de galerii de diferite tipuri), instalații de foraj și de transport, utilaje de galvanizare ș.a. Sunt amintite o serie de construcții de epocă: Uzina de Preparare, Podul Viilor, Gimnaziul de Stat Superior, Școala „Petre Dulfu” etc.

Din spațiul maramureșean sunt cuprins în lucrare numeroase localități miniere (Băița, Nistru, Ilba, Lăpuș); instalații țărănești – joagăre, cum este cel de la Botiza; pive, cazane de fiert țuica (Seini și Bârsana); moara plutitoare de la Lucăcești; presele de ulei de la Călinești, moara de mână de la Bârsana; ocele de sare de la Coștiui și Ocna-Șugatag; salba de hidrocentrale de la Blidar; sondele de foraj de la Săcel; Fabrica de cherestea de la Tăuții de Sus; calea ferată de pe Vaser – Vișeu; Cimitirul Vesel din Săpânța etc.

După prezentarea făcută de conferențiarul Ștefan Vișovan, s-au ivit multe întrebări legate de soarta altor monumente tehnice de pe teritoriul județului Maramureș, aflate în pericol de dispariție sau care ar merita să fie cuprinse în proiecte de reabilitare, cu atât mai mult cu cât există experiența tristă a dispariției unor instalații unice, cum a fost mașina cu abur a Fabricii de cherestea de la Tăuții de Sus și, mai recent, instalațiile tehnice ale celei similare din Câmpulung de Tisa, devastată și vandalizată într-un mod de neimaginat.

Există și exemple pilduitoare de păstrare și revitalizare a unor complexe industriale din sectorul de minerit în Maramureș care, în condițiile „reindustrializării”, începând cu anul 2005, respectiv ale conservării exploatarelor miniere, au putut fi puse în valoare prin integrarea lor în circuitul turistic. Ne referim la amenajarea spațiului subteran „Depozit explozibil P(uțul) O(rb) nr. 5” din Baia-Sprie, care, în urma unei reconversii, poate fi introdus într-un circuit de turism industrial. Este o inițiativă datorată unei singure persoane. Ar fi de dorit, însă, ca astfel de proiecte să preocupe instituțiile centrale și regionale care răspund de prezervarea patrimoniului tehnic național. Cu privire la ideea respectivă, Teodor Ardelean a ținut să sublinieze că în plan european s-au concretizat unele proiecte de acest gen, finalizate cu adevărate „muzee tehnice”, remarcându-se îndeosebi cele de la Viena (Austria) și München (Germania), care au foarte mulți vizitatori din rândul tinerilor și al copiilor.

După dezbaterile constructive legate de gradul de urgență al salvării patrimoniului industrial din Maramureș, s-au înscris la cuvânt mai mulți specialiști din sală – ing. Aurel Pantea, prof. Mirela Coman, ing. Ilie Tudorel, muzeograf Lucia Pop, consultant OSIM Carmen Neacșu etc., care au evidențiat valoare lucrării, au apreciat eforturile autorului Volker Wollmann de identificare și conservare a unor componente semnificative ale patrimoniului industrial și preindustrial românesc și au salutat intenția acestuia de a dedica următorul volum unei teme strâns legate de metalurgia locală: turnătoriile de clopote. Animat de discuțiile purtate, directorul bibliotecii, dr. Teodor Ardelean, a organizat a doua zi o vizită documentară la Fabrica de clopote Blotor din Satulung.

Miracolul chinez – Noua eră

Ștefan SELEK
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Joi, 23 ianuarie 2020, Salonul Artelor

Cu ocazia ajunului Anului Nou chinezesc, a avut loc la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” vernisajul expoziției personale de artă fotografică intitulată **„Miracolul Chinez – Noua Eră”**, a artistului fotograf Tudorel ILIE, organizată sub patronajul Ambasadei Republicii Populare Chineze în România și în parteneriat cu Camera de Comerț și Industrie România-China.

Au luat cuvântul: secretarul I Wang Xinwei și secretarul Wang Fei, reprezentanți ai Ambasadei Republicii Chineze în România, Florin Bancoș, reprezentantul Camerei de Comerț și Industrie România-China, Nicolae Silviu Ungur, prefect de Maramureș, și dr. Teodor Ardelean, directorul instituției gazdă. Moderatorul întâlnirii a fost însuși artistul fotograf Tudorel Ilie.

Evenimentul s-a desfășurat într-un decor tematic chinezesc, la care au participat elevi, profesori, oameni de cultură, meșteri populari, colaboratori și prieteni ai artistului fotograf, precum și iubitorii artei fotografice și ai culturii și civilizației chineze.

Expoziția reprezintă o selecție de 50 de lucrări de artă fotografică de mari dimensiuni, realizate de fotograful Tudorel Ilie pe parcursul deplasării efectuate în Republica Populară Chineză, cu ocazia „Festivalului Fotografiei Românești”, ediția a IV-a, 2019, organizat de Institutul Cultural Român din Beijing.

Scopul expoziției este să facă cunoscute publicului larg valorile Chinei recunoscute pe plan mondial, care îi diferențiază cultural pe chinezi de alte popoare, mai ales acum când are loc un amplu proces de globalizare și de nivelare a valorilor de pe mapamond.

Tudorel Ilie, artist fotograf: „Această expoziție este prilejuită de ajunul Anului Nou chinezesc 2020, Anul Șobolanului de Metal. De ce sărbătorim Anul Nou chinezesc? Pentru că am avut surpriza ca prietenii și colegii mei artiști fotografi din China să organizeze vernisajul expozițiilor de artă fotografică ale artiștilor români în ajunul Anului Nou, 31 decembrie 2019, la Muzeul de Artă Contemporană „Lingang” din Shanghai. Și pentru că între prieteni trebuie să fie reciprocitate, și eu m-am simțit dator, ca în numele artiștilor fotografi din România, să organizez în ajunul Anului Nou chinezesc un astfel de eveniment și mă simt emoționat la gândul că cei din China vor afla despre el și se vor bucura și vor avea un motiv în plus de prietenie. Referitor la sentimentul adânc de prietenie dintre popoarele român și chinez, am rămas surprins să constat că în China multă lume își aduce aminte cu nostalgie de poporul român și prietenia tradițională dintre noi”.

„Eu am fost în China într-un proiect realizat de Institutul Cultural Român din Beijing, pentru a reprezenta țara noastră în cadrul unui festival de fotografie, prin participarea la expoziții adresate publicului chinez în Beijing, Shanghai, Zhuhai și am fost impresionat de grandioasele realizări ale poporului chinez. Eu cred că fiecare dintre fotografiile din această expoziție valorează mai mult decât o mie de cuvinte, pentru că arată ce salt uriaș a reușit China să facă în ultimii ani, în dezvoltarea spectaculoasă pe care o puteți vedea în aceste fotografii. În comunitățile urbane, ei trăiesc, de fapt, în viitor. Ei știu să-și construiască viitorul. Chinezii sunt veseli, foarte harnici, tot timpul cu zâmbetul pe buze, foarte prietenoși și politicoși, cu care poți lega prietenii de lungă durată. Pe afișul expoziției de la Zhuhai, care îl are în prim-plan pe rapsodul lăpușean Nicolae Pițuș, am primit o mulțime de autografe din partea colegilor chinezi. Am încercat să promovez tradițiile românești la 10.000 de kilometri depărtare. A fost o excursie

lungă, de la nord la sud, am trecut prin toate anotimpurile, la Beijing a nins, la Shanghai era o vreme primăvăratecă, iar la Zhuhai puteai să mergi în costum de baie. Prin diversitatea ei geografică, economică, China fascinează. Se cuvine să popularizăm contribuția remarcabilă pe care poporul chinez o are la patrimoniul mondial (inclusiv UNESCO) și la cultura umanității. O temă majoră a acestei expoziții este locul și rolul pe care China îl ocupă în lumea actuală și influența «Miracolului Chinez» asupra dezvoltării planetare», a spus Ilie Tudorel.

Artistul băimărean a vorbit și despre Noul An chinezesc și despre unele ritualuri care însoțesc acest eveniment pentru chinezi, oferindu-le celor din prezidiu și gazdelor portocale și mandarine și felicitări în semn de prosperitate și fericire.

Au urmat la cuvânt invitații de la Ambasada Chineză. Aceștia au mulțumit pentru eveniment și au transmis un salut din partea Excelenței Sale, Jiang Yu, ambasadoarea Republicii Populare Chineze în România: „Mulțumim pentru invitația de a veni în Maramureș, pe care îl vedem pentru prima dată și suntem onorați să participăm alături de dumneavoastră la acest eveniment important, dedicat Anului Nou chinezesc, o expoziție de fotografie care pentru mine este o miniatură a Chinei fantastice. Adresăm felicitări organizatorilor și, în special, artistului Ilie Tudorel pentru minunatele lucrări fotografice. China și România sunt țări prietene, după cum știți. Relațiile bilaterale între cele două state s-au dezvoltat fără întrerupere timp de 70 de ani. Anul trecut am sărbătorit împreună aniversarea a 70 de ani de relații diplomatice și 15 ani de la stabilirea parteneriatului de prietenie și colaborare dintre cele două țări, printr-o serie de evenimente aniversare la care au participat inclusiv reprezentanți ai județului Maramureș”.

În următorul moment al evenimentului au fost prezentați de către moderator câțiva profesori și elevi din sală, profesorii predând limba chineză în câteva dintre școlile băimărene, iar elevii au purtat, spre deliciul publicului, o conversație în limba chineză cu oaspeții de la masa de prezidiu. O picanterie a fost intervenția lui Vasile Șuşca din Săcel, creator de măști, care a interpretat două melodii la frunză și l-a imitat pe cel care a fost „într-adevăr” prieten cu poporul chinez, Nicolae Ceaușescu, spunând că „este imperios necesar, stimați tovarăși, să faceți totul pentru prietenia româno-chineză”.

Dr. Teodor Ardelean: „Ilie Tudorel este un adevărat ambasador al Maramureșului, prin acțiunile pe care le organizează și îl felicit pentru acest moment gândit drept răspuns pentru fotografiile chineze. Prima mea carte citită a fost o poveste chinezească cu titlul «De ce se dușmănesc șoarecele și pisica». Apoi am fost coleg, la o fabrică din Zalău, cu muncitori din China, adevărate modele de disciplină și hărnicie”. Directorul bibliotecii a făcut, apoi, trimitere la legăturile dintre micul popor român și marele popor chinez, care au fost foarte bune în vremea comunismului: „China are o istorie de peste 5.000 de ani și a dominat lumea. Dovadă operele din aceste fotografii de pe simeze: temple, baraje, Marele Zid Chinezesc etc. La ora actuală, China exploatează 80% din bogățiile lumii și este statul care salvează economia reală prin muncă. Azi am recitat cartea fostului rector al Universității «Babeș-Bolyai» din Cluj-Napoca, Andrei Marga, care a vizitat China în repetate rânduri. Și eu mă declar că aș vrea să fiu considerat bolnav de sinotropism, înclinația spre filosofia, cultura și civilizația chineză”.

Florin Bancos: „Am răspuns cu mare plăcere invitației artistului fotograf Ilie Tudorel de a deveni parteneri în cadrul acestui eveniment, deoarece ni s-a părut o idee extraordinară pentru Baia Mare,

de a găzdui o expoziție de fotografie despre China, cu o zi înainte de Anul Nou chinezesc. Pentru mine vernisajul de față este cu totul inedit. Artistul fotograf caută să surprindă lumina perfectă, unghiul ideal, momentul potrivit. Ilie Tudorel ne oferă o imagine necenzurată și integră a peisajelor urbane și rurale chinezești. Este uimitoare naturalețea fotografiilor, lăsându-l pe privitor să descopere miracolul chinez în noua eră. Mulțumesc publicului pentru prezența numeroasă, de unde deduc afinitatea pentru artă și cultura chineză”.

Ultimul moment al zilei i-a avut ca protagoniști pe copiii de la Clubul Sportiv „Wing Chun” Baia Mare, de arte marțiale tradiționale chinezești, care au participat la Campionatul European de la Moscova, din 2019, obținând medalii de aur, argint și bronz. Aceștia au făcut o demonstrație de arte marțiale chinezești, individual și lupte în perechi, încheiată cu o demonstrație de mănuire a cuțitelor.

Un erudit transilvănean: Petre Dulfu. Evocare la 164 de ani de la naștere

Ștefan SELEK
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Miercuri, 10 martie 2019, Fondul Documentar al Academiei Române

Sub semnul patronului spiritual, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a organizat manifestarea „Un erudit transilvănean: Petre Dulfu. Evocare la 164 de ani de la naștere”. În cadrul evenimentului au luat cuvântul conf. univ. dr. Florian Roatiș, conf. univ. dr. Ștefan Vișovan și Corina Șpan, șef Serviciu împrumut carte pentru copii și tineret.

Florian Roatiș, cercetător în cadrul Centrului de Cercetare și Documentare al Academiei Române, a realizat un portret spiritual al lui Petre Dulfu (1856-1953), autor de basme, poet, traducător și dascăl, promotor al celor mai înalte idealuri naționale. Bogata activitate literară și didactică a lui Petre Dulfu, personalitățile culturii române care i-au descoperit talentul literar, precum și contribuția adusă de Petre Dulfu la dezvoltarea literaturii și învățământului românesc au fost câteva dintre subiectele abordate de dr. Florian Roatiș.

„Petre Dulfu s-a născut la Tohat, pe Valea Someșului, la granița dintre Sălaj și Chioar. Este creatorul istețului Păcală, care i-a încântat pe cititori, copii și nu numai, în ultimii 125 de ani. La începutul secolului XX, Petre Dulfu era pomnit printre marii povestitori ai țării, pe lângă Ion Creangă, Petre Ispirescu, Ion Pop Reteganul și alții”.

„A făcut studiile la Baia Mare, la actualul colegiu «Gheorghe Șincai», aici a fost și bibliotecar al școlii, activând, de asemenea, la Societatea de lectură a liceului. A urmat cursurile Facultății de Litere din Cluj, linia de studiu în limba maghiară, beneficiind de îndrumarea marelui culegător de folclor Grigore Silași, un mare patriot, care a înființat în 1872 Societatea literară «Iulia», ce a publicat ziarul *Diorile* (Zori-le), pentru a încuraja creațiile studenților români. A încheiat studiile cu o teză de doctorat, despre «Activitatea lui Vasile Alecsandri pe tărâmul literaturii române», în 1881, perioadă în care era în corespondență cu bardul de la Mircești, care i-a apreciat primele producții literare”.

„Tot în 1881 ajunge în București, fiind angajat profesor la Școala Normală pentru Băieți a Societății pentru învățătura poporului român, unde era director Barbu Constantinescu, autorul unei antologii de folclor din cultura Țiganilor. Până la ieșirea la pensie, în 1921, Petre Dulfu a predat în paralel și la Liceul de Fete, Azilul «Elena Doamna». La început a predat aritmetică și geografie, iar apoi a preluat catedra de limba română și filosofie”.

„Petre Dulfu este și un mare autor de manuale, publicând abecedarul, manuale de aritmetică, limba română, geografia României și a continentelor, cărora li se adaugă două lucrări de filosofie: un manual de etică și morală filosofică, în 1889, iar în 1891 a apărut volumul *Noțiuni de estetică*. Este, de asemenea, autorul a numeroase articole în presa vremii, extrase din bogata activitate de pedagog, fragmente care ar merita să fie publicate într-o carte, drept dovadă de omagiere și recunoaștere pentru calitatea sa de patron spiritual al instituției noastre”.

„În 1894, Petre Dulfu a publicat *Isprăvile lui Păcală*, o carte apărută ulterior în zeci de ediții și premiată de Academia Română cu premiul «Ion Heliade Rădulescu». În 1896 a publicat *Legenda țiganilor*, urmând exemplul profesorului Barbu Constantinescu, după care au urmat o serie de lucrări de literatură pentru copii și literatură patriotică, dintre care amintim: *Snoave*, *Odinioară*, *Gruia lui Novac*, *Povestea lui Făt-Frumos*, *Zâna Florilor*, *Visuri împlinite*, *Povestea României Mari povestită de un soldat*. În 1927 a publicat *Foloasele învățaturii*, o carte apărută în urma unor călătorii pe care le-a făcut în Europa și, mâhnit fiind de diferența de cultură și civilizație dintre țara noastră și țările europene, a făcut comparație între un sat din Germania și unul din Regat, unde «casele erau acoperite cu paie și coceni», tocmai pentru a îndemna pe țăranul român la emancipare și dezvoltare. În activitatea de traducător, Petre Dulfu a primit premiul «Adamache» al Academiei Române, pentru lucrările *Ifigenia în Taurida* și *Ifigenia în Aulida*».

„În 1927 a fost sărbătorit de către colegii și foștii săi elevi, ocazie cu care a fost publicat un volum de amintiri, fapt ce denotă cât de iubit a fost Petre Dulfu în vremea sa, pentru activitatea pedagogică, literară și pentru poveștile sale”.

„Petre Dulfu a avut și dezamăgiri în viață: în 1904 a murit băiatul său, Virgiliu, în 1906 fiul Eugeniu, iar în 1918 fiica Valeria. A trăit 97 de ani, timp în care a văzut și Unirea din 1918, pentru care a scris numeroase poezii, apoi, în perioada interbelică, a văzut apariția Societății Națiunilor, el militând în cărțile sale pentru relații pașnice între state și înființarea unui organism care să le medieze”.

Biblioteca **Corina Șpan** a prezentat activitățile organizate de Secția pentru copii cu ocazia împlinirii a 164 de ani de la nașterea scriitorului și patronului spiritual al Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, iar la final a citit fragmentul „Moștenirea” din volumul *Isprăvile lui Păcală*.

„Obişnuim să marcăm în fiecare an nașterea scriitorului Petre Dulfu, patronul nostru spiritual”, a spus aceasta. „În anul 2020 am organizat câteva activități la Grădinița Nr. 4 și Școala «Nicolae Iorga» din Baia Mare. Ele au constat în prezentarea datelor biografice ale scriitorului Petre Dulfu, audiția piesei de teatru radiofonic «Isprăvile lui Păcală», de Tudor Mușatescu, dar și prezentarea personajului Păcală, care are corespondenți în literatura universală pe: Til Buhoglundă, soldatul Švejk, Nastratin Hoge, Ivan Turbincă etc. La Secția pentru copii puteți vizita o colecție de ex-librisuri, realizată de elevi de la Colegiul de Arte din Baia Mare în colaborare cu Palatul Copiilor”.

Al doilea moment de pe afișul manifestării a fost lansarea numărului 53 (2/2019) al revistei de specialitate *Bibliotheca septentrionalis*, a cărei prezentare a fost făcută de conf. univ. dr. **Ștefan Vișovan**. De la primul număr, având un colectiv de redacție condus de Laura Temian, apărut în anul 1993, și până în prezent, revista a cunoscut o evoluție spectaculoasă, dovedindu-se a fi o publicație solidă și bine articulată, dispunând de un nucleu valoros de colaboratori, care din anul 2015 îl are ca redactor-șef pe conf. univ. dr. Florian Roatiș.

Revista se deschide cu editorialul redactorului-șef, care se referă la iluziile și riscurile Internetului și reunește în paginile sale mai multe rubrici: „Dialoguri profesionale”, susținută în integralitate de colegii din bibliotecă, „Pagini culturale”, „Comemorări”, „Philosophia perennis”, „Istorie”, „Interviuri”, unde doi dintre colegii noștri, Florian Roatiș și Gabriel Stan-Lascu, răspund întrebărilor referitoare la condiția de intelectual, „Religie”, „Recenzii”, „Dicționarul localităților”, „Varia” și „Din agenda culturală a bibliotecii”.

„În acest număr, dintre cele 43 de articole, 16 au drept autori colegi din bibliotecă. Lor li se alătură încă șapte maramureșeni. Revista este cunoscută în întreaga țară, prezentând interes nu numai pentru angajații bibliotecilor, ci și pentru oameni de cultură, universitari, teologi etc. În concluzie, avem de-a face cu o revistă bine gândită, care reflectă în bună măsură activitățile culturale ce se desfășoară în bibliotecă, precum și modul în care instituția noastră se implică în viața culturală, nu numai a județului, ci a întregii țări”.

În finalul evenimentului, Florian Roatiș a făcut colegilor prezenți în sală o invitație nu doar a lectură-o, ci și la a colabora cu articole în rubricile consacrate ale revistei *Bibliotheca septentrionalis*.

CUPRINS

EDITORIAL

Florian ROATIȘ / Solitari sau solidari?	3
---	---

DIALOGURI PROFESIONALE

Maria BELEA / Biblioteca în vremuri de pandemie	5
Diana FILIP / Rolul catalogului on-line	8
Vlad I. BONDRE / Adversitatea vocației de bibliotecar. Taine, fundamente și realități	10
Simona DUMUȚA / Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (4)	12
Florina VANCIU / O altfel de... recomandare de lectură (2)	14
Carmen LENGHEL / Ziua Internațională a Cititului cu Voce Tare sau „Ziua Internațională a Cititului Împreună”	16
Laura ZAH / „Gruffalo”, un nou covor povestitor, spre bucuria copiilor	18
Laura ZAH / Magia poveștilor spuse pe covor la Casele de tip familial	19
Mara POPOVICI / Cărți terapeutice pentru cei mici și pentru cei... mari	20

PAGINI CULTURALE

Tudor NEDELCEA / Constantin Lecca și tipografia sa	21
Rozalia BARTA / Centenarul revistei <i>Cele Trei Crișuri</i>	23
Grigore SPERMEZAN / Românii și Premiul Nobel	27
Tudor NEDELCEA / Ștefan Ciuceanu, Radu Ciuceanu	32
Vasile V. FILIP / Elemente mitico-simbolice în basmele din ținuturile Bistriței și Năsăudului: <i>Furtul astrilor și al ochilor</i>	35

COMEMORĂRI

Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Solarul Valéry	38
Nicolae FELECAN / Comemorarea omului „fermecat de ideal”, Iuliu Maniu	40

PHILOSOPHIA PERENNIS

Aurel M. CAZACU / Practica oratoriei la vechii greci	42
Grigore SPERMEZAN / Gândirea critică în „societatea învățării”	59
Ștefan MUNTEANU / Perspective estetice contemporane (II)	63

ISTORIE

Doru SICOE / Să deslușim Cruciada I cu ajutorul lui Steven Runciman	66
Ancuța GRIGORESCU / Democrație <i>versus</i> autoritarism în America latină. Studiu de caz: Costa Rica și Nicaragua	77
Ștefan GRIGORESCU / O voievodeasă răpită în Ardeal, la anul 1480	89
Dan SANDU / Fotografii „mișcate”	95
Dan SANDU / Cântec de prieten	97
Gabriel STAN-LASCU și Gavril BABICIU / „Mișcarea memorandistă” – simpozion online	100

RELIGIE

Vlad. I. BONDRE / Indiferentismul religios. O atitudine cutremurătoare a noilor generații	111
---	-----

RECENZII

Iulian BĂICUȘ / Sus sufletele! Cuvinte de duh pentru bunii creștini	114
Monica D. CÂNDEA / Jeni Acterian, <i>Jurnalul unei fete greu de mulțumit</i>	119

Mihai COTEA / <i>Cel mai iubit dintre pământeni</i> – vedere de pe ghețar	125
Ștefan-Adrian BĂRBULESCU / Saga în 7 volume <i>Turnul Întunecat</i>	127
Aurel ANGHEL / Titi Damian – harul lecturii și harul scrierii	130
Stanca Ioana URSU / Yuval Noah Harari despre macroistorie, asumarea prezentului și înțelegerea viitorului	134
Titi DAMIAN / <i>Jucătorul</i> , de F. M. Dostoievski	136
Diana FILIP / Colecționarul	141
DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR	
Liana POP / Moisei, comună-martir	142
VARIA	
Iulia Mihaela TĂMAȘ / Anca Irina Ionescu – portretul subiectiv al unui dascăl de excepție	158
Ion FERCU / Narayama noastră	161
Alina ILIEȘ / O călătorie prin Vișeu de Sus și Borșa	165
Paula ROMAN / Personalități feminine care au marcat istoria lumii: Sofia Ionescu-Ogrezeanu și Sarmiza Bilcescu	167
Csilla TEMIAN / Cronica de ieri și de azi a unui sat românesc – <i>Gazeta de Groși</i>	169
Lavinia ARDELEAN / S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului <i>Pentru socialism</i>)	170
DIN AGENDA CULTURALĂ A BIBLIOTECII	
Ioan GOGOTA / Lansare de carte: Volker Wollmann, <i>Patrimoniu preindustrial și industrial în România</i>	177
Ștefan SELEK / Miracolul chinez – Noua eră	179
Ștefan SELEK / Un erudit transilvănean: Petre Dulfu. Evocare la 164 de ani de la naștere	181